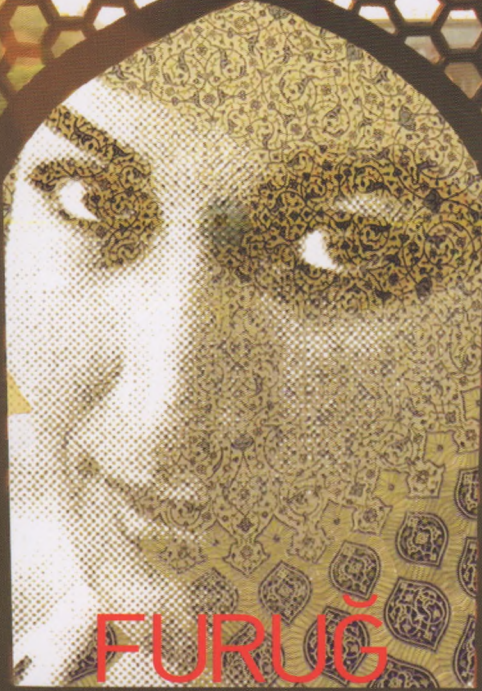

EDEBİYAT DİZİSİ

Ateş Hırsızları

FURUÇ

Sonsuz Gün Batımında

Farsçadan çeviren: Kenan Karabulut

FURUĞ

SONSUZ GÜN BATIMINDA
Mektuplar, Söyleşiler, Yazılar

Hazırlayan: Behruz Celali
Farsçadan çeviren: Kenan Karabulut

Telos:4
Telos Edebiyat /Ateş Hırsızları Dizisi:1

Furuğ: Sonsuz Gün Batımında
Hazırlayan: Behruz Celali

Farsça aslından çeviren: Kenan Karabulut

Kitabın özgün adı:
Der Gurub-i Ebedi

Hazırlayan: Behruz Celali

Telos Yayınevi'nden birinci basım Ocak 2014

Telos Yayınevi
Sertifika no: 28676
Şehit Muhtar Mahallesi, Ana Çeşme Sokak
No. 14/4 Beyoğlu 34435 İstanbul
Telefon: (0212) 249 24 80
www.teloskitap.com
e-posta: telosyay@gmail.com

Kapak ve sayfa tasarımı: Ebru Özbay

Düzeltili: Asım Uçar

Baskı: Ceylan Matbaa (Sertifika no: 23352)
Davutpaşa Caddesi, Güven İş Merkezi
B-Blok, No: 318 Topkapı İstanbul
Telefon: (0212) 6131079

ISBN-

Furuğ Ferruhzad

1935 yılında Tahran'da dünyaya gelmiştir. Babası albay olan Furuğ Ferruhzad ailesinin üçüncü çocuğuydu. Kız sanat okuluna giderken 16 yaşında Perviz Şapur ile evlendi. Bir yıl sonra tek çocuğu olan Kâmyâr'ı dünyaya getirdi. İki yıl sonra eşinden ayrıldı. Mahkeme Kâmyâr'ı babasına verdi. Tahran'a dönüp yazmaya başlayan Furuğ ilk şiir kitabını 1951 yılında Esir adıyla yayınladı. Daha sonra Avrupa'ya giden Furuğ İtalya'da kaldığı süre içinde İtalyancayı öğrenip çeviriler yaptı. İran'a döndükten sonra 1956 yılında Duvar'ı ve 1958'de de İsyan'ı yayınlar. Yeniden Doğuş 1964 yılında yayınlanır. Son kitabı olan Soğuk Mevsimin Başlangıcına İnanalım ölümünden sonra yayınlanır. Şiirin yanı sıra sinema ile de ilgilenen Furuğ Bir Ateş belgesiyle İtalya'da, Ev Karadır kısa filmiyle Batı Almanya'daki film festivalinde birincilik ödülü aldı. Furuğ Ferruhzad 1967 yılında bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir.

Kenan Karabulut

1961 doğumlu olan Kenan Karabulut İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı mezunudur. Farsçanın yanı sıra Osmanlıcadan da çeviriler yapmaktadır.

Çevirdiği Kitaplar:

Furuğ, Şiir, Gendaş Yayınları 2002

Behrengi, Tüm Masalları, Papirüs Yayınları 2004

Behrengi, Tüm Öyküleri, Papirüs Yayınları 2004

Yarın İçin Bir Dal, Şiir (İranlı Kadın Şairler Seçkisi), Papirüs Yayınları 2004

Dünya Sevmek İçin Çok Küçük, (Furuğ Ferruhzad'ın mektupları, söyleşileri) Gri Yayınları, 2006

Afganistan'da Bir Jöntürk, Mehmet Fazlı, İş Bankası Yayınları, 2007

II. Abdülhamit ve Saltanatı 1. cilt, Osman Nuri, 47 Numara Yayıncılık, 2008

-gece mi yoksa gündüz mü?
-hayır dostum, sonsuz olan gün batımıdır
rüzgârda iki güvercinin birlikte geçişi
iki beyaz tabut gibi
ve uzaktan, o garip ovadan sesleri
sanki bir rüzgarın amaçsız avare dolaşması gibi

söylemeli
söylemeli

FURUĞ: ŞİİR VE HAYAT ÜLKESİNDE
Behruz Celali

*"büyüktü
günümüz insanıydı
ve bütün açık ufuklara yakındı
toprağın ve suyun uyumunu çok güzel anlardı"*

Her ne kadar Furuğ, "Bu konuda (özel hayatı hakkında) konuşmak bence çok yorucu ve gereksiz bir uğraşı. Evet, şehirli veya köylü de olsa, dünyaya gelen her insanın doğum tarihinin olması, bir okulda okuması realitedir. Bir yığın çok sıradan olayın mesela çocukken havuza düşmek, öğrenciyken kopya çekmek veya gençken âşık olup evlenmek gibi şeyler hayatta nihayetinde herkesin başına gelebilecek şeylerdir,"² demişse de her şair, özellikle şiirlerinde özel hayatından çok fazla izler taşıyan günümüz şairi için hayatın iniş çıkışlarını tanıması gerekli bir husustur. Günümüz şairi içinde yaşadığı toplumun ve kendi hayat anlarının gerçek anlatıcısıdır. Kötülükleri, iyilikleri, çirkinlikleri, güzellikleri şiirlerinde ressam gibi ustaca resmeder, günümüz şiiri geçmiş şiirimizin aksine asrın insanlarının ve şair ruhunun bir aynasıdır. Bu yüzden günümüz şairinin hayatı anbean tanıması -özellikle hayatının her anında şair olan Furuğ gibi bir şair için- oldukça gerekli görünür.

Furuğ Ferruhzad 24 Aralık 1934'te Tahran'da, onun ve akranlarının alın yazısının yazıldığı, kendisine ait olmayan başkalarının dünyasına gözlerini açtı. Çocukluğu ailesinin ona bahşettiği, babasının haki renkli, tam-güçlü askerlik mesleği içinde geçti.

"Babam oldukça asık suratlı bir adamdı. O ters mi ters, soğuk mu soğuk, sert mi sert birisiydi. Takındığı tavırla veya daha doğrusunu söylemem gerekirse ardına saklandığı maskesiyle gerçek bir askerdi ve hep böyleydi. Çizmelerinin mahmuz sesi duyulur duyulmaz kendi kabuğumuza çekildiğimizi ve hiçbirimizi yanına yaklaştırmadığını hatırlıyorum. Bizleri ayak sesiyle bile kaçırır böyle sert bir baba kimi zaman kendisine gelir, yüzündeki maskeyi atar çok güçlü bir duyguyla bizleri kucaklardı

1- Sohrap Sipehri, Sekiz Kitap (2. Baskı, Tahran 1980) sf 398

2- Ölümsüz Yaşamak Zirvede Kalmak, Behruz Celali, (2. Baskı Tahran, 1997) sf

ve en güzel gözyaşlarını dökerdi. Babam şiir aşığıydı ve şiirleri vardı. Babam okumanın dışında hiçbir şeyle meşgul olmadı. Babam ömrünü araştırma ve inceleme ile geçirmişti. Bütün evi kütüphaneye çevirmişti ve hâlâ da kitapların bir kısmı karma-karışık vaziyette bir odada yığılı olarak tozlanmaktadır.”³

Furuğ’un annesi saf bir kadındı ve zaman açısından geçmişte yaşıyordu, kutsal geleneklerle, güzelliklerle ve iyiliklerle dolu geçmiş...

“Annem, tam manasıyla bir ‘kadın’ idi. Temiz kalpli, çocuksu, saf bir kadın. Kötülükleri bilecek yetisi yoktu, bütün dünyayı ve insanları iyi ve güzel olarak görüyordu. Bütün gelenek ve törelere bağlı bir kadın.”⁴

Furuğ’un erkek kardeşlerinin adları Emir Mesut, Mihrdad, Mehran ve Feridun, kız kardeşlerinin ise Puran ve Gloria idi.

Furuğ’un çocukluğu masallar dünyasında geçti. “Çocukluğunda masal aşığıydı. Büyük babamız güzel masallar bilirdi ve Furuğ bir an bile büyük babayı rahat bırakmazdı. Dinlediği öykülerde hüzne kapılırdı.”⁵ Işık, oyuncak bebek, rüzgar, kuş, aydınlık ve su onun çocukluk anlarını dolduruyordu, öyle ki sonralarında çocukluk giysileri ve defterlerinin içinde çocukluğunun geçmiş izini aramaktaydı.

“Çocukluk hatta geride bıraktığım gençlik (ruhsal açıdan) döneminden beri başkalarının inandığı ancak bana çocukluk ve deneyimsizliği hatırlatan duyguların birçoğundan boşaldım, komik görünmesine rağmen olan bitenler beni şiddetle sarsıyor. O gün bu gündür her sonbaharda annem çocukların kışlık elbiselerini o ünlü “güneşlendirin” sözü için sandıktan çıkarır, annemin ilgiyle koruduğu çocukluğumun elbiselerini görmek, ceplerini karıştırmak ve çoğunlukla ceplerin dibinde bulunan kokmuş nohut ya da üzüm bende acayip bir

3- a.g.e. sf 580

4- a.g.e. sf 581

5- a.g.e. sf 641

duygu yaratır. Ansızın kendimi öylesine küçük ve masum görürüm ki cep dibinde kurtlanmış birkaç buğday tohumu beni çok uzak bir geçmişe geri götürür, bende o sevinçli ve tatlı çocukluğu duyuları uyandırır. Hâlâ ilkokul ikinci ve üçüncü sınıf ödev defterlerim durur. Bütün servetim yıllar boyunca biriktirdiğim bu kullanılmış kağıtlardır ve her nereye gidersem gideyim yanımda götürürüm. Arkadaşlarım tarafından bir şeyler çizilerek veya resmedilerek karalanan kağıtların her birini görünce hayatımın yitip giden günlerini hatırlarım ve sanki her şey benim için yeniden canlanırdı.”⁶

Furuğ’un babası -Albay Muhammed Ferruhzad- işi gereği çocuklarının eğitiminde özel bir yöntem uyguluyordu. Onları asker gibi zorluklara alıştırmak istiyordu.

“Babam bizi çocukken ‘zorluk’ denen şeye alıştırmıştı. Evimizde kaliteli ve yumuşak battaniyeler olduğu halde biz askeri battaniyelerde uyuyarak büyüdük. Babam bizi çocuk eğitiminde almış olduğu özel bir metotla yetiştirmişti. Hatırlıyorum da ilkokuldayken yaz tatillerinde ağabeylerimle evde oturup eski ve kullanılmayan kitaplardan, okunmuş gazetelerden kese kağıdı yapardık ve uşağımız da kese kağıtlarını dükkanlara satardı, babamın bize verdiği harçlıktan başka bu şekilde kazanılan parayla da canımızın her istediğini almamıza izin verilirdi. Babam bize, “çalışmak ayıp değil, bileğinin gücüyle ekmegini kazanan kişinin kendisinin efendisi olmaya ve başını dik tutmaya hakkı olduğunu” anlatmak istiyordu. Hatırladığım kadarıyla babam hayat ve tahsil imkanlarımızı uygun bir şekilde hazırlamıştı, bizim hiç çalışmaya ihtiyacımız olmadığı gibi ben eğer çevremdekilerin gözünde kendisine güvenen, dik başlı birisiysem bunu babamın eğitim şekline borçluyum.”⁷

6- a.g.e. sf 101

7- a.g.e. sf 70

Çocukluğun hoş anları sona erdi. Furuğ okula gitti ve öğrenim görmeye başladı. Bu dönemler geçmişin aksine ılık, oyuncak bebek, rüzgar, kuş, aydınlık ve su yolunda cereyan etmedi.

*ey yedi yaş
ey yola koyulmanın şaşırtıcı anı
senden sonra kalabalık içinde çılgınlıktan ve cehaletten ne varsa yok
olup gitti*

*senden sonra
kuşla bizim aramızda
rüzgarla bizim aramızda
bir bağlantı olan o capcanlı ve aydınlık pencere
kırıldı
kırıldı*

kırıldı

*senden sonra
su, su, sudan başka bir şey söylemeyen o toprak renkli bebek
suda boğuldu.⁸*

Okul dönemi yavaş yavaş geride kaldı, esarete doğru yola çıkmadan önceki anlar ve özlem ve anılarla dolu bir dönem, okul dönemi gitgide geride kaldı.

*o günler geçti
sıcak odanın penceresinden
dışarıya verdiğim her nefeste, şaşkına döndüğüm
kar taneciklerimin tertemiz, yumuşak bir tüy gibi
sessizce yağdığı
o sessiz karlı günler.
kürsünün sıcaklığı uyku getiriyordu
ben alelacele ve pervasızca*

8- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, Behruz Celali (Tahran 1993) "Senden Sonra" şiiri, sf 439

*annemin bakışından uzak
kendi eski çalışmalarım
önemsiz yazıları çıkarıyordum
kar dindiğinde de
üzgün bir şekilde bahçede dolaşır
yaseminlerin kuruduğu saksıların dibinde
ölmüş serçelerimi gömerdim.⁹*

O dönemde Furuğ farklı davranışlar gösteriyordu. Bir yönüyle “kapıya, duvara tırmanan yaramaz bir kızdı. Erkek çocuklar gibi ağaçların tepesinde oturur, küçük bir şeytan gibi yaptıklarıyla herkesi güldürürdü.”¹⁰ Bir yönüyle de kederli, inatçı, en ufak bir bahaneyle saatlerce yüksek sesle ağlayan duygusal bir kızdı.¹¹

Sonunda Furuğ’un ilkokul dönemi sona erdi ve ortaokula, Hüsrev-i Haver Ortaokulu’na adımını attı. Babasının şiirden ve edebiyattan hoşlanması sebebiyle şiire dair bir istek oluşmuştu, o sıralar hızlı ve yoğun bir şekilde şiir okumayı sürdürdü ve yavaş yavaş şiir yazmanın peşine düştü. “Furuğ’un ilk defa yazdığı küçük bir şiiri ve bana gösterdiği zamanı hiç unutmuyorum. Furuğ’un yeni bir tarzda kendi el yazısıyla yazdığı o şiir hala bendedir. ‘Buradan uzak, buradan uzak’ dizeleriyle başlıyordu, o zaman Furuğ ortaokula gidiyordu.”¹² Bu konuda şunları söylemiştir:

“Ben on üç veya on dört yaşındaydım ve bir hayli gazel yazmıştım, hiçbir zaman yayınlamadım. Her neyse şiir yazdığımda bende öyle bir dürtü oluşuyordu ki günde iki üç tane, mutfakta, dikiş makinesinin başında şiir yazıyordum. Çok asiydim. Böyle diyardım. Divan, sonuna kadar okuyup da dolduğum bir divandı, dolunca da bu şekilde bir becerim oluştu ve kaçınılmaz olarak bir şekilde geri vermeliydim. Ortaya çıkanların şiir olup olmadıklarını bilmiyorum fakat o günlerde bir hayli “ben” ol-

9- a.g.e., “O Günler” şiiri sf 290-291

10- Ölümsüz Yaşamak Zirvede Kalmak, Behruz Celali, (2. Baskı Tahran, 1997), sf 580

11- a.g.e. sf 580

12- a.g.e. sf 585

duğumu ve çok samimi olduklarını biliyorum. Ve çok da kolay olduklarını biliyorum. Ben henüz kendi dilimi ve tarzımı yaratamamış, kendi fikir dünyamı ortaya çıkaramamıştım”¹³

Şiirin yanı sıra, Furuğ nesirde de göz dolduruyordu, bilindik kompozisyon tarzına inanmıyordu ve kendi yazdıklarını sınıfta okuyordu.

“Furuğ’un sınıf arkadaşlarından birisi şöyle demişti: Kompozisyon dersi Furuğ için en kötü saatlerdi. Sürekli: “kompozisyondan nefret ediyorum, bıktırıyor beni” derdi. Güzel kompozisyon yazdığı için kompozisyon öğretmeni sürekli ona serzenişte bulunur, “Furuğ, sen bunları kitaptan çalıyorsun” derdi.”¹⁴

On dört yaşında ortaokulda okurken (1950 yılında) aniden evlendi.

“Furuğ yedinci sınıfta okurken Perviz Şapur ile dünya evine girdi. Perviz annemin teyze torunuydu. O zamanlar evimize çok fazla gidip geliyordu. Onun ortamı eğlendiren güçlü bir mizahi yanı vardı. Çocukları etrafına oturtur komik öyküler anlatırdı. Furuğ hayretle gözlerini Perviz’in ağzına dikerdi. Bir gün anladık ki onlar birbirlerine aşık olmuşlar, hepimiz hayretler içinde kalmıştık çünkü Furuğ yedinci sınıftaydı ve Şapur da üniversiteyi bitirmişti. O, Furuğ’dan on beş yaş büyüktü. Evlilik dedikoduları ayyuka çıktı, ailem karşı çıktı ancak babam bu evliliğe hemen onay verdi. Şapur ile Furuğ evlendikleri zaman hatırlıyorum da Şapur kendisine bir damatlık bile alamamıştı. Hiçbir şeyi yoktu, bu yüzden ailem karşı çıktı, Furuğ da açlık grevi yaptı, ben düğün töreni, elbise, takı istemiyorum, hiçbir şey istemiyorum diye kahretti, bu yüzden onların düğünü oldukça sade ve törensiz yapıldı.”¹⁵

13- a.g.e. sf 188

14- a.g.e. sf 559

15- a.g.e. sf 637-638

Alalecele yapılan evliliğin sebebi aile içi sorunlardı.

“Babam başka bir kadına aşıkı ve onunla evlenmek istiyordu. Muhtemelen biz çocukların rahatsız olduğunu biliyordu. Bizi on beş yaşında evlendirmesinin, Şapur’un ekonomik durumu -ki o zaman henüz bir şeyi yoktu- ve yaş farkı sebebiyle uygun görülmemesine rağmen Furuğ ile evlenmesine babamın karşı çıkmamasının sebebi, bizi başından savmak istemesindendi. Babamın bu ikinci kadınla yaptığı evlilik bütün hayatımızı sarstı ve her birimizi bir kenara itti. Babam o kadın için bize karşı öfkeli, somurtkan ve soğuktu. Furuğ eğer Şapur’a aşık olduysa her şeyden çok sevgi ve şefkati aradığı içindi çünkü evde babamız sertlikten soğukluktan başka bir şey vermiyordu.”¹⁶

1952 yılında, Furuğ on yedi yaşındayken Esir adlı ilk şiir kitabını yayınladı. Bu kitap daha sonra 1955 yılında değişikliklerle yeniden basıldı.

Bu sırada dergilerden bir tanesi Furuğ’un bir şiirini yayınladı ve onunla ilgili söylentileri kışkırttı.

“Günah işledim, oldukça zevkli bir günah” şiiri dergide yayınlanınca ailede büyük bir gürültü koptu. Furuğ valizini topladı ve evden ayrıldı. Firuz Kuhi Ortaokulu’nun arkasında tek göz bir oda kiraladı. Yaşadığı yerde bir yastık bile yoktu. Kocamın evinden ona bir parça giysi götürdüm. Durumunu tahmin edebilirsiniz, para yok, iş yok, gelir yok, tam bir baskı altındaydı. Furuğ çok kötü şartlarla başladı.”¹⁷

Furuğ’un babası bu konuda şöyle demiştir:

“Furuğ’un hayatı iki döneme ayrılır. Şiir yazmaya başlınca onu teşvik ettim ama şiirleri etrafta gürültü patırtı ko-

16- a.g.e. sf 637

17- a.g.e. sf 586

parmaya ve aile hayatını bozmaya başlayınca rahatsız oldum. Çünkü bu girişiminin ve seçtiği yolun, aile hayatının yok olmasına sebep olduğunu düşünüyordum.”¹⁸

Ailesinden uzaklaşması uzun sürmedi:

“Tekrar eve dönmesi için babasıyla konuşmam ve birbirleriyle barıştırmam için Furuğ’un izin vermesini rica ettim. Ancak o günlerde Furuğ eve dönme konusunda babasına karşın daha karamsardı. Annesi ile babası anlaşmış, babası diğer kadını almıştı.”¹⁹

Ama ara buluculuklar sonunda işe yaradı:

“Furuğ’un babasına “Siz evinizde Furuğ’a bir oda verin” dedim. Kendisi odayı hazırlayacaktı. Babası izin verdi ve evin boş bir odasını Furuğ’a bıraktı... Babasının evine döndüğü zaman odası için sadece bir kilim satın aldı, arkadaşlarının ona hediye olarak getirdiği şeylerle odasını donattı ve iki üç defa bu odada davet verdiğini hatırlarım.”²⁰

<i>bu insanlardan kaçıyorum ki benimle</i>	<i>görünüşte dost ve samimiler</i>
<i>ancak içlerinde bolca hakaretlerle</i>	<i>bağlıyorlar eteklerime ziller</i>
<i>bu insanlar ki şiirimi dinlemeleriyle</i>	<i>yüzüme güzel kokulu bir gül</i>
	<i>gibi tebessüm ettiler</i>
<i>ancak ne zaman ki baş başa kaldılar</i>	<i>bana “rezil divane” dediler²¹</i>

Furuğ 1953 yılında kocası Perviz Şapur ile Ahvaz’a gitti ve onun yanında yeni bir hayata başladı.

18- a.g.e. sf 586

19- a.g.e. sf 614

20- a.g.e. sf 614

21- Furuğ Ferruhzad, Esir (Tahran 1968) “Ürkek” adlı şiir, sf 20

*o büyük nehrin yanındaki şehir ki yıllardır
bize kucağını açtı
sahildeki kumların üzerinde ve hurma ağaçlarının gölgesinde
o dudağımdan ve gözlerimden öpücükler çaldı
coşku dolu o büyük nehrin yanındaki şehir
hurma ağaçlarıyla aydınlık geceleri iç içedir
o büyük nehrin yanında ve kalbimdeki şehir
orada gururlu adamın elinde esirdir²²*

Furuğ Tahran'a yeniden geri dönmek için fazla beklemedi, anlaşmazlıkları onları birbirlerinden uzaklaştırmış gibi görünüyordu. Oğlu Kamyar'ın doğuşu da bu anlaşmazlığı gideremedi hatta onları daha da ayırdı.

"Furuğ, oğlu Kamyar dünyaya gelene kadar kadın bile değildi, çocuktu. On dört on beş yaşlarına kadar da çok çirkin-di ve bu çirkinliği onu rahatsız ediyordu. Ancak ne zaman ki Kami dünyaya geldi Furuğ çiçek gibi açıldı. Birdenbire güzelleşti ve bundan sonra onunla Şapur arasında anlaşmazlık şiddetlenip arttı. Bu anlaşmazlık her ne kadar onların duygusal ilişkilerinden ileri gelmiyorsa da baldızım Furuğ sert mi-zaçlıydı. Eğer o sevgiyle insanlara yöneldiyse sezgisel ve duygusal açıdan değil belki tamamen buz tutan kalbinin sevgi eksikliği yönündendir. Bilahare anlaşmazlıklar büyüdü ve Furuğ hastalandı, bir müddet Rizaiye'de bir sanatoryumda yattı. Sanatoryumdan çıktığı zaman yine uzun bir müddet durumu kötüydü... Furuğ ve Şapur iki ayrı dünyanın insanıydılar. Furuğ çok hassas, huzursuz ve çılgındı. Şapur ise mantıklı, hesabını kitabını bilen, bütün erkekler gibi kendine has bir tarzı olmayan basit bir adamdı. Anlaşamadılar."²³

Sonunda 1955 yılında Furuğ'un dostlarından bazılarının müdahaleleriyle bu anlaşmazlık ayrılıkla bitti.

22- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, sf 77

23- Ölümsüz Yaşamak... sf 638

“Mihri ile benim ilk hissettiğim şey Furuğ ile kocasının ruhsal olarak birbirleriyle uyuşmadıklarıydı ve bu evliliğin Furuğ’un düşüncelerinin olgunlaşmasının önünü kestiğine inanıyorduk. Ben Furuğ’un kocası Perviz Şapur’u çok iyi tanıdım. Ahmet Şamlu ile yaşarken Şapur çok sık evimize gelirdi, bunların birbirlerine uygun olmadıklarını düşünürdüm. Her neyse Furuğ ile tanıştığım gün onunla uzun uzun konuştum. Şiir hakkında, kendi yolunu tanımasının gerekliliği konusunda konuştuk ve sonraları -belki doğru belki yanlış- onu az çok kocasından ayrılmaya teşvik ettik ve Furuğ beş altı ay sonra kocasından ayrıldı.”²⁴

Diğerlerinin müdahalesinden başka, bu ayrılığın başka bir etmeni de Furuğ’un dik kafalılığıydı.

“Ben onun kocasından ayrılmasına taraf değildim, ama o kadar sabit fikirliydi ki sonunda ayrıldı. Furuğ’un davranışı ve huyu kendisine özgüydü, sonsuz denecek kadar sevecen, merhametli ve hassastı, kendine has düşünceleri vardı. Hiçbir şey ve hiç kimse onu fikrinden ve kesin kararından vazgeçiremezdi. Onun üzerindeki babacan nüfuzuma rağmen bir kez karar verdi mi hiçbir şekilde ona etki edemiyordum. Her ne kadar ben görünüşte rahatsız olsam da içimden onu takdir ediyordum.”²⁵

Furuğ ayrıldıktan sonra bazen kaçınılmaz olarak -hatta bir an için de olsa- pişmanlığa kapılıyordu.

“Furuğ Perviz Şapur’u sevmişti ve bunu defalarca söylemişti. Boşandıktan sonra eğer birisi Şapur’un aleyhinde bir söz edecek olursa dayanamıyordu.”²⁶

24- a.g.e. sf 610-611

25- a.g.e. sf 585-586

26- a.g.e. sf 638

kafes dedim ancak bundan önce ne diyebilirdim
 insanların iki yüzlülüklerinden haberim yoktu
 ne yazık ki bu yalancı dünya
 cilve ve süsüyle sonunda kaptı beni
 şimdi ben bu hileli ve aldatıcı tuzaktan yorulan benim
 bir kez daha kafesin diğer köşesine yöneldim
 bütün ömrümce
 kafes tellerinin ardından başka hiçbir yerde huzur bulamadım
 açın kapıyı
 ayağımı yeniden zincirleyin
 fitne ve yalanlar için yerimden oynatmayın
 rengarenk hevesler için demir bir el
 bir başka ipi yeniden ayaklarıma bağlamasın²⁷

Ama görmezden gelinmeyecek gizli bir gerçeklik de bu ayrılıkta ortaya çıktı. Furuğ şiir ve hayattan birini seçmeye mecburdu ve bu dik başlılığıyla ki, o böyleydi. "...bu 'mecburiyet'i yorumlamak gerekli dedğim zaman, bendeki bir tür doğallık ve dik başlılık olmalı... Ben bir insanın başını duvara vurarak yardımını gördüğüm zaman demek ki duvara doğru gidilmemesi gerektiği dersini alan insanlardan değilim. Kendi başımı yarmayacağım için duvarın manasını anlamıyorum!"²⁸ Şiiri seçti ve iki ismin arasındaki zayıf bağ koptu.

o uzak evden hayatın neşesinin kaçmış olduğunu
 biliyorum şimdi
 bir çocuğun annesinden ayrılık matemine ağlamakta olduğunu
 biliyorum şimdi
 ancak ben yorgun ve perişan
 arzu dolu yolu bırakıyorum
 yarım şiir, arkadaşım şiir
 onun huzurlu eline ulaşmaya değin gideceğim²⁹

27- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, "Geri Dönüş" adlı şiir, sf 124

28- Ölümsüz Yaşamak... sf 638

29- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, "Metruk Ev" adlı şiir, sf 138

Kanun, adaletin bu zayıf ipi, çocuğunu ondan aldı, almakla kalmadı görme hakkına da engel oldu ve o ahir ömrün on altı yaşını henüz tamamlamıştı. Asla göremeyeceği çocuğuna aşık ve “oğlumun canı için” diye yeminler ediyordu. Bu esnada onun aşkının çocuksu gözlerini kanunun koyu mendiliyle bağlıyorlardı. Furuğ isyanından sevgiye, sevmeye, deli gibi sevmeye yöneldi.

*güvenim adaletin zayıf ipiyle asıldığında
bütün şehir
ışıklarımın kalbini parça parça ettiler
aşkımın çocuksu gözlerini
kanunun koyu mendiliyle bağladıklarında
arzularımın mustarip şakaklarından
kan fışkiyesi fışkırıyordu
hiçbir şey yoktu, duvar saatinin tik taklarından başka hiçbir şey
anladım, delicesine sevmem
gerekliydi, gerekliydi, gerekliydi³⁰*

Şiire ilgisi sebebiyle hayatından, oğlundan ayrılmıştı ve şimdi şiir ona yeni bir eş, yeni bir dost olmuştu.

“İki kişinin ilişkisi hiçbir zaman olgunlaşamaz ya da olgunlaştırılmaz özellikle bu dönemde ama şiir benim için bir dost gibiydi, ne zaman ona varsam rahatlıkla onunla dertleşebiliyordum. Beni olgunlaştıran bir eş gibiydi. Kimileri kendi eksikliklerini hayatta başka insanlara sığınarak telafi ediyor, aslında hiçbir zaman telafi edilmiyor. Eğer telafi edilseydi o zaman bu ilişkinin kendisi dünyanın en büyük şiiri olmaz mıydı?”³¹

Şiir, Furuğ için onu varlıkla birleştiren küçük bir pencere gibiydi, kendisini yönlendiren, kendini bulduğu bir şeydi.

30- a.g.e., “Pencere” şiiri, sf 446

31- Ölümsüz Yaşamak... sf 202

“Şiir benim için her gidişimde kendi kendine açılan bir pencere gibidir. Orada otururum, bakarım, şarkı söylerim, haykırırım, ağlarım, ağaçların görüntüsüne karışırm ve pencerenin ötesinde bir boşluğun olduğunu, orada üç yüz yıl öncesinde veya iki yüz yıl sonrasında da -ne zaman olduğu fark etmiyor- muhtemelen birisinin olacağını ve beni işiteceğini bilirim. Şiir, varlıkla, “varlık”ın en geniş manasıyla, irtibat için bir vesiledir. İşin güzel yanı, insanın şiir yazdığında “ben de varım” ya da “ben de vardım” diyebilmesi. “Ben de varım, ben de vardım” şeklinin dışında daha nasıl söylenebilir. Ben kendi şiirimde bir şey aramıyorum, belki şiirimde yeni “kendimi” ortaya çıkarıyorum.”³²

Yavaş yavaş şiir Furuğ için ciddi bir mesele oluyordu. Şiir onun için kendi hayatına dair verilmesi gereken bir cevaptı.

“Şimdi şiir benim için ciddi bir mesele. Kendime karşı bir sorumluluk hissediyordum. Kendi hayatıma vermem gereken bir tür cevaptı. Şiire o kadar saygı gösteriyordum ki, dindar bir insanın inancı kadar saygılıydım.”³³

Niçin böyle olmasın ki;

“Şiir aslında hayatın bir parçasıdır ve asla hayattan kopuk değildir. Etki ettiği, reel hayatın insana verdiği manevi hatta maddi hayata da tamamen ‘şiirsel’ bakabildiği nüfuz çemberinin dışında olamaz. Aslında şiir, doğduğu çevreye ve olgunlaştığı şartlara kayıtsız kalıyorsa asla şiir olamaz.”³⁴

Ama Furuğ için şiir gerçekten hayatın küçük bir parçası olsaydı asla kendini böyle feda edemez ve kendi ölüm çarmihini omzuna alamazdı.

32- a.g.e. sf 203

33- a.g.e. sf 214

34- a.g.e. sf 182

Şiir onun için hayatın ta kendisiydi ve hayatın tüm anları onun için şairane anlardı.

“İnandığım başka bir şey de hayatın bütün anlarında şair olmanın gerekliliğidir. Şair olmak, insan olmaktır. Günlük davranışları şiirleriyle hiç bağdaşmayan bazı insanlar tanıyorum. Yani sadece şiir yazdıklarında şair oluyorlar, sonra bitiyorlar. İki yönlü olduklarından fakir, kıskanç, mutsuz, dar fikirli, zalim, pisboğaz, açgözlü bir insan olup çıkıyorlar. İşte, ben bu adamların sözlerini kabul edemiyorum. Ben hayata daha fazla önem veriyorum ve bu beyler yumruklarını sıkıp -yani şiirlerinde ve makalelerinde- bağırıp çağırdıklarında nefret ediyorum ve doğru söylediklerine inanmıyorum. Yoksa bütün kavgaları bir tabak pilav için mi?, diyorum. Sanatla uğraşan birisinin ilkin kendisini yaratması ve olgunlaştırması gerekli, sonra bütün algılarına, düşüncelerine ve duygularına bir genellik verebilmesi için kendisinden dışarı çıkıp kendisine varlığın bir parçasıymış gibi bakabilmeli diye düşünüyorum...”³⁵

Furuğ eşinden ayrıldıktan sonra yurtdışına gitme durumu ortaya çıktı ama çocuğuna karşı beslediği sevgiden dolayı oluşan vesveseler ve ondan uzak kalmanın verdiği sıkıntı onu rahatsız ediyordu.

“Öğlene doğru oğlumu görmek için evden dışarı çıktım ama onu bulamadım. Bu görüşmeden korktum. Ama eve geri döndüğümde beklediğim gibi olmadı, onu masada, annem ve babamla birlikte yemek yerken gördüm. Küçük ve solgundu. Elleriyle yüzümü okşadı ve ben vücudumda bir şeyin parça parça eridiğini hissettim. Daha sonra onun yanına oturdum. Niçin yemek yiyemediğimi bilmiyorum. Ellerim buz kesmişti. Ellerimin uzun bir süre onun ellerine, yüzüne ve alınına dokunamayacağını düşündükçe vücudumu tepeden tırnağa dizginlenemeyen vahşi bir acı tırmalıyor gibiydi. Öğle yemeğinden

sonra birlikte yatağa uzandık; ben her zamanki gibi ona hikâye okudum. O durumda bile. Eğer ben gidersem kim onun saçlarını tarayacak? Kim ona güzel elbiseler dikecek? Kim ona fil, dumanlı araba ve üç tekerlekli bisiklet resmi çizecek? Kim onu benim kadar sevecek?, diye düşünüyordum.”³⁶

Her neyse, Furuğ 1956 yılında Roma’ya gitti. İtalya’yı görmek onun için bir bahaneydi, alışmış olduğu çevreden kurtulmak istiyordu.

“Hayat baskısı, çevre baskısı, elimi ayağımı bağlayan zincirlerin baskısı ve tüm gücümle onların karşısında ayakta durmak için yaptığım çabalar, yorgun ve perişan düşürmüştü. Ben bir “kadın” yani bir “insan” olmak istiyordum. Benim de nefes almaya, haykırmaya hakkım var, demek istiyordum, diğerleri ise feryatlarımı dudaklarımda susturmak, nefesimi göğsümde boğmak istiyorlardı. Onlar keskin silahlar seçmişti benim ise daha fazla gülecek halim yoktu, sadece gülüşlerim bittiği için değil gücüm de kalmamıştı ve ben “yeniden gülmek” için yeni bir güç ve enerji toplamak için aniden bir müddet bu çevreden uzaklaşmaya karar verdim.”³⁷

Bunların arasında yaşayan insanlar, bu çevreden uzaklaştığı zaman daha fazla hakarete uğradı.

“Toprağından fersahlarca uzağında olduğum o ülkeyi düşündüm orada olan, “olduğu” gibi olmuyordu. Orada yıllardır kendileri için yaptıkları putların karşısında başlarını sahate bir tevazu ve huşu ile eğen ve gerçeğin fersahlarca uzağında olduğunu kendilerinin de bildikleri halde putları bir yumrukla parçalayıp kendileri için yarattıkları bu gülünç ve nefret edilesi dünyadan dışarı çıkacak kadar cüret ve cesaretleri olmayan zayıf ve maskara insanları gördüm.”³⁸

36- a.g.e. sf 69

37-a.g.e. sf 67

38- a.g.e. sf 97

İran'a geri döndükten sonra kendini tamamen sanata adadı.

"Furuğ çok fazla kitap okuyordu, Hafız'm gazelleriyle Sadi'nin bütün şiirleri belleğindeydi, okumaktan bir an bile geri durmuyordu. Hatırlıyorum bu iş ortaya çıkmadan önce Furuğ'un altı yedi kitaptan başka bir şeyi yoktu ama bu son dönemde donanımlı ve ayrıntılı bir kütüphanesi olmuştu. Okuma hırsı vardı, hafızası sağlam ve dikkatliydi. Okuduğu bir şiiri hemen ezbere söyleyebiliyordu. Şiirlerini bir kerede yazıyordu. Asla düzeltmiyordu, tamamladıktan sonra temize çekiyordu."³⁹

1957 yılında Furuğ'un Duvar adıyla bir başka şiir kitabı yayımlandı. Duvar her ne kadar içerik açısından Esir adlı şiirinin devamıysa da Furuğ'un şiir alanında gelişimine, onun yeni tecrübeler edindiğine bir örnekti.

"Duvar'da sadece dışarıdaki dünyanın basit bir sözcüsüydüm. O sıralarda şiir bende henüz baş göstermemişti, belki bir eş, bir aşık, bir müddet birisiyle birlikte olan insan gibi benimle aynı evi paylaşıyordu ama sonra şiir bende kök saldı ve bundan dolayı da şiirin anlamı benim için değişti. Artık ben şiiri sadece kendimle ilgili münferit duygularımın açıklanması olarak ele almıyordum. Belki şiir bana nüfuz ettiğinden ben daha fazla dağıldım ve yepyeni dünyalar keşfettim."⁴⁰

Şamlu'nun şiirleri ve onun 'dil'e olan farklı bakışıyla tanıştıktan sonra tecrübesi daha da arttı.

"Şamlu'nun Hayat Şiirdir'ini okuduğum zaman Farsçanın dil olanaklarının oldukça fazla olduğunu anladım ve böylece yalın söyleyebilme özelliğini Farsçada keşfettim. Hatta 'Hayat Şiirdir'den çok daha yalın, yani benim şuan sizinle konuşmam

39- a.g.e. sf 616-617

40- a.g.e. sf 227

kadar sade. Ama keşfetmek yeterli değil, evet keşfettim, sonrası ne? Ayrıca taklit etmek bile tecrübe istiyor. Doğal seyrinde, içimdeki duygusal ve düşünsel isteklerimin gereğince bu dile doğru gitmeliydim. Bu dil kendi kendine bende oluşuyordu. Diğerlerinde olduğu gibi. Şimdi biraz böyle oldu. Ben, bu alanda hedefe doğru ilerlediğimi, çok kağıt karaladığımı düşünüyorum. Şimdi artık iş teksir kağıt almaya kaldı. Çok ucuzlar!”⁴¹

Birçok denemelerin sonunda Furuğ nihayet Nima'yı ve onun görüş zenginliği tanıdı.

“Ben Nima'yı çok sonra tanıdım, ya da başka bir deyişle tam zamanında. Yani bütün denemelerden, vesveselerden, bunalımlı fakat arayış içinde olduğum bir dönemden sonra. Nima'dan sonra bir takım şairlerle çok çabuk aşına oldum, mesela Şamlu'yla Ahavan'la ve neden bilmiyorum, on dört yaşında Mehdi Hamidi, yirmi yaşında Saye ve Muşiri benim ideal şairlerimdi. Lahuti ve Gülçin Gilani'yi de bu dönemde keşfettim ve bu keşif beni farklılığa yöneltti, daha sonra Şamlu yöneldiğim bu yeni meselelere zihnimde şekil verdi, Nima da şiir konusunda benim neredeyse tavrımı ve inancımı yarattı ona bir tür kesinlik kazandırdı... Nasıl ve hangi alanda Nima'nın tesiri altında olup olmadığımı bilemem. Bu konuda dikkat diğerlerinin işidir. Ancak kesinlikle dil ve şiirsel form açısından onun algılarından faydalandığımı söyleyebilirim ancak diğer taraftan düşünsel olmayı ve şiirin ruhuna özgü olan şeyi yani nasıl bakmam gerektiğini ondan öğrendim diyebilirim, çünkü o geniş bir bakışı bana resmediyordu. Bu kapasiteye gelmek istiyordum. Büyüeyebilen tek kök farklılıktır çünkü insanlar farklıdırlar. Ben, ruhsal ve ahlaki özelliklerim sebebiyle -mesela kadın olmam gibi- doğal olarak meseleleri başka şekilde görürüm. Ben o bakışa sahip olmak istiyordum, ama kendi pencereimde oturmuş olarak... Nima gözlerimi açtı ve 'bak' dedi. Ama görmeyi kendim öğrendim.”⁴²

41- a.g.e. sf 189

42- a.g.e. sf 185-186

1959 yılında İsyan kitabı yayımlandı, kendine özgü bir şiir bulma çabasında olan şairin son denemelerini gösteriyordu.

“Duvar ve İsyan aslında hayatın iki evresi arasında ümitsizce bir çarpınıştı. Bir tür kurtuluştan önce alınan son nefeslerdi. İnsan derin bir düşünce evresine ulaşıyor. Gençlikte duygular çok cezbedici olmasına karşın zayıf temellidirler. Eğer sonradan düşünce yardımıyla rehberlik yapamıyorlarsa veya derin bir düşünce ürünü olamıyorlarsa katlaşıp biterler. Ben etrafımdaki dünyaya, eşyaya, insanlara ve bu dünyanın ana hatlarına şöyle bir baktım ve keşfettiğim şeyi söylemek isteyince de bir takım kelimelere ihtiyaç duyduğumu gördüm. Ve ben bu kelimeleri kullandım. Şimdi bu kelimeler şiirsel olmadıysa ne yapayım. Ama onu şiirsel yapacak ruh var!”⁴³

Bu denemeler, Furuğ'u ‘dil’ meselesinde daha ciddi düşünmeye ve ‘dil’de kendi tarzını bulmaya zorladı.

“Ben şiirimde her şeyden çok dilden faydalanmaya çalışıyorum çünkü kendi şiir dilimde ben bu eksikliği hissediyorum, bu eksikliğe ‘bir takım kelimelerin yokluğu’ diyebiliriz. Şiirimiz bir parça geleneği takip ediyor, şiirde kendi anlamlarını kaybetmiş ve kulağımızda artık bu anlamların gerçek izleri kalmamış kelimeler sürekli tekrar ediliyor.

İkinci olarak, şiir geleneğini izleyen kelimeler, günümüz şiir duygusuyla uyuşmamaktadır, yaşantımız değiştiği için bize yeni duygular hissettiren yeni meseleler söz konusu olmaktadır ve biz bu duyguları açıklamak için şiirde bulunmayan yeni kelimelere ihtiyaç duymaktayız, şiire bunları yerleştirmek çok zordur. Ben bu kelimeleri şiire sokmaya çalışıyorum ve bu çalışmanın doğru olduğunu da düşünüyorum, çünkü günümüz şiiri rahat olsa canlı ve yaşayan şiir olur. Bu kelimelerden istifade etmek, onları kullanmak gerekir.”⁴⁴

43- a.g.e. sf 188

44- a.g.e. sf 180-181

Ve bu çalışma elbette Furuğ'dan çıkar, çünkü o edebi yaratıcılığın mucizevi gücünün yanı sıra çaba da sarf ediyordu, Furuğ kendi zamanının çocuğuydu ve kendi zamanıyla uyumlu olması gerektiğini anlamıştı. Ne klasik edebiyatta ne de batı edebiyatında boğulmuştu.

“Ne kendimi çok fazla kendi klasik edebiyatımızda boğdum ne de çok fazla batı edebiyatının delisi oldum, bu beni mutlu eden şeylerden birisidir. Ben kendi içimdeki bir şeyin ve beni çevreleyen dünyanın peşindeyim... İşin sırrı, düşünsel ve toplumsal hayat açısından, özellikleri bu hayatla uyumlu olan bir dönemde, bu özellikleri idrak etmemde ve şiire sokmak istememdehydi.”⁴⁵

Furuğ kendi sanatıyla meşgul olmanın yanı sıra oğluna gösterdiği sevgiden kaynaklanan vesveseyi bir kenara atabilmiş değildi. Oğlunu sanat çalışmasının yanında, sanatı da oğlunun yanında istiyordu. “Her şeyden öte ve her şeyden önce sanatıma sonra oğluma ilgi duyuyorum, oğlumun büyüdüğünde bir şair veya bir yazar olmasını arzu ederim.”⁴⁶ Bu vesveselerin üstünü kapatmak, kendini oğlundan ayrı düşmenin üzüntüsünden kurtarmak için Furuğ sevgiye sığınmaya çalıştı.

“Kendimi geçmiş hayattan tamamen kopardım. Kami'yi caddede gördüğüm zaman, ki şimdi boyu omzuma geliyordur, vücudum titremeye, kalbim yerinden oynamaya başlıyor, ama onu istemiyorum; onu istemiyorum. Bu kadar ilgi ve alakanın ne faydası var?.. Çünkü hayat sadece eksiklikleri telafi etme çabasıdır.”⁴⁷

Onun bu sevgisini diğerleri başka şekilde yorumladılar ve onun bu sözüne ilgi göstermediler, çünkü;

45- a.g.e. sf 191

46- a.g.e. sf 58

47- a.g.e. sf 130

“İki kişinin ilişkisi hiçbir zaman tam olamaz ya da olgunlaş-tırlamaz özellikle bu dönemde ama şiir benim için bir dost gi-biydi, ne zaman ona varsam rahat bir şekilde onunla dertle-şebiliyordum. Beni olgunlaştıran bir eş gibiydi... Bazıları kendi eksikliklerini diğer insanlara sığınarak gideriyorlar, ama hiçbir zaman telafi edemiyorlar.”⁴⁸

Birtakım insanlar Furuğ’ün aşkını, kendi hayatlarında var olan rezil aşklarıyla aynı sanarak dostluk gösterdiler.

“Bence Ferruhzad’ın aşk ilişkileri hakkında söylenen bu söy-lentiler tamamen lakırdıdır. Ferruhzad öyle yalnız ve yorgundu ki kaçınılmaz olarak ruhsal bir sığınak arayışındaydı, doğal ola-rak her insan gibi bir bahanesi vardı veya bir bahane arayışın-daydı. Ancak ölüm, yalnızlık ve zayıflık duygusu Ferruhzad’ın fikir kaynağıdır ve bundan dolayı onun şiiri ölümüyle garip bir anlam kazanmıştır. Furuğ o anda ne istediğini bilmiyordu, faz-la bir şey istemiyordu, bununla birlikte Gülistan ile tanıştıkla-rı zaman inadından ya da üzüntüsünden bazen bir iki insana alaka göstermiş olabilir, ama eminim ki diğerlerine gösterdiği bu alaka, asla samimi temiz bir dostluktan öteye geçmemiştir. Çünkü Ferruhzad geçmişinde var olan bu insanlardan ve geç-mişteki acı deneyimlerinden dolayı yaslanabileceği bir insan ve inanacağı bir sığınağa başka bir şey aramıyordu.”⁴⁹

Başkalarının sözleri -bataklıkta çürümüş haşereler- onu yolundan geri döndürmedi. Çünkü o ağaçların soyundandı ve üzgün bir havayı tenef-füs ediyordu, ışığı ve güneşi düşünüyordu, soğuk mevsimin başlangıcın-da bu dünyanın soğuk hava deposunda kalmış şişmiş cenazeleri değil.

bataklık ne olabilir

fesat haşerelerinin yumurtladıkları yerden başka ne olabilir

48- a.g.e. sf 202-203

49- a.g.e. sf 634

soğuk hava deposunun düşüncelerini şişmiş cenazeler yazar
namert, karanlıkta
şerefsizliğini saklamıştır
ve cırcır böcekleri... ah
cırcır böcekleri konuşmaya başladıklarında
niçin durayım?
ben ağaçların soyundanım
üzgün havamı teneffüs ediyor
ölmüş bir kuş bana "uçmayı unutma" diye öğüt verdi
bütün güçlerin sonu birleşmektir,
güneşin kendisiyle birleşmek
ve ışığın şuuruna dökülmek
doğaldır
yel değirmenlerinin çürümesi
niçin durayım?⁵⁰

1958 Ağustos-Temmuz aylarında Furuğ şiirin yanı sıra film yapımcılığına da yönelir ve 'Gülistan Film' şirketinde -İbrahim Gülistan bu şirketin yöneticisidir- işe başlar.

"Sinema benim için bir ifade tarzıdır. Hayatım boyunca şiir söyledim şiirin sadece bir ifade aracı olduğunu belirtmeye neden yok. Ben sinemayı seviyordum, diğer bütün alanlarda da çalışabilirim. Eğer şiir olmasa tiyatrodan oynayım, eğer tiyatro olmasa film yaparım. Bunu devam ettirmek de sözlerimin devamına bağlı. Elbette eğer söyleyecek sözüm varsa"⁵¹

Furuğ'un ilk çalışması Bir Ateş filmiydi. 1958 yılında Ahvaz'ın altı numaralı kuyusu sondaj esnasında bir gaz tabakasına rastlar, gaz alev alır ve alevlerin söndürülmesi yetmiş gün sürer. Gülistan bu süre zarfında yaklaşık bin beş yüz metre film harcar. Filme Bir Ateş adı verildi ve Furuğ bu filmle cesur insanların kahramanca çalışmalarına hayat

50- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, "Sadece Ses Kalıcıdır" adlı şiir sf 464

51- Ölümstüz Yaşamak... sf 257-258

verir. Bu film 1961 yılında On İkinci Venedik Kısa Ve Belgesel Filmler Festivali'nde birincilik ödülü aldı.

1959 yılında Furuğ film -özellikle belgesel film- yapımcılığını incelemek ve araştırma için İngiltere'ye gitti. 1960 yılında Kanada Milli Kurumu İran'daki görücülük geleneğinin çekilmesi için Gülistan'la anlaştı. Furuğ bu filmde oynadı ve bu yapımda etkili yardımları görüldü.

1961 yılında Su ve Sıcaklık filminin üçüncü bölümünde kendisine yakışır bir başarı gösterdi. İbrahim Gülistan'ın yapımlarından olan bu film, Film Merkezi'nin dördüncü ve beşinci seansında (1962 Nisan-Mayıs) gösterildi, aynı sene Furuğ Granit, Mercan ve Dalga filminin seslendirilmesini üstlendi. Granit, Mercan ve Dalga filmi 35 mm ve kırk dakikalıktı, filmin senaristi ve yönetmeni İbrahim Gülistan'dı. Bu film 1962 yılında özel ödül aldı.

Furuğ film yapımcılığını incelemek için yeniden İngiltere'ye gitti. Geri döndüğünde bir dakikalık Keyhan Gazetesi filmi hazırlamıştı, bu bir reklam filmi olmasına rağmen yine de çok beğenilmişti.

1962 baharında cüzamlılar ile ilgili bir filmin hazırlıklarını yapmak için Tebriz'e gitti. Aynı senenin yazında Gülistan Film'de -Sadık Çubek'in Deniz Niçin Fırtınalıydı? adlı öyküsünden uyarlanan- Deniz adlı bir film hazırlıyordu. Furuğ bu filmde oynadı, Gülistan bu filmin hazırlanmasına yardım etti ama film yarım kaldı.

1962 sonbaharında Furuğ bir kez daha Tebriz'e gitti, bu defa yanında iki üç kişi daha vardı, cüzamhane filmi orada kaldığı on iki günlük süre içinde hazırlandı ve bu filme Ev Karadır adı verildi. Bu filmin konuşmaları Kuran'dan ve Tevrat'tan alınmıştır. Ev Karadır filmi Cüzamlılarla Yardımlaşma Komitesi'nin siparişiyle yapılmıştı ve bu filmin oyuncularını Tebriz Bababağlı Sanatoryumu'ndaki cüzamlılardı. Furuğ bu film hakkında yapılan bir röportajda şunları söylüyordu:

“Cüzamlıları gördüğüm ilk gün çok kötü oldum. Korkunçtu. Cüzamhanede bir insanın bütün duygu ve hususlarına sahip ama insani çehreden mahrum bir grup insan yaşıyordu. Yüzünde sadece bir delik bulunan bir kadın gördüm ve bu delikten konuşuyordu. Evet korkunçtu ama ben

güvenlerini kazanmaya mecburdum. Bunlara iyi davranmamışlardı. Bunların peşine düşen herkes sadece ayıplarını görmüşlerdi. Ama ben Allah için onlarla sofralarına oturdum, yaralı ellerini tuttum, cüzamın yediği ayak parmaklarına dokundum. Böylece cüzamlıların güvenini kazandım. Onlarla vedalaştığım zaman bana dualar ettiler. O günden bu yana bir sene geçmesine rağmen bir grup insan bana hâlâ mektup yazıyor ve benden sağlık bakanlığına dilekçelerini vermemi ve cüzamlıların pirincinden çaldıklarını, yemeklerinin ve hamamlarının olmadığını söylememi istiyorlar. Orada neredeyse bütün vücudu felçli bir adam gördüm, dudakları da cüzamlıydı, konuşabilmek için dudaklarını eliyle kaldırıyor-du. Gözleri de kördü üstelik ve bütün bunlara rağmen beni her gördüğünde “Eşimi yanıma göndermeleri için daha kaç defa dilekçe yazmalıyım. Ben cüzamlıyım ama eşim sağlıklı ve benimle yaşamak istiyor...” diyordu. Cüzamlı kadınlar da çok acayıptı. Bütün güzelliklerini kaybetmişler ama her gün rimel çekiyorlardı, cüzamın yediği parmakları yüzüklerle doluydu, kolye ve bileziklerini de takıyorlardı. Odaları ayna ve nazar boncuklarıyla doluydu. Evet, ne de olsa insanlar.”⁵²

1963 kışında Ev Karadır filmi, Batı Alman Film Festivali’nde en iyi belgesel film ödülünü aldı. Furuğ bu ödül hakkında şunları söylemişti: “Bu ödül benim için işim kadar keyif verici. Bana oyuncak bebek de verebilirlerdi. Oyuncak bebeğin ne anlamı mı var? Ödül de bir nevi oyuncak bebedir.”⁵³ Oberhausen Festivali’nde belgesel filmler dalında en büyük ödül Furuğ Ferruhzad’a verildi. Batı Alman Oberhausen Festivali dünyanın en önemli festivallerinden birisiydi. Bu festivalin heyet başkanları Ev Karadır’ı seçmişti.

Furuğ 1962 yılında Bir Gazetenin Hazırlanışı adıyla Keyhan gazetesi için başka bir film yaptı. 1963 baharında bir film hazırlamak için senaryo yazdı ama bu filmi yapmaya muvaffak olamadı. Bu konuyla ilgili ola-

52- a.g.e. sf 250-251

53- a.g.e. sf 258

rak ise şunları söylemişti: “Ben bu senaryoda, İranlı kadının gerçek hayatını göstermeye çalıştım. Odaları iç içe geçmiş bu eski İran evlerinin birisinde bu filmin çekilmesini istiyorum.”⁵⁴

Furuğ sinema tekniğine hakim olduktan sonra tiyatroya yöneldi. Onun sanatın bütün alanlarında acayip bir yeteneği vardı ve kendisindeki bu yeteneği sanatın tüm alanlarında denemeye çalışıyordu. 1963 yılı Aralık-1964 yılı Ocak aylarında ünlü İtalyan yazar Luigi Pirandello’nun eseri Altı Kişi Yazarım Arıyor adlı tiyatro oyununa katıldı ve başarılı bir oyun sergiledi. Furuğ’un, Jean Dark rolünde oynamak için Bernard Shaw’ın Saint Joan adlı tiyatro oyununu Farsçaya çevirdiği söylenir.

1964 yılının baharında Furuğ Gülistan Film’de yaptığı Kerpiç ve Ayna filmine İbrahim Gülistan’ı ortak yaptı, 1964 yazında Avrupa yolunu tuttu, Almanya, Fransa ve İtalya’yı görmeye gitti.

1965 sonbaharında Furuğ’un hayatıyla ilgili iki film yapıldı, UNESCO onun hayatıyla ilgili yarım saatlik bir film hazırladı. Bernardo Bertolucci de onun hakkında on beş dakikalık bir film yaptı. Furuğ 1966 baharında İtalya’ya gitti İkinci Pijaro Film Festivali’ne katıldı.⁵⁵

Furuğ bütün bu verimli faaliyetlerinden daha fazla yaratıcı olabileceğini hissediyordu.

“Ömrümü kaybettiğimi ve bilmem gereken şeyden çok azını bildiğimi hissediyorum. Belki de sebebi parlak bir hayatımın olmayışındır. On yedi yaşında komik bir aşk ve evlilik benim gelecekteki hayatımın temellerini sarstı. Hayatta asla bir rehberim olmadı. Kimse beni fikren ve ruhen eğitmedi. Sahip olduğum şeyleri kendim elde ettim, sahip olmadığım şeylere de sahip olabilirdim ama huysuzluklar, kendini bilmezlikler ve hayatın çıkmaz sokakları onlara ulaşmama izin vermedi.”⁵⁶

Furuğ oğlunu düşünmekten -çünkü ondan uzak kalmıştı- kendini

54- a.g.e. sf 128 ve 563

55- a.g.e. sf 564-566

56- Ölümsüz Yaşamak... sf 60

alıkoymak için şiire, sinemaya ve tiyatroya sığınmaya çalıştıysa da, içinde başka bir düşünce cereyan etmekteydi:

“Benim bu dünyada başka bir arzum yok, bütün arzularımı elde ettiğime inanıyorum. Ancak biliyorum -ya da sadece düşünüyorum- insanın eğer bir arzusu yoksa ölür, bu aslında korkunç, çok korkunç bir şey. Oğlumu göremem diye korkuyorum, bu çok daha korkunç bir şey.”⁵⁷

Sonunda oğlunun boşluğunu doldurmak için bir çocuğu evlatlık aldı.

“1962 yılında cüzamhane filmini çekmek ve Ev Karadır filmini yapmak için Meşhed’e gitmişti, orada küçük Hüseyin’i buldu. Hüseyin, Meşhed Cüzamhanesi’nde cüzamlı anne ve babasının yanında yaşıyordu. Furuğ Hüseyin’in anne ve babasının rızasını alarak onu beraberinde Tahran’a getirdi ve Kami’nin yerine kabul etti.”⁵⁸

Ve ona İsfendiyar adını koydu. Bu konuda şunları söylemiştir:

“Kami’nin üzüntüsü ve düşüncesi rahat bırakmıyordu. Beni öldürüyordu, beni içten içe kemiriyordu, Hüseyin gelince huzur buldum. Aslında bazen bu çocukta Kami’yi görüyorum. Elini tuttuğumda veya saçlarını okşadığım zaman onun Hüseyin mi yoksa Kami mi olduğunu hiç anlayamıyorum, hiç bir fark yok sadece oğlum olduğunu hissediyorum.”⁵⁹

1964 yılında Yeniden Doğuş kitabı yayınlandı, Furuğ bu kitapla kendine has bir dili olduğunu ve şiiri yeniden yarattığını gösterdi. Ama bu kitap ondan beklenen olgunluğu veremiyordu.

57- a.g.e. sf 602

58- a.g.e. sf 648

59- a.g.e. sf 648

“Ben çalışmalarım konusunda kendimi acımasızca yargı-
lıyorum... Yeniden Doğu kitabına baktığımda üzülüyorum.
Dört yıl hayat için çok az. (1959’dan 1963’e kadar) Ben elime
terazi alıp şiirlerimi tartmıyorum ama kendimden daha faz-
lasını beklerdim, bekliyorum da. Gece yattığımda “Bugün ne
yaptın?”, diye kendime soruyorum. Çalışmamın eksikliğini
belirtmem gerekirse, çok daha iyi olabilirdi ve çok daha hız-
lı olgunlaşabilirdim. Ama ben yardımcı olacağım yerde, tem-
belce ve müsrifçe davranarak, omuz silkerek, komik felse-
fi ümitsizliklere, dar fikirliliğin umutsuzluklarına ve hayatın
aptalca beklentilerine girerek önünü kesiyordum. Hâlâ söy-
lemek istediğim şeyleri söyleyememek çalışmamın eksik ya-
nıdır. Ben tembelim hem de çok tembel, sürekli olumlu yan-
larımından kaçıp olumsuz yanlarıma sığmıyorum.

Otuz yaşındayım ve otuz yıl bir kadın için olgunluk demek-
tir, her yönden bir tür olgunluk ama şiirimin içeriği otuz yaşın
olgunluğunda değildi daha toydu. Kitabımdaki en büyük ku-
sur budur. Bilgiyle ve bilinçle yaşanmalıydı. Aklım karmakarı-
şıktı, doğru dürüst bir eğitimim yoktu, bölük pörçük okudum,
parça parça yaşadım, bunun neticesinde geç uyandım. Ben
her zaman son şiirime diğer şiirlerimden daha fazla inanıyo-
rum. Bu inanç dönemin de oldukça kısadır, sonra nefret edi-
yorum ve her şey bana saf görünmeye başlıyor. Ben Yeniden
Doğu kitabından aylardır uzağım buna rağmen düşünüyö-
rum da Yeniden Doğu şiirinin son bölümündeki dil mesele-
sini vezin dilini kullanarak halletmiş olarak başlayabilirdim.
Asıl mesele düşünce ve içeriktir. “Okyanusta yaşayan ve yü-
reğini ney’inin küçük ağzında çalan ve ölüp yeniden dünyaya
gelen” kısmından başlayabilirdim diye hissediyorum.”⁶⁰

Soğuk Mevsimim Başlangıcına İnanalım kitabıyla -ki Furuğ’un ölü-
münden sonra basıldı- bu başlangıcı yaptı ve kendisini bunla yaratabil-
di, hatta dönemin büyük şairlerini hayrete düşürdü.

“Furuğ Ferruhzad’ın şiiri benim için bambaşka bir şeydir, Furuğ’un şiiri kimi zaman gözümde harikulade bir şeymiş gibi görünüyor ve ben onu bu dönemin dünya çapında seçkin şairlerinden biri sayıyorum. Dünyaca tanınmış şairlerden birçoğu deyim yerindeyse ‘ünlü’ unvanını ekliyordu, -sanırım- şimdilerde Furuğ’dan sonra çoğu bunu bırakmıştır. Furuğ’un şiirlerinden bazı bölümlerin beni şaşırtması başıma çok gelmiştir, hatta öyle ki, uzun süre buna inanamamışımdır.”⁶¹

Ama bu arada onun şiirine tahammül edemeyenler de vardı. Bunlar bütün sanatı dil yaralarında gizli olan şairlerdi:

“Edebiyat durumları eskisi gibi, çok fazla gevezelik ve zırvalık, çok az iş... Midem bulandığından elimden geldiğince kendimi, bu aptalca ve adice hedeflerin ışığından uzak tutuyorum. Ben dünyayı düşünüyorum. Her ne kadar dünyaya dair umut taşımak çok zor hatta imkansızsa da insanı bu 2x4’lük sınırlı alandan ve bu kurt kaynayan havuzdan kurtaracak olan da yine bu umuttur, zaten bu memleketin önemsiz sanat merkezlerinde konu gözden geçirilmiş -ve ne yazık ki kabul görmemiştir- korkacak bir şey yok tam tersi gülünç.”⁶²

İşte böylesi anlarda Furuğ, insan havaya nasıl muhtaçsa öyle bir gereksinimle, şiiri düşünmektedir. Eğer böyle bir ihtiyacı olmasaydı acaba o bütün hayatını bu yolda feda edebilir miydi? Şiir söylediği böylesi anlarda canından bir şey eksilterek şiirine veriyordu.

“Şiir benim için bir ihtiyaç şeklidir. Yemekten ve uykudan önce gelen, nefes almak kadar bir ihtiyaç. Amacım bu ihtiyacı kendim için zaruri bir hale getirmektir. Şiir bende dağılmıştı, bir zamanlar ben bu varlığı benim dışımda soyut bir şey ola-

61- a.g.e. sf 330

62- a.g.e. sf 136

rak tasavvur ediyordum. Şimdi bir süredir o bana nüfuz etti yani beni ele geçirdi işte bu yönden ben şiirden ayrı değilim.

O zamanlar -yani 1963'den önce- şiire inanmıyordum. İnanmadığımı söylediğimde de yine şiirle aramda bir mesafe vardı. Şiiri eğlence aracı olarak gördüğüm sıralarda, sebzeleri doğramayı bitirince kulağımı kaşıdım ve "Evet! Gidip bir şiir okuyayım" dedim. Daha sonraki bir zamanda da eğer şiir yazarsam bana bir şeylerin katılacağını hissettim. Şimdi şiir yazdığımдан beri benden bir şeyin eksildiğini hissediyorum yani ben kendimden bir şeyi kırıyorum ve öteki elime veriyorum. Böylelikle şiir benim için ciddi bir çalışma konusu oldu ve şimdi onun yüzünden tutuculaştım. Şiir söylediğim zamanlar kendi şiirlerimle alay ediyordum ama şimdi eğer şiirimle alay ederlerse sinirleniyorum, çünkü şiiri çok seviyorum. Bu vahşi garip şeyi kendime ram ve nüfuz ettirebilmek, onunla kaynaşıp hemhal olup öyle kolay kolay ayrılmamak için epey bir süre sıkıntı çektim."⁶³

Derler ki Furuğ'un şiiri asırlardır süregelen kadın sesiyle çevrilmiştir, ama Furuğ'un kendisi bile buna itibar etmemektedir. Onun şiiri elden geldiğince kendi çağındaki kadının acısını anlatmaktadır. Bir adamın acılarını da anlatabilir.

"Eğer benim şiirim bir parça kadıncaysa elbette kadın olmam sebebiyle bu çok doğal bir şey. Kadın olmamdan dolayı çok mutluyum ama sanat değerlerini bu ölçüler belirleyecekse cinsiyetin artık söz konusu olamayacağım düşünüyorum. Aslında bu konuyu ele almak doğru değil. Bir kadının, fizyolojik, ruhsal ve duygusal şartlar sebebiyle belki bir erkeğin ilgilenmediği meselelerle ilgilenmesi ve erkekten farklı olarak meselelere kadınca bir "göz" atması doğaldır. Ben insanların, sanatı kendi varlıklarını açıklamak için seçtiklerini düşünüyorum. Eğer cinsiyetlerini kendi sanat çalışmalarına bir ölçü

olarak koymaya karar vermişseler hep aynı yerde kalacaklarını ve bunun da gerçekten doğru olmadığını düşünüyorum. Ben eğer bir kadın olduğumu düşünürsem bütün gün kadınlık konusunda konuşmam gerekir, bu da şair olarak değil ama belki bir insan olarak durmak demektir ve bir çeşit yok oluştur. Çünkü ele alınan şey belli bir insani değerlere ulaşmak için insanın kendi varlığının olumlu yanlarını bir şekilde eğitmesidir işte insanın asıl işi budur, yoksa kadın ve erkeği ele almak değil. Her neyse ben şiir yazdığımda bu konuya o kadar aldırmiyorum, eğer olursa ya çok anidendir ya da zorakidir.”⁶⁴

Furuğ’un şiirindeki acılık, çağdaşı olan aydınların dil yarasıdır. Sanayi devriminden sonra kayıp değerler kavşağında duran insanlık, işkence cezasına o kadar tahammül etmiş ki, o mukaddes kelimayı unutmuştur! Furuğ eğer şiir söylüyorsa bu yok oluş karşısında direnmek, büyük yok oluş, yani ölüm karşısında payidar olmak içindir:

“Kendi anlamlarını yitirmiş -değersiz olduklarını söylemek istemiyorum- ve bütün kavramların ve mukayeselerin sarsıldığı bir zaman içinde yaşıyoruz. Dış dünya inanmak istemediğim kadar viranedir.

Ben niçin şiir yazdığımı açıklayamıyorum. Sanatla ilgilenen herkesin sebebinin -ya da en azından sebeplerden birisinin- bu yok oluş karşısında bir tür açığa vurulmamış direnme ve yüzleşme isteğinin olduğunu düşünüyorum. Bunlar hayatı çok seven ve aynı zamanda ölümü de anlayan insanlardır. Sanat çalışması bir tür ölümsüz kalma veya “kendini” geride bırakma ve ölümün anlamını yok etme uğraşıdır.

Kimi zaman düşünüyorum, ölüm de bir doğa kanunudur, doğrudur, ama insan bu kanun karşısında sadece aşağılanma ve küçülme hissediyor. Bu öyle bir mesele ki onu hiçbir şey etkilemiyor. Hatta onu ortadan kaldırmak için mücadele bile edilemiyor. Faydası yok. Belki böyle olması daha iyi.

Belki de aptalca olacak ama genel yorum böyle.”⁶⁵

“Bazen bu hayatı terk etmenin benim için bir saniyelik iş olduğunu çünkü bir şeye bağlı olmadığımı, köksüz bir insan olduğumu düşünüyorum. Sadece sevdiklerim beni koruyor ama ne faydası var ki?”⁶⁶

Bu yok oluş, onun bakışları hatta büyük ilgisi karşısında her yeri gören bir şeydir.

*kederli aşkım yok olma korkusuyla
öyle bulanık ki
tüm yaşantım titriyor.*⁶⁷

Tıpkı yıkım korkusunun, onun mutluluk anlarını ümitsizlikle doldurması gibi.

*benim küçük gecemde yıkım korkusu var
dinle
karanlığın esintisini duyuyor musun
ben garibanca bu mutluluğa
ve her zamanki ümitsizliğime bakıyorum
dinle karanlığın esintisini duyuyor musun?*⁶⁸

Yıkım korkusuyla dolu bu endişe ve ıstırapı her yerde görüyor, evinin çatısma yokluk yuva yapmıştır ve aşağıya korku yağmaktadır:

*şimdiki gecede bir şey geçiyor
ay kırmızı ve huzursuzdur
bulutlar her an yıkılma korkusu içindeki çatının üzerinde
matemli yağınlar gibi
yağış anını bekliyorlar sanki.*⁶⁹

65- a.g.e. sf 202

66- a.g.e. sf 129

67- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, “Geçici” sf 296

68- a.g.e. “Rüzgar Bizi Götürecek” sf 307

69- a.g.e. aynı şiir sf 308

Çağın aydın fikirli insanlarının karşısında çimentolu azametlerin yayıldığı ve her doruğunda yok oluş korkusunun yuva kurduğu, üstelik ölümün o soğuk ağzıyla emmekte olduğu her dem insanı kendine çağır-
dığı böyle bir dünyada acaba zirveye ulaşmak için her şey göze alınabilir
mi? Furuğ kendi çağında anlatılan bu korkunun insandır:

*bütün gün, bütün gün
kurtulmuş, kurtulmuş bir ceset gibi suda
çok korkunç kayalıklara
derinlerdeki deniz mağaralarına
ve en acımasız balıklara doğru sürükleniyordum .
ve sırtımdaki nazik omurlar
ölüm duygusuyla karıncalandılar
hangi zirve hangi doruk?
yoksa o soğuk ağızda emilmekte olan
bu kıvrım kıvrım yolların hiçbirisi
buluşma noktasına varmıyor mu?⁷⁰*

Toprak onun için huzurun sembolüdür, toprağa bağlanma ise ölü-
mün...

*bugün, Dey ayının ilk günüdür
ben mevsimlerin gizini biliyorum
an'ların söylediklerini anlıyorum
kurtarıcı mezarda yatmaktadır
ve toprak, kabul eden toprak
huzura bir işaretir⁷¹*

Furuğ bir kez daha kara toprağa giden yolun yarısını almıştı, ama yaz-
gısı da bir kez daha onu “fikirleri, sözleri, sesleri yılan yuvasından fark-
sız bir dünyaya” geri göndermişti.

70- a.g.e. “Yeşil’in Vehmi” sf 382

71- a.g.e. “Soğuk Mevsimin Başlangıcına İnanalım” sf 424

“Beş altı yıl önce (1962-1963) intihar girişiminde bulundu. Bir kutu garednal hapı yuttu. Hizmetçisi durumu anladığında güneş batmak üzereydi, onu Elbruz Hastanesi’ne götürdüler. Hastaneye vardığımızda Furuğ baygındı. Ölüm tehlikesini atlattığında ona neden intihara teşebbüs ettiğini her ne kadar sordum ise de tek kelime dahi etmedi ama hizmetçisi bize o gün Gülistan ile kavga ettiğini söyledi. Furuğ bu kavgadan sonra hapları almış. Furuğ’un ruhsal durumu farklıydı. İki üç ayda bir ruhsal buhranlara maruz kalırdı, böyle si günlerde herkesten ve her şeyden kaçardı. Odanın kapısını kilitler, ağlardı.”⁷²

Böyle inzivaya çekildiği günlerin birinde, “Zihnim allak bullak ve ilgisizim, izleyici olmaktan artık yoruldum, eve döndüğümde ve kendimle baş başa kaldığımda tüm günümün benimle alakası olmayan ve geride bir şey bırakmayan bir yığın şey içinde başıboşlukla, kaybolmuşlukla geçtiğini hissediyorum. Bu kadar farklı farklı insanların arasında kendimi o kadar yalnız hissediyorum ki kimi zaman öfkeden gırtlığımı sıkasım geliyor”, demişti.⁷³ Onun sıkıntısı ve yalnızlığı bitmedi: “Canım sıkın... sıkın... sıkın ve burada yapayalnızım. Sizler de gittiniz, annem hep üzgün, babama sadece selam diyebiliyor. Hâlâ ve hâlâ bazı vakitler oturup ağlıyorum.”⁷⁴ Furuğ olgunluğun zirvesinde olduğu halde maddi durumu diğer sanatçılar gibi en azından sıradan bir hayat için gerekli refahın da çok altındaydı.

“Ben çok kötü ekonomik koşullar altında yaşıyorum, genellikle her ayın ortasında parasız kalıyorum ve bana yardım edecek kimse de yok, şu an kış ortası ve benim hâlâ bir sobam bile yok. Yalnızlığın etkisiyle köpek gibi çalışıyorum. Böyle bir hayat işte... Hep yalnızsın, yalnızlık seni yiyor, parçalıyor. Yüzüm çöktü, saçlarım beyazladı ve gelecek düşüncesi beni boğuyor.”⁷⁵

72- Ölümsüz Yaşamak... sf 640

73- a.g.e. sf 63

74- a.g.e. sf 129-130

75- a.g.e. sf 124, 126, 129

Furuğ'a ne olduğunu gerçekte kim biliyordu ki? Etrafındaki üç dört kişi dışında kim onun ağlayışlarına ve üzgün hallerine tanık oldu? Furuğ'un haftalarca çok kötü hasta olduğunu, doktor ve ilaç parasının olmadığını, ya da kış ayında sobasının her ayın ortasında gaz yokluğu veya parasızlık sebebiyle yanmadığını kim biliyordu? Furuğ parayı gaz yağı almak için harcayacağı yerde, ya benim okul harcam için Almanya'ya yolluyordu ya da cüzamhaneden getirdiği ve oğlu olarak kabul ettiği çocuğuna harcıyordu veya ondan daha muhtaç olan insanlara veriyordu. Sonra saatlerce, günlerce evinin kilitli odalarında yalnız kalıyordu, düşünüyordu, şiir yazıyordu sonra o hayatındakini açıklıyordu. Mektuplarının çoğunda şu cümle göze çarpıyordu, "Evet, sizler de gittiniz ve ben burada tek başıma yapayalnız kaldım ve yalnızlıktan öleceğim."⁷⁶

Her ne kadar Furuğ hayatının son dönemlerinde sinema çalışmalarından dolayı görece bir refah elde ettiyse de yine -çağdaşı birçok kadının aksine- zenginliğe pek aldırımıyordu, sadeliği tercih ediyordu. "Dış görünüş onun için önemli değildi. Sade giyiniyordu. Yüzük ve bilezik takmıyordu. Böyle şeyleri küçümsüyordu..."⁷⁷ "Sadece bir şeyi düşünmezdi o da paraydı. Öldüğünde üzerinde olanlar 37 tümen ve 8 riyal ayrıca bir paket sigaraydı."⁷⁸ Ama Furuğ kendi sadeliği ve süsüzlüğünü sanatçı yanıyla birleştirmişti, kendi yaşantısına özgü bir görüntü içindeydi.

"Evini çok güzel ve zevkle, biraz entelektüelce donatmıştı. Evini sevdiği belliydi, salon küçüktü, burada küçük ve zarif dekoratif şeyler göze çarpıyordu. Bir iki tablo da duvara asılmıştı, ama eserler kime aitti, hatırlamıyorum."⁷⁹

Furuğ'un ressamlığı da vardı.

"Ressamlığı çok iyiydi, rahat anlıyor ve hissediyordu. Renkleri çok iyi tanıyordu, özellikle portrede çok becerikliydi. Ölümünden bir iki ay önce resme yeniden ilgi göstermeye

76- a.g.e. sf 593

77- a.g.e. sf 590

78- a.g.e. sf 590

79- a.g.e. sf 629

başlamıştı. Boya ve bom satın aldı. İki yağlı boya tablo yaptı, bunlardan bir tanesi evlat edindiği -cüzamlı bir annenin çocuğu olan- Hüseyin'in portresiydi.”⁸⁰

Müzik alanında üstelik batı müziğine ve İran müziğine ayrı bir ilgisi vardı.

“İran müziğini var olan hüznün ve kederden dolayı seviyorum. Ben aslında kederi seviyorum ve eziyetten keyif alıyorum.”⁸¹

FURUĞ SOĞUK MEVSİMİN EŞİĞİNDE

İsyân dönemini geride bırakan Furuğ, şimdi otuz yaşındadır. Gönlünü kaptırdığı, ıstırapla ve delicesine aşık olduğu günler şimdi bitmiştir, o artık yalnız bir kadındır.

*o günler geçti
güneş altında solan çiçekler gibi
güneşin parıltısından soldu
o günler
ve geri dönüşsüz yolların hayhuylarıyla dolu izdihamında
kayboldular, akasyaların kokusundan sersemlemiş sokaklar
ve yanaklarını
sardunya yapraklarıyla boyayan kız, ah
şimdi yalnız bir kadındır
şimdi yalnız bir kadındır*⁸²

O günler geçti ve o yalnız kaldı.

80- a.g.e. sf 560

81- a.g.e. sf 58

82- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, “O günler” adlı şiir, sf 294

*soğuk mevsimin eşiğinde
yeryüzünün kirlenmiş varlığını idrak etmenin başlangıcında
ve gökyüzünün mahzun ve basit yeisinde
ve bu çimentolu ellerin güçsüzlüğünde
işte bu benim
yalnız kadın⁸³*

Sonunda otuz iki yaşın eşiğinde olmayı düşünür.

“Ne mutlu ki saçlarım beyazladı ve alnımda kırışıklar oluştu. Ne mutlu ki hayal kurmuyorum ve rüya görmüyorum. Artık yakında otuz iki yaşında olacağım, her ne kadar otuz ikisinde olmak hayatın korkulu otuz iki yılını geride bırakmak ve sona erdirmekse de karşılığında kendimi buldum.”⁸⁴

Ama onun hayatını yalnızlık ve beyhudelik duygusu doldurmuştur, uğur nallarıyla dolu hayatının hatıralarına geri döner, o zaman da her zamanki gibi kendi ümitsizliğine, her dem zihninde yaşattığı yok oluşa geri döner.

*hangi zirve, hangi doruk
himaye edin beni ey ateş dolu ocaklar -ey uğurlu nallar-
ey mutfağın zulmündeki bakır kapkacakların şarkıları
ey dikiş makinesinin kırıgın mırıltısı
ey halılarla süpürgelerin sürüp giden mücadelesi
yapamıyordum, artık yapamıyordum
yolu inkar eden ayak sesim isyan ediyordu
üzüntüm ruhumun sabrından gittikçe genişlemişti
ve o bahar ve o yeşilin vehmi
kapıda geçerken gönlüme*

83- a.g.e. “Soğuk Mevsimin Başlangıcına İnanalım” sf 423

84- Ölümsüz Yaşamak... sf 62

"bak

*sen hiçbir zaman ilerlemedin
ilerlemedin" diyordu.⁸⁵*

O tüm varlığını karanlık bir ayet gibi görür, sonra da yok oluş ve beyhudelik düşüncesi, sonra da ölüm düşüncesi zihnini doldurur.

üşüyorum ve

*yabani bir gelinciğin tüm bu kırmızı evhamından
birkaç damla kandan başka*

yerde bir şey kalmayacağını biliyorum

*biz binlerce yıllık ölümler gibi birbirimize kavuştuğumuzda
güneş çürümekte olan cesetlerimizi yargılayacak⁸⁶*

KABUL EDEN TOPRAK HUZURUN BİR İŞARETİDİR

"Benim bu dünyada başka bir arzum yok, bütün arzularımı elde ettiğime inanıyorum. Ancak biliyorum -ya da sadece düşünüyorum- insanın eğer bir arzusu yoksa ölür, bu aslında korkunç, çok korkunç bir şey. Oğlumu göremem diye korkuyorum, bu çok daha korkunç bir şey."⁸⁷ "Bazen bu dünyayı terk etmenin benim için bir saniyelik iş olduğunu çünkü hiçbir şeye bağlı olmadığımı düşünüyorum."⁸⁸

Ve daha önceden söylemişti: "Düşündüğümünden daha erken ölüp bütün işlerimin yarım kalacağından korkuyorum."⁸⁹

Sonunda, Furuğ'un hayatının son günü çıkar gelir: 13 Şubat 1967 Pazartesi.

85- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, "Yeşilin Vehmi" sf 381

86- a.g.e. "Soğuk Mevsimin Başlangıcına İnanalım" sf426-427

87- Ölümsüz Yaşamak... sf 602

88- a.g.e. sf 129

89- a.g.e. sf 127

“Son gün birlikte öğlen yemeği yemiştik saat öğleden sonra üç idi. Ben işime geri dönmek için kalktım. Onu da bırakmak istedim. Bana “Siz o kadar yavaş sürüyorsunuz ki insanın canı sıkılır” dedi sonra stüdyodan ona yollanan arabayla gitti...”⁹⁰

Furuğ, bir sürat aşığıydı.

“Benim için söz konusu olan şey sadece sürat meselesidir. Bu sürat sanki içimin sükunetine ve kalbimin çarpıntısına cevap veriyor gibi ve benim için adeta bir sakinleştirici. Süratle gittiğim zaman hiçbir şey düşünmüyorum ve bunu seviyorum. Ağır sorumluluk yükünün omuzlarımdan kalktığını hissediyorum. Beni aceleye zorlayan etkilere kendimi kurtarıyorum ve bu şekilde alınan yollar bana taze bir soluk veriyor.”⁹¹

13 Şubat 1967 Pazartesi günü öğleden sonra saat üçte, süratle...

“Stüdyoya gidiyordu. Furuğ çocukları ve kuşları severdi “Onlar tertemizler” derdi. Sonunda da canını sevdiği çocukların yolunda verdi. O, çocukların kadim dostuydu, okul aracının önüne kıvrıldığını görünce kaza yapmamak için sağa sürdü ve ana caddeden saptı. Dudaklarında sadece küçük bir tebessüm vardı, bu onun için yeterliydi. O, camlarının ardından neredeyse kendilerine çarpacak olan onun arabasına korkuyla bakan çocukları görüyordu. Araba caddeden savruldu ancak yine de çocukların aracına çarpmaktan kurtulamadı, kaportasına çarptı, çok da şiddetli bir kaza değildi. Buna rağmen şiddetli bir şekilde frene bastığı için Furuğ’un başı cipin ön camına çarptı ve burnunu ortadan parçaladı. Öyle şiddetli bir darbeydi ki otomobilin kapısı hemen açıldı ve Furuğ ile arabanın arkasında oturmakta olan Gülistar

90- a.g.e. sf 588

91- a.g.e. sf 99

Stüdyosu'nun çalışanı dışarı fırladı. O anda Furuğ'un başı arabanın kapısına vurdu ve sol kulağı ayrılacakmış gibi feci şekilde zarar gördü. Sonra başı kaldırıma çarptı ve kafası yarıldı. Onu hastaneye götürdüler, ama ne yazık ki artık iş işten geçmişti."⁹²

15 Şubat 1967 çarşamba günü öğleden sonra -huzurun bir işareti olan- toprak, -mezar şekline bürünen- soğuk ağzıyla emerek onu yuttu. Çiçeklerle donatılmış beyaz bir ambulans yavaşça Zahiruddevle Mezarlığı'nın yolunda yaklaşıyordu. Uğultular, gözyaşları akıyordu. Cansız bedenini ambulandan çıkardılar. O şiir güzelliğiyle şalın altında uyuyordu. Ahmet Şamlu, Siyavuş Kesrai, Mehdi Ahavan Salis, Huşeng İbtihac (Saye), Saidi ve diğer birkaç kişi tabutunu omuzlarına aldılar. Yağmur ve gözyaşları yeniden başladı. Ama salavat feryatları bu ikisini bastırıyordu. Birkaç kişinin omuzlarında olan cenaze mezara taşındı sonra mezarın ucunda yere koydular.

*hangi zirve hangi doruk?
yoksa o soğuk ağızda emilmekte olan
bu kıvrım kıvrım yolların hiçbirisi
buluşma noktasına varmıyor mu?*⁹³

Mezarcı işini bitirmişti, orada bulunan tuğla ve kireci mezarın içine koydu. Furuğ henüz kaşmir şalının altında mezarı beklemekteydi. Elleri şalın altında fark edilebiliyordu... mezarcıların sesleri yükseldi, sonra da salavat sesleriyle cesedi mezara taşındı. Yağmur birkaç saniye kesildi şalı cesedin üstünden aldılar, ondan sonra gökyüzünden kefenden daha beyaz, tertemiz bembeyaz bir kar yağmaya başladı. Mezarda sessizce beyazlara bürünmüş olan Furuğ'u örtüyordu. Zemini ve onun mezarını kar beyazı bir renk örttü.⁹⁴

92- a.g.e. sf 727

93- Furuğ Ferruhzad, Toplu Şiirler, "Yeşilin Vehmi" adlı şiir, sf 380

94- Ölümsüz Yaşamak... sf 717

belki de gerçek
durmadan yağan kar yağışı altında defnedilen o iki genç eldi
inanalım
soğuk mevsimin başlangıcına inanalım
hayal bahçelerinin yıkıntılarına inanalım
bir kenara atılmış işsiz oraklara
ve tutsak tanelere
*bak nasıl kar yağıyor*⁹⁵

FURUĞ'UN ÖLÜMÜNÜN ARDINDAN YAZILMIŞ
ŞİİRLER

MERSİYE

dağın eteğinde
deniz kenarında ve çayırlarda
seni ararken ağlıyorum

rüzgar geçitlerinde
mevsim kavşaklarında
bulutlu gökyüzünü
eski bir çerçeveye alan
bir pencerenin kırık çerçevesinde
seni ararken ağlıyorum

senin resminin beklentisiyle
bu boş defter
daha ne kadar
daha ne kadar
çevrilecek?
sabah rüzgarını
ve aşkı
ki ölümün kız kardeşidir, kabullenirken
sonsuzluk
sırrını
sana anlattı.

sonra bir hazineye dönüştün
gereklik ve gereksinimlik
hazineyi

toprağın ve öte diyarların sahibi olarak
 ylesine
kabul etti!
adın şafak vakti gökyüzünün alnında geçiyor
adın mübarek olsun!
ve biz hala
aynı şekilde gözden geçiriyoruz
geceyi ve gündüzü.

Ahmet Şamlu

DOST

büyüktü
günümüz insanıydı
ve bütün açık ufuklara yakındı
toprağın ve suyun uyumunu çok güzel anlardı

sesi
gerçeğin acı hüznü şeklindeydi
göz kapakları
unsurların nabız güzergahını
ve elleri
cömertliğin temiz havasını
bize gösterdi
yaprak düştü
ve şefkati
bize doğru yöneltti

yalnızlığının şeklindeydi
en sevdalı zaman eğrisini
ayna için yorumladı
ve o taptaze yağmurun şivesiyle tekrarladı
ve ağaç üslubuyla
aradan gönenç ışıklar yayıyordu
hep rüzgarın çocukluğunu çağırdı
hep sohbetin ipini
su mandalıyla bağlardı
bizim için bir gece
sevginin yeşil secdeye varışını
öyle açık bir şekilde eda etti ki
toprağın şefkatli yüzüne el sürdük
bir kova suyun lehçesi gibi tazelandık

ve bir müjde salkımını koparmak için
kaç sepetle gittiğini
defalarca gördük

ancak olmadı
güvercinlerin karşısına oturamadı
hiçliğin kıyısına kadar gitti
ve ışıkların ardına uzandı
kapıların telaffuz karmaşası arasında
bir elma yemek için
ne kadar yalnız kaldığımızı
hiç düşünmedi

Sohrap Sipehri

ÇIY VE AH...

ey bağı unutulmuş gülleri
ölüm elinde tırpanla yalnızlık bahçemizden geçiyor
gülümser gibi bir gülü
koparıyor toprağımızdan

eğer gözetlediğin yol kapanıyorsa
eğer rüzgarın hoş kokulu nefesi göğsüne çarpıyorsa
eğer gözünde duru yaş geliyorsa
bolca dolu yağıyorsa
evet, işte sebep buydu

evet gün başlar başlamaz
aydınlık ölüyordu

yıldızlar hep birlikte
gecenin ardında fısıldaşıyorlardı
bulutlar telaşla
bir tahtırevanı karanlıkta götürdüler
ve duaları alev ve duman gibi
yeryüzünün gizli yerlerinden yukarı çıkıyordu

bir şairin şefkatli eli dünyanın ardından kalkıyordu
çirkinlik kurtuluş ipinden dönüyordu
sabır taşıyla yalnız kalan
asi ve "günah" güzeli kız
geri gelmeyecek

“o geri gelmeyecek” şimdi o
çölün üzerinde bir sestir
“o gelmeyecek”
kendisinde yalnızlığın kokusu var

baharın mutluluk kafilesiyle birlikte
büyük kapıya varmıştır şimdi
o gelmeyecek
onun anısını toprağımız örttü bu alemde
anıyı yıkayabilen bir bade de yok
bu kıpkırmızı gülün ateşi, feryat

bu siste çöle doğru gitti çocukluğu
günden bir tacı zülüflerin üzerine kondurabilmek için
peki kim aldı keder ormanından rengarenk keleş
acaba nasıl bir rivayet ve sözle
kandırdım onu
sürükledim bolluğa?
Boş beşiğin baş ucu
bu ninnilerden sonra ne kadar abes duracak
evet o ağırdır
ve siz ey dünyanın bütün kuşları, özgürsünüz

şiiir, mehtaplı bir pencerede
garipçe oturup ağlamaya başladı

Siyavuş Kesrai

FURUĞ'UN MEKTUPLARI

“BEN HAYATI SANATIM İÇİN İSTİYORUM...”

Furuğ Ferruhzad kısa hayatında özü sözü bir olan insandı. Birkaç gece önce eski kitapları karıştırırken gözlerim 1965 yılında basılmış “Furuğ Ferruhzad’ın En Güzel Şiirleri” adlı küçük bir kitaba takıldı. Bu kitapta Furuğ’un bir mektubu yayınlanmıştı, onun birden nasıl kabuk atıp başkalaştığını ve hayatının değiştiğini son yıllardaki konuşmalarını iyi sayılan İran dergilerinden birinden karşılaştırarak sizler de okuyunuz:

“Öncelikle sizleri uzun mektubumu okuyarak yormamayı arzu ediyorum.

Sözü fazlaca uzatmak adetim değil, bu nedenle amacımı formalitelere gerek duymadan anlatacağım. Ben 1935 yılının Ocak ayında Tahran’da doğdum, şimdi 20 yaşındayım, annem babam ve tahsil hayatım konusunda hiç konuşmasak çok iyi olur. Belki babam benim gibi başına buyruk ve küstah kızından dolayı çok da hoşnut değildir.

Bir yıldır sürekli şiir yazıyorum, ondan önce okuyordum ve diyebilirim ki ömrümdeki günlerin tamamından daha fazla faydalı kitaplar okumuşumdur ve aslında şair olmam, yani şairlik ruhunu yakalamam şunun şurasında üç yıldır.

Şiirde seçtiğim yol ve şiir konusundaki bakışım: Bana göre şiir bir duygu alevidir ve içinde olduğum bir rüya ve güzellik dünyasına götürebilen tek şeydir. Eğer bir şair ruhunun tüm heyecanını, cisminin tüm yangıların yansıtmışsa o şiir güzeldir. Ben her duygunun kayıtsız şartsız açıklanması inancındayım, esasen sanat için söylemenin bir sınırı olamaz ve eğer sınırlandırılırsa sanat asıl ruhunu kaybeder. Bu düşünceyle şiir yazıyorum. Bir kadın olarak da bu bozuk çevrede ruhumu koruyabilmem çok zor; ben hayatı sanatım için istiyorum. Yürüdüğüm yolun şu anki çevrede ve toplumda çok gürültü patırtı kopardığını ve bana çok fazla karşı olduklarını biliyorum ancak engellerin kırılması gerektiğine inanıyorum. Birisi bu yolu yürümeliydi ve ben kendimde bu yürekliği gördüğüm için öncü oldum. Bana sadece bu ülkenin gerçek sanatçı ve aydınlarının teşvikleri güç ve umut veriyor. Her işi yapıp yine de ah-

lakı düzeltmekten dem vuran sofu görünüşlü insanlardan nefret ediyorum. Ayrıca ben doğru eleştiriye olgunlukla kabul ederim, aşırı derecede bir bencillikle sadece meydandan çıkartmak amacıyla birini kötülemek eleştiri değildir ve benim hakkımda çok konuşulduğunu biliyorum. Şiirlerimi çok fazla yorumladıklarını, hatta beni kötülemek için, belirli bir kişiye şiir yazdığımı insanlara göstermek için şiirlerime cevap hazırladıklarını biliyorum, ancak bütün bunlara rağmen meydandan kaçmayacağım. Ben yenilmeyeceğim ve nihayetinde her şeye soğukkanlılıkla tahammül edeceğim, şimdiye kadar tahammül ettiğim gibi.

Bir süre önce ünlü dergilerin birinde şiirim hakkında bir eleştiri okudum, o eleştiri hakkında benim cevabımın da aynen yayınlanmasını istedim.

Başta kendi düşüncesini açıkça söyleyerek eleştiri yapan kişi bu kadar cesaretli olamayınca bazı şeylerin üstünü örtterek söyledi. Tabii ki ben bu eleştiriye güldüm.

Bu tür eleştirilerle ilgilenmediğim açıktır, benim talihim de bütün karşı çıkışlarımın hepsinin bu türden olmasındandır.

Beğendiğim şair ve yazarlara gelince:

Çağdaş İranlı şairler arasında Feridun Tevelleli'yi üstadım olarak kabul ederim ve Feridun Muşiri'nin şiirlerine anlatılmaz bir ölçüde bağlıyım ve onlara taparım.

Feridun Muşiri'nin şiirlerindeki yumuşaklığı ve inceliği beğeniyorum ayrıca şiirlerinde cisimlenen güç, kullandığı yeni istiare, benzetme ve nitelme sanatı bence ayrıcalıklı ve ustacadır.

Eski şairlerden Hafız'ı severim, onu okuduğum zaman arzuladığım sıcaklığı ve lezzeti bana veriyor.

Yabancı yazarlar ve şairler arasında Fransız şairi Şarl Bodler'i (Charles Baudelaire) beğeniyorum. Onu dergilerdeki çevrilmiş şiirlerinden tanıyorum ve Kontes Donovey'e de dostluk besliyorum, çünkü okulum onun okuluyla çok yakın, hiçbir zaman okumaktan bıkmayacağım tek kitap Bilitis'in Şarkıları'dır. Ben gerçek ya da hayali Bilitis'i seviyorum, benim için o her şeye mazhardı.

Yabancı yazarlardan da Fransız Andre Jid ve Emil Zola'yı tercih eder-

rim, müziği seviyorum ve İran müziğini, klasik ve Avrupai müziğe tercih ediyorum.

İran müziğini, keder ve hüznünden dolayı seviyorum. Ben aslında kederi seviyorum ve eziyetten zevk alıyorum.

Müzikten sonra sinemaya karşı ilgim var. Şu an yaşadığım bu şehirde maalesef güzel bir filmi görme nimetinden her zaman mahrumum.

Her şeyden önce ve her şeyden öte sanatıma ve sonra da oğluma ilgi gösteririm. Oğlum büyüdüğünde bir şair ya da bir yazar olmasını arzu ederim.

Arzularım:

En büyük arzum bir sanatçı olmaktır, bu arzuyu gerçekleştirmek için de sürekli çalışıyorum. Kitabı çok fazla sevdiğim için bir başka arzum ulusal kültür düzeyinin yükselmesi ve insanların sanatı ve sanatın gerçek değerini idrak etmeleridir ve o kadar anlasın ve aydınlansınlar ki artık dindar görünümlü insanların tahriklerine teslim olmasınlar ve onlara salahiyeti olmadıkları bir işte hüküm vermelerine izin vermesinler.

Arzum İranlı kadınların özgürlüğü ve haklarının erkeklerle eşit olmasıdır. Bu ülkede erkeklerin adaletsiz dünyasında kız kardeşlerimin çektiği sıkıntıları biliyorum. Sanatımın yarısını onların dert ve ıstırapları için kullanıyorum.

Arzum kadınların toplumsal sanat ve bilimsel faaliyetleri için müsait bir ortam yaratmak, İranlı erkeklerin bencilliklerinden uzaklaşıp kadınların zevk ve yeteneklerini ortaya çıkarmalarına izin vermeleridir.

Furuğ Ferruhzad
Ahvaz, 2 Ocak 1954

“EĞER AŞK VARSA ZAMAN AHMAKÇA BİR SÖZDÜR.”

(Furuğ Ferruhzad'ın değişik yıllarda yaptığı seyahatler esnasında İbrahim Gülistan'a yazdığı mektuplardan bölümler.)

Hayatımı kaybettiğimi hissediyorum... ve yirmi yedi yaşında bilmem gereken şeyden çok azını biliyorum. Belki de sebebi hiçbir zaman parlak bir hayatımın olmayışındandır. On yedi yaşında komik bir aşk ve evlilik gelecekteki hayatımın temellerini sarstı. Hayatta asla bir rehberim olmadı. Kimse beni fikren ve ruhen eğitmedi. Sahip olduğum şeyleri kendim elde ettim ve sahip olmadığım şeylere de sahip olabilirdim ama huysuzluklar, kendini bilmezlikler ve hayatın çıkmaz sokakları onlara ulaşmama izin vermedi. Başlamak istiyorum.

Benim kötülüklerim kötü olduğundan değil, işe yaramayan iyiliklerin fazla hissedilmesindendir.

... içimde şaşırtıcı bir baskı hissediyorum... her şeyi delmek ve mümkün olduğunca batırmak istiyorum. Toprağın derinliklerine ulaşmak istiyorum. Aşkımda, tohumların yeşillendiği, köklerin buluştuğu ve kabuğunun içindeki yaratılışın sürdüğü, sanki doğumdan önce ve ölümden sonra sürekli var olunan yerde. Sanki bedenim onun geçici bir şekli. Onun aslına ulaşmak istiyorum. Kalbimi bir meyve gibi yetiştirip ağaçların bütün dallarına asmak istiyorum.

İçimdeki korkunç hayatı kimse görmesin, tanımasın diye sürekli kapalı kapı gibi olmaya çalıştım... Kendi içinde canlı bir varlık olduğum halde insan olmaya çalıştım... Biz duyguyu sadece ayaklarımızın altında çiğneyebiliriz asla ona sahip olamayız.

Neye ulaşacağımı bilmiyorum ama şüphesiz gidilecek bir yer var ki tüm benliğim o tarafa doğru akıyor. Keşke ölüp yeniden dünyaya gelseydim, dünyanın değişmiş olduğunu, bu kadar zalim olmadığını, in-

sanların kendi adiliklerini unuttuklarını... ve hiç kimsenin evinin etrafına duvar örmediğini görseydim.

Hayatın komik adetlerine alışmak, duvarlara ve sınırlara teslim olmak doğaya aykırıdır. Mahrumiyetlerim beni üzse de, bir ilişkide yaşanabilecek bütün aldatıcı tuzaklardan kurtaran faziletli bir tarafı da var. Kendileriyle birlikte bu ilişkinin derinine, asıl değişim ve çarpıntılara yaklaşırlar. Ben doymak istemiyorum belki de doyunluğun faziletine erişmek istiyorum.

... Benim kötülüklerimin nesi var, güzelliklerimin acizliğini ve utançını açıklamaktan başka; gözlerime kadar duvar ördükleri bu dünyadaki tahammülüm esaret inlemesinden başka bir şey değildir ve karneye bağladıkları güneştir ve fırsat kıtlığıdır, korkudur, boğulmadır, hakaret tir.

Geçen gün yanımdaki odada (otelde) bir kadın intihar etti. Sabaha yakın o odadan bir ağlama sesi geldi. Ben köpek inliyor sandım. Dışarı çıktım kulak verdim. Başkaları da geldi. Sonunda kapıyı kırdılar ve kül rengine dönmüş, çok çirkin ve kısa boylu kadındı, fakir görüntüsüyle yatağın üzerinde kendinden geçmişti, tokatladılar, ayaklarından tutup dördüncü kattan birinci kata indirdiler. Kadın ölmek üzereydi, sonra öldü. Odanın ortasına düşmüş olan çantasından ve elbisesinin içinden komik ve acayip şeyler görünüyordu. İstemediğin kadar renkli kağıt ve renkli kaplanmış oyuncaklar, çocuk öykü kitapları, türlü türlü haplar, Hazreti İsa'nın resmi ve takma bir göz.

Bilmiyorum niçin ölüm bu kadar acımasız göründü bana. Onun peşinde hastaneye gitmek istiyordum ama bütün bu insanlar, bu morarmış cesede o kadar kaba davrandılar ki ben acıma ve teselli göstermeye cesaret edemedim. Odama geldim, uzandım ve ağladım.

İnsanların ağaçların gövdesine adlarını kazımdan dolayı mutlu olmaları ne kadar komik değil mi? Bu insanlar çok bencil, geride bir tek saç teli bile bırakmayan insanlar da şerefli ve asil olmuyor mu?

Saçlarım beyazladığı ve alnımda kırışıklar oluştuğu için mutluyum. Hayal kurmadığım ve rüya görmediğim için de mutluyum. Artık yakında otuz ikisinde olacağım, her ne kadar otuz iki yaşında olmak hayatın

korkulu otuz iki yılını geride bırakmak ve sona erdirmek olsa da karşılığında kendimi buldum.

Zihnim meşgul ve ilgisizim, izleyici olmaktan artık yoruldum, eve döndüğümde ve kendimle baş başa kaldığımda tüm günümün benimle alakası olmayan ve geride bir şey bırakmayan bir kalabalık içinde, başı boşlukla, kaybolmuşlukla geçtiğini hissediyorum.

...(Festivalden) eve geri dönüyordum... yetim çocuklar gibi, ay çiçeklerini düşünüyordum. Ne kadar büyümüşlerdir? Bana yaz çiçeklendiklerinde hemen bana yaz... Uyuduğum bu yerden deniz görünüyor. Denizin ortasında kayıklar var ve sonunun nerede olduğu belli değil. Eğer bu sonsuzluğun bir parçası olabilseydim o zaman istediğim her yerde olabilirdim... Böyle bütünleşmek veya böyle devam etmek istiyorum. Toprakta her zaman beni cezbeden bir güç yükseliyor Yükselmek veya ilerlemek benim için önemli değil. Yalnızca sevdiğin bütün şeylerle gömülmek istiyorum. Tamamen değişmesi imkansız bütün sevdiğim şeylerde gömülüp eriyeyim. Bana öyle geliyor ki sadece kaçmak, yok olmakla, değişimle, yitip gitmekle, önemsiz bir şey olmakla aynı şey.

(Pizaro'da sinema yazarları festivalindeki olağanüstü karşılanmasından ve saygı gösterilmesinden sonra)

... bütün bu değişik insanların arasında o kadar yalnız hissediyorum ki bazen öfkeden haykırmak istiyorum. Olayların dışında kalma hissi beni boğuyor. Keşke başka bir yerde, canlı ve etkinliklerin merkezine yakın bir yerde dünyaya gelseydim. Ne yazık ki tüm ömrümü ve gücümü sadece ve sadece aşk sebebiyle toprağa ve anılara bağlı olarak ölümle, hakaretlerle ve beyhudelikle dolu ıssız yerlerde telef ediyorum Şimdiye kadar yaptığım gibi. Öyle bir güçle öne çıkan ve daha iyiyi yapma ve yaratma gayretini telkin eden bu dengeli canlı akışı ve bu fark gördüğüm zaman beynim kararıyor ve ümitsizlikle doluyor ve ölmek istiyorum ölmek ve artık Farabi salonuna adım atıp beş riyallik o saçma dergiyi görmek istemiyorum...

Ne acayip bir dünya. Asla kimseyle bir işim olmaz, ben böyle zararsız ve kendi halimde olunca herkes için merak konusu oluyorum... İnsanlara nasıl davranmam gerektiğini bilmiyorum. Ben utangaç bir insanım. Başkalarıyla bir sohbet konusunu açmak benim için büyük bir sorun, özellikle bu insanlar bana hiç ilginç gelmiyorlarsa, neyse geçelim.

Leonardo'nun Ulusal Galerideki (Neşnal Galeride) bir tablosunu daha önce görmemiştim. Yani daha  nceki Londra seyahatimde. Çok kalabalıktı. Her şey mavi tondaydı. Adem gibi, üstelik şafak vakti. Eğilip namaz kılmak istedim. İnanç işte, ben sadece inanç duygusunu aşk ve övgü anlarında hissediyorum.

... Ne olursa olsun Tahran'ımızı seviyorum. Ben onu severim fakat varlığım yaşamak için orada bir hedef olup çıkıyor. O gevşetici güneşi, o ağır gün batımını, o toprak yolları ve o yoksul mutsuz insanları severim...

... Keşke Hafız gibi şiir yazabilseydim ve onun gibi gelecekte insanların hayatı boyunca en sıcak anlarıyla ilişki kurabilecek bir hassasiyete sahip olabilseydim. Eğer aşk varsa zaman ahmakça bir söz d r.

“KALBİM KIRILIYOR...”

(Furuğ'un babasına yazdığı mektuplar)

17 Dey, Çarşamba-Ahvaz

Sevgili babacığım,

Bugün sizden, mektubumun ulaşmamasından şikâyet eden bir mektup aldım. Mektubunuza yanıt verdiğimden eminim, şimdiye kadar kesinlikle elinize geçmiştir. Cevap yazısına acele ettiğimden üç, dört gün arayla iki kez elinize geçtiğine yemin ederim. Belki de asıl sebep benden her zamankinden daha uzun bir süre habersiz kalmış olmanızdır. İtiraf etmeliyim ki bu sene geçen yılki gibi işsiz ve boş değilim. Eğer cevap yazmakta biraz gecikiyorsam beni bağışlamalısınız.

Ben ne zaman yazmak istesem Kamyar'm gürültüsünü susturmak için binlerce kez kalemi bırakmak zorunda kalıyorum. Belki sizler bu sözüm üzerine neden uyku saatlerinden yararlanmadığımı sorabilirsiniz. İşin kötü yanı da burada, o bizden sonra uyuyor ve günlerce de uyku saatini bizim uyumamıza göre ayarlıyor!

Her neyse beni bağışlayacağınızı umuyorum. Bundan sonra size yazmak için en küçük fırsattan faydalanmaya gayret edeceğim ve insanları hiçbir zaman unutmadığımı, gerçekten yürekte sevdiğimi sizlere kanıtlayacağım.

Benim, Perviz'in ve Kamyar'ın durumu iyi. Kamyar yaramazlığı ve gürültüsüyle bizleri sürekli uğraştırıyor. Tam mektup yazmaya koyulduğum şu iki üç dakika içinde öfkeyle dantelleri çekerek, vazoyu sobanın üzerine atarak, yatağın üzerine su döküp gazeteyi parçalayarak odayı altüst etti. Sonra da koluma yapışıp pençeleriyle onu kanatıyor. Pantolonu ve yatak çarşafını kirlettiğinden değiştirmek için ayağa kalkmaya mecbur kalıyorum! Şu anda da sizin mektubunuza uzanıyor ve

kalemi çekip kağıdı parçalamak istiyor. Mektubumun bu bölümünü okuduktan sonra artık Őik yet edeceğiniz bir Şeyin kalmayacağını düşünüyorum. Tarafımdan canım amcacığımı  p n ve Azra Hanım'a selam söyleyin

Bir süredir Emir'den haber alamıyorum. Onun adresini bana tekrar göndermenizi rica ediyorum. Perviz'in selamını kabul edin, Kamyar ellerinizden  per.

Sizleri uzaktan öpüyorum
Furuğ

2 Şubat 1957, Çarşamba – Münih

Saygıdeğer babacığım,

Durumunuzun iyi olduğunu ümit ederim. Size uzun süredir mektup yazamadığım için kesin bana kırılmış, sizi sevmediğimi düşünmüşsünüzdür aslında durum düşündüğünüz gibi değil. Her zaman size yazıp dertleşmek istemişimdir, ama ne zaman mektup yazmaya kalksam sürekli kendi kendime ne yazabilirim ve aramızdaki bu uçurumu nasıl doldurabilirim diye sorup durdum.

“Durumum iyi, sağlığım yerinde, sizler nasılsınız ve neler yapıyorsunuz”, diye yazmayı sevmiyorum. Gönül isterdi ki bütün hayatımı, duygularımı, dertlerimi, mutsuzluklarımı size yazayım ama yapamadım, hâlâ da yapamıyorum. Çünkü inanç ve fikir yapılarımızın temeli farklı şartlar açısından, farklı iki toplum ve farklı iki zamanda atıldığından biz aramızda anlayışlı bir ortamı nasıl yaratabiliriz ki?

Eğer konuşacak olursam söyleyeceklerim bir kitap tutar ayrıca sözlerimin sizi üzmesinden de korkarım. Hoşunuza gitmeyecek ama yüreğimde bu sözler var olduğu sürece ben de huzurlu olamıyorum ve sizi gördüğüm zaman ne gülebilen, ne de konuşabilen, hiçbir varlık göstermeden bir köşeye oturup büzülen birisi oluyorum. Benim en büyük üzüntüm sizin beni tanıyamamanız ve tanımayı da hiçbir zaman istemeyişinizdir. Belki de siz hâlâ benim aşk romanları ve Resimli Tahran Dergisi’nin öykülerini okumaktan aptallaşmış hafif bir kadın olduğumu düşünüyorsunuz. Keşke öyle olsaydım o zaman mutlu olabilirdim! O zaman en küçük bir sorumluluktan, ilerlemek yolunda her atılımdan korkan ve ömrünün sonuna kadar işçi kalmak isteyen bir kocayla küçücük bir odacıkta yaşayarak kaynanasıyla kavga eden, komşu kadınların gevezelikleriyle, kısacası artık anlamsız ve berbat şeylerle yetinen, ipek böceği gibi kendi kozasının karanlık ve sınırlı dünyasında kıvrılıp olgunlaşarak daha büyük ve daha iyi bir dünyayı tanımadan hayatını sona erdiren biri olurdu! Ama ben bu şekilde yaşayamam yaşayamazdım da, kendimi tanıdıkça benim isyankârlığım ve dik başlılığım da hayatın bu

aptalca yönüyle başladı. Ben büyük olmak istiyordum ve hâlâ da istiyorum, bir günde dünyaya gelip ertesi gün bu dünyadan kalıcı bir iz bırakmadan giden milyonlarca insan gibi yaşayamam, ben de böyleyim ancak şimdiye kadar kimsenin bana karşı çıkmadığını ve bitirdiğim şeylerin doğru olduklarını asla söyleyemem. Hayır! Ben şahsen hayatımda çok yanıldığımı biliyorum ama kim hayatında davranışlarının, yaptıklarının ve düşündüklerinin tümünün mantıklı ve doğru olduğunu söyleyebilir ki?

Şairin dediği gibi “Bu dünyada iki ömür gerekli/ İlki tecrübe elde etmek için/ Diğeri tecrübeyi harcamak için”. Ben kötü bir kız değilim ve hayatta asla ailemin utanç konusu olmayı istemem. Eğer bu yolda yürüyorsam ailem varlığımla gurur duysun diye yürüyorum ve hâlâ da aynı düşüncedeyim, eminim ki bir gün hedefime ulaşacağım, ama hiçbir zaman ve hiçbir yerde huzur bulamadığımdan, hiçbir vakit ağzımı açıp konuşmadığımdan, kendimi sizlere ve başkalarına anlatamadığımdan dolayı ne yapabilirdim?

Evde felsefe kitapları okuyup edebiyat fakültesinin felsefe profesörleriyle saatlerce doğu felsefesi konusunda konuştuğumda sizlerin benim saçma sapan dergileri okumamın etkisiyle düşünceleri bozulmuş aptal bir kız olduğuma inandığınızı hatırlıyorum! O zaman içimden kırılıyordum ve evde bu kadar yabancılaştığımdan dolayı gözlerimde biriken yaşları boğmaya çalışıyordum, kimseye karışmıyordum, belki bunun çok fazla önemi yok ama buna benzer diğer binlerce noktanın her biri tek başına ruhu ve kişiliği yok etmeye yetiyordu. Eğer konuşacaksam birçok şeyi de söylemeliyim: İlkin sizden, sevgisiyle bizi kendisine yakınlaştırıp bize kılavuzluk yapacağına kabalığıyla kendisinden ür-kütüp bizi bir başımıza koyup, küçücük beyinlerimizle hayatın büyük sorunlarını çözmeye iten ve bizi bu kadar yanıltan kişiden başlamalıyım. Bazı zamanlar aklınıza geldikçe, ama yalnızca sizin konuşmaya ihtiyaç duyup bizim de dinlemek istemediğimiz zaman bize öğüt verdiğinizi hatırlıyorum! Şartlarımızın ve durumlarımızın hepsinden önemlisi halet-i ruhiyemizin nasihatlerinizi idrak etmeye hazır olup olmadığını dikkate almadan (ilkini yatakta, diğerini yemek masasının başında, üçüncüsünü deniz boğulmasını okurken çağırmissınız) ve sonra hiç-

bir açıklama yapmadan doğrudan nasihat etmeye başladınız. Kafanız önde sürekli çatılmış kaşlarla sanki korkuyor gibiydiniz eğer gözlerimize bakıp yüzümüze gülseydiniz ve biz sizin sevginizi ve duygusallığınızı sezseydik bu sizin için kötü olurdu o zaman bizleri nasıl korkutup yönetecek ve kendinize itaat ettirecektiniz?

Sözlerinizi ciddiye aldığımı hiç hatırlamıyorum! Sizler hararetle bana öğüt verdiğinizde bir başka yerde benim gibi başka çocukların da beyinlerinin doldurulduğuna eminim ve ertesi sabah uyandığımda hiçbir öğüdünüzün asla aklımda kalmadığını hatırlıyorum, aksine çoğu zaman, ruhum suçluluk duygusuyla pişmanlıktan titrerken yanınıza gelip ne yaptığımı anlatmak ve bana öğüt vermenizi isterdim; ama her zamanki gibi korktum ve size yabancılaştığımı hissettim, niçin, böyle mi olması gerekiyordu? Bu kadar psikoloji kitapları okuyan siz, bu şeylerin sebebini iyi bilmeliydiniz. Geçmişimi, evinizde geçen bir yıllık yaşantıyı düşündüğümde kalbim kırılıyor, iyisiyle, kötüsüyle bütün işlerim hırsızlar gibi gizli saklıydı. Niçin benim için güvenilmez bir insandınız, niçin beni evden kaçmaya mecbur ettiniz, niçin nerede olduğunu, ne yaptığını, kiminle konuştuğunu bilmeyen uyurgezer bir insan gibiydim?

Niçin dostlarımı eve getirip sizlerle tanıştıracak, iyi ya da kötü oldukları konusunda beni uyarıp yardımınızı istemeye cesaret edemedim? İster istemez hatalar yapıyordum hem de oldukça fazla hatalar ama şimdi neden buraya geldim ve niçin açlığa, derbederliğe ve bunca mutsuzluğa tahammül ediyorum? Çünkü ben evi seviyorum. Sabahtan akşama kadar caddelerde amaçsızca dolaşıp onunla bununla sıkıcı ve yorucu sohbete tahammül etmek içimden gelmiyor fakat evde kendimi tanyamayacak kadar huzurlu hisseden tuhaf bir kadın oluyorum. Şimdi buraya geldim, özgürüm, siz aynı özgürlüğü bana vermeye korktunuz ve ben sizden gizlice bunu elde etmeye çabalıyordum ve ister istemez hata yapıyordum işin doğrusu siz bu özgürlüğü yakalamamda bana açıkça yardım ediyordunuz.

Şimdi buradayım ama kim benim dışarıda bir gece geçirdiğimi söyleyebilir? Hayır, ben sabahtan akşama kadar odamdayım ve çalışıyorum. Dışarıyla da bir alakam yok. Düşündüğünüzün aksine gezip tozan bir kadın değilim, belki de ben masada oturup kitap okumayı, şiir yazma-

yı ve düşünmeyi seven bir kadını. Neden mi? Çünkü bana ait olduğunu hissediyorum; evde rahat olduğumu hissediyorum; artık kimse bana nefret eden ve küçümseyen gözlerle bakmıyor, artık kimse bana şu işi yap bu işi yapma demiyor, artık kimse beni hiçbir işten anlamayan bir çocuk gibi görmüyor ve ben kendim için varlığımı ve şahsiyetimi korumanın mesuliyetini hissediyorum ve bundan sonra hata yapma konusunda, ki hata yapmam mümkündür, kendimi asla affedemem, geçmişini düşündüğüm zaman asla kendimi suçlu görmüyorum belki diğerlerini yanlışlarımla ve yanlışlarımla nedeni olarak görüyorum.

Ne yazık ki her şeyi konuşamıyorum. Eğer bana izin verip kırılmayacağınıza dair söz verseydiniz anlatacak çok sözüm olurdu, hayatımın en başından başlamak, her anını size anlatmak ve ne düşünüyorsam hepsini size yazmak isterdim. Ben hayatımı ve bizim hakkımızdaki düşüncenizi ve eğitime biçiminizi çok düşündüm ama şimdi ne yapabilirim? Eğer bana kırılmanızın daha iyi olacağını bilsem, her zaman böyle suskun dudaklarla ve sevgi arayan gözlerle size bakıp üzülmeğe selam edip hal hatır sormaktan öteye geçmezdi sözlerim. Şu kadarını bilin ki, ben de diğer çocuklarınız gibi sizi seviyor ve sizi rahatsız edecek bir şey yapmak istemiyorum, yine de anne ve babanın çocuklarını sevmemesinin mümkün olmadığını biliyorum, belki benim sizi sevmemden daha fazla siz beni sevdiniz. Ben bizzat Kami'yi düşündüğüm zaman üzüntüden bağırıp zırlı zırlı ağlamak geliyor içimden ama karşılıklı anlayış olmayınca her ikimiz yanlışla düşüyoruz.

Münih'e geleli on gün oldu, ben ve Emir (Furuğ'un kardeşi) burada uzun uzun sizi konuştuk, dün gece uykum geldiğinden artık mektup yazmadığımı görünce, kendi kendime, mektup yazacağım hatta iki satır bile benim için yeterlidir dedim. Size düşüncelerimin hepsini yazacağım da Emir'e söz verdim ama yapamıyorum, o kadar mutsuzum ki yapamayacağım da, fakat sizin benim kötü bir kız olmadığımı düşünmenizi ve sizi sevdiğimi bilmenizi istiyorum. Ben her zaman durumunuzdan haberdarım, asla dostluğu ve sevgiyi belli etmeyen, neyi varsa yüreğinde olan bir insanım.

Bana gönderdiğiniz para beni dünyalar kadar mutlu etti. Size yük olmak istemezdim ama ne yapabilirim ki yaşantım çok zorlaştı fakat bir

iki aya kadar burada bana iş verileceğinden belki artık ihtiyacım kalmaz ve Tahran'a paralı olarak gelirim ve o zaman borcunuzu öderim. Eğer bana cevap yazarsanız mutlu olurum çünkü şu sıralar çok zor ve sıkıntılı günler geçiriyorum. Acı ve sıkıntı veren bir yığın düşünce ve hiçbir zaman bitmeyen bir yığın üzüntüyle mezarda yatan yapayalnız bir insan gibiyim. Hala sizi ikna edemiyorum ama belki bir gün gelir bana hak verirsiniz ve artık bana küsmez beni de diğer çocuklarınız gibi seversiniz.

Sizleri uzaktan öpüyorum
Furuğ

Babacığım,

Sizlere uzun zamandır mektup yazmadım, yani yazdım da göndermedim. Şu an masamda üstüne adresinizi yazdığım iki zarf var ama sürekli mektupları değiştirmeliyim diye düşündüğümünden masamın üzerinde öylece kaldılar. Size ne yazabilirim bilmiyorum? Durumum iyidir. Her ne kadar yoksul olsa da hayatta oldukça rahat bir insan gibiyim. Şimdilik kendimi hayattan fazla bir şey beklememeye alıştırdım, her zaman dediğim gibi, buna da şükür. Çocukları var ki benim kadar da mutlu değiller ve bu nedenle daha az kafa yorup daha fazla yaşıyorum.

Emir'in durumu da fena değil. Biz sık sık görüşüyoruz ve konuşmalarımız her zamanki gibi Tahran, çocuklar, anne ve babamız hakkında oluyor. Bu öyle bir konu ki günlerce yorulmadan konuşabiliriz. Birlikte olduğumuzda her ikimiz de annemizi, babamızı ve bu çocukları ne kadar çok sevdiğimizi anlıyor; onların her zaman hayatımızda var olmasını ve sevgilerini hissetmeyi arzuladığımızı fark ediyoruz.

Ben ilkbaharda İran'a dönmeyi düşünüyorum ama Emir aynı görüşte değil, benim burada, onun yanında kalacağımı, sonra birlikte döneceğimizi sanıyor. Henüz bu konuda düşüncelerimi belirtmedim. Kami'yi özlüyorum ama öte yandan ruhsal durumumun iyi olmadığını düşünüyorum. Hâlâ güçlü ve normal değilim eğer oraya dönersem yeniden o cehennemî hayat başlayacak ve ben artık bazı şeylere tahammül edemeyeceğimden korkuyorum.

İşimi ve okulumu sormuşsunuz. Siz benim hayattaki hedefimin ne olduğunu biliyorsunuz, belki biraz aptalca olacak ama ben burada bir başma olmaktan mutluyum. Şiiri seviyorum ve büyük bir şair olmak istiyorum. Hiçbir zaman bundan başka bir işim olmadı yani kendimi bildiğimden beri şiiri sevdiğimi hissettim. Ben bilinç ve anlayış kapasitemi geliştirmek için her işi yapıyorum. Asla diploma almak ya da yüksek öğrenim görmek için okumuyorum, belki de amacım bilgilerimi geliştirip ilgi duyduğum konunun, yani şiirin peşine düşüp başarılı olabilmektir. İtalya'da bulunduğum yedi ay zarfında İtalyancayı iyi öğrendim ve İtalyancadan iki şiir kitabı tercüme ettim. Şimdi de Almanca bir kitabın çevirisi için Emir'e yardım ediyorum. Çevirdiklerimden bir tanesini de ba-

sılması için Tahran'a gönderdim. Elbette bana bir gelir de sağlayacak.

Avrupa'da bulunduğum bu on ay zarfında bir şiir kitabı yazdım ve yayınlatmayı düşünüyorum. Şiir benim Allah'ım, yani ben şiiri bu derece seviyorum. Gecem gündüzüm hiç kimsenin şimdiye kadar söylemediği yeni ve güzel bir şiir söylemenin düşüncesiyle geçiyor. Kendimle başa kalamadığım ve şiir düşünmediğim gün, bana boşu boşuna geçen bir günmüş gibi geliyor. Belki şiir beni mutlu edemez gibi görünüyor, olabilir ama ben mutluluğu başka bir şekilde algılıyorum. Benim için mutluluk güzel elbiseler, iyi yaşam ya da güzel yemekler değil, ben ruhen huzurlu olduğumda mutlu oluyorum ve şiir ruhumu huzurlu kılıyor, eğer insanı hırslandıran güzel şeylerin hepsini bana verip şiir söyleme kudretini benden alırlarsa ben ölürüm. Siz bana bir zaman izin verin, bırakın ben diğerlerinin gözünde mutsuz ve derbeder olayım göreceksiniz asla hayatımdan sızlanmayacağım. Allah'a ve çocuğumun üzerine yemin ederim ki sizleri çok seviyorum; sizleri düşündükçe gözlerim doluyor. Bazı zamanlar Allah niçin beni böyle yarattı ve bu şeytanı niçin şiir adıyla vücudumda diriltti diye düşünüyorum.

Şimdiye kadar sizin sevginizi ve rızanızı kazanamadıysam hata ben-de değil. Ben diğer insanlar gibi normal bir yaşamı kabullenme ve tahammül etme gücünü kendimde göremiyorum. Evlenmeyi düşünmüyorum. Hayatımda ilerlemeyi, toplumumda kadının sıçrama yapmasını istiyorum ama söylediklerimi kabulleneceğinizi de sanmıyorum.

Bana mektup yazın çünkü mektuplarınızı seviyorum, size iyi bir şeyler alıp göndermek istiyorum ama nasıl bir şey sevdiğinizi bilmiyorum. Biraz param var, eğer bana nasıl bir şey sevdiğinizi yazarsanız güzel babama ilk defa küçük bir hediye almak istiyorum, ama siz bana nasıl bir şey sevdiğinizi yazmalısınız. Sizi öpüyorum.

Furuğ Ferruhzad

**“HER ŞEYE RAĞMEN
AİLEMİZDE İLK ÖLECEK KİŞİ BENİM...”**

(Furuğ Ferruhzad'ın erkek kardeşi F. Ferruhzad'a yazdığı özel mektuplarından birkaçını okuyacaksınız. Bu mektuplardaki bölümler Feri Ferruhzad'ın kendisi tarafından kesilmiştir.)

Sevgili Feri,

Umarım iyisindir. Birkaç haftadır sana mektup gönderemediğim için bana kırılmamanı rica ediyorum. Vallahi işim o kadar çok ki yemek yemeğe dahi fırsat bulamıyorum. Seni çok özledim derslerini çabucak bitirip gelmeni öyle istiyorum ki...

Bugün sana iki yüz Mark gönderdim. Ben de ekonomik olarak kötü günler yaşadığımdan daha fazlasını gönderemiyorum. Genellikle her ayın ortasında parasız kalıyorum ve bana yardım edecek kimse de yok. Buna rağmen eğer daha fazla istersen sana yollarım. Önemli olan senin okuman ve daha iyi yaşayabilmen.

8 Ordibeheşt

Sevgili Feri,

Kartın ulaştı onu birkaç defa okudum ve şaşırıp kaldım. Sen insanlardan uzaklaştıkça insanı seviyorsun, insanlar sana yaklaştığında da aksine onlardan kaçıyorsun... Buna rağmen seni ve deliliklerini seviyorum Sen de benim gibisin!

17 Mart 1960 Perşembe

...birkaç gün önce yeni şiirleriyle birlikte mektubun ulaştı, hepsini çok beğendim. Sana sürekli yazmamı istiyorsun, ama fırsatım olmuyor. Durumlarınız iyi olmalı ki hiçbiriniz anneye mektup yazmıyorsunuz. Bilhassa sen düzenli olarak şiir yazdığına göre karnın tok sırtın pek olmalı. Duyduğuma göre bir de çocuğun oluyormuş galiba? Neyse boş ver! Fericiğim şiirlerini okudum, senin eskiden de yeteneğin vardı, bu yüzden şaşırmıyorum. Şiirlerin konu, duygu ve duyguların zarafeti açısından tamamen kalbe hitap ediyor ve çok iyiler ama Almancada nasıl durur, şiirlerinin form ve yapısının dil ve ritim açısından nasıl olacaklarını bilmiyorum.

Her ne kadar bu meseleler tali olarak önemliyse de asıl konu şairin fikri ve dünya görüşüdür. "...içimin dinginliği için istiyorum..." diye başlayan en son şiirinden müthiş zevk aldım. Çünkü görüntülerin ardında derin ve insanı korkutan bir duygu var. İnsanın duygu ve düşünce deneyimlerinde şimdiye kadar olgunlaşamaması ve şekillenememesi ve meseleleri böyle açıklayamaması mistik ve teslimiyetçi bir durum.

Sen şiir yazmayı sürdürmelisin, çok daha iyi olacağına eminim. En iyisi sen Sirus'la (Sirus Atabay) temasa geç. Doğrusu onu hatırlamam çok iyi oldu. Geçen yıla kadar Tahran'daydı ve birlikleyken çok iyi dost olmuştuk sonra bir sonbahar başında yok oldu. Çocuklar onun Almanya'ya döndüğünü söylediler sonra da ondan bir daha haber alamadım. Selamımı ona ilet. Şiirlerini bana gönder ve onları yayınlattmaya çalış. Hepsinden önemlisi daha fazla düşünceye yoğunlaş. Bilmiyorum düşünebiliyor musun ama şiirlerin gerçekten de değişmiş olduğunu gösteriyor. Benim tek isteğim senin başarılı olmandır...

Burada çok yalnız kaldım...

Yalnızlığın etkisiyle köpek gibi çalışıyorum. Böylece sizlerin gitmiş olduğunuzu ve dönmeyeceğinizi unutuyorum, cüzamlıların yaşamı hakkında başarılı bir film yaptım...

Hayat ya çocuk, koca, aile gibi kolayca mutlu olunan bir kandırmaca ya da şiir, sanat, sinema gibi zor mutlu olunan akıldışı saçmalıklar ol-

malı! Ama her halükârda hep yalnızsın ve bu yalnızlık seni yiyip tüketiyor. Yüzüm çöktü, saçlarım beyazlaştı ve gelecek düşüncesi beni boğuyor. Neyse geçelim... geçelim... geçelim... durum bundan ibaret. Bana mektup yaz Aina'ya ve baldızına selam. Sizlerin hepinizin bayramını kutluyorum hep birlikte olduğumuz o günleri düşündükçe gönlüm aydınlanıyor. Seni öpüyorum.

Furuğ

(Tarihsiz)

Tatlım,

Uzun süredir oturduğum şu yerden sana mektup yazmak istiyorum ama ne yazacağımı bilmiyorum! Mektupların benden şikâyetlerle dolu. Ne yapabilirim. Seninle anlaşmak çok zor çünkü sen bana yirmi yıl önceki çocuk gibi yaklaşıyorsun. Mektuplarındaki bütün hükümler o döneme ait.

Her şeye rağmen seni çok ama çok seviyorum. Eğer bazı zamanlar sana kırılıyorsam senden beklentilerimin diğer kardeşlerimden çok daha fazla olmasındandır... Sirius (Sirius Atabay) Almanya'ya gittiği zaman benim şiirlerimin çevrilmesinden bahsediyordu.

Eminim ki bu şiirlerden iyi bir şeyler çıkmayacaktır. Çünkü Sirius yıllardır bu çevreden uzak kaldığı için Farsça'yı iyi bilmiyor. Bu işi neden sen yapmıyorsun?

Gerçi sen de Farsçaya o kadar aşına değilsin ve bir çok kelimenin anlamasını anlamadığını da biliyorum ama buna karşın öyle bir ruh ve duyguya sahipsin ki benim ruh ve duygularıma çok yakınsın...

Bir film yapmak için bin sayfaya yakın bir senaryo yazdım ancak gelecek yıla kalıyor. Düşündüğümde çok daha erken ölüp işlerimin yarım kalmasından korkuyorum. Ancak şimdilik yaptığım - Dünyayı parçalayıp onun içinden mutluluğu çıkarmak, artık nasıl olacaksa? - İşte durumlar böyle. Bu sene bir şiir bile yazmadım. Eğer sende yeni bir şeyler varsa bana gönder.

Furuğ

31 Ferverdin Şenbe

Feri' ciğim!

Bugün yine senin bir mektubunu aldım. Senin ve sevgili Aina'nın iyi olduğunu ümit ederim. Eğer geç cevaplandırıyorsam işlerimin fazla olmasından dolayı fırsat bulamadığımdandır. Şiirlerin özellikle son olanlar çok mükemmeller. Cidden çok mükemmel. Ben şaşıyorum "*Sen bu akıllı, bu olgunluğu, bu duyguyu nereden buluyorsun?*" diye kendi kendime soruyorum. Sana uymuyor Feri akılsızım- Sen küçücük bir şeydin-bilmiyorum belki şimdi büyüdün ve yaşamdaki her şeyin kötü ve aynı zamanda önemli olduğunu anladın. Her zaman değerli Ferruhzad ailesinde senin baş yerin hazır. Sana Farsça da şiir yazmanı öneririm. Vezin ve kafiye uyma gerekmiyor. Kelimelerin ritmiyle çalış. Bütünlük oluştur ki dinlenebilir olsun, değişik bir vezin türü olsun.

Ne de olsa sen bir şairsin, önemli olan bu ve eğer sen bu konuda kendini yetiştirebilirsen oyunu götürürsün. Durumum fena değil-Sıkıntılıyım. Hayatım her zamanki gibi sıkıntılarla dolu ve hiçbir şey tam değil. Ne kalbim doygun, ne bedenim ve ne de bir şeye güvenim var- Her halükârda insanın bir yere varması için çok fazla sınırlamalara dayanması gerekir. Günümüzde şairlerin şairi olan Nima şöyle diyor:

Yakmadığını görene kadar

Kişi etrafa ışıksız bakar

Ya da

Bir şeyden eksiltmek gerekir

Bir şeyi fazlalaştırmak için

Mesele sadece budur, yani eğer şair olmak istiyorsan kendini şiire ada. Fazla hesap yapma ve gereksiz sözlerden kaçın. Basit mutlulukları bırak. Etrafına bir duvar ör ve bu duvar içinde, daha iyi bir dünyaya gelmek, şekillenmek ve kavramların çeşitli anlamlarını keşfetmek için yenden başla.

Ben aynısını yapıyorum -ama acıdır ki- dayanıklılık ve yetenek ister...

Bazen bu hayatı terk etmenin benim için bir saniyelik i  olduğunu çünkü bir şeye ba lı olmadığımı, köksüz bir insan olduğumu düşünüyorum. Sadece sevdiklerim beni koruyor ama ne faydası var ki...

Ah Feri'ci im bu sözleri niçin yazdı ımı bilmiyorum ama canım sık ın...sık ın...sık ın, burada yapayalnızım, sizler de gittiniz. Annem hep çözün ve babama sadece "selam" diyor.

21 Ocak 1960

Şimdi kış ortası ve benim hâlâ bir sobam bile yok. Param da yok. Buna rağmen sürekli seni düşünüyorum. Eğer olsa senden esirgemem... Düğün çocuk oyunu değil, düğün adı ve törenin güzelliği insanı aldatmamalı. Bir kız geldiği zaman insanın hayat ortağı olur ve insandan koruma gücü ve irade sahibi olmasını bekler. Sen kendinde bu gücü bulduğun zaman düğün yap.

4 Ekim

Feri'ciğim,

Umarım iyisindir. Geçen gün sadece bir mektup yolladım sana. İnşallah kırılmamışsındır. Sen de biliyorsun ki mecbur kalmadıkça çok fazla mektup yazan birisi değilim. Şimdi de yalnızlıktan üzüldüğünü yazdığın için üzüldüm ve belki mektubum seni biraz mutlu eder diye düşündüm.

Ama her halükarda sen bu tür hayata ve yalnızlığa alışmalısın çünkü önünde kaçınılmaz olarak bizden uzak yaşayacağın uzun yıllar var. Senden benden daha üstün insanlar *“uygar insan yalnızlıkta yalnızlık duygusunu hissetmeyen kişidir”* derler. Böyle ruhsal ve düşünsel sabit anların yaslanabileceği içsel bir dünya yaratmalısın kendine, yani insanlar arasında yaşayacaksın ama asla onlara kendini muhtaç etmeyeceksin. İnsanlar bize hiçbir şey vermez; biz, kendimiz onu ele geçirmekten aciz olursak insanlardan payımıza sadece sıkıntı, rahatsızlık ve gereksiz gürültü patırtısı düşer, hatta annesinden, babasından ve ailesinden bile.

Senin gelecek düşüncen olmalı, çalış ve insanları unut...

Uzun bir süreden sonra seni Tahran'da görmekten dolayı ne kadar mutlu olduğumu bilemezsin, çok değişmişsin... ve ben şaşkınlıkla sana bakakaldım. Burada gördüğün ve tanıdıkların hakkındaki görüşlerin tamamen doğrudur...

Birkaç tanesinden başka geriye kalanların hepsi birer hiçtir... Ve hiç olanlar yalnızca var olmak için o birkaç kişinin hayatını mahvediyor çünkü hiç kendileri olamıyorlar ve yalnızca konuşuyorlar... Ben bunlardan şikayet etmiyorum çünkü çalışıp düşüneneğine vaktini bir takım hokkabazlıklarla geçiren bir insanın değeri yoktur. Ancak sen biliyorsun. Hâlâ bunların ne olduklarını iyi bilmiyorsun...

Hâlâ ve hâlâ bazı zamanlar oturup ağlıyorum...

Geçmişten tamamıyla koptum. Kami'yi caddede gördüğüm zaman, ki şimdi boyu omuzlarıma gelmiştir, sadece titriyorum ve kalbim yerinden oynuyor, ancak onu istemiyorum; istemiyorum onu. Bu ilginin ve bağın faydası nedir?

Hiç kimse bilmiyor ama ben çok mutsuzum Feri'ciğim. Hatta ben bile bilmek istemiyorum çünkü bu sorun ile karşı karşıya kalırsam yapabileceğim tek şey kendimi pencereden aşağıya atmak.

Ah... saçma sapan yazıyorum. Sonbahardaki gelişinde birlikte sohbet ederiz; inşallah sonbahar gelir. Aina'yı öp. Şiirlerini bana gönder ve yaşamın çalışmak hep çalışmak olduğunu unutma.

5 Tir

Evdeki durumlar bildiğin gibi. Ben düşündüğünün aksine seni hep sevdim, yalnız bazı zamanlar çocuksu davranışların beni rahatsız ediyordu. Belki ben de bencil birisiydim ama artık değilim - Şimdi ben sadece insan olmaya çalışıyorum... Feri'ciğim biliyorsun hayatta hiçbir şey önemli değil, çünkü hiçbir şey gerçek ve kalıcı değil... kalıcı olan sadece iştir ve bu da bizim kendi işimiz.

Münih caddelerinde dolaştığın zaman beni de hatırla. Çünkü ben Münih 'i çok sevdim. Özellikle Leopold caddesini...

23 Azer- Son mektuba karşılık

Ne yazık ki sözlerimi dinlemiyorsun ve orada kalıp işine devam etmiyorsun... Gel. Sonunda bir iş yapacağız... Yaptığın çevirileri yolla düzeltelim onları. Şimdi bizim çocuklar da bir yayınevi kurup kitap yayınladılar ayda beş kitap basmak istiyorlar. Eğer onları yollarsan Civane yayınlarından çıkartacağım. İşin kötü yanı da burada, sen de yüzlerce çakı yapıp bir tanesine bile el sürmeyen diğer Ferruhzad'lar gibisin. Hep söz veriyorsun ama çok az yerine getiriyorsun. Bir süredir Sirus'dan (Atabay) haber alamıyorum, eğer onun Berlin'deki adresi varsa bana yollasana.

İşte böyle, eğer Alman neşriyatında, güzel edebi makaleler bulursan tercüme et, senin için yayımlayayım. Biz Rüyayı ve Şamlu'nun yardımıyla Sanat adıyla haftalık bir dergi çıkarıyoruz ve birçok yeni makalelere ihtiyacımız var...

Feri'ciğim benim mektup yazamayışından dolayı sızlanma -sen yaz ben okuyorum- Yazdıklarını ne kadar ilgiyle okuduğumu biliyorsun. Son şiirlerin bir şaheser, senin bütün bu ahmaklığına rağmen bu güzellikte bir şeyi yazdığına hala inanamıyorum. Şimdi işe gitmeliyim, araba da kapının önünde durmuş klakson çalıyor, Aina'yı öpüyorum, onu Tahran'da görmeyi arzu ediyorum.

23 Mihr Seşenbe

Sevgili Feri' ciğim,

Haberlerini düzenli olarak gazetelerden okuyorum; işlerin yolunda olduğu belli. Aptal olma, başka iş yapma düşüncesini aklından çıkar. Sen bilmiyorsun, bilmiyorsun hâlâ da bilmiyorsun...

Ben on yıldır şiir yazıyorum ve hâlâ elli Tümene ihtiyaç duyduğumda başımın çaresine bakmak zorunda kalıyorum ve üzüntüden ağlıyorum. Bir kitap yayımlamak istediğim zaman yayıncılar zorla elini cebine atıp bin tümen telif veriyorlar ve o kitabı da homurdana homurdana basıyorlar. Ve yeni kitap en fazla iki bin adet basılınca yıllarca kitapçıların vitrininde kalıyor ve ancak elli tanesi satılıyor sonra da dört tane cahil, aptal, beyinsiz adam, baştan sona yemek tarifi ve korkunç cinayetlerle dolu dört tane rezil derginin içine koyuyorlar ve sanat eleştirmeni olarak!! seninle alay ediyorlar. İşte böyle, sen -Almanca şiir yazıyorsun- aydın ve ilerici bir çevrede yaşadığından bu şeyleri bilmiyorsun. Çalışıyorsun ve başarılısın da, peki niçin gelmek istiyorsun, bir sürü aptalın arasında şöhret mi olacaksın? Bu senin için neden bu kadar önemli?

Son Mektup

Ne kadar üzgün ve canımın ne kadar sıkkın olduğunu bilmiyorsun. Sizler gelene kadar boğulup gidebilirim. Ne faydası var? Bütün bu işlerin ne faydası var?

Şimdiye kadar ben, en azından sen orada hoşnutsun, çalışıyorsun ve işinde başarılı da oldun diye mutluydum, şimdiyse geri dönüyorsun ve sana verdiğim bütün nasihatler boşunaymış. Çok yazık!..

Sen burada benim bütün hayatımı parçalayıp yok eden insanlar arasında yaşayacaksın. Bunların hepsi birer hiç... hiç... hiç... Bugün yüz defa dergilerine resmini basanlar ertesi gün seninle işleri bitti mi seni kötüleyip karalamaktan geri durmazlar... Ne kadar dayanabilirsin bilmiyorum? Ben bunların arasında yaşadım ve kendimi bulabilmem için bunların arasında öldüm, peki ya sen?

Ben de senin gibi sokağımızın tozuna toprağına, Emiriye Caddesi'nin dilenci çocuklarına, güvercinlerine, köpeklerine ve ayçiçeklerine âşığım ancak sen bunları kime anlatacaksın ki? Sen saf, temiz ve çocuksu duygularınla yaşıyorsun, bunlar senin bu duygularınla alay ederek beslenecekler.

Ben bu tür şeylere alıştım, bu soytarıları iyi tanırım, sen de gel ve yakından tanı onları. Seni ve sevgili Aina'yı bekliyorum. Her şeye rağmen ailemizde ilk ölecek kişi benim; benden sonra da sıra sende, bunu biliyorum.

Furuğ

“BENİ KIZ KARDEŞİN SAY...”

(Furuğ'un Ahmet Rıza Ahmedî'ye yazdığı mektup)

... Tahran aydınlarının uyduruk hayatından hiç bir izin bulunmadığı bir yere gittiğin için çok mutluyum. Böyle çok masum ve temiz, yine böyle berrak zihinli fakat etki altında kalabilen senin gibi oldukça anlayışlı ve zevkli birisinin, sığ ve yapmacık olaylardan uzak bir hayat dönemi geçirmesi, olgunlaşmanın en iyi zemini ve çatısını oluşturabilir.

Şiir yazacağım diye çok uğraşma. Heyecana ve coşkuya kapılma. Bırak her şey zihninde otursun. Öyle otursun ki asla olmadığını düşün ve bir dokunuşla dışarı çıkana kadar orada kalsın. İnsan kendini hayatın akışına bıraktığında her gün bir değişime uğrar, insanı an be an, gün be gün yaratan, büyüten bu değişimdir. Belirgin bir düşüncüyü tekrar ettiğini gördüğün zaman hemen kalemi kağıdı bir kenara bırak, mesela ben en az bir sene bırakırım, yeniden başlayana dek sabredip yaşarım. Aslolan yok olmadan kök salmaktır. Bırak şimdi diğerleri “Gördün mü, biri daha gitti” desin, eğer birisi bu lafı söyler ve sen de duyarsan ona cevap verme, fakat içinden kendi kendine “Ben şiir fabrikası değilim ve piyasa için yapmıyorum” de. Bence insan gerçekten yaratıcıysa, işi sadece, her türlü beklenti ve hükümden uzak olarak bu gücü açığa çıkarmak olmalıdır. Rivyera ya da Kafe Nadiri müdavimlerinin adam hatmetme meclislerinde insana acımalarının artık ne önemi olabilir. İnsan geri dönüyor, genç, taze ve şaşırtıcı varlığıyla bir ölünün kendi hatim meclisine geri dönmesi gibi.

Edebiyat durumları eskisi gibi, çok fazla gevezelik ve saçmalık, çok az iş... Midem bulandığından elimden geldiğince kendimi, bu aptalca ve adice hedeflerin ışığından uzak tutuyorum. Ben dünyayı düşünüyorum. Her ne kadar dünyaya dair umut taşımak çok zor hatta imkansızsa da insanı bu 2x4'lük sınırlı alandan ve bu kurt kaynayan havuzdan kurtaracak olan da yine bu umuttur, zaten bu memleketin önemsiz sanat merkezlerinde konu gözden geçirilmiş ve ne yazık ki kabul görmemiştir, korkacak bir şey yok tam tersi gülünç.

Çok yazdım.

Sevgili Ahmet Rıza,

Vezni unutma, elden geldiğince hatırla. Sözlerime kulak ver. Valla en büyük arzum, sendeki bu yeteneğin, hassasiyetin ve zevkin sağlam bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Sözlerin akılda kaldığı için değerli. Henüz kendi tarzını yaratamadığına ve gittiğin yolun da doğru olmadığına inanıyorum. Seçtiğin bu şeyin adı özgürlük değil, bir tür kolaycılık ve konformizmdir. Aynen hesapsız kitapsız yaşayan bir adamın gelip bütün ahlaki kuralları ayaklar altına alarak ben bu sözlerden yoruldum demesi gibi. Yıkılanın yerine yeni bir yapı yapılmıyorsa yapılan işin övünç duyulacak bir tarafı yoktur.

Görebilmen ve yaşayabilmen için bu hayatın uyumunu algıla. Eğer ağaçların yapraklarına bakarsan bir ritimle rüzgarda salındıklarını görürsün. Kuşların kanatları da böyledir. Yükselmek istedikleri zaman kanatlarını çırpırlar, ağır ağır ve art arda yükseldiklerinde de düz bir çizgide giderler. Suyun akışı da böyledir. Hiç suyun akıntısına, kıvrımlarına ve akışlarına ve bunların düzenine baktın mı? Göle bir taş attığında birbiri içinde dağılan ve yayılan dairelerin oluştuğunu görürsün. Hiç kesilmiş ağacın halkalarına baktın mı, nasıl düzgün bir şekilde yan yana duruyorlar. Eğer bu halkalar bu kadar hesaplı olmasaydı bu ağaç kütüğü böyle hacimli olmazdı. Doğanın bütününde bu düzen, bu hesap ve kısıtlama var. Sen eğer biraz dikkat edecek olursan ne demek istediğimi anlarsın. Olan ve yaşayan her şey belirgin bir form ve hesap zincirine tabidir ve bunların içinde büyür. Şiir de böyledir ve eğer sen de diğerleri gibi, değildir dersen yanılırsın. Eğer bir gücü bir kalıba dökemezsen o gücü kullanamamış, heder etmiş olursun. Ne yazık ki hassasiyetin heder olur, canlı ve güzel sözlerin sanat formu yaratmaz. Bir gün doğru söylediğimi anlayacaksın.

Çok uzattım. Umarım seni yormamışımdır. Bana mektup yaz Sevinirim. Beni kız kardeşin say, gecikerek yazıyorsam da uzun yazarak telafi ederim. Başarılarını arzu ediyorum.

“BUNCA UTANCIN YÜKÜNÜ OMUZLAMAYA MECBUR...”

(Bir arkadaşına yazdığı mektup)

Sevgili ...

Eğer ben senin yerinde olsaydım Ferruhzad Hanım'ı affederdim; eğer sen de Ferruhzad Hanım'ın yerinde olsaydın onu affederdin. Mesele şu ki bu bedbaht Ferruhzad Hanım hayatına parlak bir anlam katmanın peşindedir, bu hayatın duvarlarını süsleyen resimleri yapmanın peşinde değil. Ve bunca utancın yükünü omuzlamaya mecbur olmakla, sözünü tutmayıp kendini rezil etmek aynı şey.

Affet. Bu birkaç kelimeyi yazdığım şu an sinirlerim sahiden bozuldu ve doğrusu bu aşamada, bu derece güçsüz ve verimsiz olmayı asla istemem. Ne yapılabilir ki, ya gelin kuluçka dönemi bu kadar uzun olan bu tavuğun başını kesin ya da çift sarılı yumurtasını yumurtlaması için sabredin.

Her neyse! Eğer cumaya kadar yine benden bir haber alamazsan, ölüm haberimi hayatımın hakir nişanesi olarak dergi sayfanda yayınla. Ama bir şartla, bu mesele (cumaya kadar sabret) dergi işlerini geciktirmesin. Ben bu kadar değerli değilim, valla yalan söylemiyorum.

Furuğ Ferruhzad

Cüsam hastası Nur Muhammet'in oğlu, evlat edindiği Hüseyin ile.

“O DAHA ÇOCUK VE ÇOCUKLAR DA YARAMAZ OLMALI...”

(Furuğ'un cüzam hastası Nur Muhammet'e yazdığı mektuplar)

Furuğ 1963 yılında Meşhed Cüzamhanesi'ne bir film çekmek için gitti. Meşhed'de Hüseyin - cüzamlı bir anne babanın küçük çocuğudikkatini çekti. Hüseyin'in anne ve babasının rızasını alarak, onu evlat edindi. Hüseyin, Furuğ'un yanında Tahran'da yaşadığı sırada Furuğ onun babasına birkaç mektup yazdı. Hüseyin'in babası Furuğ'un ölümünden sonra bu mektupları şu notla birlikte o zamanın dergilerinden birine bıraktı:

“Bu altı yıl boyunca Furuğ hanımefendinin bana yüzden fazla mektup yolladığını ancak şahsınıza sunduğum beş tadeneden başka kalmadığını söylemeliyim. Bizim için dünyadaki her şeyden daha aziz ve daha değerli olan bu mektupları kopyaladıktan sonra, bana yollamanızı acizane rica ediyorum. Çünkü bütün insanlar hakir gören gözlerle bizlere bakarken bu mektupların sahibi olan kişi Allah rızası için kendi aziz canını bizim gibi insanların huzur ve refahına vakfetmişti.”

21 Hordad 43 Cuma

Değerli Nur Muhammet Bey,

Sizlere uzun süredir mektup yazamadığım için üzgünüm. Rahatsız olmadığınızı ümit ediyorum. O kadar meşgulüm ve işim başımdan o kadar aşkın ki soluk almaya dahi fırsat bulamıyorum.

Genellikle seyahatteyim ve Tahran'a döndüğümde de ofiste çalışıyorum. Eğer mektup yazamazsam kaygılanmayınız. Her halükarda, yaşadığım sürece Hüseyin'i bir anne gibi koruyacağımı bilmelisiniz.

Hüseyin o kadar iyi ki kimi zaman onu kıskanıyorum. Bu mektubu yazdığım sırada bahçede oyun oynamakla meşgul. Arkadaşlarından ikisi bugün cuma olduğu için misafir oldular; birlikte top oynuyorlar. Okulları bir haftadır tatilde. Üçüncü sınıfı da çok iyi bir karneyle bitirdi; inşallah gelecek yıl dördüncü sınıfa gidecek. Boyu uzadı, koca adam oldu. Onun yeni bir fotoğrafı olmadığından gönderemiyorum, üzgünüm. İnşallah gelecek mektupta gönderirim. Seyahatte olduğum süre içinde Hüseyin annemin yanındaydı ve erkek kardeşlerimle o kadar iyi geçinmiş ki şimdi artık geri dönmeyi de düşünmüyor, annemin yanında kalmak istiyor. Annem de onu çok sevdi, hatta beni sevdiğinden daha fazla sevdi. Her neyse o çok iyi ve daha da iyi olacak. Çünkü şimdi artık okullar tatil oldu ve sabahdan akşama oyun ve yaramazlık yapacak. Benim Merziye'den hiç haberim yok (Merziye, Hüseyin'in küçük kardeşi). Bir defa ona bakan bir hanım beni görmeye geldi ve Merziye'yi haftada bir Hüseyin ile oynaması için getirmeye karar verdi, ancak gidiş o gidiş, bir daha da gelmedi. Onları tanımıyorum. Merziye ile ne yaptıklarını görmek için verdikleri adresle onları aramaya gideceğim. Bana mektup yazın, gelecek yıl ya da bayramda Meşhed'e gelebilmeyi ve sizleri görebilmeyi ümit ediyorum. Umut ederim ki durumunuz daha iyi ve yaşamınız daha rahattır, belki bir iki yıla kadar artık yapmaya karar verdikleri küçük köy de hazır olur sizler de oraya gidirsiniz. Hep sizi merak ediyorum ve şimdiye kadar yaptıklarımdan başka bir şey elimden gelmediği için üzgünüm. Hüseyin sizin ve annesinin ellerinden öpüyor, gelecek mektupla birlikte fotoğraf göndereceğim.

Görünüşe bakılırsa dört sayfadan oluşan ancak bir sayfasından başka bulunmayan, bir başka mektupta Furuğ Nur Muhammet'e Hüseyin hakkında şöyle yazıyordu:

(...) İnşallah biraz daha büyüdüğünde ve daha fazla dayanma gücü bulduğunda her şeyi ona anlatacağım ve o zaman eğer isterse yanınıza dönebilir. Ben onun nüfus cüzdanını değiştirmeyi bile düşünüyorum. Elbette bu işi sizin izninizle yapacağım. Birkaç gün önce Avrupa seyahatinden geri dönen babam ona mükemmel bir Kızılderili elbisesi, tabanca ve kamayla birlikte birçok şey getirdi ki şimdi giyindiği bu elbiseyle sabahtan akşama kadar bize gösteri yapıyor. Hüseyin iyi bir çocuk ve ben ondan hoşnudum ancak bazı zamanlar öyle yaramazlıklar yapıyor ki hiç kimse önünü alamıyor. Bir süre önce komşularımızdan birinin arabasının camını taşla kırdı. Polis geldi ve onu komisere götürmek istedi. Sonuçta gittim ve onu serbest bırakmaları için üç yüz tümen hasar parası verdim. Elbette önemli değil, çocuktur yaramazlık onun için doğaldır. Bunları benim onunla kendi çocuğum arasında hiçbir fark gözetmediğimi bilmeniz için yazıyorum...

Nur Muhammet'e yazdığı bir başka mektupta:

Sizlere uzun süredir mektup yazamadığım için üzgünüm. Dört aydır Tahran'da değildim. Avrupa'ya gitmiştim, geri döneli iki gün oldu, mektuplarınız yeni elime geçti. Dikkatsizliğimi affettiğinizi ümit ederim. Sağ ve esen olduğunuz için mutluyum. Hüseyin üçüncü sınıfta okuyor. Ona, evde öğrenmesi için Avrupa'dan marangozluk aletleri getirdim. Zeki ve iyi bir öğrenci. Fakat bütün okul onun yaramazlıklarından şikâyet ediyor, önemli değil, o daha çocuk ve çocuklar da yaramaz olmalıdır. Burada olmadığım süre zarfında annemin ve erkek kardeşlerimin yanındaydı şimdi onlara o kadar alıştı, annem de onu o kadar sevdi ki senin yanına gelmiyorum diyor. Ben her gün onu görmeye gidiyorum, belki ben de gidip annemin evinde yaşarım. İş durumum henüz belli değil. Sizin kızınızı büyüten beyefendi bir defa yazın bizim eve geldi ve kızınızı da getirdi. Bana telefon etmeye ve ara sıra gelip Hüseyin'i kız kardeşiyle birlikte gezmeye götürmeye karar verdi ama şimdiye kadar ne geldi ne de telefon etti. Onun adresini bilmediğim için onunla doğrudan temasa geçemiyorum. Hüseyin ayın çocuğu oldu, ona okuması için güzel kitaplar aldım, okuması yazması tam ve matematiği iyi, sınıfındaki çocuklardan çok daha iyi anlıyor. Avrupa'dan ona getirdiğim güzel elbiselerle okula gidip hava atıyor. Artık söyleyeceğim kalmadı. Eğer bir şeye ihtiyacınız varsa bana yazın size göndereyim...

Nur Muhammet'e yazdığı bir başka mektupta:

Umarım iyisinizdir. Bugün Meşhed'e gittikten sonra yazdığımız ikinci mektubunuzu aldım. Eğer cevapta gecikme olduysa kısa bir seyahate gitmiş olmamandır. Mektubunuz geldiğinde ben Tahran'da değildim.

Sizler gitmekte çok acele ettiniz. Eğer bana haber vermiş ve biraz sabretmiş olsaydınız, sizin için yaptığım koşuşturmaların sonuçlarından daha fazla faydalanabilirdiniz. Tahran'da bulunduğunuz esnada misafirhaneye sizi görmeye gelmiş ve ne yapmanız gerektiğini söylemem için öğleden sonra saat beşte bana telefon etmenizi kararlaştırmıştık. Ben sizin için Sağlık Dairesi Başkanı'ndan çok işinize yarayacak bir tavsiye mektubu almıştım. Dostların birisinden de sizlere parasal yardımda bulunmasını rica etmiştim ve Fransız dostlarımdan olan çok muhterem bir karı koca da Merziye'yi kendi kızları olarak kabul etmeye hazırdılar. Ama siz telefon etmediniz ve öğleden sonra saat beşte size para yardımında bulunmak isteyen arkadaşla birlikte misafirhaneye geldiğimizde sizin gittiğiniz söylediler. Sonra belki sizleri orada buluruz diye Sağlık Dairesi Merkezi'ne gittik. Orada da sizlerin başkandan aldığınız bir tavsiye mektubuyla birlikte aceleyle Meşhed'e gittiğinizi söylediler. Uzun sözün kısası bu gereksiz aceleyle birçok şansı kaçırdınız. Hüseyin çok iyi. Sınavlarını verip birinci oldu ve şimdi evde sabahtan akşama kadar oyun oynamakla, yaramazlık yapmakla meşgul. Ta ki okullar yeniden açılana kadar. Sevgili anne ve babasının ellerini uzaktan öpüyor ve kız kardeşlerine selam gönderiyor. Çocukları hastalık bulaşma tehlikesinden uzak tutmaya çalışın...

YABANCI BİR ÜLKEDE

(Avrupa yolculuğunun anıları/1956)

Avrupa yolculuğumun ayın 14'üne kadar olan anılarını kağıda dökmek için kalemi elime aldığım anda küçük bir ümitsizliğe kapıldığımı söyleyebilirim, çünkü bu işte sadece hafızamdan yardım almak zorundayım ve itiraf etmeliyim ki bu açıdan zayıf bir insanım. Anılarımın da o kadar parlak ve kayda değer olmayışları sebebiyle bu ana kadar olanlar da unutkanlık tozuyla kaplandı.

Maalesef bu konuda hazırladığım notlar da şu anda elimde değil. Pek yakında onlara kavuşabileceğimin ümidi de çok zayıf. Çünkü hafızasına güven duymayan bir insan doğal olarak, notlarını nereye bıraktığını da hatırlayamaz ve onları bulmak için kime başvurması gerektiğini bilemez. Bütün bunlara rağmen yine de Avrupa'da yaşadıklarımı anlatmak için, başkalarının hayatını örnek gösterebileceğimi düşünüyorum, zira ben hayatımı başkalarından ayrı tutmuyorum ve hayatta benim için gerçekleşen veya gerçekleşmekte olan şeyin yeni bir olay veya yeni bir form olmadığına ve diğerlerinin de bu şekilde yaşadıklarına inanırım. Gerçekte 'hayat' denilen şey sabit ve somut bir şeydir, ancak bizde bıraktığı etki içinde, düşünce tarzımızla ilintili olarak algılayışımızın, istek ve beklentilerimizin ölçüsüyle bakışımızın derinliği vardır. Örneğin bir anda benim için büyük bir mutluluk unsuru olabilen bir şeyi, belki düşünce, zevk ve duygu bakımından benden oldukça farklı birisi, soğukkanlılık ve kayıtsızlıkla karşılayabilir. Ancak her iki durumda o şey, bizimle karşılaşma esnasında kendi gerçek ve sabit durumunu korumuştur ve her birimizin karşısında bir şey olmuştur, hayat konusunda böylece örnek olabilmıştır.

Bu sözleri bir tarafa bırakalım. Yavaş yavaş asıl konuya geliyor gibiyiz. En başından başlamalıyım. Her ne kadar benim için biraz sorun olsa da gerçeği yazmaya çalışıyorum.

Beni buradan gitmeye, uzak ve yabancı bir ülkede yaşamaya teşvik eden şey, yeni şeyleri görme, hayatlara, mutluluklara ve daha renkli tatlara dokunmak isteği değil. Karanlıkta, aydınlığa giden kaçış yolunu kaybettiğim günlerde ben bir mağarada yaşıyordum. Ruhumda karanlıktan ve mutlak bir başıboşluktan başka bir şey hüküm sürmüyordu. Ellerimi uzattığımda, etrafımda ellerimi dolduracak, ruhumdaki susuzluğu giderecek hiçbir şey yoktu.

Beni yoran ve perişan eden, yaşam baskısına, çevre baskısına ve ellerimi ayaklarımı bağlayan zincirlerin baskısına tüm gücümle direnme-ye çabalıyordum. Ben bir “kadın” yani “bir insan” olmak istiyordum. Benim de nefes almaya, haykırmaya hakkım olduğunu söylemek istiyordum ve başkaları feryatlarını dudaklarımda, nefesimi göğsümde boğup susturmaya çalışıyordu. Onlar en keskin silahları seçmişlerdi ve ben daha fazla güleliyordum, bu ne gülüşlerimin tükenmesinden ne de gücümün tükenmesindendi, ben yeni bir enerji ve gücü yine de “gülmek” için harcadığımdan ötürü birden bu çevreden bir süre uzak durmaya karar verdim.

O günlerde bu yolculuğun moralimi bu denli etkileyebileceğini tasavvur edemiyordum. Bu derece yok olan rahatımı ve huzurumu bana yeniden kazandırıyor. Hayatımda kendimi bu kadar, oturduğum yerde bu satırları yazmakla meşgul olduğum şu andaki kadar ümitli, huzurlu ve güçlü hissetmediğimi ve hiçbir zaman amaçlarımı ve hayatta “yaşantımı” oluşturan şeyi bu derece ilgili ve inançlı görmediğimi itiraf ediyorum. O günlerde karanlık gökyüzü ile çevrilmiş boşlukta kanat açarak yükselmiş, aydınlığın ve ışığın kaynağına doğru uçmak isteyen göçmen kuşlara benziyordum. Yolumda yağmursu ipekler ayağıma dolanıyor, rüzgârın nefesi uçuşumu kesiyor ve bulutların sisi gözlerimi kapatıyordu ve ben kanat çırpıyordum, sürekli kanat çırpıyordum. Yolum uzak bir yoldu. Kanatlarım yorulunca uykunun kucığına dalmak için aşağıya iniyordum. Yorgunluk ve uyuya kalma korkusunu unuttum ama uykuda uçuşları düşünüyordum ve uykudan uyandığım şu an yolumda yağmurların, rüzgârların ve bulutların oturup beklemekte olduklarını biliyorum ve ben yorgunluktan, acıdan boşalmış kanatlarla fakat ümit dolu bir kalple yine uzak ufuklardaki o aydınlık, huzurlu, mutlu ve gerçek özgürlüğün olduğu caddelerde parlayan güneşin hayranı olacağım.

Son günlerde herkes bana karşı son derece şefkatli gibiydi, gerçi onların sevmemesi için bir sebep yok; çünkü hayatımda birisine kötülük yaptığımı veya birisini sebepsiz yere incittiğimi hiç hatırlamıyorum. Sanırım geçen yıl 6 Temmuz’da (1956) Tahran’ı terk ettim. Tarihleri tam olarak hatırlamıyorum.

O kısacık günde üzgündüm. Evde bir süre yatağımanın üzerine otur-

dum. Odanın kapısına, duvarına baktım ve uzun süreliğine terk etmek zorunda kaldığım çok sevdiğim odamı, kitaplarımı, kardeşlerimi, annemi, babamı düşündüm. Öğlene doğru oğlumu görmek için evden dışarı çıktım ama onu bulamadım. Bu görüşmeden korktum. Ama eve geri döndüğümde beklediğim gibi olmadı, onu masada, annem ve babamla birlikte yemek yerken gördüm. Küçük ve solgundu. Elleriyle yüzümü okşadı ve ben vücudumdan bir şeyin parça parça eridiğini hissettim. O sırada yanına oturdum. Niçin yemek yiyemediğimi bilmiyorum. Ellerim buz kesmişti. Ellerimin uzun bir süre onun ellerine, yüzüne ve alnına dokunamayacağını düşündükçe sanki vücudumu tepeden tırnağa dizginlenemeyen vahşi bir acı tırmalıyordu. Öğle yemeğinden sonra birlikte yatağa uzandık; ben her zamanki gibi ona hikâye okudum. O durumda bile. Eğer ben gidersem kim onun saçlarını tarayacak? Kim ona güzel elbiseler diyecek? Kim ona fil, dumanlı araba ve üç tekerlekli bisiklet resmi çizecek? Kim onu benim kadar sevecek?, diye düşünüyordum.

O anda onun için tamamen beyhude yere düşünüp üzüldüğümü biliyordum, çünkü her halükarda ben onun hayatından çıkmıştım, ama başka bir şey de düşünemiyordum. Öğleden sonra ikiye doğru bir arkadaş arabasıyla bizi havaalanına bırakacaktı. Babamla vedalaşırken kendimi ona karşı ne kadar borçlu ve düşkün görüyordum. Hiçbir zaman duygularımı, kalbimin derinliklerinde ukde gibi kalmış olan duygularımı açıklamaya dilim varmadı. Sevgi sözcüklerini söylemek istiyordum ama soğuk ve sessiz, olduğum yerde kaldım. İçimde başka bir insan onu kucaklamak için ellerini açtığı ve sesini duyurmak için ona bağırdığı halde, biz, cansız heykeller gibi karşı karşıya durmuştuk. Ben babamın gözyaşlarını görüyordum ve onun da bütün her şeyiyle bana benzediğini biliyordum. İçimizde yaşayan şeyin, içimizdeki dört duvar arasından dışarı çıkmaya gücü yoktu. Oğlumla da vedalaşmak zorunda kaldım, çünkü onun kendisinden ayrılacağını hissetmesini istemiyordum. Ona küçük, kurmalı bir araba satın aldım, sonra da onu öptüm. Çok öptüm, o kadar çok öptüm ki şaşırdı. Caddelerin asfaltı haziran güneşinin güçlü ısıcağı altında yumuşamıştı. Mahalle esnafı merakla hareketlerimi süzüyordu, ben hıçkırıklarımı bastırmak için dudaklarımı ısıırıyordum. O, çocuksu gürültü patırtılarla caddenin kaldırımında gürül-

tüler çıkarıyordu ve benden ayrıldı; tıpkı dalından kopan bir yaprak gibi küçük gölgesi asfaltta süzüldü, sonra da yok oldu. O anda 'mutluluk' denen şeyden boşaldığımı hissettim. Havaalanında dostlarım sohbetleriyle, konuşmalarıyla olan biten şeyi düşünmeye fırsat dahi vermediler.

Ben Pars şirketine ait bir kargo uçağıyla yolculuk yapmak istiyordum. Bu konu uzun bir süre arkadaşlarım tarafından gülme ve sohbet konusu oldu. Hatırlıyorum, tanıdıklarımın birisi, benim bir kargo uçağıyla yolculuk yapmayı düşündüğümü anlayınca havaalanına geldikten bir süre sonra 'kekeleyerek' özür diledi ve sonra şöyle dediğini işittim: Ben kargo uçağıyla yolculuk eden bir yolcuyu uğurlamaktan utanırım!

Onun bu konudaki görüşünü öğrenince o kadar mutlu oldum ki çünkü boş beyinli ve lüksperest bir adamla muhatap olduğumu hemen anlamıştım. Babam bizleri çocukluktan beri 'zorluk' denen şeye alıştırmıştı. Evimizde kaliteli ve yumuşak battaniyeler bulunduğu halde biz askeri battaniyelerde uyuyarak büyüdük. Babam bizi, çocukları terbiye etmek için aldığı özel bir eğitimle yetiştirmişti. Hatırlıyorum da ben ilkokuldayken bütün yaz tatillerinde ağabeylerimle evde oturur, eski ve kullanılmış kitaplarla atık gazetelerden kese kağıdı yapardık. Uşağımız da kese kağıtlarını dükkanlara satardı, babamın bize verdiği harçlıktan başka bu şekilde kazanılan parayla da canımızın her istediğini almamıza izin verilirdi. Babam bu eğitimle bize 'çalışmak ayıp değil' ve bileğinin gücüyle ekmeğini kazanan kişinin istediği gibi davranmaya ve başını dik tutmaya hakkı vardır demek istiyordu.

Hatırladığım kadarıyla babam hayat ve tahsil imkanlarımızı uygun bir şekilde hazırlamıştı, bizim hiç çalışmaya ihtiyacımız olmadığı gibi ben eğer çevremdekilerin gözünde kendisine güvenen, dik başlı birisiysem bunu babamın eğitim şekline borçlu olduğumu biliyorum ve dostum beni uğurlamak için hava alanına gelmeye utanıyor. O, hayatımda hiçbir zaman, şatafatla dolu gösterişli bir hayatın peşine giden insanlardan olmadığımı ve bunun bir değeri olduğuna da inanmadığımı bilmiyordu. Benim için böyle bir uçakla yolculuk yapmak biraz hoş bile görünüyordu, çünkü amacım uçağı ve bilet fiyatını ona buna göstermek değil. Hava alanında bu konu hakkında çok konuştuk. Annem kargo firması uçaklarının 'külüstür' olduklarına inanıyordu. Gideceğim

yere varamamam hiç de uzak bir olasılık değildi, ama uçak konusunda aynı düşüncede değildim. Biz öğleden sonra üç-beş gibi hareket edecektik ancak beş altı saattir hava alanında beklemekteydik. Yakıcı güneşe karşı güçleri ve tahammülleri olmayan dostlarımdan bazıları vedalaşıp gitti. Sonunda hava alanı hoparlörü anılan uçağın uçuş saatinin yaklaştığını bildirdi. Ben annem, kardeşim ve dostlarımla vedalaştım. Küçük erkek kardeşlerim Avrupa'dan kendilerine 'artistik elbiseler' yollamam için benden söz aldılar. Canım ağlamak istiyordu ama gözyaşlarım kurumuştu. Ellerini boynuma doladılar. Ben çevremdekilerin gözyaşlarını yanağımda hissettim. Sonra son sözleri oluşturan dertli sözler söylendi ve daha sonra kendimi gümrük sahasında buldum. Orada valizlerimi kontrol ederlerken ben de diğer yol arkadaşlarımla tanıştım: Almanya'ya giden iki denizcilik öğrencisi, kırılacak korkusuyla aşırı kibar ve nazik yaşlı bir Alman kadını, sanki 'asl-ı çahar' da çalışıyormuş gibi yüzü gitmiş Amerikalı bir adam uçağın yolcularını oluşturunuyordu. Ben biraz mustarip oldum, bir süre gümrükte bekledik, Amerikalı keyifsizlikten valizlerin kontrol edildiği yerdeki küçük bir duvarın üstüne oturmuş çocuklar gibi bacaklarını sallıyordu. Bütün azmime rağmen yakınmaya başlamam yakındı, ama doğrusu aklım başka bir yerdeydi, yolculuğumu düşünüyordum. Sonunda gümrük işlemleri sona erdi ve kendimi birden uçağın yanında buluverdim. En son olarak yol arkadaşısıyla da vedalaştım. Geri dönmekten ve arkama bakmaktan korkuyordum, ama orada, izleyicilerin toplandığı kalabalığın arasında alçak bir duvarın üstünde durup bana el sallayan kardeşlerimin zayıf ve küçük bedenlerini ayırt edebiliyordum. Rüzgâr altında kalmış ağacın dalları gibi sallanan bir avuç el ve rengarenk mendiller boşlukta bir o yana bir bu yana dalgalanıyordu.

O taraftan kendi adımları işittim. Birisi bağırarak bana sesleniyordu: Furuğ, Furuğ... En küçük kardeşimin sesini tanıdım. Dudaklarım titre-di ve o zaman ilk defa uzaklaştığımı hissettim. Etrafımda olan ve kalben bağlı olduğum her şeyden uzaklaşıyordum.

Dostum bir defa daha elimi sıkı. Uçak kapısına yanaşmış olan merdivene tırmandım. Gözlerim kızarmıştı. Kurumuş gözyaşlarından ve geriye dönüp bakmaktan utanıyordum. Dostumun gözyaşlarını görme-

sinden korkuyordum. Kapıdan içeri girdim ve bir an bile durmaksızın gidip koltuğuma oturdum.

Yol arkadaşlarım benden önce koltuklara oturmuşlardı. Uçağın beş koltuğu vardı, iki tane iki kişilik ve bir tane de tek kişilik ve sonradan içlerinin bağırsak olduğunu anladığım sandıkları diğer tarafta üst üste yığılmışlardı. Koltuğum Amerikalı adamın yanındı.

Bir çeyrek saat bekledikten sonra uçağın kapısı kapandı. Bize emniyet kemerlerimizin bağlanması söylendi ve uçak güçlü bir sarsıntıyla yola koyuldu. Ben yine uzaktan elleri ve mendilleri gördüm. Sonra kafamı cama yasladım ve usul usul ağladım.

Yanımda oturan ve yaklaşık 50 yaşında olan Amerikalı adam, filozofça benim göz yaşlarımı izliyordu. Ben, onun bakışlarındaki acıma ve alaydan korunmak için, yüzümü daha fazla cama yapıştırdım, sonra uçağın artık yerde hareket etmediğini hissettim. Mendille yüzümü sildim ve pencereden dışarıya baktım. Boşluktaydık ve aşağısı artık çok uzaktı bize. Toprak renkli evleri ve parlayan tarlalarıyla Tahran'ın görünümünü kederli gün batımında kaybolmuştu. Ovalar o yükseklikten renkli kağıt parçalarına benziyordu ve ağaçlar kalem ucundan kağıda damlamış mürekkep damlaları gibi duruyordu. Biz boşlukta ilerliyorduk, yüreğim karardı.

Zaman zaman bulut parçaları pencerenin karşısında uçuyordu ve kendi kendime "Eğer elimi uzatabilseydim ne kadar güzel olurdu, parmağımın ucuyla bulutları karıştırır onlardan çeşitli şekiller yapardım" diye düşünüyordum. O anda kendimi çok yalnız ve boş hissettim. Yüzümü öylece cama yaslamış aşağıyı izliyordum ama görüntüler git gide uzaklaşıyor, iyice renksizleşiyordu. Karanlık gittikçe bastırıyordu. Gece uçağın camlarının ardında bir karga gibi kanat çırpıyordu. Yaz olmasına rağmen dışarıda hava çok soğuk olmalıydı. Ben bu soğukluğu cama dayadığım burnumun ucunda bile hissettim; sonra koltuğumda dönerek etrafımı dikkatle izledim. Yaşlı Alman kadın uyuklamakla meşguldü. Yan yana oturmuş olan iki İranlı öğrenci suskun ve sessiz bir şekilde karşılarındaki bir noktaya bakıyordu ve Amerikalı adam oyalanmak için çantasının içinde bir şeyler karıştırıyordu. Uçağımızın hostesi yoktu, pilot bizlere kendi kendimize hizmet etmemiz gerektiğini söy-

lemişti. O, koltukların sırasının sonunda bulunan bir sandığı eliyle bize işaret etti; kapağını açtığımızda bisküvi ve çikolata paketleri, buzun içine yatırılmış pepsı kola ve limonata şişeleriyle dolu olduğunu gördük. Bu durum Amerikalı adamlar Alman kadının hoşuna gitti. O iki tane kola şişesi ayırdı ve birini bana verdi. Ben Farsça ona teşekkür edince diyebilirim ki bir duru su kadar renksiz gözleriyle gözlerime baktı ve hemen o an tek kelime Farsça bilmediğini anladım. Bu durumdan hoşlandım, okulda öğrendiğim İngilizce ile ona yeniden teşekkür etmek için çaba bile sarf etmedim, onun benle konuşamamasının çok iyi olduğunu, beni sessizce düşüncelerimle baş başa bırakacağını sandım ama o üstün zekasıyla, eliyle benim el çantamı işaret etti ve İngilizce: "O kitaptan faydalanabilirsek konuşabiliriz" dedi.

Ve ben hemen, eşyanın yarısından fazlasının dışarı çıkmış olduğu antamdaki "Kendi Kendine İngilizce ğrenme" kitabını hatırladım; sonra her ikimizi gülme tuttu, hemen çantamdan kitabı çıkarıp dizlerinin üstünde açtım, yaşlı Alman kadın bir paket bisküviyi almış etrafına aldırmadan hızlı hızlı yiyordu. Kalın camlı gözlüklerinin altında gözleri kapanmıştı. Sohbet arkadaşım eliyle onu gösteriyordu, zeki bir şekilde gülerken: "Bizler de yaşlandığımızda işte böyle olacağız. Yaşlıların hayatının en makbul ve en önemli konusu yemek ve uykudur.", dedi. İsteksizce başımı salladım, cevap vermeye gerek duymadım ama aynı zamanda ona cevap verebilmek için dikkatle gözlerinin altındaki kırıklıklara, beyazlaşmış kaşlarına ve altın renkli gözlüğünün sapına bakıyordum. Allah'tan çenesi düşük bir adam değildi. Arada bir konuşuyor ve tekrar susuyordu. Yarım saat sonra yaşlı kadını ikinci kez erzak sandığının etrafında dolanırken gördüm. Sandık kapağını kaldırmak kolay bir iş değildi; durumu anladığımdan ona sandık kapağını açtım. İki paket bisküvi ile iki kola şişesi aldı ve zorlukla dengesini koruyarak koltuğuna doğru gitti. İranlı ğrenciler yüklerin üstüne oturmuş, uçağın penceresinden dışarısını izliyorlardı. Benim keyfim kaçmıştı. El antamdan bir kitap çıkardım. Sanki o zamandan beri birisi bana Furuğ, Furuğ diye bağırıyordu ve ben uzaklaşıyordum. Yine havada bir o yana bir bu yana sallanan elleri ve mendilleri görüyordum. Son sözler, son öpücükler, son tokalaşmalar...

Kalemimle kitabın bütün sayfalarını çizmiştim ama kendimi konuya veremiyordum. Sonra Amerikalı adam parmağıyla alnıma vurdu ve beni karanlık dünyamdan çıkardı.

Endişeyle ona baktım. Yüzündeki uyumsuz çizgileri, renksiz gözleri ve bir nevi acımayla karışık merhametle gülümseyişi göze çarpıyordu. Rahatsız oldum, şimdi artık uçağın içinde de üşüdüğümü hissediyordum. Her zamanki gibi yanımda bir battaniyem yoktu. Herkes koltuklarında uyuklamaya başlamıştı, saat dokuzu gösteriyordu. Yerimden kalktım ve daha önce havaalanında tanıştığımız uçağın kaptanını bulmak için yürüdüm. Kaptan iyi bir insandı, bana hemen bir battaniye çıkardı ve uyumak için yüklerin üstünden daha uygun bir yer göremedim. Bir süre vücudumun tüm uzuvlarını bir bir sandıkların arasına yerleştirmek için çabaladım. Hareketlerimi izleyen diğer yolcuları gülme tuttu, uyumaya böyle bir yeri seçtiğim için bana kınayarak bakıyorlardı. Ama benim için bu konu çok sıradandı ve her zamanki gibi birazcık 'uygundu'. Battaniyeyi başıma çektim ve gözlerimi kapadım, niçin bu kadar çabuk uykuya daldığımı bilmiyorum. Ne rüya gördüğümü hatırlamıyorum, yoksa rüyalarımı da sizlere anlattırdım. Ömrümde hiçbir zaman bu kadar tatlı ve huzurlu bir uyku uyumadım. Aşırı derece yorgun olmam sebebiyle, uçağın yükselirken ve alçalırken yarattığı sarsıntı, tıpkı annelerin sallayarak çocukları daha derin ve daha tatlı bir uykuya sokan beşiğin sallantısı gibiydi.

Uyandığım zaman uçağın boşluğunda dolanan ve sonradan sigara dumanı olduğunu anladığım kalm bir duman gözüme çarptı, yolcuları pencere yanına oturmuş aşağıyı seyrederken gördüm. Bir an korktum ve annemin sözünü hatırladım: "Gideceğin yere sağ salım ulaşamayacağından korkuyorum." demişti.

Ama bu korku çok yersizdi ve çabuk geçti. Ben de diğerleri gibi pencereden aşağıya bakınca ışık ve aydınlıktan başka bir şey görmedim. Beyrut üzerindeydik. Şehir, lambaların sapsarı ışıkları altında yanıyormuş gibi göründü bana. Işıklar birbirinin üstüne yoğunlaşmıştı ve şehir yabanıl karanlıktaki kurtların gözü gibi parlıyordu. Onun bu parlaklığını yoğun bir hale, karanlığın boğuk baskısı çevirmişti. Bir kez daha kemerlerimi bağlamak zorunda kaldık. Çünkü uçak inişe geçmişti. Koltuğuma gi-

dip oturmak ve kemerimi bağlamak zorunda kalmak ve aşağıda parlayıp dalgalanan altın renkli büyüğü görmekten mahrum olmaktan dolayı kendimi kandırılmış gibi hissediyordum, ama buna rağmen hemen- cecik koltuğuma doğru hareket ettim. Havaalanına adım attığımda bilmiyorum neden gayri ihtiyari Huzistan'da yaşadığım yılları hatırladım. Hava azıcık serindi ancak kaygan ve yapış yapıştı. Ayaklarımın ayakkabımın içinde ağrıdığını ve rahatsız olduğunu hissettim. Diğerlerinden uzaklaştım. Bizleri hava alanının salonuna götürecek olan kadın görevlinin bakışları altında ayakkabılarımı çıkardım ve koltuğuma sıkıştırdım. Güldü ve anlayamadığım bir şey söyledi. Ayaklarım yerin rutubetini ve serinliğini emiyordu.

Ben her zaman yalın ayak yürümeyi sevmişimdir. Çocukken hiçbir zaman evde ayağıma ayakkabı geçirmezdim ve eğer beni serbest bırak-salardı ayakkabısız caddeye çıkmak benim için müthiş zevkli olurdu.

O anda, bu harekete karşı çıkmadıklarını hissediyordum ama bu duy-gu havaalanının salonuna varınca kendi kendine yok oldu çünkü ayak-kabılarımı giymeye mecbur oldum. Hava alanında çok fazla bekleme-dik. Özellikle yaşlı Alman kadın çok yorgun düşmüştü. Pasaport kontrolünden sonra havaalanına ait bir otobüse bindik ve şehre doğru hare-ket ettik. Karanlıkta olmamıza rağmen etrafın çok güzel olduğunu dü-şünüyordum. Kimi zaman ağaçların yere düşen gölgesinden adını ve türünü merak ediyordum, aceleyle başımı pencereden uzatıp bakıyor-dum ama otobüs süratle ilerliyordu ve biz her an yanımızda renklen-en o şeyden çok çabuk uzaklaşıyorduk. Sonunda havaalanını şehre bağla-yan uzun cadde sona erdi ve "Hotel Rezidans" adlı görkemli bir otelin önünde otobüsten indik. Geceyi böyle bir yerde geçirmek zorunda ol-duğumuz için oldukça rahatsızdım. Eğer bana deniz kıyısına git ve kum-ların üzerinde uyu deselerdi çok daha mutlu olurdu. Orada daha öz-gür olabilir, bağırabilir, şarkı söyleyebilirdim, bir o tarafa bir bu tarafa koşabilirdim ve hiç kimse hareketlerimi izlemez, alaycı bir tavırla 'etik' adına ölçmezdi. Ama burada en küçük bir iş için bile zille hizmetçi çağı-rabildiğim bu uzun, geniş, oldukça sıcak ve yumuşak odada dinlenmek zorundayım. Bir insan için tastamam yirmi iki çeşit tabak, bıçak ve ça-talın bir arada bulunduğu, insanın bunları seçerken ve kullanırken şa-

şırdığı bir masaya oturmak zorundayız. Gülmelerimi ve konuşmalarımı ölçüp biçeceğim, ellerimin hareketlerini belli bir kaide ve mevkie uygun olarak hareket ettireceğim bir zorlamayla yiyeceğim bir yemeğe istekli değildim. Bir an, benim için karanlık bir zindana benzeyen bu görkemli ve süslü sarayların birinde yaşadığımı hissettim. Hizmetçiler önden koştular, biz iki tarafı büyük vazolarla donatılmış mermer basamakları tırmandık. Yol arkadaşlarım orada benden ayrıldılar, çünkü bana dördüncü kattan bir oda vermişlerdi, diğerleri birinci kata yerleştiler. Bir an bile duraklamadan asansöre doğru gittim. Odada dikkatimi çeken ilk şey Akdeniz'e açılan bir pencereydi. Niçin bilmiyorum bu pencereden bakmak hoşuma gitmişti.

İnsan pencereden gözünü ufka dikebiliyor ve zamanın dört duvarı arasında dış dünyayla kendisi arasında sadece pencereyle bağ kurabiliyordu. Işığa doğru pencere, güneşe doğru pencere, istenilen ve güzel olan bir şeye doğru pencere. Eğer pencere var olmasaydı acaba biz etrafımızdaki bu baskıcı karanlığa tahammül edebilir miydik? Odamın bir penceresi Akdeniz'e bakıyordu, bir başka kapısı da duvarları sarmaşıklarla kaplanmış romantik bir balkona açılıyordu. Ve yapraklardan, körpe dallardan yükselen yumuşak bir koku pencereden odama sızıyordu. Kapıyı açtığımda sarmaşıklar sanki selam verir gibiydiler; parmaklarımla onları okşadım. Hava açık ve parlaktı, uzaktan sahilin ışıkları bir el tarafından gecenin siyah kadifesine dikilmiş inci tanelerine benziyordu. Bir süre bir koltuğun üzerine uzandım ve düşündüm. Orada karşımdaki duvara çakılmış olan bir aynada kendimi kararmış ve kirlenmiş gördüm. Saçlarım karmakarışık ve dudaklarım renksizdi. Kendimden korktum. Sandıkların üzerinde uyuduktan sonra bundan daha iyisi olamazdı. Birden telefon çaldı, akşam yemeği için aşağıya inmem gerektiğini haber verdiler. Ama ben banyoya gitmeyi tercih ettim. Otelin salonuna gittiğim zaman tahmin ettiğim gibi masalar tenhalaşmıştı. Ama yol arkadaşlarım balkonun karşısındaki bir masaya oturmuşlardı. Akşam yemeğimi yedikten sonra onlara kahve falı baktım. Bu işte uzman ve bilgili olmadığım halde Amerikalı adamı çok fazla etkilemişti. Onun kaderi hakkında daha fazla açıklama yapmam için ısrar ediyordu. Daha sonra dolaşmak için deniz kıyısına gitmeye karar verdik. Mesaisi sona

eren otel çalışanlarından birisi bize rehberlik etmeye hazırlandı. Ben rahat ayakkabılar giydim yeniden yol arkadaşlarımın yanına döndüğümde onlar bölünmüşlerdi. Yaşlı Alman kadın ve İranlı öğrencilerden birisi çok yorgun olmaları nedeniyle odalarına gitmişlerdi. Buna rağmen yola koyulduk saçlarım hâlâ ıslaktı. Rüzgâr aralarına girdiğinde tıpkı bir elin saçlarımı yumuşak bir şekilde okşaması gibi hoş bir duygu hissediyordum. Yılan gibi kıvrılan dar caddelerde yürüyorduk. İki tarafında evler renkli duvarlarıyla, kokuları karışan bahçeleriyle ve kısa parmaklıklarıyla dizilmişlerdi. Kimi zaman yukarıya doğru tırmanıp, dik bir yokuşu iniyorduk. Hâlâ deniz kıyısına ulaşamamıştık, İranlı öğrenci de vedalaşıp gitti. Geriye kalan iki kişi benden çok ileride yürüyorlardı; bense kendi kendime çok ağır davranarak ve eğlenerek adım atıyordum. Havada beni şaşırtan bir şey vardı. Caddeler boştu ve gölgelerimiz asfaltın üzerinde, havanın rutubetinden ve su buharından dolayı ıslak ve nemli görünüyorlardı. Her an bir yöne çekiliyorlardı, o akşam gölgemle oyun oynuyordum, ellerime ve ayaklarıma acayip şekiller ve biçimler veriyordum, benim hareketlerimi taklit eden gölgem izlerken gülmekten kırılıyordum.

Sonra çok yakından dalga sesi kulağıma geldi; karşımızda sarsılıp uzaklara çekilen şey denizdi. Kumların üstüne oturdum; dalgalar bulunduğum yere kadar geliyordu; ayaklarımı suya soktum, gözlerimin önünde yayılıp karanlıkta kaybolan denize gözümü diktim. Rehberimiz otelin adresini bir kağıdın üzerine yazıp güzergâhımızı belirttikten sonra vedalaşıp gitti. Amerikalı adam uyuklamakla meşguldü ve sanki bu lanet olası 'etik' onun beni yalnız bırakmasına izin vermiyordu, oysa ona orada yalnız oturmanın benim için bir sakıncası olmadığını söylemiştim ve üstelik geri dönüş yolunu ondan daha iyi bildiğimi söyleyebilirim! Böyle bir sözü bekliyormuşçasına mutlulukla gülümsedi, iyi geceler dileyip ayrıldı.

Bir süre karanlıkta onun uzaklaşmasını izledim. Niçin bilmiyorum onun durumuna üzüldüm, benim için her zaman 'güzel bir şey' uykudan daha güzel gelmiştir, o eğik omuzları ve vücudunun iki yanına sarkan halsiz elleriyle sallanarak yürüyordu. Bir kere bile arkasına bakmadı; yatağına doğru koşuyordu, buna da hakkı vardı. Kendisi bana yaşlı-

lar için en önemli ve en makbul şeyin uyku ve yemek olduğunu söylemişti ve o hayatının en önemli ve en makbul konusuna doğru ilerliyordu. Sonunda yalnız kalmıştım. Ellerimle kumlara çeşitli şekiller yapıyordum. Gece başımı ağırlaştırıyordu ve karanlıkta gözlerimin parlamadığını hissediyordum. O, uzaktaki Ay, gölde dalgalar üzerinde kırıdayan beyaz bir zambak çiçeğine benziyordu ve onların göğsünden bilinmeyen bir ses kopup gökyüzünde ilerliyordu. O anda kendimi denize ne kadar yakın gördüm! Bir an dalgaların hareketini kalbimde hissettim, sonra kumların üzerinde uzandım ve denizle bir oldum, yıldızlar yakınlaşmışlardı.

Eğer ellerimi uzatırsam onların parlaklığına ve sıcaklığına dokunabileceğimi düşündüm. Sanki onlar bana doğru koşuyor gibiydiler. Havai fişekli donanma töreni gecelerini hatırladım. Maytaplar gökyüzünde birdenbire altın renkli salkımlara dönüşüyor ve hoş bir eğimle yere düşüyorlardı. Çocukken havai fişekleri izlemeye gittiğimde vücudumu tepeden tırnağa boğan duygulara benzer duygular hissediyordum. Şaşkın ve kendinden geçmiş bir durumda kumların üzerine uzandım, deniz beni büyülemişti. Uzaktan, sahile demir atmış bir geminin güvertesinde, bir takım gölgeler ve karartılar arasında dans eden bir kadın vücudu gözüme çarpıyordu. Deniz kıyısındaki dar yoldan aydınlığa doğru ilerledim. Orada bir sahil meyhanesi vardı. Şimdi dans eden kadının hareketleri benim için daha belli ve daha belirgin olmuştu, Samiye Cemal'den gördüğüm filmleri hatırladım. Şüphesiz ondan geri kalır yanı yoktu. Bir müddet karanlıkta oturdum ve kadının hareketlerine gözümü diktim, sonra yorulunca kendimden ve bu sonuçsuz merakımdan hoşlanmadım, şimdi artık bütün eteğim ıslanmıştı. Geldiğim yolu yürüdüm ve ilk noktaya ulaştım. Karanlıkta kaybolmuş, otele geri dönmek zorunda olduğumu unutmuştum. Rüyaya benzeyen o gecenin sona ermesinden kaçıyordum. Sahil kenarındaki taşlardan birine dönüşmek ve bütün ömrümü orada geçirmek istiyordum. Ne zamana kadar orada oturduğumu bilmiyorum. Yorgun argın bir şekilde otele geri döndüğümde uyuyamadım. Bir süre kalem ve kağıtla oyalandım ama sonuç değişmedi.

Boğazım düğümlenmişti. Lambayı söndürdüm, yüzümü yastığa göm-

düm ve yeniden çocuklar gibi ağladım. Sabah telefon ziliyle uyandım. Saat sekizde hareket edecektik. Telefon edenle konuşmam çok komikti ben ne söylediysem o anlamıyordu, o ne söylediyse ben başka türlü anlıyordum! Sonra yavaş konuşmaya karar verdik, sonunda kahvaltı için aşağıya inmem gerektiğini anladım. Yerimden kalktım. İlk önce pencereden dışarıyı izledim: Deniz gün ışığına boğulmuştu, ufka kadar mavi renkten başka bir şey göze çarpmıyordu. Birkaç Amerikan askeri sarhoşmuş gibi gece devriyesinden geri dönüyorlardı. Caddede hiçbir hareket ve gürültü yoktu. Aceleyle elbisemi giyindim ve aşağıya indim, yol arkadaşlarımla hepsi hazır. Kahvaltı yapmaya fırsat bulamadım; otel çalışanlarıyla vedalaştıktan sonra aynı otobüsle havaalanına doğru hareket ettik. Şimdi artık gün ışığında her şeyi görebiliyordum. Kuşkusuz Beyrut dünyanın en güzel şehirlerinden biri, şehir parlak ve güzel renklerle yoğunlaşmış, ağaçların durumu ve biçimi insana Rafael'in tablolarını ya da Lamartin'in anlattığı manzaraları hatırlatıyor. Ben yüzümü camlara yapıştırmış dışarıya bakıyordum. Şoför 'rol' yapıyordu.

Çok mutlu olmalı diye düşündüm, çünkü araç yolda dans ediyordu ve her an bir tarafa yatıyordu. Yaşlı kadın çok fazla korkmuştu, itiraz etti. Ben arabanın bu dansından ve şoförün 'rol'ünü oynarken yaptığı bu cesurca davranıştan hiçbir şey anlamıyordum. Sonunda havaalanına ulaştık. İlk bilgi işlemleri sona erdikten sonra saat sekiz civarında uçak havalandı. Akdeniz'in üstündeydik ve güneş yükselmişti, gökyüzünün tamamı erimiş altın rengine bürünmüştü ve ayağımızın altındaki deniz bir başka gökyüzüne benziyordu.

Zaman zaman kenarları altın renkli süslerle çevrilmiş, çocukluğumuzdaki bembeyaz bulutların içinden geçiyorduk ve yerimi diğerleriyle değiştirmeye asla niyetim yoktu. Yüklerin üzerinde oturmuş büyümüş bir şekilde dışarıyı izliyordum. Niçin bilmiyorum o anda elimde olmadan Allah'ı düşündüm. Belki çok yükselmiş olmamız, belki de bir azametle daha fazla ona dalmışlığımız bu duyguyu veriyordu. Bulutlar gökyüzünde kaybolunca denizi gördük. Aşağıda sanki mavi sonsuzluğuyla ağzını açmış bekliyordu, parıltısı ufak elmas parçacıkların parıltısına benziyordu. Bazen rengi koyu mavi oluyordu ve güneş ışığında renk değiştiriyordu. Saatlerce Akdeniz üzerinde uçtuk.

Kıtalar bu yükseklikten küçük görünüyordular. Üst üste yoğunlaşan böylesi renkler topluluğuna belirgin bir renk adı asla verilemiyor-du. Varacağımız hava alanı Brindizi'ydi. Brindizi, İtalya'nın güney doğusunda bulunan küçük bir limandı ve ben orada yol arkadaşlarımdan ayrılacaktım. Her zamanki gibi yanımda oturan Amerikalı adam bir an bile beni rahat bırakmadı. Sanırım bütün hayatını bana anlattı ama ben onun anlattıklarından hiçbirini aklımda tutamadım, çünkü dikkatim başka yerdeydi. Zaman zaman onun sözleri kulağıma çalınıyor, ben de başımı sallıyordum ve neden söz ettiğine dikkat etmeksizin hepsini istisnasız tasdik ediyordum. O bir an şüphe ve kuşkuyla bana bakıyor, sonra yeniden konuşmasına devam ediyordu. Dünkü gibi değildi, bugün gevezeliği tutmuştu. Belki bir şey yapmadan durmak veya can sıkıntısından olsa gerek, kendisini böyle oyalamak istiyordu. Sözlerine kulak vermediğimi fark etmesine rağmen yine de bir an bile ara vermeden konuşuyordu. Buna ihtiyaç duyan çok insan var, yeter ki birisi karşısına otursun, konuşmaları için o kişinin tanıdık olup olmaması fark etmiyor. Aynı sözlerin defalarca sarf edildiği karşı taraf ise sadece asıl hedefe ulaşmak için bir araçtır, onlara. Kimi zaman karşı tarafın sağır olabileceğini düşünmüyorlar bile, eğer bunu anlasalar dahi belli etmezler ve yine konuşmalarını sürdürürler. Amerikalı adam tam iki saat konuştu ve sanırım kızını görmeye Amerika'ya gidiyordu. Karısını boşamış yalnızlığı tercih etmişti. Bir süre İranlı kadınlar hakkında, sonra İran'daki işi hakkında, daha sonra Amerika'nın durumundan, kısacası, aslında aklımda kalmayan diğer bin bir konuda konuştu durdu. Sonunda bakanlığının kartını bana verdi ve İran'a geri döndüğümde zaman zaman onu görmeye gelmemi rica etti. O haklıydı çünkü benden daha çekingen ve daha sebatla onun saçmalıklarını dinleyecek bir insan bulamamıştı.

Zorla kendimi güler yüzlü ve neşeli göstermeye çalışırken kartını elinden aldım. İnsanı rahatsız eden talihsiz ve bedbaht bir durumu vardı; sonra çantasından bir miktar kağıt çıkarıp bana gösterdi. Onun evvelki sohbetlerine ilgi göstermeyen ben, bu kağıtların manasını ve onun bu kağıtlarla bana neyi ispat etmek istediğini anlayamadım. Kendimi rol yapmaya zorunlu hissettiğimden ötürü müthiş yorulmuştum. O boğazımı temizlemek için gitti ve bir kola şişesiyle geri döndü ama bu defa ben

geri çekilmiş, bütün alakamı yerime vermiştim. Koltuğuma geri döndüm; bir kitap aldım ve okumakla meşgul göründüm. Saat on bir civarında Brindizi'ye vardık. Ben uçakla yolculuğumun bittiğini anladığım için birazcık üzgündüm. Eşyalarımı ve kendimi hazırladım. Yine deniz ayaklarımızın altında dalgalanıyordu, yere biraz daha yaklaştıkça denizin enginliğini ve azametini yitirdiğini daha fazla hissediyordum. Kemerlerimizi bağladık ve beklemeye koyulduk. Uçak yavaşça iniyordu ve ben her an daha fazla üzgün ve mustarip oluyordum. Ayrılık ve yalnızlık saati yaklaşmıştı.

Sonunda uçak Brindizi havaalanına indi. Hava çok sıcaktı. Havaalanı binasının karşısında bir adam işlerimizi düzene sokana kadar, uzun bir süre bekledik. O andan itibaren İtalya topraklarına adım attım ve İtalyanların mantık ve düşünce tarzı bakımından İranlılara çok fazla benzediğini anladım. Havaalanı memurlarının bütün hareketlerinde ve konuşmalarında keyifsizlik, lâkaytlık ve tembellik göze çarpıyordu. Vakitlerini daha fazla şaka ve eğlenceyle geçirmek istiyorlardı ve eğer sohbet 'ciddi iş'ten açılmışsa o vakit kaşlarını çatıp isteksizce başlarını sallıyorlardı. O sırada çok fazla yorulmuştum; işlemlerdeki düzensizlik ve tertipsizlik bana sıkıntı veriyordu. Roma'ya götürecek aracın bulunması konusunda yardımcı olması için uçağın pilotu beni havaalanı memurlarından birisiyle tanıştırdı!

Kısa boylu bir gençti. Bütün hareketlerinde bir tür gülünç acelecilik göze çarpıyordu. Beni baştan ayağa merakla süzdü. Bense havaalanındaki kafenin koltuklarından birine halsiz ve yorgun bir şekilde yığılmıştım ve uyku göz kapaklarımda ağırlaşıyordu.

İstirahat saatinden sonra yol arkadaşlarım benimle vedalaştı ve yenisinden uçağa doğru yollandılar. Ben orada yalnız kaldım; hiç kimseyi tanı mıyordum. Onlar birer birer merdivenlerden çıkıp küçük bir kapı arasından gözden kayboldular, uçak birden kükredi ve harekete geçti. Gözlerim yaşla dolmuştu. Hamallar çevremde toplanmış bana İtalyanca sorular soruyorlardı, anlamıyordum ve anlamak için de bir istek duymuyordum. İtalyanlar aslında meraklılardı ve eğer toplumda daha alt tabakadan iseler bu merak onlarda gereksiz bir şekilde ortaya çıkıyor ve insanı çaresiz bırakıyorlardı. Yüksek sesle konuşup gülüşüyorlardı. Oysa bu

sesler hiçbir şekilde benim üzgün ve hüzünlü halimle bağdaşmıyordu. Merdivenlere oturup yeni tanıştığım kişinin –çünkü henüz onun adını da bilmiyordum- gelip beni şehre götürmesi için bekledim. Etrafımdaki her şey yabancı ve bilinmedikti. Sonunda geldi ve hamallar çantamı ölçüp biçerken aracın içine koydular. Bilmiyorum neden, o anda onların kayıtsız ve dertsiz gülüşlerinden çok rahatsız oldum. Konuşmak için dillerinden yardım almaktan çok ellerinden yardım alıyorlardı, elleri sürekli bir o yana bir yana gidiyordu.

Aslında bu İtalyanların adetidir, özellikle Napolililer bu işte çok yetkinler. Ellerin hareketleri konuşmalarına hareket ve canlılık katıyor. Ancak kimi zaman sürekli hareketlilik ve ellerin tekdüzeliği belki de buna alışık olmadığımın dolayısı beni çok fazla sinirlendiriyordu.

Sonunda şehre doğru hareket ettik. Araba Fiat'ların çok küçük türündendi. Çantam, ben ve o zorla yerleşmiştik. Yol boyunca hep konuştu. Bana: *"Acaba İranlı kadınlar da bu şekilde mi giyiniyorlar?"* diye sordu. Olumlu cevap verince hareketlerinin tümünde görülen aynı acelecilikle başım bana doğru çevirdi ve parmaklarını birbirine kenetlemiş bir şekilde yandan birkaç defa elini yüzüne vurdu, sonraları bu hareketin İtalyanlar arasında *"Hayret?!. Ne kadar, ne kadar yüce"* anlamında olduğunu öğrendim. Sonra tekrar İran'ın durumu hakkında çeşitli sorular sordu. Elimden geldiği kadar ona cevap verdim. Maksadımı açıklamak için bir kelime bulamayınca söyleyeceğimi kalemle kağıdın üzerine resmediyordum; genel olarak birbirimizin sözlerini bu şekilde anlıyorduk. Yolun her iki tarafında altın renkli tarlalar göz alabildiğine yayılmışlardı. Yanmış yüzleri ve parlak siyah saçlarıyla kadınlar zaman zaman ekinlerin arasından bizlere el sallıyorlardı. Bir saat sonra şehre ulaştık. İlk anda şehrin güzelliğinden şaşkınlığa kapıldım ve mutlu oldum. Şehir Japon şehirlerinden birine benziyordu. Caddeler deniz boyunca ilerliyordu. Çocuklar takunyaları ve hasır şapkalarıyla ıslak asfaltın üzerinde koşuyorlardı ve ayakkabılarının tak tak sesleri denizin velvelesine karışıyordu. Evler eski ve köhne olmasına rağmen neden bana bu kadar renkli ve canlı göründüler bilmiyorum ama tıpkı dansa kalkmış yaşlı insanlar gibiydiler. Arabanın camlarından şaşkın gözlerle dışarıyı izliyordum. Tahran'da basık evleri ve çamurlu duvarları veya en azından çamur rengini görmeye alışmıştı gözlerim.

Her bir noktası parlak bir renge boğulmuş kent görmek kesinlikle hafife alınacak bir şey değildir ve kimi zaman beni daha fazla cezbederek şaşkınlığa düşürüyordu. İlk önce bankaya gittik; bir miktar İtalyan Lirası aldım; sonra beni tren istasyonuna götürdü ve Roma biletini aldım. Daha sonra rahatça şehri gezebilmem için çantamı öğleden sonra çalıştığı devlet dairesine bırakmayı önerdi, birlikte oraya gittik. Birçok odası olan eski ve karanlık bir evdi; odalarda da bir sürü masa bulunuyordu, ama masaların arkasında kimse yoktu. Bir süre orada oturdum, daha sonra bir kadın geldi sanırım İtalyan gencin nişanlısıydı, yanımda para ya da değerli şeylere çok fazla dikkat etmem konusunda beni tembihledi, bu sözleri söyledikten sonra, evet kendimiz de durumun neden olduğunu biliyoruz, anlamında gülümsedi. Onlarla vedalaştım. Beni tren istasyonuna götürmeleri için saat yedi buçukta geri dönmem kararlaştırıldı. Oradan çıkıp caddeye adım attığımda ilk defa yolculuğumun başından beri kendimi yalnız gördüm. Caddeden devlet dairesindeki buluşma yerimden uzaklaşmamalıyım diye düşündüm çünkü daha sonra yeniden orasını bulamayabilirdim. Çok acıkmıştım. El çantamı omzuma astım. Güneş yayılmış beni yakıyordu. Denize doğru uzanan bir cadde boyunca yürümeye başladım. Gemiler yük almakla meşguldüler. Orada olağanüstü bir telaş vardı, hamallar bağırarak büyük sandıkları omuzluyor ve yanaştırılan bir merdivenden gemiye taşıyorlardı.

Deniz arkalarında dalgalanıyordu ve o mavi renkli zeminde her şey parlak ve güzel görünüyordu. Ben denize yakın küçük bir parkta banka oturdum. Açlığımı gidermek için çantamdaki bir paket bisküvi ve bir parça sandviçi yedim.

Daha banka yerleşmeden çocuklar etrafımı çevirdiler, bisküvi paketimi onlara verdim. Çok çabuk dost olduk. Birbirimizin sözlerini anlamada aciz kalsak da ben bakışlarımla onları sevdiğimi anlatıyordum. Onlar güneş yemiş yüzleri ve mavi gözleriyle bankta yanıma oturmuş beni izliyorlardı; dikkatle ve merakla bakıyorlardı. Bütün hareketlerimi gözetliyorlardı ve elimi çantama doğru uzattığım zaman onlar sessizce elime gözlemlerini dikiyordu ve ben onların arasında mutlu olduğumu hissediyordum. Avrupa'da yaşadığım müddet boyunca en samimi dostlarım küçük çocuklar oldu ve ben onları seviyordum. Ruhlarının temizliği ve saflığından

zevk alıyordum. Vaktimin birazını onlarla harcadım, sonra anneleri çağırınca ben yine yalnız kaldım, kendi kendime saat yedi buçuğa kadar nasıl vakit geçireceğim diye düşünüyordum. Kesinlikle bu şehirde güzel ve görülebilir şeyler vardı ama ben yabancı olduğum için ister istemez onları görmekten mahrumdum. Kendime bu sorunu ne şekilde çözebileceğimi sordum? Ve uygun bir hal çaresi bulmak için düşünmeye başladım. Karşı bankta oturan, başına beyaz renkli denizci şapkası geçirmiş on dört ya da on altı yaşlarında bir çocuk, yavaşça bana seslendi.

“-Senyorina, Senyorina...”

Başımı kaldırdım. El hareketleriyle İtalyanca bilmediğimi anlatmaya çalıştım. Bir süre düşündü ve sonunda zar zor bir İngilizce ile bana: “*Acaba İngilizce biliyor musunuz?*”, diye sordu. Ben de bir süre düşündüm ve zar zor bir İngilizceyle ona: “*Evet, sizin kadar...*”, dedim.

Yavaşça gülümsedi. Çok utangaç ve mahcuptu, okul öğrencilerini andıran görünümü vardı. Yeniden başını eğdi ve ben zihninde başka bir cümle kurmakla meşgul olduğunu hissettim. Nihayet bir müddet sonra onun konuşmaya hazır olduğunu anladım. “*Eğer para verirsiniz ben sizi şehirde gezdirir, görülebilecek yerleri size gösteririm.*”, dedi.

Çok memnun oldum ve hemen kabul ettim. Kalkıp deniz kıyısına gittik. Bir müddet kayık beklemek zorunda olduğumuzu söyledi çünkü şehrin asıl bölümü suyun karşı tarafında bulunuyormuş. Orada bir kayanın üstüne oturduk ve yine çocuklar etrafımızı sardı ama bu çocuklar önceki çocuklardan daha büyüktü; on iki ya da on üç yaşlarındaydılar ve benden sigara istediler, sigaram yok deyince itirazıma aldırış etmeden çantamda sigara aramaya başladılar ve ümitsizliğe düşünce çantamda bulunan küçük mavi renkli bir kutuyu bir miktar kağıtla çıkarttılar ve benden onların resimlerini yapmamı istediler. Onlardan birisinin resmini kağıda çizdim ve eline verdim. Bir süre kendi resmini inceledi ve sonra aceleyle eve doğru koştu. İki üç dakika sonra bir sürü defter ve büyük kağıtlarla yanıma geri döndü. Saçları saman sarısıydı ve bu defa çok saygılı bir şekilde karşımda durdu ve elini bana doğru uzattı, kendisine yaşlı başlı bir adam tavrı takınmıştı:

"-Adım Tolito."

Çok komikti! İki üç dakika önce başımdan, omzumdan tırmanan kişi şimdi karşımda durmuş büyük bir saygıyla bana kendisini tanıtıyordu. Kendi kendime tanışma merasiminin çok geç yapıldığını düşündüm. Gülümsememeye çalıştım, el sıkıştık, daha sonra çocukcağız yanıma gelip taşın üzerine oturdu, bütün defterleri ve kağıtları ayağıma döktü ve başladı konuşmaya ama ben onun söylediklerinin bir kelimesini bile anlamıyordum. Rehberim olan çocuk: *"Siz onun resmini çizince o da se- çip beğendiğinizi almanız için resimlerini getirdi"*, dedi.

Tolito utangaç bir tavırla beni izliyordu. Resimlere bakmaya başladım. Kendi şehrinin futbol takımının karikatürünü çizmişti, bu bana oldukça ilginç geldi. Kendi el yazısıyla sayfanın altını imzalayıp resmi bana verdi ve ben hâlâ bu resmi saklarım. Aslında iyi bir çocuktu yani yalnızca resimleri izlediği sürece çok sessiz ve sakindi, sonra birden durum değişti, çocuklar oyun oynamaya başladı.

Genellikle çocuklar buluş çağında kadınlarla ya da kızlarla karşılaştıklarında, ilk anda gösteriş için veya belki de içlerinde oluşan ve henüz onlar için yabancı olan bu duyguyu gizlemek için kahramanca işlerde bulunurlar. Birbirlerini denize doğru itiyorlar ve sürekli bunu tekrarlıyorlardı, onlardan birisi düşme esnasında henüz omzuma astığım çantamın sapını tutunca ben de onunla birlikte sürüklendim ve her ikimiz de denize düştük.

Güç bela kendimi sudan çıkardığımda artık sakin ve soğukkanlı kalamadım. Doğrusu yanımda elbise yoktu, taşın üstüne oturdum ve sinirle onlara baktım, saçlarımdan ve eteğimden yere sular damlıyordu. Çocuklar etrafıma toplanmışlardı, sürekli gülüşleri bir an bile kesilmiyordu. Bense bu çıkmazdan nasıl kurtulacağımı bilemiyordum.

Sonunda rehber olan çocukcağız beni evine götürdü. Olayın geçtiği yere çok yakındı. Bütün yol boyunca çocuklar peşimizden koşuyorlardı ve rahatsız ediyorlardı, çocukcağız benim için birkaç defa onlarla kavga etti ve ona sürekli teşekkür ediyordum.

Annesi olsa gerek, yaşlı bir kadın evinden bana elbise getirdi, giyindiğim zaman aynada kendime baktım ama kendimi göremedim çünkü el-

bisenin içinde kaybolmuştum! Yaşlı kadın elbisemi ütüyle kurutuncaya dek bir süre orada oturdum, çok cana yakındı, tarak ve havlu getirdi ve elimi yüzümü temizledim. Vedalaşmadan önce emeği karşılığında verdiğim parayı kabul etmesini istediğimde uzak durdu. Onun görünüşünün asilliğini ve durmadan ellerimi geriye iten ellerini hâlâ hatırlarım. Yeniden deniz kıyısına geldiğimizde güneş batmıştı ve yaramaz çocukların hiç birisi orada yoktu. Hiç beklemeden bir kayığa bindik ve diğer yakaya geçtik.

Hareket saati yaklaşıyordu ve caddelerde çocukcağızın peşinde aceleyle koşuyordum.

Orada Mussolini anısına yapılmış yüksekliği yüz elli metreden biraz fazla ya da az, büyük burçları olan ilginç binalar gördüm. İçinde bulunan sarmal merdivenler insanları burcun en üst noktasına götürüyordu. Orada bir an durduk ve ay ışığında batmış şehri seyrettik.

Brindizi sadece küçük bir liman, orada tarihi binalardan ve eski medeniyet eserlerinden başka bir şey göze çarpmaz. Burçtan dışarı çıktığımızda saat altı buçuktu. Yeniden kayığa bindik ve ilk yere geri döndük. Hava yavaş yavaş kararıyordu. Ben çocukcağızdan ilk tanıştığımız yere götürmesini rica ettim. Caddeleri aceleyle katettik. Telaş o küçük şehirde gitgide sona eriyordu, caddeler tenhalaşıyordu, parka ulaştığımızda çocukcağız benle vedalaştı ve ona 200 İtalyan Lirası verdim. Çok mutlu oldu ve teşekkür etti. Ondan sonra yeniden el çantamı alıp o İtalyan adamın devlet dairesine doğru giden caddelerden birisine daldım ama çok çabuk kayboldum. Zamanın niçin bu kadar hızlı geçtiğini ben de bilmiyorum. Korku içinde bir o tarafa bir bu tarafa gidiyordum. Birkaç defa polise sormak istedim ama ne caddenin ismini ne de devlet dairesinin adını biliyordum. Sonunda yorgun bir şekilde bir kenarda durdum ve ne olacağını görmek için bekledim. İnsanlar gitgide etrafımda toplanıyorlardı. Kendimin yarattığı bu komik duruma iyice sinirlenmeye başlamıştım ve onlar da peş peşe sordukları sorularla beni iyice bayıltıyorlardı, hiç kimse İtalyancadan başka bir dil bilmiyordu. Saate baktım yedi çeyrekti, kendi kendime geceyi nerede geçirebilirim diye düşündüm. Duvara yaslanmış şaşkın gözlerle insanların suratlarına bakıyordum, onlar daha çok liman işçisi görünümündeydiler yer yer çekilmiş

gömlükleri ve kısa paçalı pantolonlarıyla yanımda durmuş yüksek sesle hakkımda konuşuyorlardı. Elleri havada hareket ediyor, “Sinyorita... Sinyorita” kelimesi çekiç gibi beynime çarpıyordu ve kaçış yolum yoktu.

Sonunda etrafımda o kadar büyük bir kalabalık toplandı ki polis müdahale etti. Utangaç ve rahatsız bir şekilde kendimi bir köşede gizlemeye çabalıyordum ama boşboğaz İtalyanlar etrafımdan uzaklaşmıyorlardı. Birden bir otomobil kaldırım kenarında durdu ve bir adam aşağıya inip bana doğru geldi. İki üç adım yaklaşınca karanlıkta onu tanıdım; beklediğim İtalyan’dı. Rahat bir nefes aldım ve selamına karşılık verdim, bana niçin beklenen yeri bulamadım diye çıkışmasını bekledim ama o soğukkanlılıkla iki üç adım ötemizde bulunan cipinin anahtarını çıkarıp kapıyı açtı ve içeriye girdi, sonra da içeri girmem için bana işaret etti. Ben büyük bir şaşkınlıkla bir süredir aramakta olduğum yerde durmuş olduğumu gördüm. Hafızamın zayıflığına çok sinirlendim ve kendimi gülmekten alıkoyamadım. İnsanlar kulaktan kulağa fısıldıyor ve parmakla beni gösteriyorlardı! Çantamı alıp aceleyle otomobile bindim ve tren istasyonuna doğru yola koyulduk. Orada beni indirdi, hamallar koşuşturdular. O çantamı ve paralarımı korumam konusunda beni tembihledi. Tanıştığımızdan dolayı ona teşekkür ettim ve otomobile binip gitti. Hamallar çantamı taşıma konusunda kavga çıkarmışlardı! Sonunda birisi önce davranarak çantamı el arabasının üstüne koydu, hâlâ kavga eden diğerlerinin arasından geçip trene doğru gittik. Dil bilmediğim için bana bir parça ekmek, meyve ve bu arada içinden kendi parasını da alması için para verdim ama gitti ve bir daha gelmedi! Tren hareket ettiği ana kadar yine de geleceğini düşünüyordum ancak tren düdüğü beni bu düşünceden vazgeçirdi. Bir kere daha kendime aşırı saflığım yüzünden kızdım ve gidip yerime oturdum. Tren Roma’ya gidiyordu ve ben yolcuların görünümlerini incelemekle meşguldüm.

Çoğu uyumakla meşguldü, karşı koltukta oturan genç ve şişman bir kız gözlerini yüzüme dikmişti zaman zaman utangaç bir şekilde gülümseyordu. Sanki bir sohbet arayışındaymış gibiydi. Ben yorgun bir şekilde başımı kanepenin arkasına yasladım ve hemencecik uyumaya çalıştım. Bir süre elden verdiğim paraları düşündüm. Paraların çok fazla önemi yoktu. Söz konusu olan hayatımda yeniden tekrarlanması gerek-

meyen aldırılmazlığım ve saflığımdı, aşırı iyimserliğim ve kendime duyduğum güven o ana kadar istenilmeyen olaylarla karşı karşıya bırakmıştı beni. Dostlarımdan birisinin sözünü hatırladım: *“Ben aksi ispatlanana kadar hayatta her şeye ve herkese karşı karamsarım!”*, derdi.

O vakitlerde bu görüşü desteklemeye çok uygun değildim ve beklenmedik olaylara karşılık vermeye hazırlıklı olmak için kendisini bu şekilde donatmaya ihtiyaç duyan insanın yalnızca İran'da olduğunu düşünüyordum.

Ama o anda karamsarlığımız bu beklenmedik olayların cisimlenmiş tesaririni etkisiz hale getirse bile kimi zaman insanlar bu beklenmedik olaylardan daha tehlikeliler gibi geliyordu bana. Elbette burada ‘tehlikeli’ kelimesinden kastedilen zavallı hamal değil. Eğer paramızı götürecekse, fakir ve zavallı hamalın götürmesi daha iyi, işi hayatta sadece ‘götürmek’ olan ve bu götürmelere de katılmış, kıymetli bir hazine üzerine yatıp bedeni zehirli, iğrenç engerek yılanına benzeyen koca göbekli aptal bir tüccar değil. Bu arada önemli olan şey maddi problemler değil. Bu konuda her zaman telafi edici bir olanak bulunur ama insan hayatta sadece ve sadece aşırı iyimserliği ve saflığı sebebiyle kimi zaman varlığının ve hayatının bir parçası olan bazı şeyleri kaybedebilir, böylesi anlarda hep dostumun sözünü hatırlarım ve hemen bu kalıptan çıkmaya karar veririm.

O gece geçmişte başıma gelen ve ilerde gelebilecek meseleler konusunda çok düşündüm. Acaba insanlar bizle karşılaştıklarında, biz onlar hakkında ne düşünüyorsak onlar da bizim hakkımızda aynı şeyleri mi düşünüyorlar? Eğer böyle olsaydı o zaman şikâyet ve sızlanmaya gerek kalmazdı. Ama gözler yalan söyler. Çok çabuk ve kolayca yalan söyleyen gözler gerçek rollerini başka bir aynada aramalıdır.

Öylece koltuğuma oturmuş, düşüncelerime dalmış bir şekilde dışarıyı izliyordum. Geçmişimle ilintili düşüncelerdi. Gözlerimin önünden yüzler geçiyordu, geçmişte olan şey bir aldatmaca, bir kabarcıktı. Duyduğum sözleri, ikiyüzlülüktan uzak ve muhabbetle sıkıttım elleri, ümitle bağlanıp ümitsizce vazgeçtiğim yolları, vermiş olduklarımı ve karşılığında elde ettiklerimi veya bana bağışladıkları o şeyi hatırladım, orada ‘hiçlikten’ başka hiçbir şey yoktu. Bu hiçlik de hiç olunca, insan derin bir üzüntü ve acı hissediyor, eziyetli olduğu kadar acıtıcı da olan bu hiçlikte her

şeye ulaşmak ve hiçbir şeyi kaybetmemek için ruhsal olarak değişmeli, diğerleri gibi olmalıyım diye düşündüm.

Toprağından fersahlarca uzağında olduğum o ülkeyi düşündüm orada olan 'olduğu' gibi olmuyordu. Orada yıllardır kendileri için yaptıkları putların karşısında başlarını sahte bir tevazu ve huşu ile eğen ve gerçeğin fersahlarca uzağında olduğunu kendilerinin de bildikleri halde, putları bir yumrukla parçalayıp kendileri için yarattıkları bu gülünç ve nefret edilesi dünyadan dışarı çıkacak kadar cüret ve cesaretleri olmayan zayıf ve maskara insanları gördüm.

Kendi canlarına düşmüş insanlar gördüm, her biri diğerini yok etmeye ve pis hayatlarını sürdürebilmek için daha fazla yer ele geçirmeye çalışıyordu. Parislilerin topuklu ayakkabılarını giyip 'jüponlarının' ve pahalı kürk etollerinin hışırtısına gömülmüş bir şekilde kürsülerde lüks araba ya da görkemli villa almaktan başka bir şey düşünmeyen hemcinslerini eleştiren, sonra da aynı sözleri söyleyen, ancak hedefleri onlardan farklı ve hayatını o yola koymuş olan birisiyle karşılaşınca gözlerini kısıp onların toplumda böyle konuşmakla 'kadınlık makamını' zayıflattığına inanan kadınlar gördüm. Ülkemi sevdim ama vatandaşlarımın beni yorduklarını ve nefret ettirdiklerini hissettim.

Gece uzun ve bitmeyecekmiş gibi görünüyordu. Acaba yarın nasıl bir şeyle karşılaşacağım? Geçmişte olan bir şeye mi yoksa yeni bir dünyaya mı adım atacağım? Roma hakkında renkli ve güzel şeyler hayal ettim. Geçmiş medeniyetlerin parlak hikâyeleriyle hafızama karışan bu sözcüğün kulağımda hoş bir tınısı vardı. Orada beni uzun bir süre için içimdeki boşluktan ayıracak ve beni kendine çekecek azametli bir şeyle karşılaşacağımı düşünüyordum. İnsanlar hakkında hemen hüküm vermeye çalışıyordum. O anda kayıtsız suratlarıyla her birinin yüzünde bir yığın hesabın, bir yığın ihtiyaç ve çaresizliğin, bir yığın zayıflığın ve yenilginin yansıdığı ancak yukarıdan bakınca aynı sırada gördüğümüz insanların hepsinin bir olduğunu düşünüyordum. Bir ölçüde onların içine 'yalnız' gittiğim için mutlu oldum. İnsanları veya en azından sözünü ettiğim bu insanları daha iyi tanımada bu konu bana yardım ediyordu, zira içlerindeki maske engel olduğu için insanları tanımak her zaman sıkıntı yaratıyordu ve onlar kendilerini oldukları gibi tanıtmada konusunda olanak sun-

mayınca ve insan yabancı da olunca ancak birbirlerini tanıyanlara uzaktan gözlerini diker ve bu arada yalnızca onları tanımakla kalmaz kendisini de tanırdı.

Tren oldukça gürültü bir şekilde rayların üzerinde kayıyordu. Koridorda işçi kadınlar yük paketlerinin üzerinde uyukluyorlardı ve başları trenin hareketiyle birlikte her an bir tarafa düşüyordu. Trenin süratinde rahatlatıcı bir huzur duydum. Bilmiyorum benim duyduğum huzuru başkaları da hissediyor muydu? Aslında böyle gitmek istiyordum, böyle gitmek... Nereye kadar? Ama sürat meselesi sadece benim için geçerliydi, sanki insan düşünme fırsatı yakalıyordu. Bu sürat benim içsel sessizliğime cevap veriyor gibiydi, beni teskin ediyordu. Süratle gidince hiçbir şey düşünmüyordum ve her şeyi seviyordum, omuzlarımdan ağır mesuliyet yükünün kalktığını hissediyordum. Bu yolu kat eden ve beni hızla huzura kavuşturan bu rotaya kendimi bırakıyorum, benim için bir soluklanma hali oluyor. Tren ertesi sabah Roma merkez istasyonunda durdu. İstasyon çevresinde dolaşan gazete satıcılarının bağırtısı, hamalların kavgası ve çiçekçi kadınların sesleriyle kendimi yeniden hayatın basit sorunlarıyla karşı karşıya kaldığımı gördüm. Neden bilmiyorum benim için yeni hiçbir şey yoktu. Kayıtsız ve soğuk bir tavırla tren den indim. Yeni bir şey görmek için gözlerimi etrafa çevirecek ne istek ne de çaba vardı. Yolculuğum boyunca defalarca bu konuyu düşünmeme rağmen başka bir çevreye adım attığımı hissetmedim. Valizlerimi taksi durağının karşısına kadar götüren hamal verdiğim parayı beğenmeyip bir süre homurdandıktan sonra çekip gitti. Polis aramak için bir o tarafa bir bu tarafa dolandım durdum, rastladığım ilk polise Roma'da bulunan dostumun adresi için başvurdum. Kayıtsız ve umursamaz baktı ve beni otobüse doğru yolladı. Kendi kendime Avrupa polisinin asla yanlış yapmayacağını düşünmüştüm ama onun duyguları bizim polisin duygularından bile çok uzaktı.

Polis yanımda duran bir tramvayı işaret etti daha sonra eliyle selam verdi ve geriye dönüp gitti. Onun benimle karşılaşma tarzı ve davranışındaki kayıtsızlık ve umursamazlık beni artık polisten yardım istememe ve kendi başımın çaresine bakma düşüncesine itti.

Kaldırımında bir süre durdum. Roma Tren İstasyonu'nun modern bi-

nası güneş ışığı altında parlıyordu. Binanın doğu bölümünde ve önünde bulunan meydanda büyük taş parçalarından yapılmış yıkık, eski ve yüksek bir duvar göze çarpıyordu. Hiçbir şekilde modern istasyon binasıyla bir uyumu yoktu; bununla birlikte dikkatli bir şekilde ve adamakıllı bir biçimde de korunuyordu. Bilmiyorum neden bu anda onların geçmişe ait her konuda vefalı olabildiklerini düşündüm. Hamiliği bizzat geleceği korumak içindi ve Roma'da insan sürekli bu gerçekle karşı karşıya geliyor.

Sadece tarihi bir eser değil orada göze çarpan her şey insanlar için değerli ve kıymetliydi. 'İnsanlar' dediğimde amacım anlaşılır bir sayıdır, anlaşılmaz bir sayı değil. Defalarca Roma'nın geniş ve modern caddelelerinde etrafı çevrilmiş mozaik taşlara rastladım, aykırı bir yama şeklindeki zemin ilk aşamada insanın gözünü rahatsız ediyordu, dostlarım kimi zaman böylesi gösterişlerin(!) sadece yabancı turistleri çekmek için yapıldıklarına inanıyorlardı, ancak bütün küçümsemelerine rağmen zihinimde bir dünya yaratan ve bakışımı sert ve soğuk cisimden alıp güzel şeylere yönelten mozaik taşlardan başka hiçbir şeyin benim için önemi yoktu.

Belki de bu aşırı ilgi, benim haddinden fazla hayal kurmam yüzündendi. Dostlarım, İtalyanları yalnızca tarihi ve sanatsal eserleri konusunda övüyorlardı ancak haddini aşmalara bir tür düzenbazlık ve gösteriş diyorlardı ama bu sözler beni asla ikna edemiyordu.

Çocukluk hatta geride bıraktığım gençlik (ruhsal açıdan) döneminden beri başkalarının inandığı ancak benim için çocukluk ve deneyimsizliği hatırlatan duyguların birçoğundan boşaldım, komik görünmesine rağmen olan bitenler beni şiddetle sarsıyor. O gün bu gündür her sonbaharda annem çocukların kışlık elbiselerini o ünlü 'güneşlendirin' sözü için sandıktan çıkarır, annemin ilgiyle koruduğu çocukluğunun elbiselerini görmek, ceplerini karıştırmak ve çoğunlukla ceplerin dibinde kokmuş nohut ya da üzüm bulmak bende tuhaf bir duygu yaratır. Ansızın kendimi öylesine küçük ve masum görürüm ki cep dibinde kurtlanmış birkaç buğday ve keten tohumu beni çok uzak bir geçmişe geri götürür, o sevinçli ve tatlı çocuksu duyguları uyandırır.

Hâlâ ilkokul ikinci ve üçüncü sınıf defterlerim durur. Benim bütün

servetimi yıllar boyunca biriktiğim bu kullanılmış kağıtlar oluşturur ve her nereye gidersem gideyim yanımda götürürüm. Arkadaşlarım tarafından o zamanlar bir şeyler çizilerek karalanan kağıtları görünce hayatımın yitip giden günlerini hatırlarım ve sanki her şey benim için yeniden canlanırdı. Böylesi fikir ve ruh haliyle dostlarımın itirazlarını kabul etmeyişi doğaldır. Onlar bir dereceye kadar haklılar çünkü ‘benim’ hesabım bir milletin hesabından ayrıydı ancak beni geçmişe bağlayan çok küçük ve çok değersiz bir şeyim vardı, İtalyanları tenzih ediyordum ve içten içe onları övüyordum.

Konudan çok uzaklaştım ya da uzaklaştığımı düşünüyorum. Tesadüfler o kadar da kötü değildir. Kimi zaman insan başını alıp ıssız bir yerlere gitmeye ihtiyaç duyar. Gayri ihtiyari olarak olaylardan uzaklaştığımız bu an’dan daha uygun bir fırsat yoktur, böylesi bir ortamda çok daha önemli konular halledilebilir. Şimdilik tek yakınmam İtalya’dan ve anılarımla hiçbir ilgisi olmayan ‘musahhih’ beydendir, aslında şöyle düşündüğümde tesadüfen çok da ilgisiz olmadığını ve en önemli rolü ‘musahhih’ beyin oynadığını görüyorum. Bu beyefendi daha ilk sayıdan başladı oyununa ve hâlâ da kendisinin rolü bendenizin rolünden daha güçlü. Cümlelerin anlamlarını öyle bir değiştiriyor ki yazar ben olduğum halde onun hatasından dolayı konunun aslından şüphe duymaya ve git-tikçe yanlış yazdığımı inanmaya başladım. Bu konuyu ele almaya mecbur eden sebep de geçen hafta Hürremşehir’den bana yollanan ve cümlelerin birinin üzerinde ‘musahhih’ bey tashih etmiştir yazısına dayanan ve bana zorla saldıran bir mektuptur. İlk sayıdaki yazıların bir yerinde *“Avrupa’ya yeni şeyler görmeye veya eğlencelerine, zevklerine ve çok renkli hayatlarına dalmaya gitmiyorum”* diye yazdığımı hatırlıyorum, kendileri ise şöyle bir tashihte bulunmuşlar: *“veya eğlencelerine, zevklerine ve çok renkli hayatlara dalmaya gidiyorum!”*

Mektup yazan beyefendi parmaklarını bu *“gidiyorum”* kelimesinin üzerine koymuş ve bu cümle konusunda da şöyle bir görüş buyurmuşlar: *“Evet. Yalnızca doğrunun bu olduğunu söyledin, açıkça yazmasan bile biz konuyu tahmin edebiliyoruz. Aslında en başından belliydi.”* Musahhih beyefendinin diğer şaheserlerinden biri de İtalyanca ‘Senyorina’ kelimesinin İspanyolca ‘Senyorita’ şeklindeki tashihidir. Ve

bu yüzden bir beyefendi bana telefon açıp: “Siz henüz İtalyanların genç hanımlara *Senyorita* değil de *Senyorina* dediğini bilmeden, nasıl olur da onlar hakkında yazı yazma hakkını kendinizde görürsünüz?” diyordu. Evet... Şimdilik diğer şaheserlerini söylemekten sarfınazar ediyorum ancak bu arada ne yapacağımı bilmiyorum? Eğer sözlerim değiştirilecekse ben kendim bu işi yaparım, en azından bu fiil ve infialler daha saygın bir şekil alacaktır. Her neyse. Fakat Hürremşehir’den mektup yazan o beyefendiye, sadece gördüklerine aldanmamasını ve Hürremşehir gibi bu kadar uzak bir yerden, Tahran’da yaşayan insanlar hakkında hızlı ve acele hüküm yürütmemelerini hatırlatmak isterim.

Şimdi artık o ıssız çölden geri dönülyormuş gibi oluyor çünkü muşahhah beyefendinin bilmek zorunda olduğu bütün konular bu sayfanın tashihi sırasında eline geçecek ve ben de bundan sonra rahat bir nefes alacağım.*

Bakin Roma tren garının modern binasının karşısında eski bir duvarı görmek beni nerelere götürdü ama bir şikâyet konusu olacağını sanmıyorum çünkü biz İranlılar genellikle sözü uzatmaya alışkınız, bunun için suçsuz sayılabilirim.

Roma’ya adım attığım günden itibaren hayatım korkunç bir sessizliğe ve soğukluğa gömüldü. İstasyon karşısında polisin ilgisizliğiyle karşılaştığım o ilk andan itibaren bunun sebebini tahmin edebiliyordum. İtalyanlar gelirlerinin yarısını buraya gelen yerli ve yabancı turistlerden elde ettikleri halde turistlere karşı davranışları soğuk ve yabancıydı veya belki de bana karşı böyleydiler. Çünkü benim orada harcayacak param yoktu, bütün bunlara karşın İtalya’yı görmüş ve bir süre burada yaşamış olan dostlarımin hepsi İtalyanların maddiyatçı ve çok paragöz olduklarını kabul ediyorlardı. İtalya’da her yerde görünen yoksulluğu dikkate alınca biz bir dereceye kadar bu konuda onlara hak verebiliriz.

Roma’da yaşarken kimi zaman bana hâlâ İran’da ve Tahran’daymışım

* Kabak benim başıma patladı, sayın Furuğ Ferruhzad bu sayıda haksız ve yersiz bir şekilde bendenize saldırdınız oysa bazı kelime ve cümlelerinizi hiç kimsenin okuyamadığına yayınevinde çalışan herkes şahittir ki burada çalışanlar eczacılar gibi kötü yazıları okumakta usta oldukları halde. Her defasında yazınızı yarışmaya koysam eğer birisi onu hatasız okuyabilirse size hak vermeye hazırım. Muhlis dergi muşahhihiniz.

gibi geliyordu, her ne kadar burada olsam da bana İran'ı hatırlatıyordu. Genel olarak Avrupa diye bilinen güneydeki ülkeler, zihnimizde bir özgürlük ve medeniyet görüntüsü canlandırıyordu. Eğer İtalya'nın geçmiş medeniyetini ve sanat tarihini şu an var olandan ayıracak olursak geriye kesinlikle enteresan bir şey kalmaz. Güya bir Avrupa ülkesine yolculuk etmişim, burada İran'da var olan aynı baskı ve karabasanla karşı karşıya kaldım. Batıl inançlar en rezil şekliyle İtalyan halkının içinde hüküm sürüyordu. İran'da tedavisi zor, ağır hastalıklar için muskacı ve üfürükçü Hanbacı teyzelere gidenlerle her zaman alay ediyorduk ancak ben burada dertlerinin bütün ilacım, papa bir defa başına koyduğu için onlara göre kutsal olan gece takkesinde arayan gençlere rastladım. Aradaki fark, muskacılık yapan Hanbacı teyzeler cahil ve çok fazla fikir geliştirmelerine izin verilmeyen bir çevrede yaşıyorlardı, kutsal külahlara itilen gençler ise genellikle Roma Üniversitesi'nin öğrencilerindendi.

Gelelim asıl konuya.

Nihayet beş saat sonra bir o tarafa, bir bu tarafa gidip geldikten ve ona buna sorduktan sonra dostumun evini buldum. Orada benim için her şeyden daha değerli ve daha makbul olan onun sıcak ve samimi karşılamasıydı. Yemeği birlikte yedik ve daha sonra ev araştırmaya başladık. Arkadaşım Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nin resim bölümünde öğrenim görüyordu ve işi resim kalemi, yağ ve boyalar olunca odanın kapı ve duvarı insanı boya içinde bırakıyordu bu yüzden ev sahipleriyle arası iyi değildi. Sayısız telefonlardan sonra en sonunda kendi evinin hemen yanındaki odayı bana kiralayabildi. Elbisemi toplayıp oraya gittiğimde akşam olmak üzereydi.

Bir hayli şişman ve iri yarı yaşlı bir kadın beni odama götürdü ve hemen oracıkta başka bir İranlı kadınla tanıştım. Bu tanışma benim için büyük bir nimetti çünkü yaşlı kadın durmadan konuşuyordu ve ben hiç bir şey anlamıyordum. İranlı genç kadın bana *"Bu evde yaşamanın koşullarını açıklıyor"*, dedi.

"-Ne tür koşullar?", dedim.

O sinirli bir şekilde gülerken,

“- Hiç... Buzdolabı kapısını, sabah bir defa ve akşam bir defa olmak üzere günde iki defadan fazla açamazsınız, elbiselerinizi dışarıda yıkmak zorundasınız, eğer yemek pişirmek, telefon, elektrik, banyo, ütü ve diğer şeyleri kullanmak isterseniz fazladan para vermek zorundasınız”, dedi. İlk günden itibaren hesabımı yaptım ve mümkün oldukça ‘Sinyora Felaçe’ adındaki o yaşlı kadının gözüne görünmemeye çalıştım, çünkü sessiz ve mazlum olduğum için eğer bir yerde beni yalnız yakalarsa, mesela: “*Nefes aldığın her santimetre küp hava veya diğer şeyler için şu kadar ödemelisin*”, demesinden korkuyordum

Dostlarım daha ilk günden İtalyan’lara özellikle de ev sahiplerine karşı karamsarlık tohumunu kalbime ektiler ve ben bozuk bir moralle Roma’daki hayatıma başladım. İlk haftayı şehri gözlemekle geçirdim. On beşinci günden sonra Roma şehrini iyice tanıdım çünkü bu şehirde o kadar çok kayboldum ki evin yolunu bulmak için oraya buraya koşuşturunca artık benim için bilinmedik cadde kalmadı. Bence Roma dünyanın en güzel şehirlerinden birisi, belki de en güzel şehridir.

Tarihin görkemi ve şairane güzelliği el ele vermiş, Roma’yı yapmış. Her biri kendi çapında mimari şaheser sayılan köprülerin altında Tiber ırmağı akıyordu ve Monte Maryo tepelerinin ardında yükselen güneş, bembeyaz dalgalarda yansıyarak gündüz aydınlığında erimiş kristale benziyordu. Eski mahallelerde her şey insana geçmişi anlatıyordu.

Aralarındaki mesafe en fazla bir buçuk metre olan eski evlerin duvarları aşırı rutubetten koyu görünüyordlardı. İnsan bu daracık sokak içinde başını yukarıya kaldırıncı renkli pencereleri, sardunya, kuşkonmaz sak-sılarını, yıkanmış renkli elbiseleri ve bütün bunların yanı sıra parlak, mavi gökyüzünü görüyordu. Zaman zaman siyah saçları ve yanık yüzüyle bir kadın, karşı pencerede oturan bir kadınla konuşup dertleşmek için başını bu pencereden dışarı uzatıyordu. Duvarlara içinde güzel kuşların uçuştığı kafesler asılıydı ve çocuklar takunyalarıyla şarkı söyleyerek daracık sokak içinde birbirlerinin peşinde koşuyorlardı. Bu mahalleler ve burada yaşayan insanlar çok fazla ilgimi çekiyorlardı, müze ve tarihi binaları izlemeye gitmektense vaktimi onların arasında ve onların yaşantılarını izlemekle geçirmeyi tercih ediyordum. Gerçekten de insan yalnızca bu

mahallede İtalyanların gerçek hayatıyla yakından temas kurabiliyordu. Çünkü İtalyan toplumu birçok yönlerden bizim topluma benzemekteydi. Burada da sınıflar arasında şiddetli çelişkiler görünüyordu, aristokratlarla halk yığınları arasında yaşantı yönüyle hiçbir benzerlik yoktu.

Genellikle burada rastladığım gençlerin on yaşındaki bir çocuk kadar bilgileri yoktu ancak konuştuğumuzda ailelerinin soy ağacını bana sıralıyorlardı, kendileri bir hiç oldukları halde babasının makamından, büyük babasının servetinden ve atalarının unvanlarından bahsediyorlardı. Eğer takma yakalı kravatı, ceketi, pantolonu, kolalı bilekleri ve yakaları ellerinden alınsa, bıyıkları kopan bir kedi gibi düzgün bir şekilde kendi yollarına gidemezlerdi.

Buranın aristokratları da bizim aristokratlar gibi kof ve kendini oldukça beğenmişti, başkaları çok çok eskiden kazanmış oldukları halde, onlar bu nimet sofrasına henüz oturmuş ve yaptıkları artık-yiyicilikle etraflarını küçümsemektedirler. İşte bu nedenle ben İtalyanların içinde yaşamak için halk yığına sığındım çünkü onları daha doğru, daha asil görüyordum ve hâlâ da öyle görüyorum.

Şehrin merkez meydanlarından biri olan, orta düzeyde insanların buluşma ve eğlence yeri Piyatsa Espani'de, polisten gizli eroin kullanan Roma'nın egzistansiyalistleriyle (Elbette onlar kendilerinin egzistansiyalist olduklarını söylüyorlar) tanıştım, biraz daha aşağıda Viya Markuta'da Roma sanatçılar mahallesinde rüyamda dahi göremeyeceğim yeni yüzlerle karşılaştım. Ve insanın ilk anda bunlar erkek midir diye ayırt edemediği saçları beyaz, yüzleri makyajlı ve göğüslerine kumaş koymuş ressamlar gördüm.

Vatikan kilisesinde altın ve mücevher işlemeli koltuğunda, taraftarlarının ve özel muhafız alayının arasında papayı görmek, bir an beni kendi nezdinde ve onun bütün kudret ve görkemi karşısında ezip küçülttü ve biraz daha ötede Vatikan Müzesi'nde cam kutu içinde ebedi uykusuna dalmış ve dudaklarında hala muzaffer ve gururlu tebessümlerinin son gölgesi görülen Mısır firavunlarının mumyaları karşısında fani olan insanların, yok olup giden eşyaların ve ölümlü hayatların acı ve hazin duyguları canlandı bende.

İkinci gün opera izlemeye gittik. İranlı dostlarımdan birisi benimley-

di. Roma'nın yazlık operası benim İtalya'da ikametim boyunca görmeyi başardığım en çekici şeylerden birisiydi. O gecenin programı Verdi'nin Rigoletto operasıydı. Güç bela bilet bulabildik, aşırı bir kalabalık gişelerin önünde toplanmış, bekliyordu. Biz güzel caddelerden ve büyük bir bahçenin gölgesi altından geçtik, iki tarafında görkemli yapıların yarı harap kalıntıları görünüyordu ve dostum bana bu yapıların çok eski zamana, Roma imparatoru Karakala dönemine ait olduğunu ve bu yüzden Karakala dediklerini ve yapıların o dönemde Romalıların kullandıkları büyük bir hamamın kalıntısı olduğunu açıkladı. Koltuklarımıza oturduğumuzda dikkatle etrafımı izliyordum elbette biletlerimizin çok ucuz olması nedeniyle sahneden bir hayli uzaktaydı, bununla birlikte oturduğumuz yerden bazı şeyleri görebiliyorduk. Sahne gökyüzüne doğru uzanan, haki renkli büyük duvarların ortasına yapılmıştı ve gecenin karanlığında duvarlar gizemli görünüyordlardı, sahnenin karşısındaki büyük boşluk izleyicilere ayrılmıştı. Koltuklar yerden epeyce bir yüksekliği olan ve sahneye yakınlaştıkça yüksekliği azalan büyük bir yapı iskelesinin üstüne yarım daire şeklinde basamak gibi dizilmişti. Perde açıldığında, opera sahnesi oturduğumuz yerden o mesafede, sinema perdesi küçüklüğünde görünüyordu. Bütün bunlara karşın bizi gevşeterek zevkli bir rehavete sokan, sarsıcı kuvveti ve güzelliğiyle karanlıkta yükselen müziğin sesi oturduğumuz yere kadar geliyordu.

Ben bu operayı Tahran'da dinlemiş ve her seferinde büyük keyif almıştım ama neden bilmiyorum sahne üzerinde gerçek şekliyle görünce çok fazla hoşuma gitmedi, uzun bir süre ne zaman operaya gitsem gözlerimi kapatıp sadece dinliyordum böyle daha fazla keyif alıyordum. Sanatçıların hareketleri ve müzikle birlikte seslendirdikleri (basit bir dua olan) sözleri gözü ve kulağı rahatsız ediyordu. Her şey bana yavaş ve komik geliyordu ama sonraları yavaş yavaş alıştım, böylece büyük problem halloldu ve o zaman ben güzellikleri hissedip algılayabildim. İlk defa Münih'te Bethoven'in meşhur Fidelyo operasını izlemeye gitmiştim. Büyülenmiş halimle, Roma'da izlemeye gittiğim operadan kaçan o şaşkın halimi karşılaştırdım, bilmediklerinden dolayı tutucu ve zevksiz bazı vatandaşlarımız gibi olmadığım için çok sevindim. Ülkemizde ve belki de dünyanın her yerinde, çevrelerinde bulunan ve

acayip bir tarzla beyinlerine sokulan her şeye alışan insanlar bulunabilir, 'varlık' sadece onlara göre var olan bir şeydir. 'Güzel' onların gözünde güzel görünen ve kendilerinin koydukları kıstasları ve kaideleri olan resim veya konudur. Onların düşüncesinde kabul edilebilir 'doğrular' ise her yeni şeye, her yeni fikre, her yeni forma hayatta, işte, aşta, şiirde, müzikte, resimde ve daha başka şeylerde anlamak ve ders çıkarmak için bir adım atmaksızın şiddetle karşı çıktıkları doğrudur.

Birkaç gün önce bizim aile dostlarından bir beyle sohbet ediyordum; nasıl oldu bilmiyorum sohbet şiire ve şaire geldi. Dedi ki, *"Ben yeni şiiri anlamadığım için ona karşıyım, bırak Hafız ve Sadi'yi Şatır Abbas Sebuhi Divanı'nı bile okusam sözlerini güzel ve anlaşılır bulduğumu, dertlerini hissedebildiğimi görüyorum... ama... nasıl oluyor da... mesele bu Nimâ..."*

"Çok özür dilerim acaba siz Nimâ'dan bir şiir okudunuz mu?", dedim.

Birazcık, *"Ben, ben"* diye kekeledi ve *"Hayır ancak diğerlerini..."*, dedi.

Üç dört tane şairin adını saydım hiçbirini tanıımıyordu, eğer tanıyor-sa da hiç bir eserini okumamıştı. Gidip Nimâ'nın yeni yayınlanmış bir kitabını getirip ona verdim, okuduktan sonra eleştirmesini rica ettim ama: *"Şiir, bizim bakkal da onu anladığında şiirdir"*, dedi. Bilmiyorum neden, kitabı ona verdiğimden dolayı pişman ve müteessif oldum. Kitabı geriye almak için uğraştım ama o, *"Kitabı okusam da, okumasam da sözüüm aynıdır, aslında yeni şiir saçmalıktır"*, dedi.

Ben elimde olmadan Nimâ'nın şiirinden çok küçük bir bölüm okudum:

*"bu senin için yeterli olsun
ki senin incinmene
hiç kimse tanık olmasın"*

Artık ondan sonra da sözlerimi kabullendirmek için ısrar etmedim.

Esasen hiçbir şeyin sabit kalmadığı, gün be gün gelişen ve ilerleyen,

her an daha aydın ve daha geniş bir ufuk karşısında bakışlarımızın uzanıp gittiği bir dünyada, bir zamanlar doğrularımızın ve güzelliklerimizin çerçevesini oluşturmuş olan zevk ve düşüncelerimizi nasıl hapsedebilir, nasıl sınırlayabiliriz? Acaba İran'da opera olmadığı için mi ben bu sanatla tanışamadım ve o incelikleri anlayamadım, "*Aslında opera saçmalaktır!*" dediğimde haklıydım. Dünyanın bir ucundan diğer ucuna kadar insanlar operaya gittiklerinde ondan zevk alıyorlar ve almaya da devam ediyorlar.

İlk günler dil bilmediğim için yalnızca Roma'nın görülmeye değer yerlerine gidiyordum ama yavaş yavaş işler düzeldi. Dili süratle evde ve yabancılar için özel bir okulda öğreniyordum, radyo programlarını dinlemek, gezinti yerlerinde insanlarla konuşmak, sinemaya gitmek ve hepsinden önemlisi dil öğrenmeye karşı ilgimin olması bana bu yolda yardımcı ediyordu ve ben düşündüğümünden daha çabuk yalnız başıma ihtiyaçlarımı giderebildim. Sonra da hayatım başka bir yön buldu.

Ailemden ve büyüdüğüm çevreden uzak olmanın bende yarattığı rahatsızlık ve üzüntü gittikçe azaldı ve ben kendimi yeni çevreye ve hayata adapte edebildim.

Bir gün Vatikan kilisesini ve müzesini görmeye gitmiştim, orada bu kadar güzel ve görkemli bir şeyle karşılaşacağımı hayal edemezdim ve sanatın kalıcılığına inandım.

Sixtine (Sikstin) Kilisesi'nin salonunda insan, yaratmak adına böyle eşsiz bir esere can veren Mikel Ancelo'nun ellerinin o büyük ve görkemli gücü karşısında aşağılandığım ve küçüldüğümü hissediyor. Bu salona adım atan birisi eminim ki kolay kolay orayı terk edemez, müze bekçisi parmağıyla insanın sırtına dokunup da vaktin bittiğini hatırlatınca insan acı ve üzüntü içinde bakışlarını karşısında duran o şeyden ayıramamış bir halde salonu terk etmeye mecbur kalıyor.

Yalnız, tüm sanat hayatı boyunca bu kadar değerli bir esere yaratıcılık adına katlanan Mikel Ancelo'nun eserini gördükten sonra insan gerçek acı ve eziyet kavramına yaklaşabiliyor.

Diğer salonlarda İtalya'nın büyük heykeltıraşlarının ve ressamların seçkin ve olağanüstü eserleriyle karşılaşırız. Her taraftan insanı güzellik kuşatıyor, kuşkusuz onu anlamak ve hissetmek için bir gün veya iki

gün hatta bir ya da iki sene yeterli değil.

Ünlü İtalyan ressamı Leonardo da Vinci'nin tabloları, Raphael (Rafael) ve Caravaggio'nun (Karavaco) çalışmalarının yanında, sanki canlı ve her an harekete geçecekmiş gibi duran büyük mermer heykeller, Mesih, Pieta, Musa heykeli ve duvarların yanında, ağırbaşlı kardinaller ve papalar da sanki gizemli sessizlikte hayretle onları inceleyen bizlere gülümsüyorlardı. Müzede insan Mısır Sanatı'nın sihirli dünyasına gömülüyordu. Orada geçmiş zamanlarda Mısırlıların inandıkları korkunç görünümlü küçük tanrı heykellerinin karşısında ayaklar ister istemez gevşiyor.

Sürekli aynı formla, dizüstünde elleriyle, başının iki yanından omuzlara kadar gelen ve bir nala benzeyen gür saçlarıyla, kaşlarının ve göz kapaklarının kavisli hatlarıyla, dudaklarında göze çarpan gururlu halleriyle, genellikle siyah taştan yapılmış ve yanyana duran heykeller, insanlara sanki onları tanrıların tahtından indirip müze denilen bir salonda hapsettikleri için hışımla ve aşağılamayla bakıyorlardı. Vitrinlerde mumyalanmış kediler ve kuşlar, eski altın parçacıkları, renkli tasvirler, acayip yazı ve şekillerle süslenmiş kitap sayfaları, eski Mısır kadınlarının yüzlerine baktıkları aynalar ve onların ziynet eşyaları görünüyordu. Cam duvarlı büyük sandıklarda insan, kararmış ve kuru yüzleriyle Mısır'ın geçmişteki kudretli ve azametli tanrılarıyla karşılaşıyor.

Sandıkların birinde, saçları hâlâ kendi kırmızı rengini koruyan bir kadın uykuya dalmıştı. İnsan, onun göğsünün üzerindeki ellerine bakınca ister istemez üzülüyor ve etkileniyordu, çünkü hâlâ tırnaklarının üzerinde, kesinlikle süslenmek için kullandığı boya kalıntıları görülüyordu. Bir dokunuşla ayrılacak olan kuruyup kömür rengine dönüşmüş bedeni kalplere hüznün veriyordu. Yanında kolye, taşlar, renkli iplikler ve süs eşyaları duruyordu, insan onun yüzüne bakınca ölümün ve yok oluşun uğursuz duygusu karşısında kalbi titriyor ve ister istemez yaşama doğru çekiliyordu.

Seramik kap kaçaklar, küçük çamur heykeller, kadınların ayağını süsleyen yeşil, sarı, koyu kırmızı renkli, düz çizgili, nakışlı kumaşlar ve üstlerinde yine acayip durumları ve görünümleriyle tanrı figürlerinin yer aldığı sandıklar insanı eski Mısır'lıların gizemli hayatına ve bilinmedik dünyasına götürüyordu.

Vatikan Müzesi'nde Mısır tarihi ve sanat eserlerinin korunduğu salon-
dan başka hiçbir şey bana ilginç ve çekici gelmiyordu. Defalarca bu sa-
lonu izlemeye gittim, günlerce mumyaların yanında sessizce durdum, o
salonun dört duvarı arasında bulunan gizem beni sürekli çekiyordu ve
benim için asla bitmiyordu.

Vatikan Müzesi'nde görülmeye değer o kadar çok şey var ki ve bu gö-
rülecek olanlarda sanatın büyüklüğü ve görkemi öyle saklı ki ne onla-
rı tanımlayıp açıklayabilecek kalem gücüne ne de salahiyyete sahibim.
Sadece gitmeli, görmeli ve öğrenmeli ondan sonra susmalı, boş konu-
şmak yerine susup oturmalı. Taklit etmeyi düşünmemeli çünkü oradaki
şey sanatın mükemmelliğidir. Eğer sanat dünyası için bir ölçü söylene-
bilseydi o ölçü oradaki ölçüdür ve bu alanda, daha güzel, daha mükem-
mel ve daha hayret verici bir şey artık yaratılamaz, ne kadar iyi olsa da.
Her gün kendi değerli eserlerinden bir eseri dergi kapağında bastıran ül-
kemiz sanatçılarından bazıları eğer gitselerdi, onların daha yeni adımla-
maya başladıkları bu yolda başkalarının yıllarca, asırlarca önce yürüdü-
ğünü ve olgunlaştığım görsellerdi, gururlarının insanı güldürmekten baş-
ka bir netice vermediğini anlarıydı.

1958 Ocak

“KEŞKE BİR GÜVERCİN OLSAYDIM, BU DÜNYA SEVMEK İÇİN ÇOK KÜÇÜK...”

(Furuğ'un hatıratından bölümler)

Şu an seyahatten döneli tam beş saat oldu... Yatağın üzerine uzanıp **yarı** açık pencere aralığından, kör ışığı ve tozlu sarmaşıklar üzerinde du-
man gibi yayılan ışık huzmesini seyretmeyi hala çok seviyorum. Orada **bile** bir hafakan var ve ben yalnız olmadığımı hissediyorum. Sanki çok **uzaklarda** birisi bağırmaya çalışıyor, sanki her ümitsizce teşebbüsünde **kırılıp** parçalanacakmış gibi görülen keyifsiz ellerinin gölgesini, kurşuni **bulutların** ve karaçamların sivri uçları arasından görüyorum ve başımı **kaldırıp**, “*Ben de aynısını istiyorum, aynısını...*” demeyi çok istiyorum.

- Gözlerimi açtığımda bahçe kapısı açılmıştı ve bahçenin içinde, çi-
çeklerin arasında duran babamı gördüm, elinde bir bahçe makası var-
dı ve annem sundurmadaki koltuğunda oturmuş çay bardağını dudak-
larına götürüyordu. Şimdi her ikisi beni görünce ne kadar mutlu olacak-
lar diye düşündüm. Battaniyemi ve valizimi duvar kenarına koyup he-
yecanla onlara doğru koşup bağırdım: “-*Selam babacığım, selam anne-
ciğim.*”

Annem koltuğunun üzerinden yarım bir şekilde doğruldu ve çay bar-
dağını tok bir sesle tepsiye bıraktı ve yavaşça, tehlikeyi hisseden bir kedi
gibi kendini toparladı ve bana doğru başını çevirdi, sonra üzüntülü bir
bekleyle gözlerini babama çevirdi, tam o sırada babam çiçeklerin ara-
sından çıktı ve makası yere fırlattı... -

“-*Ne oldu? Bir şey mi var?*”, demek isterdim.

Ama neden bu cümlelerin dudaklarımda donduğunu ve neden ses-
sizce ona baktığımı bilmiyorum. Ellerim göğsüme gitti ve şaşkın bir hal-
de olduğum yerde kalakaldım. Güçlü olmaya çalıştım ama sanırım artık
sesim çıkmıyordu.

- ... Hangi ailenin duyguları? Sanki babam; annemin beşinci çocuğu doğurmak istediğinde her şeyi terk edip bambaşka bir şeye doğru, kendi iç dünyasına gidip; bizleri yalnız bıraktığı şeylerden bahsediyor. Ben kesinlikle ona hak veriyordum, bizim irili ufaklı beş çocuk olduğumuz ve geceleri her ayak sesi duyduğumuzda onun geldiğini sanıp hep birlikte seslendiğimiz doğrudur. Ancak o ne yapabiliyordu, belki de âşıktı...

- Başımızın üstündeki kuşlar uçtu ve güneş kan rengi içinde kayboldu ve gökyüzünün o tarafı üzüntülü bir renge büründü... Peki hayat nedir? Belki yaşam bu çözümlerden ve birleşmelerden oluşmaktadır, bunun için severiz sevmeyiz, gideriz gitmeyiz, isteriz istemeyiz.

- ... annem kalktığı vakit belki de hiç peşimden gelmedi ve ben bu konuşmaları karanlıkta kendi kendime tekrarlayıp duruyorum, daha sonra kesinlikle onun sesini işiteceğim ve bir gölge gibi kapının aralığından dışarıya süzüldüğünü hissedeceğim. Hafif bir rüzgâr, sarmaşıkların tozlanmış yapraklarını hışırtıyla içeriye sokuyordu, diğer odadan babamın nefesini işiteceğim. Onlar her gece yaptıkları gibi uyumaktalar ve gökyüzü uzak bir köşede ertesi gün için bunların pususuna yatmıştır. Onlar sabah yine uykudan uyanacaklar ve hayatın rezil ölçüleri ve hesaplarıyla kendilerini oyalayacaklar. Babam eski püskü çalışma masasına oturmuş düşünüyor...

- Ne yazık! Dünya sevmek için çok küçük. Nasıl bir karanlık mağarada yaşadığını hiç hissettin mi? İki altın kanatla sonsuz bir boşluğa doğru uçmayı hiç istedin mi?

- Bir şey gönlümü tırmalıyordu. Denizle birleşen o ufuk çizgisinin üzerinde durup ve her şeyin ama her şeyin benden uzaklaşmasını ve hafif bir tüy gibi dalganın her hareketiyle bir taraflara gitmeyi çok istiyordum. Hâlâ da istiyorum... Ama bir şeyin ruhumu tırmaladığını hissediyorum ve ben öylece gökyüzünün bağrındaki güvercinlerin uçuşuna bakakalıyorum. Güvercinler ne kadar mutlular! Onlar sabah erken-

den kanatlarındaki uçma Őehvetiyle dalgalanıp kırmızı çatıların, toprak damların ve yarı harap duvarların arasından bir duman gibi gökyüzüne doğru kanat ırttıklarında, kanatları güneşin keskin ışığı altında gl dolduran ve bir dalgayla -her bir ışık dalgasıyla- bir yöne doğru giden beyaz gllere benziyorlar. Güneş battıktan sonra yorgun argın gelip ağaçların dallarına, bahçe duvarlarına tnyorlar ve âşık güvercinler başlarını birbirlerine yaslayıp zarif gagalarıyla sevgilisini okşuyorlar. Güneş, berrak gökyüzü, esmekte olan rüzgâr ve yabancı kuşlar asla onları kınamıyor ve âŐıkların heyecanını dağıtan aykırı hiçbir harekette bulunmuyorlar... Keşke ben de bir güvercin olsaydım, bu dünya sevmek için çok küçük, çok küçük. Çok!

YAZILAR, SÖYLEŞİLER

GÜNÜMÜZ ŞİİRİNE BİR BAKIŞ

(Furuğ bu makaleyi 1961 yılında yazmıştır. Bu yüzden makalede çağdaş şiir üzerine bilinegelen bütün eleştiriler o zamanın şiiri, şairleri ve camiasıyla ilgilidir.)

...bence bugün artık yaklaşan zaman eski şiir veya yeni şiir türünden bir konuyu bitirmiştir. Bu konuşmalara katılmak zaman öldürmekten ve şiir kelimesinin gerçek anlamını idrak edememekten başka bir şey değildir. Eğer bu konuşmalarla halkı aydınlatmayı kastediyorlarsa belirtmeliyim ki halkın önüne şiir veya hece konulmuş, onlar için fark etmiyor. Henüz en birincil hayat meselesiyle yani karnını doyurma sorunuyla cebelleşen halk nasıl bu tür konulara özel bir ilgi ve alaka gösterebilir ki? Ve eğer amaç bunlardan biri için bir tür hakkaniyet yaratıp diğerini reddetmekse, ki şiirin kendi gerçek kavramını anlatmaya ve savunmaya ihtiyacı olmadığını söylemek gerekir. Şiir bütün ayrılıklara ve anlaşmalara rağmen kendi doğuşunu kabullendirir ve büyüleyici olgunlaşmasına devam eder. *"Bir kandil mi yoksa elektrik lambası mı daha iyi?"* gibisinden bir bahsi, *"bütün ninniler aruz veznine dayanarak yapılmıştır ve bütün bakıcı kadınlar bu gerçeği onaylarlar"* türünden kanıtları, *"babam ve büyük babam ve genel olarak bütün atalarım çöpçüydüler bundan dolayı ben de çöpçü olmalıyım"* türünden manasız gelenekleri umursamaz, kendi yoluna devam eder.

Yalnızca vezin ağırlığının karmaşıklığını kırmak veya bir kenara bırakmak da yeterli değildir, bir sanat eserinde ilk göze çarpan şey onun içeriğidir. Günümüz şiirinin en büyük sorunu -bir iki konu hariç- her türlü samimiyet ve gerçeklikten, her türlü düşünce ve güzel arzudan uzak olmasıdır. Günümüz şiirinin kendine has bir görüşü ve kendi zamanına özgü algılaması yoktur.

Bir parça imaj ve yeni bir tabir düzenleyip onları yapay bir kalıba yerleştirerek sokaklarda caddelerde cereyan eden bu asabi ve hasta hayatın bir görüntüsünü bize verebiliyorlar. Günümüz şiirinde hayrete şayan en büyük nokta, sadelikten kaçınarak akıldışı kavramları açıklama çabalarıdır. İlgi çekmek ve çevresindekilere acındırmak için kendi par-

mağını kesmeye veya yakmaya teşebbüs etmeleri çocukça kalıyor.

Şairler kendi dertlerini anlatmaya girişmiyorlar, belki kendi hakirliklerini ve zayıflıklarını dallanıp budaklandırmakla ve süslemekle meşgul-ler, bu da gerçekte büyük dertlerinin olmamasından veya büyük dertleri hissetmemelerinden kaynaklanmaktadır.

Günümüz şiiri, bencil, tembel, çoğu zaman cahil ve dar fikirli örümceklerin ağlarla üzerini kapattığı dar ve basık bir pencereden dış dünya-ba bakıyor ve vakitlerini ondan bundan aldıkları başarı belgesiyle geçi-riyorlar. Sanki kendi varlığına inancı yok ve sadece başkalarının üstele-mesi ve desteklemesiyle ayakta durabilmekte dolayısıyla onda bir kıvılcım yok

Günümüz şiiri duyguların açıklanması görevini üstlenmiştir, duygular da boş, çoğunlukla gayri insani ve sahtedirler. Şair sadece dertten bahsetmeye alışmıştır, sanki dertli olmayan şey şiir değildir. Radyo, sinema ve televizyonda, renkli gazete ve dergi sayfalarında cereyan eden toplumsal hengâmelerde bu zevki ve duyguyu zehirleyip saptırmışlardır, şiir sözcüsü sadece 'dert' kelimesini, böylesi toplumsal ıstırapların, arzuların, hasretlerin ve hastalıkların bütün anlatımlarını yeniden kullanmak istiyor. Bugünkü hayat karabasanlarla doludur. Ama her tür şiir bir haykırış olmaktan uzaktır. Bazı kural ve yasalara riayet etmedeki çekingenlik, korku, utanma ve ünlü olma isteği günümüz şairinin çevresine çekilmiş bir duvar gibidir. O yıkıcı ve fesat etkenlerin aksine camiasının heyecanlı ve coşkun düşüncesinde değil zira onun için sadece şairlik unvanı yeterlidir ve dediğim gibi sadece "Ah üzülüyorum" demeyi hatırlamıştır ve bu cümle beyanıyla elçilik misyonunu sonlandırdığını sanıyor.

Konferans vermeyi ve kederli fotoğraflarımızı yayınlatmayı veya "Acaba et yemeğini mi çok seversiniz yoksa ispanağı mı?" türünden sorularla "Ben merhum melik'ülşuera ve merhum milli şairin görüşündeyim" türünden cevapların kendi şairlik kişiliğimizi bir şekilde camia-da ispat ettiğini düşünüyoruz.

Ben iyimserlikle ve temiz yüreklilikle bugünkü şiir akımına bakan bir grup şairin ve hatta kimi zaman batı edebiyatıyla mukayese edenlerin aksine günümüz şiirinin bir iki konu hariç -önceden de işaret ettiğim

gibi- temelsiz ve içi boş bir şiir olduğuna inanıyorum. Eğer günümüz İran şiirini yabancı bir ülkede tanıtmaya kalksalar ister istemez sayıları bir elin parmaklarını geçmeyen şairler ve şiirleri gerçeğiyle karşı karşıya kalacaklar. Kabristana benzer ünlü sanat ve edebi muhitimizde bir iş başaranlar gitgide hayatı ve umudu unutsalar da bu fesat ve kirliliği yaratanların cebri baskısı altında meydandan çekilip gidecekler. Çölde durup bir cevap işitmeden haykırmak ve bu işe devam etmek için mutlaka bir güç, bir iman ve insanüstülük gerekiyor.

Taze Hava, Son Şahname ve Kış gibi bir takım kitaplar sessizlik tuzağıyla karşılaşıyor, İbrahim Sehba Bey ile merhum Sadık Sermed'in fabrikasyon yapımı gazelleri bu toplumun övgü ve beğenisini kazanıyorsa ve hâlâ en büyük arzusu ...müsabakasına katılmak, ...şarkısını dinlemek, en büyük yazarı Hüseyin Keli Mustean ve en güzel duygu sembolü Mehveş ise artık gerisini siz düşünün. Günümüz şiirinin gelişmemesi ve olgunlaşamamasının küçük hatası toplumun boynunadır. Zevklerin ve düşüncelerin bolluğu içinde böcek gibi kıvrılan bir toplum asla büyük sanatçı yetiştiremez ve hâlâ insanlık merdiveninin ilk basamağına bir adım atamamış bir takım sanatçılar pis tırnaklarını kesemeyecek kadar bayağılıklarını sanatçılıklarına bağladıklarından asla büyük bir eser yaratamazlar.

Yaptığımız bu girişten sonra günümüz Fars şiiri üç yönden incelenebilir. İlki içerik ve tema, ikincisi dil ve üçüncüsü vezin.

Genel olarak ortaya çıkışından bugüne kadar yol alan Fars şiirinin son yılları bu üç yönün en ilginç aşamalarından biri olmuştur. Ama yeni şiir olarak adlandırılan bu değişim ve gelenekten ayrılığın neticesi sadece şiirin geldiği uç noktayla karşılaştırıldığında çok da ümit verici değildir.

Günümüz şiirinin içeriği en önemli ve en birincil özellik olan zeka derinliğinden uzaktır. Şair çocukça kelime ve tasvir oyunlarına girişmiştir. Onun söyleyecek bir sözü, neticede bu işi taşıyacak bir mesajı yoktur.

Günümüz şiiri toplumsal meselelere karşı çok az samimiyet ve sadakat göstermiştir. Sanki dosya için bu türden belgelere de ihtiyacı var sanırsınız. Sadece Nima'nın ve diğer şairlerden bir ikisinin eserinde şimdiki şekilde derin bir duygu ve anlayış bulunmaktadır. Şamlu'nun bir şiiri:

rezil yıl
r zg rl  yıl
gözü yaşlı yıl
kuşkulu yıl
kısa istikametli ve  mit dolu yıl
gururun dilendiği yıl
dertli yıl, ezalı yıl...

Eleştiriyorlar ve buna *“her türlü g zelli ten ve teknikten yoksun”* diyorlar, insan büyük bir insafsızlıkla karşı karşıya kalıyor.

Amacım şahsi bir taraftarlık yapmak değil, beğenilerime ve kararlarıma hükmeden kişisel saiklerimi bundan çok daha hakir görürüm. Ben sadece şiiri düşünüyorum ve bence bu birkaç kısa mısra, aynı sadelikte, karanlık yılların mahiyetini üzüntülü bir şekilde açıklamaktadır. şamlu eserlerinin tümünde kendi toplumunun meselelerine geniş bir açıdan bakmıştır. O,  evresinin sıkıntısına ve karanlığına kanlı canlı kelimelerini katmıştır. Ondaki acı ve duygu hem güzeldir hem de insanidir ve zaman zaman şiiri bir yere kadar epik bir eser olarak yükselmektedir. şiirin her mısrasında ve her kelimesinde şamlu, insan düşüncesi ve duygusuyla yeni ve aynı zamanda tanidik geliyor. Kelimeler, sert ve kaba olarak temiz arzuları ve kavramları açıklamaktadırlar. O şiir derinliğinde çocuksu masumiyetle güneşi ve hayatı çağırıyor, onun protesto ve intikam haykırışları bir tür istek, gerçek ve hüzünlü güzel bir temennidir.

Onun teslimi inan sızlıktan değildir. Bekleyişinde ve suskunluğunda bir şekil var ve sanki kendi içinde bir fethetme düşüncesi ve feryadını besliyor.  midi ve iyimserliği temiz y rekliliğinden dolayı boşalmıştır. İnsana gizlice *“Hiç bir şeye güvenme”*, diyor.

Ben hiçbir zaman şamlu ile karşılaşmadım. Her ne kadar onun hakkında zaman zaman ani bir öfkeye kapılarak özel bir hükümde bulundysam da benliğimde insani bir duyguyu anlatan dürüst bir tını olduğundan asla yalnızken onun şiirini  vmemişimdir. Onun şiiri hakkında çok şey söylenebilir ve yazılabilir ama şu kısa birkaç satırda mümkün değil.

Toplumsal meselelerde çalışanlardan biri olarak 'Ümid' adı zikredilebilir. Şahsen her ne kadar onun şiir diliyle hemfikir olamasam da bugün dil hakkında konuşmuyoruz, kelimelerin geri planında ve şiirin iskeletinde dalgalanan şiirin asli varlığından ve gerçeğinden bahsediyoruz. Ben zaman zaman onun şiirini sanki boğazımda hissediyorum. Onun şiiri maalesef hüznünlü yakınma ile doludur ve inançla, bilgiyle yüklü ümitlerin yok oluş kokusunu vermektedir.

Onun şiiri coşku ve güvenin doruğunda birden kendisini aldanmış ve yapayalnız bulmuş bir kuşağın arzularının, çabalarının ve mahrumiyetlerinin doğru sözlü aynasıdır. Onun şiirinde her insan ve eşya tasviri sadece sihirli bir tını gibidir. Onun şiir kalıbı genel bir kalıptır, en sessiz darbeleri, yüksek ve seçkin bir aruzdan dem vurur. O şiirinde kendisini bir inanç gibi açar ve duygularında şaşırtıcı bir güç ve enerji vardır.

Nima, Şamlu ve Ahavan'ı bir tarafa bırakacak olursak toplumsal meselelere ilgi gösteren diğer şairlerin eserleri genellikle zorlama ve yapaydır.

Dert ortaklığı sadece kelimelerin görünüşünde vardır, kavramların ruhunda ve derinliğinde yoktur. Açlıktan bahseden kişinin bizzat renkli bir sofraya oturduğu ve karnını doyurmakla meşgul olduğu açıktır. Bu tür şiirlerin hüznünlü toplumsal gerçekliklerle kurdukları ilişki ve alaka o kadar zayıf ve o kadar çocukçadır ki siyasi şartlar değişir değişmez eser ve yaratıcısının çoktan unutulup gittiğini nitekim çok gördük.

Günümüz şiiri aşk, gazel veya lirik yönlerden yüzeysel ve olgunlaşmamış duyguları şiir olarak sunmaktadır.

Günümüz şiiri gerçek manasıyla çok az sevebilmiştir. Günümüz şiirinde aşk; ya hayatın asabi ve sabırsız hatlarıyla bağdaşmayacak kadar abartılı, ıstıraplı ve sancılı, ya da insanın aklına ister istemez geceleri damlarda eş arayan erkek kedilerin 'miyavlamalarını' getirecek kadar çok ilkel cinsellik sorunuyla doludur.

Günümüz şiirinde aşk en güzel ve en temiz insani duygulardan biri olarak asla akla gelmiyor. İki tenin birleşmesini ve bu güzelliği ilkel bir ihtiyaç ve istek derecesine indiriyor.

Günümüz şairinin aşk meselesiyle ilgisi yüzde yüz sınıfsal bir ilgidir. Günümüz şiirinde aşk bir parça temenni, bir parça ıstırap ve sancıdan

ve sonu da biraz her şeyin sonu olan kavuşma hakkındaysa da her şeyin yeniden başlayabileceği bir sözden ibarettir. Aşk duygusal ve düşünsel dünyalara, ufuklara, meraklara yeni bir pencere açmıyor.

Günümüz şiiri sadece menfi yönlerde bir şiiri başarılı kılabilir, şiir kalıbını ele geçiren düşünsel ve ruhsal aylaklıklar, güvensizlik, mutlak inançsızlık, ümitsizlik ve şüphe gibi bir takım mazmunlarla inzivadaki bir şairin, ki aynı zamanda en genel haliyle neslimizin tedavi edilemez hastalığı olan melankoliyi kağıtlara aktarması sebebiyle, şiir zaman zaman kendine has bir canlılık göstermektedir.

Günümüz şiirinde epik kavramların yeri boştur, kan, gurur ve inançtan esinlenerek kendisini yaratacak epik bir esere kadar, bu alanda verilmiş eserler daha çok yumuşak ninnilere benzemektedirler.

Buna karşın günümüz Fars şiiri, içeriği hiç de şairane olamayan gereksiz kıskaçlardan kendisini kurtarabilmiş ve şiirin gerçek manasına ve özüne daha da çok yaklaşabilmiştir. Günümüz şiiri artık nasihate, öğüte, vasiyete, yargıçlığa, hakimliğe ve destan yazarlığına vesile olmamaktadır. Şiir, şiiri yaratmaya başlamıştır. Her ne kadar bu yolda başarısı çok az ise de artık güçlerini sapa yollarda kaybetmemekte, kendi sınırlarını bilmektedir, bu övgüye değer ve etkili bir adımdır. Günümüz Farsça şiirin içerik ve kavramını bir kenara bırakırsak benim burada en büyük eleştirim kullanılan dil türü üzerinedir.

Günümüz şiir dili yalancı, tembel ve çekingendir, duyguları belirtmek için üstlenmiş olduğu vazifenin geniş imkanlarından hiçbir şekilde faydalanmaz. Günümüz şiir dilinin iki yönü vardır. Ya çok değerli, faziletli geçmiş mutabakatlara yaslanmıştır ya da çok düzensiz, terk edilmiş bir patika gibidir. Genel bir çizgideki kelimelerin benzer anlamları olsa bile her biri tek başına bağımsız bir kavramı ifade eder. Günümüz şiirinde kullanıldıkları zaman çok nazik bir şekilde birbirleri lehine kenara çekilirler.

Günümüz şairi sadece kelimenin güzelliğiyle ilgilenir, anlamıyla değil. Asla 'hoş' yerine 'güzel' kelimesini kullanamaz çünkü bu ikisi aynı anlama sahipse de asla içe sinmezler.

Şiirimiz bir parça yeni kelimelere ihtiyaç duymaktadır, bu yeni kelimeleri şiire yerleştirme cesaretini kendisinde bulmalıdır. Sadece keli-

menin gerçek anlamını teşhis ederek ve onu doğru kullanarak günümüz şiir diline sıcaklık ve yeni bir hayat verilebilir.

Kelimeler çok kaba ve çok çirkin de olsa, ihtiyaç hissedildiğinde şiirsel geçmişi yok diye bir kenara bırakılmamalıdır. Maalesef günümüz şairi böyle yapıyor.

İnsan sadece Şamlu'nun şiirlerinde, dil imkanlarından yararlanan bir şairin dikkatini ve cesaretini hissediyor. Onun şiir dili ne tumturaklıdır ne de sıradandır. O fasih, canlı ve yalın yazıyor, onun şiir dili günümüzün canlı kelimelerinden seçilmiştir.

Sadece belagat yeterli değildir, günümüz şiiri canlı bir dille konuşmalıdır. Yalın ve acımasız bir dil günümüz hayatının geçerli anlarıyla uyumludur.

Şiirlerimin birinde 'et' kelimesini kullandığımı hatırlıyorum ve bu şiir, bu kelimeyi kullanmam sebebiyle oldukça büyük bir grup tarafından itiraz görmüş, ayıplanmıştı. Arkadaşlarımdan biri bana 'et' kelimesi yerine 'iskelet' kelimesini kullanmamı önerdi yani 'mis kokulu et' yerine 'mis kokulu iskelet' yazmalıyım çünkü kendisi 'et' kelimesinin insanın aklına doğrudan kasap dükkanındaki çengellere asılmış etleri getirdiğine inanmaktaydı. Gerçi ben şimdi bile bu kelimeyi değiştirmekten dolayı pişmanım, çünkü ben 'et' demek istiyordum 'iskelet' değil, et kelimesi oldukça maddesel ve dokunulabilir bir şey ayrıca bu kavram benim hissettiğim kavramdı. İnsanların zihinlerinde kayıtlı olan kelimelerin benim çalışmamla nasıl bir ilgisi olabilir? Eğer 'et' kelimesi Fars şiiriyle ilgilenenler için sadece kasapta var olan 'et' kavramıysa, onlar istemedikleri veya bundan daha iyi ve daha insani bir kavram yaratamadıkları içindir ve benim vazifem, şiirimdeki kelimeleri onların beğeneceği şekilde düzenlemek değil. Belki de onların bu kavramlar için kendi beğeni ve anlayış düzeylerini yükseltmeleri gerekir. Bu küçük bir örnekti. Kelime seçiminin nasıl sahtekarca olduğunu söylemek istedim.

Günümüz şiirinin 'kaliteli dil'i, tıpkı mağazaların vitrinlerinde asılı, temizlenmiş, yıkanmış ve ütülenmiş temiz elbiseler gibidir. Nezaketle küfür eder, kusursuz bir dille doğa manzaraları tarif eder, akıcı bir dille sevgiliyle konuşur ve bu şaşırtıcı akıcılığın, kusursuzluğun ve nezaketin sadece üniversite profesörlerinin, bilim adamlarının ve gösteriş me-

raklılarının sorunlarına uygun olduğu, şairin sorununa uygun olmadığı unutulur ve en büyük hata da çoğu zaman açıklanması gereken duygu-yu en başta coşkun bir duyguyla vermesidir. Eğer dil kaynağını hayattan alıyorsa hayat gibi zaman zaman ona can veren çirkinlikleri, uyumsuzlukları da olabilmelidir.

Asil ve dürüst bir dili olan ve bir takım kelimeleri bütün arılığıyla şiir dilinde yaşatmaya çalışan şairlerden bazıları, inançları nedeniyle günlük hayatta kendi kavramlarını açıklamada yeterince güçlü olamamışlardır. Ben onların çalışmasını gereksiz bir çalışma olarak görüyorum, kelimeler bizzat kendi zamanı ve çevresinin şartlarına ve ihtiyaçlarına tabi olduklarından yeterince güçlü ve faydalı olurlarsa asla ölmez ve yerlerini başka bir kelimeye bırakmazlar. M. Ümit 'Ahavan' Fars dilinin geçmiş geleneklerine dayanarak bu alanda canlı ve yaşayan eserler yaratan bir şair olarak hatırlanabilir, çünkü onun dilinde şiir hasletleriyle uyumlu bir olgunluk var, sıradan kelimeler içeriğini hiç bozmadan onun şiirinde yer alabiliyor ve kendisini yaşadığı çevreyle uyumlu kılalabiliyor. Onun dilini beğenmememe rağmen bugün ile geçmişin kelimeleri arasında bir tür birlik yaratmadaki gücünü asla inkar edemem. Onun şiir dili temiz, ağır ve asil bir dil örneğidir. Dilin mantıklı ve sarıh örneklerini Nima'nın bazı, Şamlu'nun ise birçok eserinde görebiliriz.

İkinci grup, yani dilin asaletini önemsemeyen insanlara Rahmani iyi bir örnektir. O kelimelerin duygu yönünü iyi anlamıştır. Onun dili halk türkülerinde kullanılan bir dil gibi doğrudan insanın kalbine işliyor.

Ve diğerleri yani birinci ve ikinci grubun dışında kalanlar, güzel kelimelerle yaptıkları balonumsu şeyleri şişirerek kendilerini ve başkalarını aldatmakla uğraşanlar. Bunlar Farsçada var olan binlerce kelime arasından sürekli sınırlı ve belirli sayıdaki kelimeleri kullanmaktadırlar. Günümüz şairi kendini bu sınırlamalara esir etmemeli, bu ayrıcalıklı çalışma bugünkü şiir dilinde öyle bir yere gelmiştir ki mesela 'gübre' kelimesi, kötü koku sebebiyle yerini güle, sümbüle bırakmıştır. Güzel bir şey, en çirkin şeylerle yer değiştirebiliyor. Şairler kelimeleri dezenfekte ediyor ve günümüz şiir dili böyle bilmediğimiz sebeplerden dolayı cansız, halsiz, hayatla uyumsuz bir dil olup çıkıyor. Eğer bu sorunu çözerse-niz problemlerin büyük bir kısmı da kendi kendine çözülmüş olur.

Vezin konusunda, Nima'nın tarzının takip edilmesinin gereğine inanıyorum.

Daha çok bugünkü Fars şiiri konusunda yaptığım eleştirilerim ilk eserlerimden çoğunu da kapsamaktadır. Şimdiye kadar yayımlanmış olduğum üç kitapta belki yedi, yahut sekizden fazla güzel şiir, günümüz kriterleri ölçüsünde oluşmamıştır. Ve ben bu alanda kendimi diğerlerinden daha fazla eleştiriyorum.

Ben şiire yeni başladım, bundan önce arıyordum. Bundan daha fazla bir şey söylemem mümkün değil. Eğer yazdıklarım bazılarını öfkelendirecekse onlardan korkum yok vaktimi cevap vermekle harcamayacağım çünkü yazıklarına gerçekten inanıyorum.

1961 Mihrimah

‘SON ŞAHNAME’ ÜZERİNE İNCELEME

Son Şahname, Mehdi Ahavan Salis’in (M. Ümit) geçen sene yazın yayınladığı üçüncü toplu şiir kitabıdır.

Bu yeni bebeğin doğuşu öyle sessiz sedasız oldu ki her zamanki gibi hizipleşmeyle ve birbirlerini yemekle meşgul olan muhterem sanat eleştirmenlerin ilgisini tek satır bile çekmedi. Avrupa’da neler olup bittiğini görene kadar bütün yıl boyunca pinekleyen, neredeyse bir iki konu hariç, mesela bugün hangi ünlü yazarın doğum veya ölüm günüyse teselli veya tebrik bilgisini yabancı dergilerden alalacele tercüme edip sanat haberi olarak Tahran’ın sanatseverlerine sunan aylık ve haftalık edebi dergilerden hiç biri en küçük bir tepki göstermemektedirler. Sanki onların tanınmış olmalarıyla kimse iftihar edemiyor da sadece bunlar ilgi ve tepki gösteriyorlarmış gibi.

Ve bugün sadece basit bir okur olarak ben, bir sene sonra bu kitap hakkında konuşmak isterim. Benim işim şiir eleştirmek değil. Ben bu kitabı var olduğu sürece izlerim. Şahsen beğendiğim için değil.

Meşhur Son Şehname kinayelidir. Ondaki kinaye epik bir şekilde sona eriyor. Rüzgarda sallanan bir aşıyan, Yürürken kara batan yaya. Ani duruş. Şehrin kalbi sayılan saat ve arzularının cenazesinde yalnız kalan bir adam.

Bu kitapta halkın içinde yaşayan, halkın içinden çıkmış basit bir adamın, halkın gizli üzüntülerini, özlemlerini ve onların ağlamaklı tınlarını yüksek sesle tekrarlaması var.

Bu kitap, mağrur ve güvenli zamanlarında sokaklarda nara atıp şimdilerdeyse gece yarılarna kadar dükkan tezgahında satış yapan, ümitsizliklerini ve hayal kırıklıklarını sarhoşluğun rehavetiyle teskin etmeye çalışan insanların kendilerine özgü aylaklıklarının macerasıdır. Bu kitapta şairin eğilimi daha çok toplumsal meseleler üzerinedir, suçlanmış ve ayaklar altına alınmış bir gerçeğin, asil ve mazlum bir güzelliğin yok oluşuyla ilgili şikayeti üzüntüyle ele alıyor. Kelimeler ve betimlemeler akıncı güruhu gibi, şiir kül renkli caddelerde peş peşe ortaya çıkıyor ve insan kalbinin kapısını çalıyor.

Kitabın ilk şiiri olan Nadir ya da İskender adlı kıtasında ve günümü-

zün toplumsal hayatıyla doğrudan ilişkisi olan şiirlerinin tümünde, güvensizce ve öfkeyle etrafına bakınıyor, incinmiş ve asabi bir halde içini döküyor:

*Nadiri ortaya çıkmayacak, ümit işte
Bari İskender ortaya çıksın*

Büyük Saat, Konuşma, Son Şahname, Haber, Ulak ve Cerahat adlı kıtalarda insan sürekli bu öfkeyi, nefreti ve inançsızlığı hissediyor.

Bu kitabın en güzel kıtalarından ve şimdiye kadar söylenmemiş yepyeni bir şiir olduğu anlaşılan ve şüphesiz en güçlü şiirlerinden biri olan Son Şahname'de, çağımızın hamaseti anlatılıyor.

Hafakanların bastığı, hayatın ezip fasitleştirdiği, kanların tıttığı bir dünyadan masal anlatılmaktadır.

*hani nerede
bu kale payitahtında kargaşalık çağının ayini
ekşi suratlı çağ
ayın yörüngesinden geçti
lakin ayın bulunduğu yerden yeterince uzak*

Yarımlarından umutsuz olan, tehdit edilen, güvenilmeyen insanların hayat çizgileri sanki suda şekilleniyor. Birbirlerinin kalplerine yabancı olan insanlar, birbirlerini boş yere ayırıyorlar, hastalıktan mahkumların idamlarını izlemeye gidiyorlar.

*kan içicilerin çağı
uçma çağındaki kuşların asılsız dışkılarıyla
tanrının dört sütun yedi iklimini öfkелendirdikleri
haberinin en korkunç çağı*

O, uykuya benzer unutulmuşlukta endişesini su taşkını gibi her yere yayar, bugün hürmet gösterilmeyen ve ayaklar altına alınmış geçmiş güzelliklere büyülenmiş gibi gözünü diker ve bu şaşkınlığın verdiği saf ve

iyi niyetli bir gururla birden haykırır:

*biz çağın payitahtını fethetmek için geliyoruz
biz
tarihi kalelerimizin fatihleri
her çağın görkemli şehirlerin şahitleriyiz
biz evet
asırlardır üzgün bir iffetin yadigarıyız*

Ve sonunda çöplerin ve leşlerin yığıldığı muhitin karanlığında ve soğukluğunda gözünü açar ve çıkmaz sokağı görür. Bugün artık o 'fetih' kendi eski manasını kaybetmiştir. Bir kalbi meze gibi milyonlarca kalbin arasından taksim edemiyor. Bir kalple milyonlar için masum, mutlu ve huzurlu bir kalp satın alamıyor. O fetih türküsü okuduğu savaşı kınıyor ve susuyor.

*ey saçma sapan konuşan miskin, diğer perdeyi aç
kardeşsizliğin kuyusundan hayatın elleri çocuğu kurtarmayacak
o adam ölü adam
Ferruhzad oğlunun öyküsünü yaşa*

Haber, Konuşma, Ulak, Kar ve Cerahat bu acılı teslimi açıklamaktalar, onun düşüncesi uyurgezerler gibi terk edilmiş ve uzak bir baharın koku dolu gölgelerinde doyuyor ama o artık geri dönmüş ve çıkmaz sokakta oturan bir varlıktır. O artık aramayı düşünmüyor çünkü yolların her biri bitimsiz bir seraba bağlanmakta ve ışık selinin belirsiz parlaklıkları peşinde değildir.

*ey sonsuzluk için yollara düşmüş olan
sonsuzluk için artık köyleri ve şehirleri bırak
asla ve asla
benim garip çölüme
bakma, bakma*

(Haber)

*ben rüya gördüm
sen rüya gördün
o rüya gördü
biz rüya gör....*

yeter

(Konuşma)

*onun göğsünde hissiz pis bir taş var
hiçbir bulut ve yağmur yardım için yıkamıyor
onun engin denizi dondu.*

(Cerahat)

Miras, Bataklık, Kaside-ki çok özel bir yönü var- şiirlerinde hem o hayatın içine bakıyor, hem de sanki binlerce kalpten konuşuyor.

Miras toplumumuzun maddi ve manevi yoksulluğuna öfkeli bir başkaldırı ve öteden beri var olan ve asla bir neticeye ulaşmayan bu hastalığın kökünü kazımak için kişisel ve toplumsal çabaların etkisiz bir işaretidir.

Bu şiirde onun kalbi her an patlayacak eski bir öfkeymiş gibi, kelimeler boğazında dolanıyor.

*bundan çok uzun seneler önce
ben de bu deriyi temelli yenileyeyim istedim
diğer binlerce çirkin astarla birlikte ta yürekten haykırdım
bu olmasın o olsun...*

(Miras)

Deri, fakirleşme ve bozulmanın manevi bir sembolüdür, şair onu yenilemek istiyor, fırlatıp atmak değil, sırmalı ve renkli cübbeler de dış görünüşe bakan paragöz bir toplumu gösteriyor.

*Hani nerede, hangisi senin bildiğin sırmalı ve renkli cübbe?
Benim eski kürkümün yırtık pırtıklığından başka daha
temiz olabilir mi?*

*Bunların hangisiyle ona hilat yapayım?
ki alış verişte zarar etmeyeyim*

O bu şiirde sadeliğiyle iyi bir insan olan babasından, küçük bir ailenin sınırlı ve yoksul hayatından, bu miras yükünü omuzlama denemesinde yalnız kalmasından ve binlerce utanılası acıdan gizlenmiş bir kapıyı bize gösteriyor. Bu şiir hayatın büyüklüğünü hiçe sayan, paranın parl-tısına aldanmayıp fakirliğinin yarattığı izzet-i nefis ve ruhsal büyüklük ile doludur.

*sevgili kızım
kirli şeylerden uzak dur ve bu şekilde temiz kal*

Bataklık kasidesi, ölümsüz ve sonuçsuz bir öykü uyanıklığımdadır. Kendi idamlarına giden mahkumlar gibi sokaklardaki bir takım insanların gönül tasasıdır, bu insanlar kımıldamak ve harekete geçmek istemekteyseler de kendi içlerinde bir dalgalanma ve bir hareket olmaksızın yıllardır hiç açılmamış bir kapı gibi tembelce ve keyifsizce esinti beklemektedirler. Yine bu insanlar layık oldukları ve heves ettikleri hayat çevresinin sükunetini içe çekmekte ve yollarını kaybetmiş iki medeniyetin sınırda karşılaşp adına şehir dedikleri çölün korkunç boşluğunda, kirli ve hasta lezzetlere sığınması gibi saatlerce meydanın kenarında durup, alçalıp yükselen renkli fiskiyeyi şaşkın gözlerle izlemektedirler.

*bir avuç sararmış yaprak gibi geçen yılın günlerini
değersiz anların ayakları altına teslim ediyorum
bir yığın yalan, pişmanlık
ve saçmalıkla dolu
ayık veya sarhoş anlar
ve geceleri sarhoşluk, göz yaşı ve unutulmuşluk dağının ardını
değerini yitirmiş ve kararmış bir avuç para gibi
parlatıyorum*

1., 2. ve 3. Gazel'de ve Işık Pencereleeri'nde, aşkı basit ama asil ve derin

bir duygusallıkla tanımlıyor, onun düşüncesinde ıpışıl, tertemiz bir yücelik var ve huzurlu bir sığınak gibi kendini karanlıkta gösteriyor.

Tulu, Hazan, Kargaların Dönüşü'nde yeni betimlemelerle doğayı açıklamaya başlıyor ve günbatımının üzüntüsünü yeni bir pencereden gösteriyor. Tulu da içerik açısından çok yeni ve canlıdır. Hem düşünsel yönü güçlüdür hem de insanların hayatını çok yakından gösteriyor. Basit ve hüznünlü bir dili var, tıpkı yatağında akan saydam ve parıltılı bir su gibi kelimelerin müzikal tınısı hissediliyor. Zihinsel betimlemeleri veya imajları onun şiirine özgüdür, zengin bir ifade gücü vardır.

o boğucu sükunette

üryan gibi yatağa teslim olmuş, ya ölmüştür ya da uykudadır

Onun şiirinde bahse değer bir konu varsa o da dildir. O kelimelerin saflığı ve asaletiyle özel bir şekilde ilgileniyor. O kelimelerin kavramını ve gerçekliğini hissediyor ve her birini öyle yerinde kullanıyor ki başka hiçbir kelimeyle değiştirilemiyor. O dilin geçmiş geleneklerine yaslanarak ve bugünkü hayatın unutulmuş kelimelerini karıştırarak yeni bir şiir dili yaratıyor. Dil uyumlu şiir ortamıyla olgunlaşır. Onun şiirinde bugünkü hayatın kelimeleri geçmişin ağır ve mağrur kelimelerinin yanında oturduklarında içeriklerini değiştiriyor ve şiirin bütünündeki ihtilaflar unutuluyor. O bu açıdan insana elinde olmadan Sadi'yi hatırlatıyor. Ben onun şiiri konusunda daha önce de konuşmuştum ve bugün geçmiş konuşmaları tekrarlamak istemiyorum. O zamanlar ben kendisinin bu dilin takipçisi olduğunu bilmeden çalışmasını övüyor ve onu ilerlediği yolda başarılı ve muzaffer görüyordum.

Ahavan'ın şiiri ve onun şiir dili konusunda çok şey yazılabilir, ben bu kısa süre içinde sadece onun şiirinin özelliklerinden bir kısmını açıkladım, geniş ve derin bir eleştiriyi bu konuda uzman, ayrıca dikkatleri ve düşünce birikimleri benden daha iyi olanlara bırakıyorum. Ahavan şiirimizin parlak simalarından birisidir ve şimdiye kadar yayınladıkları saygıya ve övgüye değerdir.

Aban, 1961

“-NİÇİN ŞİİR YAZIYORSUNUZ?”

-Ben de henüz neden şiir yazdığımı anlayabilmiş değilim. Yalnız aşırı bir ihtiyacın ve yoğun bir coşkunun beni bu yola çektiğini hissediyorum ve işin başında payıma düşen bütün acı ve sıkıntıya rağmen sırf huzurlu ve mutlu hayatım olacak diye, şiir ve sanat denilen şeyle birden bağımı kesemem, böyle bir gücüm yok. Belki kendi tesellimi şiirde aradığım için şiir yazıyorum, belki de söyleyemediklerim içindir ama başkalarının dediği gibi hayatın ve yaşamın tadını çıkarabilmem için bir gün bendeki bu alevin sönmesini, bütün bu arzu ve duyguların kalbimde ölmesini arzu ediyorum.

Allah'ın kederden daha güzel bir şey yaratmadığı, kederdeki gizli sarhoşluğun ve lezzetin dünyadaki bütün mutluluklara eşdeğer olduğu ve bugün çok üzgün olmam nedeniyle bunu mutluluk olarak bildiğim doğrudur, ancak her şeye rağmen, hiçbir üzüntüsü olmayanlarla karşılaştığım zaman ister istemez onlara imreniyorum. Şiirden başka hiçbir şeyin beni ikna edemediği tartışılmaz bir gerçektir ve yalnızca bu düzeyde hoşnutluk duyuyorum.

Ruşenfıkr Dergisi, Ekim 1955

“HER DÖNEMİN KENDİNE HAS BİR RUH HALİ VARDIR”

Söyleşi: İreç Girgin

-Hayat hakkında neler söylersiniz?

Vallahi bu konuda konuşmak bence çok yorucu ve faydasız bir iş. Evet, şehirli veya köylü de olsa dünyaya gelen her insanın bir doğum tarihinin olması, bir okulda okuması bir realitedir, bir yığın çok sıradan olayın, mesela çocukken havuza düşmek, öğrenciyken kopya çekmek veya gençken âşık olup evlenmek gibi şeyler hayatta nihayetinde herkesin başına gelebilecek şeylerdir. Ama bu sorudan amaç benim şiirle ilgilenmem gibi insanın işiyle ilgili bir yığın meseleyi açıklamak ise henüz sırası olmadığını söylemeliyim, çünkü ben şiir çalışmasına ciddi şekilde henüz yeni başladım.

-Günümüz şiirinin ne gibi özellikleri olmalı? Günümüz şiirinin konumu, zaafı ve olumlu yanları nelerdir?

‘Yeni şiir’ demeyip ‘günümüz şiiri’ dediğiniz için size çok teşekkür ederim. Çünkü şiirin, yenisi ve eskisi olmaz. Günümüz şiirini dünün şiirinden ayıran ve ona yeni bir şekil veren şey, çünkü hayatla, bugünkü hayatın maddi ve manevi formlar arasındaki ayrılığıdır.

Sanatın bir tür ifade ediş ve hayatı yenilemek olduğunu düşünüyorum, zaten yaşam da değişken bir şeydir. Sürekli değiştiren, geliştiren ve genişleyen bir cereyandır. Sonuç olarak sanat için şu açıklanabilir, her dönemin kendine has bir ruh hali vardır ve bunun dışındaki şeyler de doğru değildir, sanat değildir, bir tür sahtekârlıktır.

Bugün her şey değişti. Dünyamızın Hafız’ın ve Sadi’nin dünyasıyla hiçbir ilgisi yok; hatta benim dünyamın babamın dünyasıyla bile hiçbir alakası olmadığını, mesafelerin söz konusu olduğunu düşünüyorum. Yaşantımıza, bu hayatın düşünsel ve ruhsal çevresini yaratan yeni etkenlerin girdiğini düşünüyorum. Günümüzde bir insanın bakış açısının, yirmi yıl öncesine göre tamamen değişmiş olduğunu düşünüyorum.

rum. Değişik anlamları olan ve bence çevre şartlarına göre doğan din, ahlak, aşk, şeref, cesaret, kahramanlık gibi kavramlar... aslında yaşam çevremiz değiştiğinden bu kavramlar da değişti. Basit bir örnek vereyim: Aşk konusunda konuşuyoruz; daima bir sevgi sembolü ve göstergesi olmuş Mecnun'un şahsiyeti başka türlü yaşayan bir insan olarak bana göre gülünçtür. Psikolojik olarak analiz edildiğinde, onun aşık olmadığını, hasta olup, sürekli kendisine eziyet etmek isteyen birisi olduğunu görüyorum. Bu sevgi tümüyle değişti. Otomobilini yarışçı gibi yüz yirmi kilometre hızla süren, polisin de ha bire ceza kestiği bizim dönemin Leyla'larını düşünün, şimdiki Mecnunlar bu Leylalar için o kadar üzülüyor. Bu Mecnunlar, siz bakarken hâlâ ve hâlâ bizim edebiyatımızda (Elbette biz onlara edebiyat demiyoruz, ancak 'edebiyatlığı' kendi aralarında söz konusudur) hâlâ ve hâlâ aynı söğüt ağacının altında oturup kargalarla ve geyiklerle dertleştiklerini görürsünüz.

Her halükarda 'günümüz' şiiri bu dönemin özelliğine sahip bir şiir olmalı ve aynı zamanda bu şiirin yaratıcısı şiirin içeriğine bir değer katabilecek, dünyaya çalışmaları ölçüsünde bir sunum yapabilecek ve onlar arasında kendisine bir yer edinebilecek kadar tecrübeli ve ölçülü bir insan olmalıdır.

-Günümüz şiirinin olumlu ve zayıf noktaları?

İlkin şiirimizin özelliklerinden başlayayım. Peşinden gittiğimiz ve 'günümüz şiiri' adıyla var olan şiir türünün, çevremizle bir bağı olması da yine de adına 'şiir' dediğimiz şeylerden daha iyi olduğunu düşünüyorum.

Ancak şiir canlı bir varlık gibi olduğundan, canlı şeylerin de biraz kusurları ve noksanları olur. Büyük kusuru düşünüyorum; şiir demek istemiyorum, belki bütün sanat çalışmaları. Peki niçin bu tür çalışmalar erginleşip bir aşamaya gelemiyor ve çevre oluşturmuyor? İster okuyucu yönünden olsun ister yaratıcısı yönünden burada daha çok sanatın eğlendirici hali görülür. Ben hiçbir zaman bir şiirin biçim açısından nasıl bir değeri olduğunu, hangi mesajı içerdiğini, ne demek istediğini görecektir kadar şiire karşı meraklı bir şiir okuru görmedim. Bazıları da as-

linda bu çalışmalarla hiç bir alakası olmayan bir avuç sıradan ve çocuk- su meraklının peşinden gidiyor. Çünkü çevre yok, yön oluşmuyor, do- ğal olarak insanlar kendi içlerine kapanıyorlar, eğer kendi içlerine kapa- nır ve eğer yeterince de güçleri yoksa kaybolup giderler, gitmeseler de şiirleri soyut ve cansız bir şiir olur. Bunun en büyük sebeplerinden bi- risi şiirin hareketsizliği ve gelişememesidir. Ayrıca, şiir sorumluluk taşı- yan bazı insanların anlayış tarzıdır, elbette beş altı konuyu istisna tutu- yorum, günümüz şiirinin ve günümüz hayatının kavramları konusun- da onların anlayış tarzına gerçekten inanırım. Aynen bu durumu resim sanatında da görüyoruz, örneğin bir ressam günümüz hayatını canlan- dırmak için bir yığın kesik ele, küfi yazısına ve bu türden şeylere sığını- yor. Çünkü bunlar çok fazla dekoratifler ve aslında günümüz insanının ruh haliyle de bir ilişkisi yok. Bunlar hobidir. Aynı biçim şiir içinde de var. Ben bir şiirin içinde tandır ekmeği ve buna benzer şeylerin geçtiği- ni bile gördüm. Aslında bu yüzeysel bir şey, bir resimdir, sanat çalışma- sı asla tasvirçilik değildir. Sanatın işlevi açıklama yapmaktır. İnsan var- lığının açıklanması, bir insanın günlük, maddi hayattaki duygu dünya- sının bir yığın resimle hayat bulmasıdır. Bu resimlere dokunmak müm- kündür ve bu tür şeylerin peşlerinden gittikleri için, şiirler genellikle yü- zeysel ve çocukçadır.

Olumlu noktalara gelince. Bizim dönemin şiirini düşünüyorum, yani bu son on yılda başlayan şiiri (aslında çok daha önce, çünkü bu şiir tü- rünü, dönemin en başarılı şairi, Nima başlatmıştı).

Bizim dönemin gerçekten değerli şiir özelliklerinden biri de şiirin özüne yaklaşarak her beytin bir mana içerdiği genel şekilden çıkartma- sıdır, çünkü ne şiirimizde geliştirip aydınlatılabildiğimiz, ne de okurlar için yüzde yüz aşına olabilecekleri bir durum yaratabilmiştik, işte böyle- si bir durumdan adeta çıkarmış; hayata, insana, insani meselelere yak- laşmış, sanatın kökenine ve sanatı besleyen meselelere yaklaşmıştır, daha da yaklaşacağını umuyorum.

Günümüz şiirinde, (Biz günümüzde yaşadığımız için böyle diyoruz!) aslanan, şiirin şiir olmasıdır. Ahlayıp inlemelerle, kederlerle, yıldızlarla, çadırlarla ve kervanlarla dolu olan şiirler değil, elbette bunlar da eğer günümüzün 'bakışıyla' oluyorsa sakıncası yoktur, ancak sorun şu ki bu

tür insanların dünyası aslında hiç ilerlemeyen bir dünyadır ve bizimle de bir alakaları yoktur. Yoksa günümüz insanı, samimi bir insansa, yaşama karşı duyarlılığı varsa ve kendisine yalan söylemek istemiyorsa, sadece şairlik madalyasını göğsüne takmak istediği için, sadece yapmak istediği için kelimeler yaratır. Gazel kalıbında da meseleleri ele alabilir, açıklayabilir, bu günlük meselelerin çok güzel şiiri yapılabilir. Bir şiirde ele alınan şey biçim ve kalıp değil onun içeriğidir ve eğer bir şiirin içeriğiyle, ben kendi dönemimde onunla ilişki kurabileceğimi hissediyorsam bu kesinlikle şiirdir.

- *Günümüzün şiir dili, etkileşimlerden yararlanılması ayrıca yararlanmalı mı bu konudaki görüşleriniz nedir?*

Elbette sözlerim kanun olarak algılanmamalı. Biraz tabiatımla, inançlarımla ve aynı zamanda tecrübelerimle ilintilidir. Her neyse şiir konusunda herkesin kendine özgü düşüncesi olabilir. Ben şiir alanında parlak geçmişi olan bir ulus olduğumuzu düşünüyorum, işte bu şiir mahsullerinin varlığı ve bu mahsulleri bize taşıyan dilin seçimi, çalışmamızı bir parça güçleştiriyor. Şimdiye kadar vücut bulmuş şiirler, şairane bir dille bize miras olarak geçti, ama bu şiirlerde ele alınan konular bana göre bir parça sınırlı ve kendine özgü konulardı ve bence mevcut kelimeler, biraz halsiz kalmalarına rağmen nispeten iyi kelimelerdi, hem tekrarlar sebebiyle hem de bu şiire özgü olması sebebiyle şiirin zihniyetini oluşturmuşlardı, işte bu özelliklerinden dolayı ona 'şairane dil' denilmiştir. Günümüzde bir şairin çalışırken karşılaştığı zorluk, şiirinde şimdiye kadar kullanmadığı bir takım meseleleri işlemek istemesi ve bu meseleleri açıklamak için bir dile ve sözcüklere ihtiyaç duymasıdır. Ancak yapılan bir takım çalışmalarda; *"Bu kelimeleri şiire nasıl sokarız?"* korkusunun insanlarda var olduğunu hep gördüm. Bu kelimelerin şimdiye kadar şiire girmediği için 'şairane' olmadığını düşünüyorlar. Örneğin bir bardak demek istediklerinde küçük kadeh ya da cam diyorlar. Bu bir tür sahtekârlık ama konunun can damarı da burada.

Bence günümüz şairi lüzum ve ihtiyaç duyduğu kadar şiirine yeni kelime sokabilecek cesarete sahip olmalıdır. Elbette bu çalışmayı ya-

pyorlar. Bazı genç şairlerin yazdıkları şiirleri gördüm, doğrusu bir takım yeni konulara eğilmişler ama bu sözcükler henüz şiirlerinin içine tam olarak oturmamışlardı, bunun sebebi de gerçekte ileri sürmek istedikleri bu meseleler karşısında o kadar açık olamamaları ve meselelerin çözümlenmesi için kendilerini bu konulara yeterince verememele-ridir. Sonuçta şiir dilinin metinde kendisini yerleştirebileceği bir kelime olmalı. Mesela tandır ekmeğini bir şiirde kullandığımızda aslında hamurdan yapılmış ve falan özelliklere sahip bir ekmeği amaçlamıyoruz, bu tandır ekmeği bir kelimedenden çok, belki dünün şiirinde kullanılmış ve günümüzün hayatında aslında bu kelimeyle bir ilgisi olmayan komik bir mesele de olabilir.

Önceden söylediğimiz gibi aslında günlük yaşantımız değişti. Binlerce yeni konu yaşantımıza girdi; günümüz şairinin bir işi de bunu bulmasıdır. Eğer samimi olursa, doğal olarak dil de aynı olur ve kelimeler de rahatlıkla o şiirin içinde yer alabilir. Kısacası korkmamalı ve şiire sokmalı. Mümkün olduğu kadar bu kelimeler arttırılmalı ve sınır genişletilmeli. Şimdiye kadar var olan bu sınır aslında şiiri biraz sahteleştir-di çünkü herkes bilgince şiir yazmak istiyor, hiç kimse samimi şiir yazmak istemiyor.

-Erkek şair ile kadın şair arasında bir fark yok ama şiirinizdeki özelliklerden biri de onun kadınca olmasıdır diye düşünüyorum; siz ne düşünüyorsunuz?

Eğer benim şiirim sizin dediğiniz gibi bir parça kadıncaysa, kadın olmam sebebiyle bu çok doğal bir şey. Ne mutlu bana ki ben kadını ama sanat değerlerini bu ölçüler belirleyecekse cinsiyetin artık söz konusu olamayacağını düşünüyorum. Aslında bu konuyu ele almak doğru değil.

Bir kadının, fizyolojik, ruhsal ve duygusal şartlar sebebiyle belki bir erkeğin ilgilenmediği meselelerle ilgilenmesi ve erkekten farklı olarak meselelere kadınca bir 'göz' atması doğaldır. Ben insanların, sanatı kendi varlıklarını açıklamak için seçtiklerini düşünüyorum. Eğer cinsiyetlerini kendi sanat çalışmalarına bir ölçü olarak koymaya karar vermişse-ler hep aynı yerde kalacaklarını ve bunun da gerçekten doğru olmadığı-

nı düşünüyorum. Eğer bir kadın olduğumu düşünürsem bütün gün kadınlık konusunda konuşmalıyım, bu da şair olarak değil belki bir insan olarak durmak demektir ve bir çeşit yok oluşturmaktır. Çünkü ele alınan şey belli bir insani değerlere ulaşması için insanın kendi varlığının olumlu yanlarını bir şekilde eğitmesidir işte insanın asıl işi budur, yoksa kadın ve erkeği ele almak değil.

Eğer bir şiir kendisini buraya getirebilmişse asla o yaratıcısına ait değildir; dünya şiirine aittir ve bir değeri vardır, böyle bir eseri olan bir insanın mükemmelliğe ulaşması mümkündür. Kısacası ben şiir yazdığım da bu konulara o kadar da aldırımıyorum, eğer oluyorsa çok farkında olmadığımındandır. İstemeyektir.

Radyo İran, 1964

“BU DÜNYANIN İZLEYİCİSİ VE YARGICI”

Söyleşi: Muhammed Taki Salih Pur

-“Günümüz şiiri” konusunda genel olarak düşünceniz nedir?

-Şiir de her sanat gibi bir tür anlatımdır, neticede hayatı yeniden yaratmaktadır, hayattan esinlendiği için de doğaldır çünkü değişime ayak uydurmak zorundadır. ‘Günümüz şiiri’, günümüz hayat şartlarının yarattığı ve bu hayatın belirgin hatlarını resmeden bir şey neden olmasın? Bu canlı varlığın hakkaniyeti konusunda konuşmayı düşünmem gereksiz ve abes bir iştir. Dünyaya gelindiğinde büyüklerin nasihatlerine rağmen çarşı pazar insanıyla ilişki kurmaya çalışmak, yaşamının gerekliliğine, gidilen yolun mantıklı olduğuna ve tecrübe kaynaklarının gerçek olduğuna bizzat açık bir delildir. Ama gerçekte bu mevcut hayat ömrünüzün hangi aşamasındadır ve ne ölçüde ı ışık tutmuştur?.. Anlatım ve formdaki özgürlük meselesiyle ani karşılaşmasının doğru neticesi olarak buhranlı bir dönemi geride bırakan şiirimizin, Nima’dan sonra başladığını ve özgürleştiğini düşünüyorum. Şiirimiz bütün belirsizliklerini yenmiş, düşümlerini çözmüştür.

Aşıkça mektuplar yazdı, gelip geçici akımlardan kısa sürelerle etkilendi, gençliğinin ve acemiliğinin gereği olarak üzerine değişik elbiseler geçirdi. Toplumcu oldu, devrimci oldu-hatta ahlaksız bile oldu!-Felsefeci oldu. Dolanıp durdu, eziyet çekti, isyan etti, isyankarlığı safra atma derecesine kadar gitti ve şimdi huzur ve güven içinde oturup gerçek ve derin yaratıcılığı düşünmek zorunda olduğu bir ana ulaştı. Bütün bu şiir yazarlarının arasında o, şiirimizin alın yazısını belirginleştirecek, onu olgunlaştıracak, düşünsel ve ruhsal zahire ambarını (bu ana ulaşmadan önce) boşaltmayacak kişi oldu. Çok fazla olgunlaştılar ve ben şiir muhitimize hükmeden bu durgunluğun ve sessizliğin bir tür ölüm olmayacağından ümitliyim, belki mola gibi bir şey, devam etmek için güç toplamak olabilir.

-Durgunluk dediniz, sizce bu durgunluğa ne sebep olmuş olabilir?

-Bu durgunluk ve hareketsizlik sadece sanata özgü değil, hayatımızın her yönünde göze çarpıyor. Belki de sanat her şeye daha fazla hassasiyet göstermekten başka bir şey değil. Doğaldır ki bizler kendimiz için şiir yazarız çünkü bu varlığımızın isteğidir. Ama sonra... daha sonra ne demiştik? Geçmişimizin etkisini, kurduğumuz bağı ve mesuliyetimizi hissetmeye ve yargılamaya ihtiyacımız var ama hiçbir zaman bir ideali olmayan, sorumluluk duygusunu hissetmeyen biçimsiz bir toplumun yaşama eylemi sadece çiftleşme döneminden besiyeye çekilme dönemine bir hareketten ibaretse, nasıl cevap beklenebilir ve o cevaba nasıl memnun olunabilir? Sanat çalışması özel ve kişisel bir çalışmadır, insan bu özelliği ve kişiselliği ne kadar devam ettirebilir, kapı ve duvarla konuşarak ne kadar vakit geçirebilir? Bu sadece ruhsal durumumuzun kapasitesi ve gücüyle ilgili bir sorudur. Susanların veya söyleyecek bir şeyi olmayanların, susmaları en güzelidir yoksa bu korkunç boşlukla uzlaşma güçleri tükenir ve kendilerini bütün idealleriyle yalnız ve beyhude bulurlar.

İnsanın kimseye ihtiyaç duymayacak duruma bir anda varabilmesi tek kurtuluş yoludur, hem kendi dünyasının anlatıcısı ve yaratıcısı hem de bu dünyanın izleyicisi ve yargıcı olur. Dışarıda kötü kokan ve kötülük aşılayan her şey çevresinden beslenir ve bunun üzerinden yükselir, çünkü asuman diye bir şey varsa henüz semavi taksimat aşamasına gelmemiş bir asumandır!

-Sizce gazel, mesnevi gibi klasik formlarda söylenebilir mi ve başarılı olabilir mi?

-Eğer söz kalıpla uyumluysa ve onun içinde yer alabiliyorsa, gayet tabii söylenebilir. Şiir kalıp ve biçim demek değildir, belki içerik olabilir. Günümüz şairini vezinlerde dürüstlüğü zorlayan etken onun değişmesine ve gelişmesine sebep olur ama asla gündelik meselelerinin ve zihinsel gerçekliklerin bu kalıplarla bir ilgisi olmaz. Ölmüş, kullanılmayan ve eski bir sözü, en modern kalıpların yardımı bile samimi, canlı ve akıllı bir şiir yapamaz. Birçokları bunu yaptı ve hâlâ da yapıyorlar ve sadece mısraları uzatıp kısaltmaya cüret ederek 'zamanın şairi' olduk-

larına inanıyorlar. İşte böyle! Şiirlerinin mantığı aynı süregelen çağların eskimiş, çürümüş mantığı, Mecnun'u karga ve ceylan sürüleriyle, Fars edebinin çöllerinde iş peşinden koştururlar ve aynı mantıkla takisi yerine yarış arabalarına binerek, saatte yüz yirmi kilometre hızla giden Leyla'ların dünyasını açıklarlar ve sürekli olarak da şiir okuyacaklarını yerde neden kadın dergilerini okuduklarını tartışır!

-Aydınlık şiir ve bu tarzda yazan şairler konusunda görüşünüz nedir?

-Benim bu konuda özel bir görüşüm yok, özel bir tavrım da yok. Ben bu tür şiirleri sevmiyorum. Tam ve olgun bir sanatsal çalışması, kalıbı ve içeriği yüzde yüz kaynaştıran ve karıştıran bir çalışmadır, öyle ki olgunlaştıktan sonra o artık yok olamaz. Vezinsiz şiirin her an değişime hazır olması gibi bir zayıflığı vardır. Demek oluyor ki henüz olgunlaşmamış. Vezinsiz şiirin şiir dünyasına kabul edilmesi için küçük bir şey gerekli, o da vezindir. Ama söylemeden de geçemeyeceğim; ben, uyumsuz görünen birçok şiiri, uyumlu görünen birçok şiirden daha şiirsel bulurum. Mesela Şamlu'nun birçok uyumsuz şiiri her ne kadar bu geçerli vezinlerin hiç birine tabi olmasa da sanat çalışmasının bir gereği olarak belirgin bir düzende kalıpları olmuştur. Şimdi bu uyumsuzları birçok çağdaş uyumlularla mukayese edin!

Ekim, 1955

“ŞİİR ASLINDA HAYATIN BİR PARÇASIDIR...”

Söyleşi: Hasan Hünermendi

-‘Üslup’un kısa bir tarifini yapar mısınız lütfen?

-Genel olarak denilebilir ki ‘üslup’ şiirde veya diğer sanat çalışmaları-
rında, şiirsel bir düşüncüyü veya duyguyu ifade etme tarzıdır. Elbette bu
meselede tamamen kişisel bir yön vardır, sonraki aşamada ise ana hat-
larıyla ortaya çıkan ve benzerlikleri sınıflandırılan eserlerin genel yönü
ortaya çıkar ki bu özelliklere ilgi duyan insanlar tarafından izlenir.

-Evet, çok teşekkür ediyorum. Şimdi lütfen sizin gibi bir şairin sanat
çalışması ve tarzı konusunda konuşalım. Her güçlü şairin çalışmasında
bir özellik vardır...

-Elbette, bu konu hakkında konuşmak benim için biraz zor olur.
Çünkü hiç kimse kendisi hakkında doğru bir değerlendirmede bulun-
maz. Bu konu, benim çalışmam hakkında konuşmak zorunda olanlar
için de geçerlidir ancak ben şiir konusunda kendi teorilerimden bir bö-
lümünü söyleyebilirim.

Şiirimde her şeyden çok dilden faydalanmaya çalışıyorum çünkü
kendi şiir dilimde ben bu eksikliği hissediyorum, bu eksikliğe “bir takım
kelimelerin yokluğu” diyebiliriz. Şiirimiz bir parça geleneği takip ediyor,
şiirde kendi anlamlarını kaybetmiş ve kulağımızda artık bu anlamların
kendi gerçek izleri kalmamış kelimeler sürekli tekrar ediliyor

İkinci olarak, şiir geleneğini izleyen kelimeler, günümüz şiir duygusuy-
la uyuşmamaktadır, yaşantımız değiştiği için bize yeni duygular hisset-
tiren yeni meseleler söz konusu olmuştur ve biz bu duyguları açıklamak
için şiirde bulunmayan yeni kelimelere ihtiyaç duyarız, şiire bunları yer-
leştirmek çok zordur. Ben bu kelimeleri şiire sokmaya çalışıyorum ve bu
çalışmanın doğru olduğunu da düşünüyorum, çünkü günümüz şiiri ra-
hat olsa canlı ve yaşayan şiir olur. Bu kelimelerden istifade etmek, onla-
rı kullanmak gerekir. Vezin konusuna gelince, ben şimdiye kadar Fars şi-

irinde kullanılmış vezinler içinde günümüz insanı olarak kendi duygularıyla uyumlu hiçbir tür göremediğim için çok başarılı olamadım. Bunlar çok yumuşak bir ritimdelere hatta epik şiirlerde bile vezinleri kullanıyorlar, bunların hepsinde günümüzün duygularıyla uyuşmayan yumuşaklıklar var. Eğer duygularımızı bir kağıda zikzaklı çizgilerle resmedebilseydik ki çok özür diliyorum, “ey gönül ey gönül” e çok fazla benzeyen o çok yumuşak ritimlerin içinde bu duyguları asla kullanamayız diye düşünüyorum.

-Yani çok güçlü bir haykırış öyle mi?

-Evet, yeni duyguları ifade etmek için yeni vezinler yaratma yolunda çok çalışmak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bu duygular vezinlerden çok hızlılar. Aslında şu yaşadığımız günlük hayat içinde ele alınan konular bu vezinlere pek uymuyor. Ben bu konularda iş çıkarmaya çalışıyorum, elbette başardığımı söyleyemem ancak uğraşıyorum. Bunu başarmak için uğraşıyorum, çünkü doğrusu şiirimin en iyisi olmasını istiyorum.

-Sizce şiirlerinizin konusu ve hayatla bağlantısı nedir? Her ne kadar ilgisiz bir konu olsa da...

-Şiir aslında hayatın bir parçasıdır ve asla hayattan kopuk değildir. Etki ettiği reel hayatın insana verdiği manevi, hatta maddi hayata da tamamen ‘şiirsel’ bakılabildiği nüfuz çemberinin dışında olamaz.

Aslında şiir, doğduğu çevreye ve olgunlaştığı şartlara kayıtsız kalıyorsa asla şiir olamaz. Maalesef adına yeni şiir dediğimiz günümüz şiirinin, gerçek hayattan, kendi zaman ve mekanının gerçek özelliklerinden uzak durmaya çalışması da bu meseleye ne kadar sadık olduğunu göstermektedir. Elbette bunun nedenleri de vardır.

Nedenlerden biri, karşımızda veya arkamızda dikilip bütün ağırlığını omuzlarımızda hissettiren klasik edebiyat adındaki bir dağdır, diğer bir neden yeni yollar açmaktan duyduğumuz korku ve şiirde yeni konuları kullanmadaki endişelerimizdir. Bir başka neden de vezin meselesidir. Eğer bunlar halledilirse şiirin daha iyi bir durumda olacağını düşünüyorum.

-Fars şiirinin değişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Bu çok çok zor bir iş. Eğer dikkat ederseniz kendi anlamlarını yitirmiş, değersiz demek istemiyorum, anlamlarını yitirmiş bütün kavram ve mukayeselerin sarsıldığı bir zamanda yaşadığımızı görürsünüz. Mesela yerkürenin dönüşü gibi konular hayatımızda çok da ilgisiz kalamıyor. Yani bilimsel çalışmalar hayatımızdaki kavramların büyük bir kısmını değiştiriyor. Bu sebeple Fars şiirinde değişimin nasıl olacağını söyleyemiyoruz.

Fars şiirinde değişimin nasıl olacağını hiçbir zaman söyleyemem, hayat ve çevre şartları kaçınılmaz olarak değişimi yaratır. Gidişatı ve şekli zorlasan da bu asla önceden öngörülemeyen, kendi kendine var olan bir meseledir...

-Çağdaş şiire dair inancınız nedir, bu yolu açık görüyor musunuz?

-Görmüyorsam da ümitliyim. İnsanların yüz yıl sonra şiire ilgi duyup duyamayacaklarını, aslında hayatlarında bir şiirin olup olmayacağını asla söyleyemem. Dünya kendi düzeni içinde ilerliyor.

-Kalıp ve içerik konusunda ne söylersiniz?

-Kalıp ve içerik. Evet. Bu fikir tarzımla içeriğe daha fazla önem vermem doğaldır. Aslında bence kalıbı yaratan içeriktir yani biçimi kalba taşımaktadır. Tema kalıp için yaratılmaz, kalıp tema için yaratılır. Aslında kalıbı çok önemsemem, şiirin sözden ya da duygudan ibaret olduğuna inanırım. Elbette yüzeysel bir duygu değil, derin ve denenmiş bir duygu, kendisine şair veya bir sanata bağlı olarak başka bir şey diyen insan, bir şekilde bu duyguyu göstermek ister, ama *"Bu adam ne yaratacak"* diye karşısında oturup bekleyen insanlara söyleyecek bir sözü, duygusu veya mesajı yoksa bu insanın ağzını hiç açmaması, şiirin ve bu türden sözlerin peşine gitmemesi en doğrusudur.

Maalesef siz de görüyorsunuz günümüz şiirinin en büyük tuhaflıklarından biri de işte budur. Yani şairin amaçsız olmasıdır. Sadece manza-

ra yapmak için manzara yapan bir ressamın kağıdı bir parça çiziktirmesi gibi. Oysa aynı manzarayı resmeden başka bir ressam tablodaki her çizgiyi bir söz gibi okumak ister. Yani bir hedefi vardır, manzara ve çizgiler yardımıyla açıklama yapmak ister. Elbette ben bu ikinci durumu tercih ederim ve böyle olması gerektiğine de inanıyorum. Çünkü hedefsizlik sanatta yer alamaz.

Günümüz şiiri de önemli ölçüde bu şekildedir. Hiçbir hedefi, hiçbir manzarası, hiçbir sözü, hiçbir derdi olmadan biraz imajdan faydalanmaktadır. Sadece insan eliyle bir şekil verebiliyorlar. İyi şiir, Nima'nın şiiri gibidir. Bu konuda konuşacak kadar kendimi ondan daha üstün görmüyorum. O şiirinde kendisine düşünsel ve duygusal bir dünya yaratmış ve bütün hayatını şiire vakfetmiş bir şairdir. Bugün var olan şairlerin de çok iyi şiir yazdıklarını görüyorsunuz, onlara saygı duyuyorum, yani şair varsa hedef de var demektir. Hayatları boş yere şiir yazmakla geçmiyor.

Tahran Radyosu, 1962

“KORKSAYDIM ÖLÜRDÜM, AMA KORKMADIM...”

Söyleşi: M. Azad

-Nima'dan başlayalım, sanırım bizim için en samimi ve en birincil soru Nima ile karşılaşmanızdır?

-Ben Nima'yı çok sonra tanıdım, ya da başka bir deyişle tam zamanında. Yani bütün denemelerden, vesveselerden, bunalımlı fakat arayış içinde olduğum bir dönemden sonra. Nima'dan sonra bir takım şairlerle çok çabuk aşına oldum, mesela Şamlu'yla, Ahavan'la... ve neden bilmiyorum, on dört yaşında Mehdi Hamidi, yirmi yaşında Saye ve Muşiri benim ideal şairlerimdi. Lahuti ve Gülçin Gilani'yi de bu dönemde keşfettim ve bu keşif beni farklılığa yöneltti, daha sonra Şamlu yöneldiğim bu yeni meselelere zihnimde şekil verdi, Nima da şiir konusunda benim neredeyse tavrımı ve inancımı yarattı ona bir tür kesinlik kazandırdı.

Nima benim için bir başlangıçtı. Nima, şiirinde ilk defa düşünsel bir ortam gördüğüm bir şairdi ve Hafız gibi bir tür insan-ı kâmil. Ben okuyucu olarak bir insanla taraf olduğumu hissettim, bunlar bir avuç yüzeysel duygu ve gündelik değersiz sözler değildi. Meseleleri çözen ve yorumlayan bir etken, yapaylıktan ve küçük isteklerden oldukça üstün bir duygu ve görüştü. Sadeliği beni şaşırtıyordu, özellikle bu sadeliğin ardında hayatın bütün karmaşık ve karanlık sorularıyla aniden karşılaştığımda. İnsanın bakışlarını gökyüzüne çevirten bir yıldız gibiydi. Onun sadeliğinde kendi sadeliğimi keşfettim... Neyse... Nima'nın bana bıraktığı en büyük eser şiirindeki dil ve biçimlerdi. Nasıl ve hangi zeminde Nima'nın etkisi altında olduğumu söyleyemem, belki de değılimdir. Bu konudaki dikkat başkalarının işidir. Ancak dil ve şiirsel biçim açısından onun anlayışından faydalandığımı, ancak diğer taraftan düşünsel ortama sahip olmayı ve şiirin ruhuna özgü olan şeyi, yani nasıl bakmam gerektiğini ondan öğrendiğimi söyleyebilirim, çünkü o geniş bir bakışı bana resmediyordu. Ben bu genişliğe sahip olmak istiyorum. Onun bana verdiği tek ölçü insanlık ölçüsüdür. Ben bu kapasiteye ulaşmak istiyorum. Büyüeyebilen tek kök farklılıktır, çünkü insanlar farklıdırlar. Ben, ruhsal

ve ahlaki özelliklerim sebebiyle -mesela kadın olmam gibi- doğal olarak meseleleri başka şekilde görürüm. Ben o bakışa sahip olmak istiyorum, ama kendi penceremde oturmuş olarak. Farklılığın burada oluşacağını düşünüyorum. Hiçbir zaman taklitçi olmadım. Kısacası Nima benim için şiir hayatının bir aşamasıydı. Eğer şiirim değişmişse yani bu aşamadan sonra yenilenmiş bir şekilde başlamışsa şüphesiz bu yenilenme, tanışma evresinden sonradır. Nima benim gözümü açtı ve bak dedi, ama görmeyi kendim öğrendim. Ancak Nima'dan önce Şamlu vardı. Şamlu da çok önemliydi...

-Düşünüyorum da Şamlu bizim nesil için -on yıl sonra kafasını kaldırıp konuşan bir nesil- Nima ile yeni nesil arasında bir halkaydı, eğer 'ayırma' açısından Şamlu'yu bir yere yerleştireceksek

-burada bir ilgiden ya da ilgisizlikten bahsetmiyorum- önce Şamlu okuduk, sonra Nima. Şamlu'nun şiirinde belki bir tür genelleme veya 'yakınsama' var -ve elbette bu Nima'ya göre Şamlu için bir olgunluk göstergesi değil- Sizin Nima'nın şiirlerinden dolaylı olarak etkilendiğinizi düşünüyorum ve bu tesirlerden birisinin de, şiirimiz bir taraftan bir tür edebi belagate, diğer taraftan müptezel bir acıcılığa doğru sürüklendiği bir dönemden sonra Nima'nın da kullandığı ve çoğu zaman başarılı da olduğu 'inceliksiz' bir terminoloji kullanmanız olduğunu düşünüyorum. Bizim başarı belgemiz Nima'nın güzel şiirleridir. Siz de her ne kadar "Mevlanavari" olsa da kendi güzel şiirlerinize bu etkiyle yönelmediniz mi?

-Ben, hayır. Yani kendi yaratıcılık gücüme bağlı olduğu sürece, hayır. Ben buraya geldiysem eğer asıl faktörün kendi hayat deneyimlerim olduğunu düşünüyorum. Bunu gerçekten samimi söylüyorum, ben hiçbir zaman Nima'nın şiiri gibi bir şiir yazmayı düşünmedim. -Peki o zaman ben neyim?- Hayır, Nima olgundu ve ben onun olgunluğunu övüyordum. Onun şiirindeki bir insanı övüyordum. Ben o insanı kendi dünyamda yaratmak istiyordum. Ben bir insanın başını duvara vurarak yaradığını gördüğüm zaman demek ki duvara doğru gidilmemesi gerektiği dersini alan insanlardan değilim. Ben, Nima okuduktan sonra bile çok

kötü şiirler yazdığımı söylemek isterim. Kendimi aştığımı görmeme ihtiyacım vardı ve bu olgunlaşma zaman istiyordu, hala da istiyor. Vitamin haplarıyla boy uzamıyor. Boy uzatmak dışsaldır, kemikler kendi kendine çatlamıyor. Her neyse, şiir yazdığımda bende öyle bir dürtü oluşuyordu ki günde iki üç tane mutfakta, dikiş makinesinin başında şiir yazıyordum. Çok asiydim. Böyle diyordum. Divan, sonuna kadar okuyup da dolduğum bir divandı, dolunca da bu şekilde bir becerim oluştu ve kaçınılmaz olarak bir şekilde geri vermeliydim. Ortaya çıkanların şiir olup olmadıklarını bilmiyorum fakat o günlerde bir hayli 'ben' olduğumu ve çok samimi olduklarını biliyorum. Ve çok da kolay olduklarını biliyorum. Ben henüz kendi dilimi ve tarzımı yaratamamış, kendi fikir dünyamı ortaya çıkaramamıştım. Adına aile hayatı dediğimiz küçük ve dar muhitten, bütün o konuşmalardan bir aşamadan sonra kurtuldum. Çevremi değiştirdim yani cebren değişti, 'Duvar' ve 'İsyar' aslında hayatın iki evresi arasında ümitsizce bir çırpınıştır. Bir tür kurtuluştan önce alınan son nefeslerdir. İnsan derin bir düşünce evresine ulaşıyor. Gençlikte duygular çok cezbedici olmasına karşın zayıf temellidirler. Eğer sonradan düşünce yardımıyla rehberlik yapamıyorlarsa veya derin bir düşünce ürünü olamıyorlarsa katılaşıp biterler. Ben etrafımdaki dünyaya, eşyaya, insanlara ve bu dünyanın ana hatlarına şöyle bir baktım ve keşfettiğim şeyi söylemek isteyince de bir takım kelimelere ihtiyaç duyduğumu gördüm. Ve ben bu kelimeleri kullandım. Yeni kelimeler işte bu dünyayla ilişkili. Eğer korksaydım ölürdüm, ama korkmadım. Kelimeleri kullandım. Şimdi bu kelimeler şiirsel olmadıysa ne yapayım. Ama onu şiirsel yapacak ruh var. Kullanılan kelimeler vezinlerde duyulan değişiklik ihtiyacı neticesinde ortaya çıktı. Eğer bu ihtiyaç meydana gelmemiş olsaydı Nima'nın etkisi hissedilemeyecekti. O benim yol göstericimdi ama kendimi yaratan bendim. Hep kendi tecrübelerime yaslandım. Ben ilkin nasıl olduğumu keşfetmiş olmalıyım ki Nima bu dil ve biçime katıldı. Bu yolu geçmeliydim, yani yaşamalıydim. Gerekli dediysem, bu 'gereklilik' bir tür içimdeki doğal ve içgüdüsel dik kafalıktır. Nima'dan başka herkes beni efsunlamıştı, mesela Şamlu, şiirsel zevkler ve duygularım açısından bana en yakın şairdi. 'Hayat Şiirdir'i okuduğum zaman Farsçanın dil olanaklarının oldukça fazla olduğunu an-

ladım ve böylece sade söyleyebilme özelliğini Farsçada keşfettim. Hatta Hayat Şiirdir'den çok daha sade, yani benim şuan sizinle konuşmam kadar sade. Ama keşfetmek yeterli değil, evet keşfettim, peki keşfettim de ne oldu? Ayrıca taklit etmek bile tecrübe istiyor. Doğal seyrinde, içimdeki duygusal ve düşünsel isteklerimin gereğince bu dile doğru gitmeliydim. Bu dil kendi kendine bende oluşuyordu. Diğerlerinde olduğu gibi. Ben, bu alanda hedefe doğru ilerlediğimi, çok kağıt karaladığımı düşünüyorum. Şimdi artık iş teksir kağıdı almaya kaldı. Çok ucuzlar!

-Sözün 'söyleşi şiiri' veya 'sohbet şiiri'ne gelmesi iyi oldu. Siz, Şamlu'nun çalışmasından etkilenmiş olabilirsiniz ancak Şamlu da etkilenmiş olabilir. Diğer bütün alanlarda da çalışmış ve nihayetinde kendisine bir yol açmış olan Nima'nın -İlk Ay gibi- kendisinin başarılı ve bağımsız çalışmasından özellikle vazgeçmesi, her şairin doğal olarak özel bir ifade tarzı seçmesindendir -eğer seçmezse taklitçiden öte bir şey olmaz. Şamlu'nun bir yerde Nima'dan ayrıldığını görüyorum- ben "Kıtaname" şiirinin şairin de manifestosu olduğunu düşünüyorum- gerçi Nima'nın şiir şablonu aşırı bir şekilde şiirinde var. Sohbetimize geri dönersek, ben- ce söyleşi şiirine ilk samimi ve sağlıklı yaklaşım sizin tarafınızdan olmuştur. Geçmişte tartışma ve konuşmalarla yine bu konuşulmayan dil kusurlarına bir yol bulmak isteyenler çokça Pervin l'tisami tartışmalarına dayanmaktaydılar ancak Pervin'in şiir ve duygu gücü her zaman bu tür şiirde yoktu, itirafımsı şiirlerde çocuksu ve arzuluymuş ki kimi zaman da dilinde tamamen bir doğallık vardı.

Teknik olarak, sohbet şiirinde, günümüz dilinin şiirinde ilk çalışmanın sizin şiiriniz olduğunu söylemek istiyorum, elbette sohbe dair başka ifade tarzları da var. Sizin bu şekildeki ifade tarzınız mesela Hayat Şiirdir'den çok daha başarılıdır. Bu çalışma, yeni bir anlayışı bugünkü 'şiir vezninde' ele alacak noktaya getirdi, kendisi müzikal bir dil olduğundan doğal olarak bu müzikallığın mesela Farsçada uzun kısa hecele- re özgü düzenden ibaret olan şiirsel müzikallığa tatbiki titiz bir çalışmanın neticesidir. Ve siz bu alanda çalışmalar yaptınız. Öncelikle sormak istiyorum, siz hiç bu alanda klasik geçmişini birini gördünüz mü?

-Hayır, klasik olarak hayır, belki olabilir ama ben tanımıyorum.

-Siz bu alanda başladığınızda batı edebiyatına ilginiz var mıydı?

-Hayır. Ben onların içerikleriyle ilgiliydim. Doğal olarak. Ama vezin değil, hemen fark ediliyor. Farsçanın kendi ahengi var ve Farsçanın şiir veznini bu ahenk oluşturuyor ve idare ediyor.

-Bütün çalışmalarından ve denediğiniz yollardan sonra hangi imkanlara ulaştınız?

-Biliyorsunuz ben basit bir insanım. Özellikle konuşmak istediğimde bu meseleyi çok fazla hissediyorum. Ben hiçbir zaman aruzlu vezinler okumadım, onları okuduğum şiirlerde buldum. Bununla birlikte bana bir yaptırımı olmadı. Diğerlerinin gittiği birtakım yollar oldu, ne kendimi çok fazla kendi klasik edebiyatımızla boğdum ne de çok fazla batı edebiyatının delisi oldum, bu beni mutlu eden şeylerden birisidir. Ben kendi içimdeki bir şeyin ve beni çevreleyen dünyanın peşindeyim. Düşünsel ve toplumsal hayat açısından bu hayatın kendi özellikleriyle uyumlu olduğu bir dönemde, işin sırrı bu özellikleri anlayıp bunları şiire sokmak isteyişimdedir. Benim için kelimeler çok önemlidir, her kelimenin kendine has bir ruhu vardır. Şimdiye kadar hiçbir şair Farsça 'İnfilak' kelimesini şiirinde kullanmadıysa ben ne yapayım, sabahdan akşama kadar baktığım her yerde patlayan bir şeyler görüyorsa, şiir yazmak istediğimde de kendi kendime ihanet edemem ya, eğer manzara bugünkü manzaraysa dil de kendi kelimelerini ve bu kelimelerdeki uyumu bulur, yaratılmış dil arı ve samimi olmuşsa kendi veznini kendisiyle birlikte oluşturur ve kullanılmakta olan vezinlere kabul ettirir. Ben beynimde oluşturduğum cümleyi en sade şekliyle kağıda dökerim ve vezin bu kelimelerin arasından onları koruyan, düşmesine izin vermeyen görünmez bir ip gibi geçmektedir. Eğer 'İnfilak' kelimesi vezne sığmıyorsa ve sekteye uğratiyorsa, bu sekte bu ipte bir düğüm gibi olduğundan, diğer düğümlerle birlikte, 'asıl düğüm'ü de şiir veznine sokabilir ve düğümlerin tümünden bir şekilde aynı şekil ve aynı uyum yaratılabilir.

Nima'dan başka bu çalışmayı yapan var mıydı? Bence şimdi artık 'kavramları' kurban etme dönemi, yerlerini saygıyla vezne bıraktı. Vezin olmalı. Ben buna inanıyorum. Fars şiirinde vezinler azıcık darbeleri ve şiddetlidirler ve konuşma ahengine oldukça yakındırlar, bunlar ele alınabilir ve geliştirilebilir. Vezin yeniden yaratılmalıdır, vezni yeniden yaratacak olan ve vezni idare etmesi gereken şey -geçmiştekinin aksine- dildir. Dilin duygusu, kelimelerin içgüdüğü ve onların doğal ifade ahengi. Ben bu konuda olayları formülle açıklayamam çünkü vezin meselesi matematiksel ve mantıksal bir mesele değildir -her ne kadar olduğu söylenese de- benim için duygusal bir meseledir. Kulağım onu kabul etmelidir. Bana dil ve vezin alanında hangi imkanlara kavuştuğumu sorarsan, sadece samimiyet ve sadelik diyebilirim. Bu olay geometrik şekillerle resmedilemez. En gerçekçi ve en dokunulabilir kelimeleri seçmek gerekir hatta şairane değilseler kalıbı bu kelimelerde dökmek gerekir, kelimeleri kalıpta değil, vezin fazlalıklarını koparıp fırlatıp atmak gerekir, yoksa dağılır. Eğer duygularınız ve sözleriniz ruhsal durumunuzu yansıtmışlarsa anında bu 'geleneksel' durumu telafi eder. İşte yeni şeyler bu durumlardan yapılır. Kulak kabul etme yeteneğini sınırlamayınca bu yeni armonileri keşfeder. Bu söylediklerim sonunda bir anahtar ortaya çıkarıyor. Sorun bu iki meselededir, yani birbirlerinden ayrılmayan vezin ve dildedir, anahtarlarıyla birlikte geliyorlar. Misal olarak size bu alanda yapılmış çalışmalardan örnekler verebilirim, çok bilinenleri geçelim -Mesela Şehriyar'ın Ah Anacığım şiiri- bakın Şehriyar gibi bir gazel şairi artık samimi olamayacağı bir meseleyle karşılaştığında, dil ve vezin nasıl kendiliğinden birleşip geliyor, işin sonu da aslında Şehriyar'dan beklenmeyen bir şey oluyor. Bu şiir günümüz hayatının gerçeklerine, kendi zamanına özgü bir şekilde gösterilen bir anlık rahat ve samimi ilginin neticesidir. Demek istiyorum ki bütün imkanlar bu ilgi neticesinde kendiliğinden oluşuyor.

-Mesele şu ki sizin şiir tekniğinizden konuştuğumuzda eğer 'şiir söyleyen' birisine sözlerin seçiminden dolayı bilgisi sorulursa saçma bir soru olduğundan cevabı da saçma olacaktır. Bu noktayı her şeyden önce kendi deneyimlerini sınavan ve bildik kelimelerle uygulayan Eliot aydınlatmış.

Doğal bir zevki belirginleştiriyor ve 'konuşma' bir nevi zihni melekesi oluyor. Şair, şair olana kadar sürekli zihnini geliştirmek, kelimeleri keşfetmek, cümle yaratmak ve zihinsel değişiklikler yapmak zorunda. Buraya kadar hence şair değildir, yetişme evresindedir. Buradan itibaren eleştiride soyutlama ve analiz gibi toplu olarak ele alınacak her şey, meselelerin hiç birini aydınlatmayacaktır. Şamlu buna benzer çalışmalar yaptı, yirmi dört, yirmi beş yaşlarında Unutulmuş Ezgiler adlı şiir kitabını çıkardı ki, Nima'nın şiiriyle kıyaslandığında o zamanlar, hatta öncesinde bile çok çocukçadır. Demek ki içgüdüsel olmayı kabul ediyoruz. Ben sizin verdiniz Şehriyar'ın Ah Anacığım örneğine 'biçim' açısından dikkat ediyorum da Şehriyar kendi anadiliyle oldukça sade ve çok güçlü bir şekilde şiirler söylüyor. Türkçe Haydar Baba'ya Selam dizeleri eşsiz bir şiirdir. Dil ustasının inancına ve Türk dilini kullananlara göre bundan daha zengin bir dil asla olamaz, efsaneden dolayı ve Nima'nın tecrübelerinden sonradır... Ancak siz Ah Anacığım'da yalnızca bir sadelik, bu şiirde biçim olarak, bilinen bir 'biçim'in olmadığını görüyorsunuz. Biçimdeki anlaşılabilirlik, şiirin bizzat gücü ve dayanıklılığı, şiirin terkihi ve kompozisyonu, insanı cezbeden sözlerin yalınlığı, ancak uzman insan için bu zaafılar göze çarpmaktadır ve bu kompozisyon meselesi -şiirinizde halledilmiş yani laflar, sözler, şairin istediği yönde olan vezin ve fikir veya birisi ona yol gösterecektir, işte bu Eliot'un önceden söylediği bilgi ve sezgidir - amaçladığımız da bu 'seçimin' her zaman şiirde olmasıdır, olmalıdır da sanatçının işi seçimdir, nihayetinde 'mevki' tasavvur etmek istenç dışıdır.

-Bu şiir konusunda, ben başarısız bir şiir olduğuna inanmıyorum elbette kusursuz değildir... belki de sebebi, geçmişte çok fazla hesaplanan bu kalıplara fazla alışılmış olmasıdır. Ama gazelden bir anda buraya gelmek söylediğim gibi bir iştir, bu işi sadece samimiyet sona erdirebilir. Ama kendi şiirim konusunda, eğer siz form meselesinin şiirimde halledilmiş veya şiirimin parçalarında bir tür armoninin yaratılmış olduğunu düşünüyorsanız, söylediğiniz gibi bir tür seçme düzeyine gelmenin neticesidir diye düşünüyorum. -Seçmek genellikle yaratma amnda olmuyor- Birinci sınıftan başlayarak, on ikinci sınıfa kadar gidip diploma mı almak gerekiyor? Ben kaçınıcı sınıfta olduğumu bilmiyorum ama

şimdi artık her şeyin kendi kendine yaratıldığını ve bu kendi kendine yaratmanın 'kendine' ulaşmanın neticesi olduğunu biliyorum. Şimdi var olan davranışlar, düşünceler, duygular ve algılar gizli, ama kesinlikle bana doğru yolu gösteriyorlar. Şiir de insan gibidir, ilk olarak erişkin olmalı sonra her işi yapmalı, yapacaktır da. Bu aşamadan sonra yeni şiir söylemeye hakkı olur. Ama her halükarda bu aşamayı geçmelidir, hepimiz geçtik veya geçtiğimizi düşünüyoruz. Belki de boş yere kendimize güveniyoruz. Kısacası olgunlaşmamız gerekiyor, hatta sıradan ve günlük hayatta...

-İnsanın olgunlaşınca kadar çalışması doğrudur, ulaştığı veya düşündüğü en güzel olgunluk onun için bütün soruların yanıtıdır. Ancak şiirde düşünce olgunluğu çok zor ama dikkate ve takdire değer bir meseledir. Nima'nın yaptığı çalışmanın devamı açısından Yeniden Doğuş kitabını yaratan şiir, önceki çalışmalara göre daha değerlidir. Bu düşünce olgunluğu sebebiyledir ki sizden almayı umduğum bilgiyi soracağım, siz bu noktada, bulunduğunuz zamanda, şiirin bu aşamasında ve yapmış olduğunuz tüm çalışmalarınızla, sanat çalışmanızda var olan eksik yanlarınızla, çalışmalarınızın samimi bir eleştirisini yaparsanız, bu kitabın nerelerinden memnunsunuz ve nerelerinde ilerleme görüyorsunuz?

-Evet... Bu ilginç bir soru. Çalışmamım eksik yanı nedir biliyor musunuz, hâlâ söylemek istediğim şeyleri söyleyemiyorum. Tembelim hem de çok tembel, sürekli olumlu yanlarımdan kaçıp olumsuz yanlarıma sığınıyorum. Ne de olsa bu durumlar şiirde insanı etkileyebiliyor. Yeniden Doğuş kitabına baktığımda üzülüyorum. Dört yıl hayat için çok az. Ben elime terazi alıp şiirlerimi tartmıyorum ama kendimden daha fazlasını beklerdim, bekliyorum da. Gece yattığımda "Bugün ne yaptın?" diye kendime soruyorum. Çalışmamın eksikliğini belirtmem gerekirse, çok daha iyi olabilirdi ve çok daha hızlı olgunlaşabilirdim. Ama ben yardımcı olacağım yerde, tembelce ve müsrifçe davranarak, omuz silkerek, komik felsefi ümitsizliklere, dar fikirliliğin umutsuzluklarına ve hayatın aptalca beklentilerine girerek önünü kestim.

Bu eleştiri olmadı. Gelin bölümlere geçelim, her ne kadar benim işim değilse de bir tür teknik eleştiri yapalım. Nerelerde başarılıyım bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Çünkü geçmek zorundayım. Şiir akar. Güzel bir kapta sonsuza dek kalamaz. Başarılı olmak düşüncesi insanı aldatıyor. Mağrurlaştırıp durgunlaştırıyor. Ben yaşamak ve yeni şeyleri öğrenmek istiyorum. Ama ikinci meseleyi, yani nerelerde başarısız olduğumu, biliyorum. Size Yeniden Doğuş kitabından örnek vereyim, birkaç tane yayınlanmaması gereken şiir vardı. Ben kendi işim konusunda acımasız bir yargıcım, fakat niçin durup dururken bazı şiirleri sevdiğimi bilmiyorum, belki de birtakım özel ilgiden dolayıdır. Mesela Yolculuk şiirinin bir bölümünü çıkarıp atmalıydım veya O Günler şiirinin başlangıcı ve baştan bir iki satır, çok zayıf, bence doğal akışı yok ve sonraki bölümlerle de uyumlu değil. Güneş Doğuyor şiiri tümüyle saçma fakat bir müziği ve duygusallığı var, on dört yaşında bir kız gibi. Veya Gazel, on üç on dört yaşlarındayken çok gazel yazdım ama asla yayınlamadım. Gazel'i gördüğüm zaman kendi kendime, *"pekala kompleksli hanım, gazel şairliği sonunda seni de sardı"* diyordum. Bana öyle geliyor ki kitabın ruhu saftır -en azından kökeninde- sonuç çıkardığım veya yorum yaptığım zamanlar kendimden nefret ediyorum mesela Yazın Yeşil Suları şiirinin son dört satırı fazladır. Mesneviler'imi seviyorum, bunların temiz ve doğal bir akışı var ama benim tarzım değil. Küçük Ali şiirinin son bölümü zayıftır. Çünkü şiir yarımdaydı ve onu sonra tamamlamak istiyordum ama artık ne bitirecek durumdaydım ne de şiirin dünyasındaydım. Şiir hemen hemen eksik gibi. Yine Ey Mücevher Dolu Sınır şiiri aynı akıbete maruz kaldı, sonuçta son iki bölümden de hoşnut değilim.

Kendisine şair diyen birisi kendi çalışmasını eleştirmek istediği zaman doğal olarak bundan daha iyisini yapamaz. Biliyorsunuz ben içeriğe çok fazla önem veririm. Otuz yaşındayım ve otuz yıl bir kadın için olgunluk demektir, her yönden bir tür olgunluk ama şiirimizin içeriği otuz yaşın olgunluğunda değildi, daha toydu. Kitabımdaki en büyük kusur budur. Bilgiyle ve bilinçle yaşanmalıydı. Aklım karmakarışık, doğru dürüst bir eğitimim yoktu, bölük pörçük okudum, parça parça yaşadım, bunun neticesinde geç uyandım. Ben her zaman son şiirime diğer şiirlerimden daha fazla

inanıyorum. Bu inanç dönenim de oldukça kısadır, sonra nefret ediyorum ve bana her şey saf görünmeye başlıyor. Ben Yeniden Doğuş kitabından aylardır uzağım buna rağmen düşünüyorum da Yeniden Doğuş şiirinin son bölümündeki dil meselesini vezin dilini kullanarak halletmekle başlanabilirdi. Asıl mesele düşünce ve içeriktir. *“Okyanusta yaşayan ve yüreğini ney'inin küçük ağzında çalan ve ölüp yeniden dünyaya gelen”* kısmından başlayabilirdim diye hissediyorum...

-Sizin bazı şiirlerinizin durumu ve tarzı için bir söz bulmaya çalışıyorum -İnsanın, şairler veya başka insanlar tarafından tanıtılmasını ve eleştirilmesini istemek aslında feci bir iştir!- mesela bazı şiirlerinizin itirafa benzer bir durumu ve havası var. Bu alanda Nima tamamen başarıldır.

-Çok doğru.

-O halde 'sadelığın' 'doğallık' ve 'doğaçlama' gibi iki yönü var. Sadeliğin birisi çok toy, diğeri ise eğitilmiş ve tecrübeli olmaktır, ondan sonra herkes geçmişte kalır.

-Evet... Ben bu ikincisine inanıyorum.

-Bu sadelik -doğaçlama- sizin çalışmanızda var...

-Aşıkane ve Batakılık'ta var.

-Siz kendine özgü biçimi, rahat 'söyleme' tarzından dolayı 'Mesnevi'yi seçtiniz.

-Hayır, belki çok ahenkli bir kalıp olabilir ama rahat değil. Bazı kolları söylemek için çok uygun bir kalıp. Mesneviler konusu fena değil, şöyle açıklayayım. Biliyorsunuz ben Aşıkane mesnevisinde bugün artık pek görülmeyen aşkın bir ölçüsünü anlatmak istiyordum. Aşkta bir tür yüceliğe ulaşmak. Ben ulaşmıştım. Bu 'yeni' bir durum değildi.

Bugünün insanı aşkı saatin tik taklarıyla ölçüyor. Defterlerin içini ta-biri caizse saygı duyabilecekleriyle dolduruyor. Onun için kanun yazıyor, ona değer veriyor ve vefakarlıkla ihanetin sınırlarını çiziyor. Ama bu sözlerle içimdeki duygusallık farklıydı, o duygu beni yarattı, beni olgunlaştıracak, biliyorum. Kısacası bu duygu bu zamanın özellikleri çerçevesinde terk edilmiş bir duyguydu. Kimi zaman insan hepten terk edilmiş zamanlara sığınarak bu terk edilmiş duyguların bazılarını ifade etmede çaresiz kalabiliyor. Mesnevi vezni benim için her zaman ayrı ve her zaman geçerli bir şeydir. Belki bu vezne bahşedilen Mevlana'nın sözlerinin bu vasfı benim duygusal durumumla uyumluydu ve neticede duygularım bu şekilde açıklandı. Allah'tan bu veznin iyi bir görünümü vardı. Terk edilmiş ama yıkılmamış ve ölmemiş bir güzellik. Bataklık mesnevisini artık yorumlamıyorum çünkü duygusal bir gereksinim olmadı. Kendisi belki de başka bir şekilde yaratılamadığı için bu şekilde meydana geldi. Bu şiirin kendi şekli var. Bataklık'm bir tınısı, bir durgunluğu var. Sözleri eski, acı ve yorgundur, asabi değildir. Otobüslerin ve fabrikaların gürültüleriyle ilgilenmiyor, bilmiyorum... fakat Bataklık olduğunu biliyorum.

-Bu samimi şiirlerde kötü bir söz yok. Bakın, şiirinizde çok rahat söylüyorsunuz ve klasik 'problemler' de şiirinizde yok. Hafıflemişler gibi, sarıh vezin gibi, terkip ve izafî kelimeler şiirsel olmayan sıfatlarla açıklanmış -ki bazıları düzensizliklerini bir şekilde telafi etmek için vezinsiz şiirlerde de gereksizce bu kelimeleri kullanıyorlardı- siz bu işi yaptınız ve bunu başardınız. Yeniden Doğu'sa geri dönelim. Bu kitapta birkaç tane şiir var ki bence sizin diğer şiirlerinize oranla başarılı değiller. Mesela Güneş Doğuyor ve ...

-Doğrudur, ben şahsen başarılı olmadığımı söyledim. Onu çıkarmalıydım. Aslında bu şiir Esir ve Duvar şiirlerinin doğal takipçisiydi. Fakat sözlerinde hoşuma giden bir tür ahengin olduğunu söyledim.

-Yani bu vezinsel şiddeti reddettiğiniz doğru?

-Tamamen öyle. Ama çalışmamın seyrini en azından kendimce açıklamak istediğimde de siz buna aldırımıyorsunuz. Bu şiirler dört yılın ürünüdür. 'Çok kötü'yüz, sonra yavaş yavaş 'kötü' oluyoruz ve yine yavaş yavaş 'biraz iyi' ve 'ümit verici' oluyoruz ve belki de aksine kötü şeyleri iyi şeylere bağışlıyoruz... ha ne dersiniz?

-Bence bu kadar yeterli, şiir kitabında sekiz on tane iyi şiir var -İyi!- geri kalanı memnuniyet verici. Ne mutlu ki Yeniden Doğuş bundan öncekilere yetişen kalıcı şiirlerin olduğu bir çalışmadır.

1964 Yazı

“HER GÜZEL ŞEY, GELİŞEBİLEN HER ŞEY HAYATIN NETİCESİDİR.”

Söyleşi: Siruz Tahbaz ve Doktor Saidi

-Niçin şiir yazıyorsunuz ve şiirde neyi arıyorsunuz?

-Aslında bu -niçin- şiirle uyuşmuyor. Ben niçin şiir yazdığımı açıklayamıyorum. Sanatla uğraşanların sebebinin -ya da en azından sebeplerden birinin- yok oluş karşısında bir nevi farkına varmadan yaptıkları direnme ve karşılık verme isteği olduğunu düşünüyorum. Bunlar hayatı çok seven ve aynı zamanda ölümü de anlayan insanlardır. Sanat çalışması bir tür ölümsüz kalmanın veya 'kendini' geride bırakmanın ve ölümün anlamını yok etme uğraşısıdır. Kimi zaman düşünüyorum da, ölüm de bir doğa kanunu, doğrudur ama insan bu kanun karşısında sadece aşağılanma ve küçülme hissediyor. Bu öyle bir mesele ki onu hiçbir şey etkilemiyor. Hatta onu ortadan kaldırmak için mücadele bile edilmiyor. Faydası yok. Belki böyle olması daha iyi. Belki de aptalca olacak ama böyle böyle düşünüyorum. Ama şiir, ona ulaştığımda onunla rahatça dertleşebileceğim bir arkadaş gibidir benim için. Beni olgunlaştıran, beni incitmeksizin ikna eden bir eşidir. Kimileri kendi eksikliklerini hayatta başka insanlara sığınarak telafi ediyor. Aslında hiçbir zaman tam olarak telafi edilmiyor -Eğer telafi edilseydi o zaman bu ilişkinin kendisi dünyanın en büyük şiiri olmaz mıydı?- İki kişinin ilişkisi hiçbir zaman olgunlaşamaz ya da olgunlaştırılmaz -özellikle bu dönemde- Her neyse bazıları da bu tür çalışmalara sığınıyorlar. Yani yapıyorlar ve sonra da kendi yaptıklarıyla karışıyorlar ve o zaman artık bir şey azalmıyor. Şiir benim için her gidişimde kendi kendine açılan bir pencere gibidir. Orada otururum, bakarım, şarkı söylerim, haykırırım, ağlarım, ağaçların görüntüsüyle karışırım ve pencerenin ötesinde bir boşluğun olduğunu, orada üç yüz yıl önce veya iki yüz yıl sonrasında da -ne zaman olduğu fark etmiyor- muhtemelen birisinin olacağını ve beni işiteceğini bilirim. Şiir, varlıkla, 'varlık'ın en geniş manasıyla irtibat için bir vesiledir. İşin güzel yanı, insanın bir şiir yazdığında "ben de varım"

ya da “ben de vardım” diyebilmesidir. “Ben de varım, ben de vardım” şeklinin dışında daha nasıl söylenebilir. Ben kendi şiirimde bir şey aramıyorum, belki şiirimde yeni ‘kendimi’ ortaya çıkarıyorum. Ama başkalarının şiirinde ya da genel olarak şiirde... Biliyorsunuz, bazı şiirler açık kapı gibidirler, ne bu tarafında bir şey vardır ne de diğer tarafında -söylemek gerekirse kağıda yazık- Her neyse şiirler de açtığınızda aldandığınızı gördüğünüz kapalı kapı gibidirler, onu açmanın bir değeri yoktur, o boş taraf o kadar korkunçtur ki bu tarafın dolu olması da yetmez. Asıl iş ‘o taraf’tır... Evet, bu tür çalışmalara da hilebazlık veya hokkabazlık veya şımarık bir şaka demek gerekir -Ama bazı şiirler de vardır ki asla ne kapıdır, ne açıktır, ne de kapalıdır, asla bir çerçeveleri yoktur. Bir caddedirler. Kısa ya da uzun fark etmiyor. Durmadan giden bir şeyi görmek için sürekli olarak gidip gelen ve yorulmayan... Eğer durmuşsa geçmişteki gidiş gelişlerinde görmediği şeyleri görmek içindir. İnsan yıllarca bir şiirde duraklayabilir ve yine de yeni bir şey görebilir. Onlarda ufuk var. Geniş bir alan var, güzellik var, doğallık var, insanlık var, hayat var ve tüm bu şeylere karışmış bir tür dürüstlük, bütün bu şeylere vakıf bir tür bakış var. Bilmiyorum, belki de örneklerim çok uzun oldu. Ben bu tür şiirleri severim ve şiir olarak bilirim. Şiiri elime alınca kendisiyle birlikte götürmesini, bana düşünmeyi, bakmayı, hissetmeyi, görmeyi öğretmesini veya bir bakışın, bir fikrin, bir deneyimin ürünü olmasını istiyorum. Sanat çalışmasının bilgiyle birlikte olması gerektiğini düşünüyorum. Yaşama, varlığa, cisme hatta ısırığımız elmaya karşı bilgili olmalı. Sadece içgüdü ile yaşanmaz. Yani bir sanatçı yaşayamaz ve yaşamamalı da. İnsan kendisine ve dünyasına göre bir bakış yaratmalı, insanı düşünmeye zorlayan işte bu ihtiyaçtır. Düşünmeye başladıktan sonra insan daha sağlam bir şekilde yerinde durabilir. Ben şiirin düşünceli olması gerektiğini söylemiyorum, hayır, aptalcadır. Ben diyorum ki şiir de diğer sanat dalları gibi eğitici ve yol gösterici olması vesilesiyle duygu ve algıların ürünü olmalıdır. Şair, şair olduğu zaman ve aynı zamanda ‘şair’ yani ‘bilen’ olduktan sonra fikirlerinin hangi şekilde o şiire girdiğini bilir. Bir “pencereye gelen yarasa” şekliyle, bir “ölüm taşı üzerindeki tarla kuşu” şekliyle, bir “güneşte uyumuş bir kaplumbağa” şekliyle sade, iddiasız ve güzel.

-Şiirde hep bir fikri aradığınızı söylediniz. Yani duygusallıktan ve şekilcilikten vazgeçip, içeriğe yöneliyorsunuz. Pekala zarif, şeffaf, fakat güzel şiirler, sizleri ikna edemiyor mu?

-Bunlar sadece zarif, şeffaf ve güzel olanlar, ama şiir sadece zarif, şeffaf ve güzel bir şey midir? Mesela son zamanlarda bu şiirler karalama adıyla basılıyor. Ben onları zarafet, şeffaflık ve güzellikleri ölçüsünde kabul ederim, eğer olurlarsa.

-Âli bir şiir olarak mı?

-Eğer sadece saydığımız bu özelliklere sahip olacaklarsa, hayır. Elbette şiir çeşitli yüzlere sahip olabilir. Kimi zaman şiir sadece 'şiir'dir, 'şiir' kelimesinden kastım burada kesinlikle duygudur. Mesela gün batımında bir ağaca baktığımızda: "Ne kadar şiirsel!" diyoruz, bazı şiirler bu türdendir, yani güzeldirler. Okşuyorlar. Kısacası bazı şiirler 'şairane'dirler. Elbette, bunlar şiirlerdir. Ama şiir bunlarla sınırlandırılmıyor. Bunların kendi yerleri vardır. Şiir hem zarafet ve güzellik faktörü, hem de o parçalardan biridir. Şiir, sadece insanın zarafeti ve güzelliği değil 'bir insan'ın şiirde akmasıdır. Mesela bu karalamalar. Ben okuduğumda kimi zaman hoşuma gidiyor. Ama ya sonra? Hoşlanıyorum, sonrası ne olacak, acaba bütün zorlamamız sadece diğerlerinin hoşlanması için mi? Hayır. Sanat cevabı tek başına hoşlanmak için yeterli olamıyor. Bu tür çalışmalarda yaratıcılık için daha fazla yaratma hali var.

-Bu zarafet türünün savunucularının, şiirlerinde oldukça fazla insan-cıl bir etken oluşturdıkları hallerde -bütün kısalığı, zarafeti ve güzelliğiyle- sanki Japon ve Çin şiirine yaklaştıklarını görüyoruz.

-Japon ve Çin şiiri bir karalama değil, aslında hiç karalama değil. Sade ve kısa bir planda dökülmüş duygu ve düşünce üstünlüğüdür. Ayrıca bu şiirler eğer kısa ve görünüşte sadeyse onları meydana getiren çevre ve millet ruhunun özellikleri sebebiyledir. Siz bu zarafeti, kısalığı ve hulasayı onların bütün hayatında, hatta el hareketlerinde ve dillerindeki

akıcılıkta görürsünüz. Ayrıca bu şiirler kısa ve zarif 'şekil' deler, böyle bir 'anlam'da değiller. Bizim konumumuzda hemen fark ediliyor. Zarafete ve güzelliğe çok fazla eğilmenin şiirimizi harap ettiğini düşünüyorum. Hayatımız farklı. Kabadır. Eğitilmemiştir. Bu durumları şiire sokmak gerekir. Şiirimizin canlanması ve yeniden dirilmesi için fazla miktarda kaba ve romantik olmayan kelimelere ihtiyacı var.

-Ele aldığınız konuları, eski şiirlerinizden birçoğunu hatta Yeniden Doğuş'un ilk birkaç şiirini çıkardınız. Sadece onlar mı özel ve duygusal- lar?

-Bu sözleri biraz da kendim için söylüyorum. Ben kendimi herkesten daha fazla eleştiriyorum. Şiirlerimden birçoğunun süslü olmaları doğaldır. Çünkü şiirin içeriği için belirgin bir formül yazılamıyor. Yani yazılan bütün şiirler genel ve umumi konuları kapsamalıdır. Mesele insanın kendi sorunlarına nasıl baktığıdır. O çalışmanın içeriğini çok özel yapan veya birçok hususi meselelere genel yön veren işte bu şair bakışıdır. Yeniden Doğuş'un bazı şiirleri konusunda sözlerinizi kabul ederim. Şimdi Esir şiirlerine baktığımda, artık o konuların beni bile içermediğini görüyorum. Kökenleri özel olmadığı halde.

-Sorun şu ki sanatçı belli bir aşamaya geldi mi 'görüş' sahibi oluyor ve kendisini 'sorumlu' görüyor. Mesela insan sizin değerli birkaç şiirinizin yanında -diğerlerinden daha az anlatım cesareti olanlar- tümüyle şahsi ve sıradan konulara rastlayınca, üzülüyor. Hatta yoksa divan mı oluşturuyor düşüncesine kapılıyor...

-Doğrudur.

-Şair "sorumluluk" hissettiği zaman -Nima'nın önerisiyle- şiir çalış- masında dikkatli olmalıdır.

-Biliyorsunuz, daha önce söyledim. Bazı şiirler vardır ki insanın inan- cıyla, tecrübesiyle ve romantik beğenisiyle uyumludur. Bu şiirlere 'ina-

nlabilir'. Ama bazı şiirler de vardır ki bu şeylerle uyumlu değildirler. Ama insan bunlara 'ilgi' duyar. Çok da anlaşılmayan nedenlerden ötürü, bu kitapta benimseyemediğim üç dört tane şiir var; ama onları seven arkadaşlarım var. Belki de en iyisi onları yayınlamamamdı ama sanırım onları yayınlamasaydım, arkadaşlarımdan elinden çekeceğim vardı.

-Burada hayattan uzak kalmak ve yalnızlıkları açıklamak meselesi öne çıkıyor. Bazıları bir tür hayat görüşünün ve hayat bağının şiirlerinin alanını sınırlayacağını ve dünyada yalnızlıkların hayatla akılcı etkenlerle flört ederek sona erdirelmesi gerektiğini ve bu şekilde yayılabileceklerini düşünüyorlar Sizin Yeniden Doğuş'a dayanan şiirleriniz, aslında bu tür projelerin aleyhinde bir bildiridir. Örneğin Yeryüzü Ayetleri aslında sizin ümitsizliğinizi 'savunan' şiirdir. Ayrıca örnekler tamamen bütün bu özel ve duygusal görüntülerle zıttır.

-Hayır. Ben kapalı bir odaya sığınmayı ve içine bakmayı bu şartlarda kabul edemem. Ben insanın yalnızlık dünyasının, kendi çevresinde dönüp durmasının, kendini izlemesinin ve kendi dünyasıyla sürekli temas etmesinin neticesi gereğidir diyorum. İnsan görene kadar ve seçebilece kadar bakmalı. İnsan kendi dünyasını insanların arasında ve hayatın derinliğinde bulduğu vakit onu her zaman kendisiyle birlikte kılabilir ve o dünyanın içinde dışarıyla temas edebilir. Caddeye çıkıp odanıza geri döndüğünüzde, şahsi varlığınızla ve özel dünyanızla ilgili olarak cadde- den bir şeyler zihninizde kalır. Ama eğer caddeye çıkmaz ve kendinizi hapseder ve yalnızca caddeyi düşünmekle yetinirseniz, sizin düşüncelerinizin caddedeki gerçeklerle aynı olduğu söylenemez. Cadde güneşliken siz karanlık diye düşünürsünüz. Barış olması mümkünken siz savaş diye düşünürsünüz. Bu durum, bir tür negatif inzivadır. -Ne insan kendisini kurtarır ne de yaratır. -Kısacası şiir hayattan vücuda gelir, her güzel şey, gelişebilen her şey hayatın neticesidir. Bağırıp çağırmanın ve olumsuz yanıtlar vermenin gereği yok, bunun yerine gitmeli ve yaşamalı. Hatta en kötü ve en acı anları bile. Elbette şaşkın çocuklar gibi değil. Belki, her türlü nahoş karşılamayı ağırbaşlılıkla beklemek, hayatla temas, her sanatçı için gerekli olmalı.

-Kesinlikle, Gece Görüşü şiiriniz mesela... insan bu şiiri okuduğunda sözlerin kendisi için yazıldığını düşünebilir. Bize çok da uzak olmayan yılların meseleleri. Sanki bunlar yaşanılana inanmayan bir neslin nostaljik sözleri "Geniş meydan gözlerini yaşartıyordu..."

-Ben bir zaman korkunç iddiaları olan insanların görünümlerine bakıp kendi kendime, şu benim hemen önümde oturan, mesela yedi yıl önce oturmuş muydu diye düşünüyordum? Eğer bu, onu görse, tanırmıydı? Her şey değişmişti. Ben bile değişmiştim. Kendi üzüntümden tiksiniyordum ve hayret ediyordum. Bu şiir aynı neticeye dikkattir. Bu şiirden sonra bir parça kendimi toparlayabildim, metinde fikir ve görüşlerime müdahale edip bazı durumlarımın üzerine kırmızı çizgi çizdim. Ama dışarıdaki dünya hâlâ aynı. Ona inanmak istemeyeceğim kadar alt üst olmuştu. Ben bu şiirin dili üzerine de çalıştım. Aslında, konuşma dilini kullanma konusunda ilk denememdi. Genel olarak sade olmuştu, ama bazı bölümleriyle henüz başarılı değilim.

-Mücevher Dolu Sınır'da da -her ne kadar bazı ukalaların gözünde şiir olarak görülme de- hayatla olan yakınlığınız övgüye değerdir. Olayların tam içinden konuşuyorsunuz. Hayatın kendisi. Bırakın şiir ve 'şiirin özü' bazen 'dürüstlüğe' feda olsun. Ancak bu şimdiye kadar feda edilmediyse; siz feda edin.

-Ben şiir konusunu düşünürken kendimi hiçbir zaman sınırlamıyorum. Ben her şeyde şiir var diyorum, sadece onu bulmak ve onu hissetmek gerekir. Var olan bütün divanlarımıza bakın, şiir konularımızın ne kadar sınırlı olduğunu görürsünüz. 'Yüceliğinden' ötürü artık insani olamayacak kadar maneviyattan ya da nasihatten, tavsiyeden, övgüden, takdirden, latifeden bahsetmektedir, dil de özelleşmiş ve sağlamlaşmıştır. Pekala, ne yapalım? Dünyamız başka bir dünya. Biz aya gidiyoruz -Elbette biz değil... el alem gidiyor- Bu meselenin sadece çok 'bilimsel' olduğunu düşünüyorsanız, hiç de öyle düşündüğünüz gibi değil... Şimdi gelin ve bir füze için şiir yazın. Ukalar olmaz der... Peki şairin kendisi nerede? Sanki bu şairin 'bizzat' sadece ah vah edip inleyen bir romantik

ya da 'bizzat' dertli ve mutsuz birisi olması gerekiyor. 'Bildik' birisi, al-kışlanmak için yalnızca ben acı çekiyorum demesinin gerektiğini bilir. Mücevher Dolu Sınır şiirinde bu 'bildik kişi' bir toplumdur. Eğer ciddi konuşmaları yapamadığınız bir toplumdaysanız, en azından şakayla ve alayla da olsa söyleyebilirsiniz. Bu şiirimde bir yığın pürüzlü, kokuşmuş ve aptalca konularla muhataptım. Bütün şiirlerin çiçek gibi kokması gerekmiyor, bırakın bazıları sevgilisine yollayacağı mektubu yazamayacak kadar romantik olmasın. Bana ne! Diyeceksin ki bu şiirin yanından geçenler burunlarını tutuyorlar. Bu şiirin kendi dili, kendi şekli var. Ben idrar kokulu bir sokaktan bahsedeceksem, bu kokuyu tarif etmek için kokuların listesini önüme koyup en güzel kokanı seçemem, bu şarlatanlıktır. Önce insan kendi kendisini aldattır, sonra da başkalarını.

- Siz 'bugünkü' dilden ve kalıptan bahsettiniz. Siz mesnevilerinizde - Gazel adlı şiiriniz asla söz konusu edilmemektedir- duygularınızı boğduğunuzu düşünmüyor musunuz? Hem bu iki şiirin kalıbı ve dili eskiye ait, insan bir çürüme hissediyor. Sanki sizin hep kendi kalıbınızda olmanız daha iyi, kendiniz oluyorsunuz.

-Mesneviler konusunda Azad Beyle sohbet etmiştim. Ama sizin sonucunuza ulaşmak... hayır öyle değil. Bir kaynaktır. Sadece anlar birbirinden farklıdır. Şiirin günler ve aylar boyunca insan tarafından yapıldığı doğrudur ama aynı zamanda bir anlık anlayış sonucudur. Mesnevilerde, bu an... Oldukça uzak ve ayrı bir andı. Şiirlerin geri kalanında, anlar zamana daha yakındılar... kendi zamanındaydılar...

-Muhakeme yapmıyorsunuz galiba? Mesnevilerinizde açıkladığınız aşkla ilgili bir şey söylemek istiyorsunuz, diğer şiirlerinizde aşktan ayrı bir şey mi ele alıyorsunuz? Siz bir tür aşkı düşünen bir varlıksınız, bu şiirlerin zamansal aralığı çok uzak değil mi?

-Ne de olsa bunlar benim zaman içindeki ruhsal halimin ve algıları-mın bir yansımasıdır. Bu hal ve algılar böyle bir kalıp istiyor, ayrıca ben mesneviyi severim kısaca 'söz' 'yeni' olmalı derim, yoksa kalıbı kırmak

önemsiz bir iş. Dostlarımdan birçoğu bu işi yapıyor. Böyle çatır çutur kırıyorlar. Pekala, kırmak sadece kırmaktır. Karşılığında ne yapıyorlar? Çok eskiden sevgililerin saçları bir mısra uzunluğundaydı şimdi bir mısraın yarısı ya da dörtte üçü. Biz vezin düşmanı değiliz. Biz gelin kendi sözlerimizi söyleyelim diyoruz.

-Bakın bu kitapta bizzat size özel şiirler var. Oyuncak Bebek, örneğin. Kitabın tekdüzeliğini yok eden şiirlerin yanı sıra Küçük Ali hikâyesi, yakkıcı gazel ve mesneviler de var. Bu şiirin 'sözleri' size özgü şiirlerde daha da oturmuş. Şamlu da zaman zaman aynısını yapıyor. Siz başka bir Oyuncak Bebek mi yapmak istiyorsunuz?

-Oyuncak... sözleriniz benim için Kör Baykuş'un sözlerinden daha ilginç. İkinci kez bir oyuncak önerisine ilgi gösteriyorum ve büyük bir istekle Şamlu'nun yanında duruyorum, o yalnızca 'kurban' vermediği için, neyse geçelim... İki şey üzerine konuşulmaktadır, ilki Küçük Ali'nin kalıbı, diğeri de onun sözleri. Ben bu ikisinin birlikte uyum içinde olmalarına inanırım -eğer birlikte olamıyorlarsa ahenkli değildir- Ben öykü anlatmak istemiyordum. Aslında bir parça toplumsal gerçekleri anlatmak için bu öykü biçiminden faydalanmak istedim... Gerçeklerin yuvarlak sözlerle yada ıstırap dolu duygularla eriyip gitmesini istemiyordum. Sade sözleri söylemek istiyordum ve söyledim.

-Belki de bu ona uygun olmadığının bir delilidir.

-Neden uygun olmasın?

-Ümitsizce bir mesaj var da.

-Ben ümitsizce bir mesaj olduğuna inanmıyorum. Tam aksine. Ben bu şiirde aslında kendimle ve yaşamla olan meselelerimi hallettim ve bu şiiri aynı zamanda bir aşamadan geçip yükselme cesareti olmayan bütün insanlar için söyledim. Bu şiir bir yaşam türünü seçmek için kendi içsel ayrılıklarımın neticesidir, soru şu: Erişte çorbası mı, yoksa açlık ve

deniz mi? Çok özeldi, ama genelleşti. Nima der ki: *"Bir şeyden eksiltmek gerekir, bir şeye eklemek için."*

Belki de bu şiirde şöyle bir mesele söz konusu oldu; Ali iki güç arasında kaldı. Bütün güzel ve sade mutluluklarıyla, yüksek yaşam gücüyle, daha iyi, daha yüksek ve aynı zamanda daha zor bir yaşamın göstergesi olan denizin gücü, hatta ilk nefesi ölüm olsa bile. Ama Ali denize gidiyor. Acaba bu ümitsizlik midir?

-Hayır, ama sizden bir 'öykü' olarak kabul edilebilir.

-Ama insanı bir parça kuruntuya sokan ve küçük bir dünyaya yönelten bir öykü... öyle değil mi? Fakat kalıp konusunda, kabul. Ben, bu kalıpta her sözün söylenmeyeceğini kabul ederim. Bu kalıp sözlerim için küçük. Duygu ve düşünce, coşkusunun önünü kesiyor. Bırakın Ali kendi küçük kalıbında kalsın. Ali zaten küçük bir çocuktı ve sokağa aitti. Sokak insanının konuştuğu dille konuşmalıydı. Ama Ali sadece bir kez peşimden geldi ve artık geleceğini sanmıyorum. Çünkü ben onunla olan konuşmalarımı bitirdim ve her ikimizin durumu aydınlandı.

-Bakın, bizim için söz konusu olan 'günümüz şiiri'dir. Zamanda olmak ve zamanı hissetmek. Eğer biz, burada kalıptan konuştuyusak, şiirin bizim zamanımıza uygun kalıbı istediğine inanmamızdandı. Mücevherle Dolu Sınır, Baharın Evhamı -ki asla ona Yeşil Evham demek istemiyorum- Ve Kuş da günümüz düşüncesi, günümüz kalıbıyla, açıklandığından dolayı mükemmeller. Genel olarak bu kitapta iki tür şiir görüyorum. Şekil ve içerik açısından eski çalışmalarınıza yaklaşan şiirlerle, yeni bir dil ve yeni bir görüşle meselelere daha genel ve daha ciddi bakan Yeniden Doğuş, Yeryüzü Ayetleri, Bağın Fethi, Hediye ve bunun gibi daha birkaç şiire yerini bırakmak zorunda kalan daha değer-siz şiirler.

-Size bu kitaptaki şiirlerin dört yıllık bir çalışmanın neticesi olduğunu söylemiştim, işte bu dört yıllık şiirleri ayırdım ve yayınladım -sade-

ce güzel şiirleri değil- tümü, bu şiirler, kendi doğal özelliklerini gösteriyorlar. Bu yüzden onların iyi olmaları da, kötü olmaları da, eksik veya tam olmaları da doğaldır. Sanıyorum yenisine başlamalıyım. İnsan belli bir aşamaya tanıyarak gelmelidir -en azından bu işte-. Ben şiiri kitaplar okuyarak öğrenmedim yoksa şimdi kaside yapıyor olurdum.

Bu şekilde yola koyuldum. Bir ormanda kaybolan çocuklar gibi. Her yere gittim, her şeye hayret ettim ve her şey beni cezbedi. Sonunda bir çeşmeye ulaştım ve o çeşmenin içinde kendimden ibaret beni ve ormanın bütün tecrübelerini buldum. Ama bu kitaptaki şiirler aslında benim çeşmeye ulaşmak için yaptığım arayışlardır.

Şimdi şiir benim için ciddi bir meseledir. Kendi varlığım karşısında hissettiğim bir sorumluluk, hayatıma vermek zorunda olduğum bir tür cevaptır. Dindar bir insanın dine gösterdiği saygı kadar şiire saygı gösteriyorum. Düşünüyorum. Sadece yeteneğe dayanarak olmuyor. Güzel bir şiir yazmak, bilimsel bir keşif gibi zahmet, çalışma ve dikkat isteyecek kadar zordur.

İnanmışım başka bir şey de hayatın bütün anlarında şair olmanın gerekliliğidir. Şair olmak, insan olmaktır. Günlük davranışları şiirleriyle hiç bağdaşmayan bazı insanlar tanıyorum. Yani sadece şiir yazdıklarında şair oluyorlar, sonra bitiyorlar. İki yönlü olduklarından fakir, kıskanç, mutsuz, dar fikirli, zalim, pisboğaz, açgözlü bir insan olup çıkıyorlar. İşte, ben bu adamların sözlerini kabul edemiyorum. Ben hayata daha fazla önem veriyorum ve bu beyler yumruklarını sıkıp, bağırıp çağırdıklarında -yani şiirlerinde ve makalelerinde- ben nefret ediyorum ve doğru söylediklerine inanmıyorum. Yoksa bütün kavgaları bir tabak pilav için mi?, diyorum. Neyse geçelim.

Sanatla uğraşan birisinin ilkin kendisini yaratması ve olgunlaştırması gerekir, sonra bütün algılarına, düşüncelerine ve duygularına bir genellik verebilmesi için kendisinden dışarı çıkıp kendisine varlığın bir parçasıymış gibi bakabilmeli diye düşünüyorum.

-Soruların en aptalcasını sorduğumu biliyorum, yinede izin verirseniz sormak istiyorum; niçin bazen bu tür çirkin 'hayat'ı ve 'insan'ları görüyorsunuz?

“Tavandaki eğri büğrü yazılarda

Gözlerimi gördüm

Ağır bir kadeh gibi

Kuruyordu avuçta, sararmışlıklarda, karabasanlarda...”

Ve ya,

“... bana düşen eski bir merdivenden aşağı inmek

ve yalnızlık içinde çürüyen bir şeye ulaşmaktır”

Ya da,

“...bu küçük canileri görüyordum

ki durmuşlardı...”

-Önceden dediğim gibi, şiir genellikle algı ürününün bir anıdır. Bence hayatın bütün anları övülemiyor. Böyle bir görüş kimi zaman hayatın anlamsız övgüsünden daha gerekli ve daha gerçektir. İnsan konunun bütün yönlerini gördüğü zaman bir hayli övgü dolu sonuç alır, işte o zaman doğrudur. Ben filozof değilim, sadece bir insanım ve zayıfım. Kimi zaman zaafıma yenik düşünüyorum. Keşke düşmesem ama buna da gücüm yok.

Anlayış şiirindeki beyitler konusunda anlaşılamadığımızı açıkladım. Aslında şiirin adı kendisini açıklıyor. Şiir olgusu karanlık ile aydınlık olmanın iki an'ı arasında yanıp duran lambanın bir anlık karanlıktaki yaşamıdır. Ve karanlığı anlamak -ergenliğin sınırlarına ermek gibi- kötü bir bakış değil, belki de doğaldır. Yaşayan her insan sadece birey kalıbındaki bir vücuda bakarsa, böyle bir şeyle dertlenir, karamsarlaşır ve üzüntüye kapılır. Eğer hayatın bir parçası değilsem ben gerçekten de bomboş ve mutsuz olurum, aynı Anlayış şiirindeki boş olmam gibi.

İkinci bölüm konusunda diyebilirim ki sizler benim şiirlerimde açık ve çok belirgin bir yazının fikrini arıyorsunuz, işte problem burada. Ben filozof değilim ve şiirlerimde hiçbir özgün felsefeyi de izlemem. Benim sadece, belki çeşitli olaylara göre bir bakışım olduğu söylenebilir. Bu ba-

kışın mantığı duygusal bir mantıktır. Eğer yeni istiyorsak, sizin de okuduğunuz bu üç dizenin anlamlarını çok kuru matematiksel bir mantıkla da analiz edip temeline ulaşabiliriz. Çürümüşlük ve yalnızlık benim için ölüm değil, orada oluşan başka bakışla başka bir hayat görüşünün başladığı bir merhalelerdir. Bütün artısı ve eksisiyle kendini sevmektir ve bunun dışındaki konulara selam vermektir. Her şeye, herkese beklentisiz ve karşılık istemeyen bir selam. Kokuların, ışıkların ve meltemin habercisine köprü olabilen eller işte bu yalnızlıkta yeşilleniyorlar. Eğer hayatla ve aşkla şekillenmiş beklenti ve tahammüllerimiz yoksa bu şeyler arasındaki farkı göremeyiz. Bunlar ele alınan konuya göre bir duygunun, bir düşüncenin ve bir bakışın çeşitli yansımalarıdır. Benden şiirlerimi yorumlamamı istemeyiniz. Arzu edilmeyen bir iştir ve işin doğrusu da komiktir ama bence bir dizenin üzerinde durmamak, tümünü dikkate almak gerekir. Bu yorumları kendi çerçevesinde değerlendirirsek sorun ortaya çıkar ama onları şiirin düşünce zemininde bırakırsak o zaman olay çözülür. Yeniden Doğuş'un bu birkaç mısrası şiirin bütünü hakkında hakikaten hüküm verseydi anlamı tamamen değişirdi. Günümüz şiirinin özelliklerinden birisi de budur artık, beyit beyit değil.

Ama sizin bahsettiğiniz Yeryüzü Ayetleri örneği konusunda söylediklerinize tamamen karşıyım. Bu şiirde kesinlikle kötü bir bakış -özellikle insanlara karşı- bulunmuyor. Belki hükmedici olduğu söylenebilir. Aslında bu şiirlerin tümü insanların yaşadığı ortamı, bizzat insanları değil, insanları kötülüğe, boş vermişliğe ve cinayete sürükleyen ortamı açıklamaktadır. Ben o suç dünyasını izledim. Yoksa insanlar suçsuzdur. Bu sebeple durup su fiskiyesinin sesini dinliyorlar. Güzelliği anlama duygusu henüz onlarda yok olmamış, sadece artık inanmıyorlar. Bu 'küçük caniler' kompozisyonu, yani iradesiz caniler, suçsuz caniler, mutsuz caniler bu kompozisyonda bir parça üzgün ve merhametli görünüyor.

-Bu da en aptalca sorulardan biri olacak, gelin bir kaç şairimizin çalışmalarını hakkında konuşalım. Böyle aklınıza gelen herhangi bir isme bir bakalım ne olacak, belki yayınlarız belki de yayınlamayız.

-Şamlu. Eğer Şamlu'nun son çalışmalarına göre görüşümü istiyorsa-

nız -ki g r    m n o kadar da önemi yok-konu  masam daha iyi. Ama kim bilir, belki de yarın o her zamankinden daha taze bir nefesle kalkıp yola koyulacak. O bu konuda her zaman  mitlidir, değilse de önemli değil,          üzerine d    ni haddinden fazla yapmıştır. Bir insanın  m-r n n sonuna kadar şiir yazmasına gerek yok.  amlu'dan o kadar güzel şiir aldık, ona karşı minnettar ve hakkaniyetli olmalıyız. Ben burada onun  iirleri hakkında konu  muyorum -elbette bazı konularda onun şiirsel zevkleriyle uyu  mayabilirim, özellikle vezin konusunda- ne de olsa biz iki farklı insanız ve herkes kendi i ini yapıyor. Sadece kendi içine inanması yeterli, her neyse, ben sadece onun şiirlerinde var olan ruh halinden bahsediyorum, dolayısıyla  amlu hakkında konu  yorum, şiirlerinden değil. Bence  amlu kavramların tutkusu konusunda çok fazla g zelle  en bir adamdır. Onun bazı şiirlerinde yer alan övgüler bence tecrübelerinin ve tutkularının neticesidir. İnsanlık, a k, sevgi ve kadın, onun tutkularının ürünüdür. O bakıyor ve öyle b y leniyor ki bir adım atması gerektiğini unutuyor ve huzur bulması için kendisini bu kavram derinliğine atıyor.  amlu bu kavramların gerçekliğine göre var olduğundan kendi içinde bilmeden bu kavramların övgüsünde a ırına kaçıyor, bu da beni tereddüde d   r yor. Onun g zelli ten yana sıkıntısı yok, bir sıkıntısı varsa o sıkıntının da g zelli le bir alakası olmadığını söyleyebilirim. Bütün bu kavramların kendi varlığının dışında ona bir sı mak olduğunu - amlu'nun beni ba ı layaca ını umarım.  amlu benim yalan s yleyemeyece ini bilir- onun bu sı ına a ihtiyaç duyduğunu;        henüz parlak bir hayat ve dünya ile kendi ba ını kuramadı ını söyleyeyim. Var olması ve söylemesi için bahane arıyor, bahaneler çeşitli olunca bizler de mecburen, onun çalışmalarında birbiriyle ilişkisiz farklı dönemlerle ve birbirlerinden kopuk bir düşünceyle kar ıla  yoruz. Şimdi Nima'yı örnek vereyim. Nima'mn şiiri öyle bir tarzda ki insan sanki onun dünyasını ve g r   lerini yirmi be  yılda olu turdu unu hemen anlıyor. İnsan sürekli onu görüyor, durmuş bir halde değil gelişme halinde. Her zaman bir  ekildir, gerçek bir  ekil. Çeşitli olayların gelip geçtiği bir pencere gibidir. Onu aydınlatan da var, onu karartan da, ama insan sürekli bu pencereyi görüyor.  amlu ise kimi zaman şiirlerinde çok çeşitlidir. Sebebi psikolojiktir. O henüz bir pencerenin huzuru-

nu, bir pencerenin bakışını ve bir pencerenin yaşamını yakalayamamıştır. Kendi içinde karmakarışık ve inançsızdır, hatta kendinden oldukça emin bir şekilde konuştuğunda bile. O çeşitli konulara sığınıyor, bu konuların kendisine gelmesine izin vermiyor, içinden geçenlerin ne kadarını istiyorsa arasından ayırıyor. Sanki kendisi yalnızlığa yetmiyor. Bazı şiirlerinin başlangıcı yok ve insanı şairle ilişkilendirmiyorlar, kendilerini soyutluyorlar, ne kadar ayıp.

Aynadaki Aida'yı okumadım. Sanırım Düşünce ve Sanat'ta basılan şiirlerin devamı. Evet sözünü ettiğim bunlar, yalın cümleleri var, şiirsel olmayan bir biçimde -kimi zaman makale olup savunuyor, saldırıyor, sövüyor, yorumluyor- Ben anlamıyorum. Ben şiir konusunda başka türlü düşünüyorum. Belki o bir yerlere gelmiştir de ben gelemediğim için anlamıyorum. Ama bence Şamlu'yu Taze Hava ve Ayna Bahçesi'nin bölümlerinde aramak gerekir. Aynadaki Aida bir çeşit tutkunluktur. Kimse ona karşı olmadığı halde Şamlu bir şeyden kendini koruyor. Şamlu bazı zamanlar gerçekten aşırıya kaçıyor hatta ölçsüzlükte de. Ben bu alanda sadece iki kişiye rastladım, gerçekten de şiirlerini okuduğum zaman vezne ihtiyacımın olmadığını hissettiğim. Birisi Ali Rıza Ahmedi ve diğeri Bijen Celali'dir. Sözlerin Şiiri'nin çok kuvvetli olduğunu söylemek istiyorum. Sözlerin vezne ihtiyacı vardı. Böyle olunca kabul etmemek olmaz. Şamlu bazen de tamamen batılılaşıyordu.

Her neyse o Nima'nın yanında ilk sırada bulunuyor ve ben onun şiirini seviyorum.

-Ben sözlerinizin bir kısmına katılmıyorum. Bijen Celali...her neyse. Şiirin vezninden konu açılmışken onu yaygınlaştırma deneyimlerinden ve imkanlardan konuşalım, sonra sözlerimize devam ederiz.

-Veznin, en azından şimdilerde, Farsçadan çıkartılmasına müsaade etmesinler. Zaman eninde sonunda, vezni keşfetmek zorunda. Günümüzün kavramları bu vezinlerde yok ediliyor. Bu vezinler kuşkusuz o günlerdeki hayatın ahengiyle uygulanıyordu. Ama bugün her şey değişti. Şimdinin şairi zamanın ritmini algılayabilmesi için bu hassasiyete sahip olmak zorunda. Ben hayatımızın gündelik sorunlarından söz

etmek istiyorum. Dilinin bütün özellikleriyle, bütün eşyasıyla ve günlük hayatın bütün kelimeleriyle günümüzün bir insanı gibi. Eski vezinler aslında bu hislerin ve kelimelerin katilidirler. Ama vezin ayırmayı doğru bulmuyorum. Vezinsiz denemeleri de şiir olarak kabul etmiyorum, elbette şiirsel düşünceler olarak. Vezin kelimeleri birbirine bağlayan bir ip gibi olmalı. Kendisini kelimelere yüklememeli. Sözcüklerin ölçüleri kendilerini vezne yükleyebilmeliler. Ahenkli bir şey duymak istediğim zaman her zaman bu örneği veririm. Mesela bir rüzgâr kendisiyle birlikte ırmaktaki suyun sesini getirir, bazen de kulağımızın dibindedir. Her neyse bu sesler her zaman vardır. Farsça şiirde vezin olmak zorundadır. Eğer bir kelime vezin içermiyorsa sekteye uğrar. Bu sekteden dolayı vezin olmak zorundadır. Bütün bu gündelik hayatın kelimelerinden faydalanmalı ve vezin yaratmalı. Bu sektelerden faydalanmak için bu alanda kısa çalışmalarım olmuştur. Elbette bu şiirleri okumak, aşına olmayanlar için zordur. Ama ben kelimelerimi vezne teslim etmedim, vezni kelimelerime teslim ettim. Şimdiye kadar iki üç eski vezin üzerinde çalıştım ama daha fazla çalışma yapılabilir. Evet Nima sadece vezin üzerine çalışan birisiydi ama ondan sonra çok az insan Nima'nın yaptığı çalışmayı izledi. Sanıyorlardı ki Nima'nın işi sadece dizeleri uzatıp kısaltmak. Eğer bugünkü hayatın ritmini resmedecek bir cihaz yapılsaydı; çizgileri zikzaklı olan bu ritim, tahtırevanlı zamanın ritminden farklı olacaktır. Ama sözcüklerde de müziksel anlam olurdu.

Bu alanda çok fazla çalışma yapılıyor. Mesela, M. Azad bu yoldadır. O benim çalışmamdan ayrı ve farklı çalışmıştır, onun yolu günümüz şiir ölçüsünün yolu olabilecek bir yoldur.

M. Azad, Azad'dan daha sonra, onun Yüksek Rüzgâr Kasidesi'ne sıra geldiğinde bahsederiz. Yalnızca vezin alanında yeni çalışma yapan insanlardan birisinin Sohrap Sepehri, diğerinin de Azad olduğunu söyleyebilirim. Bunların gittiği yol tamamen tarz olabilir.

M. Ümid Ahavan, ne de olsa Nima ve Şamlu ile aynı saftadır. Artık şiir yazmasa da کافی derecede şiir yazmış insanlardan birisidir. Ahavan'ın şiiri hem bu döneme aittir hem de Ahavan'ın kendisine.

Ahavan'ın şiirinde var ettiği dil benim için her zaman Sadi'nin dil halidir.

İnsanın Farsça'nın çok köklü ve ağır kelimelerini gündelik dildeki kelimelerin yanına getirip, kimse anlamadan kullanılır kılması zordur, yani bu işi o kadar ustalıkla ve içtenlikle yapmalı ki insan fark etmeden geçip gidebilmeli. Sadi'nin şiiri gibi, o çalışmasını Arapça kelimelerle yapıyordu, ama bu şiirin görüntüsüydü. Asıl iş bu kelimelerle söylemektir. Ahavan'ın sözleri önemsiz sözler değildir. Gazellerini ve kasidelerini bir yana bırakırsak, bize o kadar yakındır ki sanki içimizden geçeni söylüyor. Bence o mükemmeldir. Yani onun şiirinde biçim var, yerleşmiş ve şekillenmiş bir dil var, derinleşebilen bir içerik var, düşünce ve görüş ortamı var. Fakat bana öyle geliyor ki bazı zamanlar kendisi de kelimelerle oynamaktaki ustalığına ve kıvraklığına aldanmaktadır ki diğerleri bu ustalığa ulaşmak için uğraşmak zorunda kalırken.

Kesrayi. Özür dilerim onu kesinlikle kabul etmem -ister hoşlansın ister hoşlanmasın- ona diyecek bir sözüm yok, eğer olsaydı -dili gevşek ve zayıf- samimi bir söz olmazdı. Şiirlerinin biçimi çok fazla dokunulmuş. Şiir onun için bir fantezidir, diğer bütün çalışmaları gibi. Şiirinin ne kalbi, ne beyni, ne de mutluluğu var. Kendisi için böyle bir şeydir. Bağırduğında da sanki şarkı okuyor gibi oluyor.

Saye. Gazellerini tercih ediyorum. Şiirlerinin geriye kalanı da aynı gazel kadar sadedir, içtendir, güzeldir ama yeterli değildir. Çok sınırlıdır. Dönemini tamamlamıştır.

Ateşi. İlk divanıyla beni tümüyle kendisine hayran bıraktı. Onun şiirinin özellikleri diğerlerinden tümüyle farklı. Onunki su ve ateşin kendisiydi. Onun ilk kitabını kendiminkiyle mukayese ettiğimde utaniyorum. Ama artık niçin ondan bir haber yok, onu bilmiyorum. Tahran'a gelmesi gerekmiyor. Tahranlı çocuklar adamı hırpalıyor. Onun şiirini gördüğüm her yerde okudum. Eğer kendisini koruyabilirse çok iyi olacak.

Temimi. Bazen onun şiirinden hoşlanıyorum, sadedir. Eşyanın an-

layışına ve evre koşullarına gösterdiği hassasiyet ilginçtir, ama dili henüz şekillenmemiştir. Henüz deneyimlemekte olan bu insanlardan birinin sözleri beni pek çekmiyor, çünkü hâlâ bana köksüzmüş gibi geliyor. Bunlar kendi gelecekleriyle beni meraklandıran şairlerdir.

Sepehri. Güneş Göçüğü kitabının son bölümünden başlıyor, üstelik çok yeni ve büyüleyici bir şekilde başlıyor ve aynı şekilde devam edip gidiyor. Sepehri her şeyiyle farklı. Onun duygu ve düşünce dünyası benim için oldukça ilginç bir dünyadır. O özel bir insandan, zamandan ve şehirden bahsetmiyor, o insandan ve yaşamdan bahsediyor. Bu sebeple alabildiğine engindir. Vezin konusunda kendi yolunu bulmuştur. Eğer bütün gücünü kullansa nereye ulaşacağını görürdünüz.

1966

“ÖNEMLİ OLAN... TENİMİN ALTINDA ŞİİRİMİ HİSSETMEMDİR.”

(Açıklama: Aşağıdaki konuşma Furuğ'un "Sepid u Siyah" dergisiyle yaptığı röportajdır. Furuğ ile yapılan röportajda dergi muhabirinin sorularının ve cevapların bir bölümü kesilmiştir).

-Niçin şiir yazıyorsunuz?

-Çünkü ihtiyacım var. Şiir benim için bir ihtiyaç konusudur. Yemekten ve uykudan da önce gelen bir ihtiyaç. Nefes almak gibi bir şey. Amacım bu ihtiyacı kendim için zaruri bir hale getirmek. Sözlük manasıyla ihtiyaç herkesin niçin araba aldın sorusunu sorma hakkıdır. “İhtiyacım vardı” demesi bence önemli değil. Şiir bende dağılmıştı, bir zamanlar ben bu varlığı benim

dışında soyut bir şey olarak tasavvur ediyordum. Şimdi bir süredir o bana nüfuz etti yani beni ele geçirdi ve bu yönüyle ben şiirden ayrı değilim. O vakitler şiire inanmıyordum... O akitlerden kastım dönemsel değil, kırk iki yılma kadar. İnanmadığımı söylediğimde de yine şiirle aramda bir mesafe vardı. Şiiri eğlence aracı olarak gördüğüm sıralarda, sebzeleri doğramayı bitirince kulağımı kaşıdım ve “Evet! Gidip bir şiir okuyayım” dedim. Daha sonraki bir zamanda da eğer şiir yazarsam bana bir şeylerin katılacağını hissettim. Şimdi şiir yazdığımdan beri benden bir şeyin eksildiğini hissediyorum, yani ben kendimden bir şeyi kırıpıyorum ve öteki elime veriyorum. Böylelikle şiir benim için ciddi bir çalışma konusu oldu ve şimdi onun yüzünden tutuculaştım. Şiir söylediğim zamanlar kendi şiirlerimle alay ediyordum ama şimdi eğer şiirimle alay ederlerse sinirleniyorum, çünkü şiiri çok seviyorum. Bu vahşi garip şeyi kendime ram ve nüfuz ettirebilmek, onunla kaynaşıp hemhal olup öyle kolay kolay ayrılmamak için epey bir süre sıkıntı çektim.

-Sizce şiir nedir?

-Benim için şiir bir insanın içindeki sözleri yaşamaktan ibarettir ve bu kelimeleri canlı bir şekilde kağıda yeniden yazmaktır. Bununla birlikte kelimelerin cansızlığı yüzünden her tür sekteden, duraklamadan yahut durgunluktan kaçınmak gerekir. Bir zaman şöyle bir bakıyordunuz sizdeki kelimelerin güneşli bir günde yuvalarından çıkan karıncalar gibi mantıklı bir şekilde peş peşe dizilmiş olduğunu görüyorsunuz, bu kelime düzeni eğer o anda sizin zihinsel kavramlarınızı da açıklayabiliyorsa bu tereddütsüz şiir olacak demektir. Ben şimdi böyle şiir yazıyorum, artık bir süredir kelimelerin peşinde dolaşmıyorum, belki de kendi yerini alacak kelimenin açığa çıkmasını, doğmasını bekliyorum, sonra onu bu düzene davet ediyorum, bir ahenk türüne çağırıyorum... Şiir dizelerinde yerlerini bulmalarından sonra bazen yazımın düzgün hale gelmesi için onlardan bazılarının yerini değiştiriyorum. Kimi zaman bazılarının farklı olmasından dolayı, kimi zaman da kelime bana güzel gelmezse, sıralarından çıkarıyorum, ancak bir dizeden kelime çıkarmak çok ciddi bir durum, kelimenin rahatsız edici olduğunu hissediyorsam, etrafındaki kelimeleri yutup zayi ediyorsa veya kelime doldurmak için bazı şeyleri eksiltiyorsa ya da parazit gibi varlığının hiçbir verimli ürünü yoksa... Aruz kalıplarını bilmediğimden ve bilmek de istemediğimden eski şiir vezinlerini sağlam bir mısra şeklinde kabul etmem, bununla birlikte sadece şiirimde bulunacak bir dizeyi doldurmak için kelime eklemeyi de gereksiz görürüm. Eğer aradan bir tanesini çıkarırsam dağılacak bir zincir gibi birbirlerine bağlı olmasını istiyorum... Gerçekten de kelimenin şiirdeki yeri belirgin olmalıdır. Eğer kendi gerçek yerini elde edemezse fazla ve artık bir şey olur ve biz fazlalıkları çıkarmak zorunda değiliz. Kelime çıkarma işi güzel sanatın işi değildir.

-Şiir konularınız nedir?

-Şiirlerim bende kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Esir, Duvar ve İsyan kitaplarını maalesef çıkardım. Ben niçin bu başlangıcı "Yeniden Doğuş" kitabıyla yapmadım diye üzülüyorum... Şiir konusunda size şiirimin benimle ilerlediğini söyledim. Esir, Duvar ve İsyan'da ben sadece dışarıdaki dünyanın basit bir sözcüsüydüm. O sıralarda şiir bende henüz baş

göstermemiştii, belki bir eş, bir aşık, bir müddet birisiyle birlikte olan insanlar gibi benimle aynı evi paylaşıyordu ama sonra şiir bende kök saldı ve bundan dolayı da şiirin anlamı benim için değişti. Artık ben şiiri sadece kendimle ilgili çeşitli duygularımın açıklanması olarak ele almıyordum. Belki şiir bana nüfuz ettiğinden ben daha fazla dağıldım ve yepyeni dünyalar keşfettim... Bu sebeple bugün şiirimın konusu her şey olabilir. Kar küremekten çocuğun kundak değişimine, randevuya yavaşça gitmekten bir adamın bir kadını tam olarak anlamasına, gece boş bir soaka ve birbirine korkunç bir şekilde girmiş iki otomobile bakmaya kadar her şey. Bütün bunlar benim için şiir konusudur.

-Yeniden Doğuş'tan sonraki şiirlerde, şiirde bir tür fikri şahsiyetiniz oluştu ve fikir şiirinizde bir yer açtı.

-Evet, her halükarda Yeniden Doğuş'tan sonra büyümeliydi. Rüştünü ispat etmeliydi. Bu doğuş beni, otuz yaşın eşigindeki Furuğ'a bağladı ve şimdi fikri olmayan bir şiirin beni tatmin edemeyeceğini düşünüyorum... Ben kendi kendime düşünüyorum, diğerlerinden müteessir olmuyorum ve bağımsız bir düşünceye sahip olmak için uğraşıyorum. Batılı şairler çok fazla eser bırakmadılar. Düşünür şair olarak Eliot, Saint-John Perse ve Nima gibileri söyleyebilirim. Onlar sadece bana yol gösterdiler. Ben onların eserlerini okuduktan sonra şiir denilen düşünceli bir şeyin oluştuğunu anladım ve onların etkisi altında kalmamaya çalıştım, özellikle batılı şairlerin. Bir süre Nima'nın etkisi altında kaldım ama sonra kendimi kurtardım. Neredeyse Nima beni boğacaktı ama şimdi boğulmaktan kurtulduğumu hissediyorum. Eğer Nima yolu benden önce almışsa, ben onun yarısında olduğu, engbelerini ve taşlarını temizlemeye gücü yetemediği yolu sürdürmek istiyorum ve düzeltmeye çalışıyorum. Ben bu yolda bütün sadakatimle çalışıyorum... Birçoğumuz sapa yola girdi, hâlâ da bu yoldalar. Hazır olarak sadece iki kişi benimle bu yolu alabilir, M Ümid ve Sohrap Sipehri. Şamlu da bir süre öncesine kadar bu çizgideydi ama şimdi durakladı, belki yeniden yola koyulur, çok hızlı hareket ettiğinden bize yetişmesi ve yeniden bizimle ilerlemesi mümkündür hatta uzun bir müddet bizim önümüzdeydi ve ben onun arkasından koşturduğumu söyle-

mekten çekinmiyorum.

...Her ne istiyorlarsa söylesinler benim için, önemli olan zinde kalmam için şiirle yaşamam ve tenimin altında şiirimi hissetmemdir. Siz eğer ben ebedi olursam o dünyada bana bir şeyin verileceğini düşünüyorsunuz oysa ben sadece günümüzün şairane düşüncesiyle meşgul olmak isterim.

1966

EV KARADIR

“ORADA ÜMİTSİZLİĞİN ARTIK BİR ANLAMI YOK...”

(*Ev Karadır Filmi Hakkında Furuğ’la Yapılmış Bir Konuşma*)

Bir İran filmi olan *Ev Karadır*’ın (Almanya) belgesel film festivalinde birincilik ödülünü aldığını duydum. Bu filmin yönetmeni şairlik karihasıyla Furuğ Ferruhzad Hanım ve yapımcısı da, son yıllarda film şirketinin diğer filmleriyle gerek ülke içinde gerekse ülke dışında parlak başarılar elde eden İbrahim Gülistan Bey’dir. Belgesel dalda birincilik ödülünün, ince eleyip sık dokuyan bir festival jürisi tarafından bir İran filmine verilmesi bu yeni sanat alanında bir grubun dürüst faaliyetine uzaktan yakından şahit olan bütün insanlar için mutluluk verici bir haberdir. Çünkü ülkemizde film yapımcılığının çok fazla bir geçmişi yoktu ve maalesef bu geçmişin, çok da parlak olmadığını söylemek gerekir. Bu gerçeği dikkate alarak uluslararası bir festivalde İran filmi birincilik ödülü almışsa samimiyetle bu mutluluğu göstermekten çekinilmemelidir.

Bu duyguyla *Ev Karadır* filminin öyküsünü film yönetmenin kendi ağzından dinlemek için Ferruhzad Hanım’ın peşine düştük.

Bu perşembe sabahı Ferruhzad Hanım ve Gülistan Bey ile kasede kayıtlı iki saatlik serbest bir konuşma yaptık. Aşağıdaki satırlar bu dostça sohbetin özetidir.

- *Lütfen tebriklerimi kabul buyurunuz ve Ev Karadır filmi nerede ve nasıl birincilik ödülü aldı açıklar mısınız?*

Ferruhzad-Bu konuda en iyisi Gülistan Bey açıklama yapsın.

Gülistan- Birkaç gün önce tebligat dairesinden bana telefon ettiler. Almanya’da İran enformasyonundan Şufi’ha Bey’in verdiği habere göre, festival jürisi tarafından belgesel dalda birincilik ödülü sertifikasıyla birlikte, plaket ve nakit para *Ev Karadır* filmine verilmiş.

Bu festivale sadece belgesel filmler katıldığından Cannes, Venedik ve Berlin festivallerinden ayrılır. Bu festivallerde diğer festivallere katılmış ihtimalen de ödül almış filmler yarışmıyorlar. Ama Oberhausen Festivali'nde dünyanın her yerinden bütün belgesel filmler, hatta diğer festivallere sunulmuş filmler bile katılabiliyor ve bu şart bir taraftan film yapımcısının işini yeterince kolaylaştırıyor diğer taraftan zorlaştırıyor. Dünyanın en iyi belgesel filmleri rekabet ettiğinden bu yönden bu festival gerçekten zor.

- *Bu sene kaç film bu festivalde yarıştı?*

Gülistan- Galiba altmış beş film.

- *Ve Ferruhzad Hanım'ın filmi bütün bu filmler arasında birincilik ödülünü aldı.*

Gülistan- Evet.

- *Cüzamlıların hayatı hakkında bir film yapma fikri nasıl aklınıza geldi?*

Gülistan- Geçen senenin yaz başlarıydı. Keyhan gazetesi Meşhed'de bir hastanenin açılışı münasebetiyle cüzamlılarla ilgili kısa bir film yapmak için benden oraya bir kameraman yollamamı istedi. Kameraman geri döndüğünde filmleri izledim, cüzamlıların hayatıyla ilgili gerçekten iyi bir filmin yapılabileceğini hissettim. Bir gün doktor Raci Bey bu haber filmini izlemek için buraya geldi ve izlediğinde, insanların cüzamlılara yardımını ve ilgisini çekmek için böyle bir filmi yapmayı çok arzu ettiklerini söyledi. Kabul ettim. Sonra onlar Cüzamlılara Yardım Derneği'nin yönetici üyelerinden üç kişiyle konuştular ve benden böyle bir film hazırlığının masrafını hesap etmemi ve bu konuda kendilerine bilgi vermemi istediler. Doğrusu, iyi bir film çok masraflıdır. Hesapladım ve filmin bütün masrafını ödeyemeyeceklerini görünce film masrafının yarısının tarafımızdan üstlenilmesini teklif ettim. Ancak böyle bir filmde ol-

ması gerektiğini hissettiğimiz o insani mesajı perdeye aktarabilmemiz için yardımımızın karşılığında film yapımında özgür bırakmaları şartını koyduk.

Bu teklifimizi kabul etmeleriyle film en rahat filmlerden biri oldu, bu filmi yapmada elimizin rahat olması açısından...

- Bu film için ne kadar harcama yaptınız?

Gülistan- Yüz sekiz bin tümen ama bunun elli bin tümenini Cüzamlılara Yardım Derneği ödedi. Yani dernek üyeleri derneğe para verdiler ve bu meblağ toplandı, kalanını da ben karşıladım.

- Çok güzel, lütfen şimdi siz Ferruhzad Hanım, bu filmin bilgileri nasıl hazırlandı?

Ferruhzad- Geçen yazdı, cüzamhaneyi yakından görmek ve imkanları değerlendirmek için doktor Raci Bey'le birlikte Tebriz'e gittim. Orada, en başta mahalli yetkililer, sağlık müdürlüğünden cüzamhane asistanlarına kadar herkes karşı çıktı. Hastane doktoru yoktu ve sadece sülfat gibi çok ilkel ilaçlarla hastaları tedavi etmeye çalışan bir asistan vardı. Tebriz cüzamhanesi dağlık bir yol üzerinde oldukça harap bir haldeydi, ilk defa cüzamhaneye girdim ve cüzamlıları gördüm, görüntü gerçekten benim için korkunçtu.

Muhabir- Bu 'korkunç' kelimesini açmanız mümkün mü?

Ferruhzad- Biliyorsunuz cüzamhanede hayat hastalar için çok sıradan ve basit geçiyor. Hayatları aslında bizim hayatımızdan farklı değil ama kendi hayatıyla birlikte onların dünyasına adım atan benim gibi yabancı bir insan için her şeyden mahrum olan bu insanları görmek elbette sarsıcıydı, cüzamlılar her şeyden ve dahası insani bir görünüme sahip olmaktan mahrumdular.

Buna rağmen bir insanın bütün özelliklerine sahipler, onlar için bedenlerinin eksik olması basit bir şey ama ilk aşamada bizler için üzücü

hatta korkutucudur.

Mesela ben bütün yüzü gitmiş bir kadın gördüm, sadece yüzünün ortasında siyah bir delik vardı ve oradan konuşuyordu. Bütün yüzünü de kapatmıştı ve suratındaki azalardan sadece bu delik görülüyordu.

- *Onlar, cüzamlılar, nasıl bir bakışla sizleri izliyorlardı?*

Ferruhzad- Onların reaksiyonu ilk günlerde çok kötüydü. Çünkü insanlar, sadece onların kusurlarını görmeye gelmişlerdi. Genel olarak cüzamlılar sağlam insanlara bir nevi kin besliyorlar ama ben kendimi ilk günden itibaren bunların da sıradan insanlar olduğu düşüncesine alıştırmaya çalıştım. Onları sevdim, sofralarına oturdum, yaralı ellerine dokundum, ilkin aleyhimizde bağırان bu insanlar birkaç gün sonra bizimle dost oldular ve bize güvendiler.

-*Orada kaç gün kaldınız?*

Ferruhzad- Sanırım on dört gün.

- *Cüzamlıların yaralı ellerine dokunduğunuzda cüzam geçer diye korkmadınız mı?*

Ferruhzad- Hayır. Doktor Raci Bey beni rahatlatmıştı. Cüzama yakalanmak için uzun müddet cüzamlılarla haşır neşir olmak gerekir diye güvence vermişlerdi, ikinci olarak cüzama yakalanmak için bedenın uygun olması, sonra her defasında, cüzamlılarla görüştükten sonra ellerimi yıkıyordum! Her neyse öyle bir davranışım oldu ki şimdi aradan bir sene geçmesine rağmen cüzamlılar bana mektup yolluyorlar, böyle olaylar da var.

- *Mesela ne yazıyorlar?*

Ferruhzad- Mektupları çoğunlukla şikayet dilekçesidir. Pirinçlerinin olmadığını, çocuklarının toz toprak içinde olduğunu veya onlar için cü-

zamhanede meşgul olabilecekleri bir çalışma ortamının sağlanması gibi şikayetlerini sağlık bakanlığına söylemem için çok ısrar ediyorlar.

- *Cüzamlılardan işittiğiniz ilk cümleler neydi?*

Ferruhzad- Çok şeyler işittim. Mesela içeri girdiğim ilk gün alt dudağı da dahil tüm bedeni felçli bir adam gördüm, konuşmak istediğinde dudakları düşüyordu ve bu felçli adam eliyle dudaklarını yakalıyor yerine koyuyordu. Bu adam bana ve herkese sürekli *"Karımın yanıma gelmesi için daha kaç tane dilekçe yazmam gerekiyor, doğrudur ben hastayım ve karım da sağlam ama o benim yanıma gelmek, benimle yaşlanmak istiyor. Siz ne dersiniz?"* diyordu.

Cüzam yüzünden gözlerini tamamen kaybetmiş kadınlar gördüm, gözlerinin yerine yüzlerinde sadece kırmızı bir çizgi vardı ama yine de bu gözlere dikkatle sürme çekiyorlardı. Aslında cüzamhane kadınları çok görülmeye değerdir. Hepsinin birkaç tane bileziği ve kolyesi vardı. Benim kolye ve bileziklerimi de benden aldılar.

Bütün odalarda en çok görülen şey aynadır, ağızları, burunları, kulakları olmayan bütün bu cüzamlı insanlar kendilerini aynada seyretmeyi çok seviyorlar.

- *Filminiz gerçekten çok güzeldi, nasıl çirkinlikten güzellik yaratabildiniz?*

Ferruhzad- Bence çirkinlik göreceli bir kavram. Ben cüzamlılara insan olarak bakıyorum, onlar sadece hastalar. Başka hastalıklara yakalanabilen diğer insanlar gibiler. Sonra çocuğunu göğsüne yapıştırarak gözünü ayırmadan ona sütünü veren cüzamlı bir anne görüyorsunuz, mükemmel bir güzellikle karşı karşıyasınız. Bir cüzamlıyı ilk gördüğünüzde çirkince gelebilir ama sonraki insani karşılaşmalarda sevgi dolu, aşk dolu bir avuç insanın yanında olduğunuzu görürsünüz.

- *Onların aşk ve sevgi kıvılcımlarından ne gibi örnekler gördünüz?*

Ferruhzad- Eskiden cüzamlılar arasında evlilik yasakmış, sanırım iki üç yıldır evlilik izni veriliyor. Eskiden cüzamhanede cüzamlı kadın ve erkeğin her tür fiziksel teması gizliymiş. Bana cüzamhanede aşık olduğu cüzamlı bir kadını öldüren cüzamlı bir adamdan bahsettiler. Sanırım son zamanlarda onu Tebriz'de idam ettiler. Cüzamhanede aşk ve cinsellik temayülleri çok fazla, çünkü cüzamlılar sabahtan akşama kadar duvar dibine oturup önlerindeki boşluğa bakmaktan başka bir şey yaptıkları yok. Orada bulunduğumuz on iki gün içinde cüzamlıların dört tane düğününü gördük, filmin son sahnelerinde düğünü görebilirsiniz. Baktığınız her yerde çocuk, hep çocuk görüyorsunuz.

- *Cüzamlı erkek ve kadınların çocukları da mı cüzamlı oluyorlar?*

Ferruhzad- Süt yoluyla çocuklara bulaşmasın, cüzama engel olsun diye annelere genellikle sülfür veriyorlar.

Dört yaşında çocuklar gördüm hepsi sağlıklıydı ama okula giden büyük çocuklar arasında epey bir cüzamlı vardı. Esasen cüzamhanede aileler genellikle yan yanadırlar. Bir ailede baba, anne, kız kardeş, erkek kardeş hepsi cüzamlıydı, bir çocuk hariç. Bu çocuk kaldığı sürece orada cüzama yakalanabilir de yakalanmayabilir de.

- *Cüzamlıların akrabaları onları görmeye geliyorlar mı?*

Ferruhzad- Genellikle cüzamlılar, mesela kırk kişilik bir aile, hepsi aynı yerde yan yanaydılar ve hepsi de cüzamlıydı ama kimi zamanda cüzamhane kapısının ağzında bir babanın ya da amcanın, hısım akrabasının beklediğini gördüm. Elbette onların cüzamhaneye girmelerine izin vermiyorlardı.

- *Cüzamlıların arzuları nedir?*

Ferruhzad- Aynı bizim arzu ettiklerimizi arzuluyorlar. Elbette gündelik yaşamları çok hareketsiz ve sakin. Her halükarda kendilerini bir şekilde oyalıyorlar. Su getiriyorlar, ağaçların yapraklarını topluyorlar, eke-

cek tohumları olmadığı halde toprağı belliyorlar. Başka arzuları da var, mesela yaşlı bir adam vardı benden sürekli takma bacak istiyordu, onun tek arzusu sadece bacadı, takma bir bacak.

- *Orada nasıl bir ümitsizlik gördünüz?*

Ferruhzad- Orada ümitsizliğin artık bir anlamı yok, yani ümit mevcut değil. Cüzamlı kendi hayatına alışıyor, hepsi hayatlarının bu olduğunu biliyor. Alinyazılarını kabul etmişler, cüzamhanenin dışında olsalar parmaksız elleriyle her yerde kalamayacaklarını biliyorlar. Cüzamhane arzuları, bu dört duvar arasında sınırlıdır.

Gülistan- Cüzamhanenin her toplumda var olan hastalığın küçük bir fotoğrafı olduğunu düşünüyorum. Beyhude yere yaşayan, atıl ve bir hedefleri olmayan cüzamlı toplumunun deyim yerindeyse diğer sağlıklı insanların toplumuna benzediğini, orada da hastaların duvarı olmayan bir toplum gibi kendi hastalıklarıyla birlikte yaşadığını, hayatı çok fazla düşünmeyen ve hayatı çok seven insanların olduğunu niçin görmüyorsunuz?

- *Bedenin yarısından fazlasını kaybetmiş bir cüzamlıyı hangi faktörün hayata bağlayacağını düşünüyorsunuz?*

Ferruhzad- Bizi hayata bağlayan böyle görülmeyen duygular. Yaşamının el veya ayağı sahip olmaktan başka bir şey olduğunu düşünüyorum, nefes alıp veriyorsam gerçekten yaşıyorum diye hissediyorum.

Ben neredeyse tüm bedenini kaybetmiş yaşlı bir kadın gördüm, doktor iğne vuracağı zaman “*Sen bu iğneyle beni öldürmek istiyorsun. Niçin? Ben yaşamak istiyorum*” diye bağırıyordu.

Gülistan- Hayat etkince ve bilgece yaşanmadığı sürece yaşamadan bahsedilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Menfi, hareketsiz ve atıl bir hayatı olan bir cüzamlı için yaşamak meselesi esasen söz konusu olmayacaktır. Bilgisizce hayatı koruma çabası herkeste var.

- *Orada intihar eden birisini duydunuz mu?*

Ferruhzad- Ben duymadım.

- *Ümitsizlik duygusuna sahip olmayan cüzamlılardan bahsettiniz ama kendi toplumumuzdaki cüzamlı olmayan ve en güzel hayat imkanlarına da sahip insanların da intihar ettiğini görüyoruz, siz bu meseleyi nasıl açıklarsınız? Bir cüzamlı uzuvlarının noksanlığına rağmen büyük bir inatla yaşamaya devam ediyor, sağlam bir insan da yaşamaktan sarfı nazar etmek istiyor, böyle bir şey nasıl mümkün olabilir?*

Gülstan- Hayata ilgi göstermek bence tamamen ruhsal bir meseledir. Mesela bakın cismani duyarlılığı yıpranması sebebiyle Ernest Hemingway gibi bir adam intihar ediyor.

- *Bu filmi yapmaktaki asıl düşüncenizin ne olduğunu söyleyebilir misiniz?*

Ferruhzad- Bu film bence hem cüzamlıların hayatını hem de kendi hayatımızı, genel hayattan bir kesit sunarak anlatan bir filmidir. Bu atıl kalmış, inzivaya çekilmiş, ayrı düşmüş, yararsız hale gelmiş, hatta cüzamhane dışında açıkça sağlıklı bir toplumda sağlıklı insanların da olabileceği kapalı ve kuşatılmış her toplumun bir görüntüsüdür, cüzamlı olmadıkları halde bu ruhsal özelliklere sahiptirler. Yolda amaçsızca yürüten bir gençle filmde duvar kenarında sürekli yürüyen cüzamlı arasında bir farkı yoktur. Bu gencin de bizim bilmediğimiz bir takım sıkıntıları vardır.

Gülstan- Dün Firdevsi Kafe'ye gitmiştim, bir adamı gördüm ki on altı yıl önce de aynı yerde görmüştüm. On altı yıl sonra bu adam aynı masada aynı durumda ve aynı bakışla oturmuştu, işte bu da bir nevi ruhsal cüzamdır.

Bu filmde kişisel bir mesaj var, film yönetmenin mesajı. Bu film hayata bir yönelim, acıya bir yönelim, dünyaya bir yönelimdir. Kapalı, münzevi ve kuşatılmış bir dünyayı ve bu dünyanın insanlarını anlama çaba-

sıdır. Cüzamhane gibi bir dünyaya asla gerek yok.

- *Çalışma bittikten, bu film hazırlandıktan sonra nasıl bir duygu oluştu?*

Ferruhzad- Bu, benim için kendimi denediğim ve tecrübe ettiğim bir filmdi. Cüzamlılarla vedalaştığım zaman mutluydum. Niçin olduğunu tam bilmiyorum belki de kendi doğrularımı denediğim içindi ya da sevgi duygusu olmayan sağlıklı insanların aksine onların sevgisini kazanmıştım. Gideceğim zaman benim için dua ediyorlardı.

- *Şair olmanızın ve şiirlerinizin filme etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?*

Ferruhzad- Ne de olsa herkesin bir görüşü, kendine has bir tür ifade tarzı vardır. Ben kendi bakışımla cüzamlıların dünyasına baktım, diğerleri kuşkusuz başka şekilde bakarlar.

- *Sinemayı devam ettirmeyi düşünüyor musunuz? Mesela yeni bir film.*

Ferruhzad- Sinema da bir tür anlatımdır. Diğer alanlarda da kendimi anlatabilirim, söyleyecek bir sözüm varsa anlatıyorum da! Belki Gülistan Film Şirketi'nin gelecek programında yönetmeni olduğum başka bir film de görebilirsiniz.

1964 Şubat

Ruşenfikir Dergisi

BERTOLUCCI 'NİN FURUĞ'LA RÖPORTAJI

(Furuğ'un Bernardo Bertolucci -İtalyan yönetmen- ile söyleşi- si ilk defa Altıncı Günün Öğleden Sonrası adlı bir radyo programında (Yapımcısı Keyhüsrev Behruzi Bey idi) 1977 Mart ayında yayınlandı.

Bertolucci'nin soruları Fransızca, Furuğ'un yanıtları Farsçadır. Konuşma metnini -istemeyerek de olsa değişiklikler yaptık- yazılı met- ne yaklaştırdık.)

Bertolucci - Ülkemizde erkeklerinize İranlı aydınlar arasında nasıl bir bağ olduğunu söyleyebilir misiniz?

Ferruhzad- Eğer toplumda bir parça manevi idealler -ortak mane- vi idealler- yaratılmışsa bir toplumun bireyleri arasında böyle bir ilişki -kastettiğim manevi bir ilişkidir- yaratılabilir. Bizim toplumda aslında halihazırda böyle bir durum bulunmamaktadır, çünkü biz bir değişim dönemi yaşamaktayız, bu öyle bir dönem ki ahlaki sorunların ve kav- ramların pek çoğu bundan öncesine kadar toplumun yapı taşlarını kur- muş, toplumun ruhsal halini oluşturmuş olan şeylerle iç içe geçmişken şimdilerde yerlerini farklı şeyler almıştır. Ülkemiz aydınlarının kendi aralarında bile bir bağ yok. Bundan dolayı düşünceler, idealler, arzular, istekler, hedefler silsilesindeki uyum, bu bağı yaratabilir. Bu uyum ya- ratılmadığında da doğaldır ki bu bağ da oluşturulamaz, aslında (İran- lı aydınlarla erkekler arasında) bir bağ yok. İranlı bir aydın neredeyse kendisine sırt çeviren kendi toplumunun izleyicisidir. Üst seviyede en- telektüel gelişmeler için bir takım faaliyetlerde bulunan bir insan aydın- dır, teknisyenlere, ekonomistlere, mimarlara, fabrikatörlere ve hayati- mızda ekonomik refahı sağlayan birtakım insanlara oranla bu insanlara daha fazla sağduyuyla yaklaşılabilir. Aydın bence, dediğim gibi haya- tın tinsel sorunlarını çözmeye çalışan insandır. Elbette İranlı aydın de- dik -yani mesele mahalli oluyor, İran'la ilgili - ben öyle bir yerde yaşıyo- rum ki etrafımda bulunan, konuştuğum bu insanlar hakkında fikir yü- rütüyorum.

Bertolucci - Öyle görünüyor ki siz -cüzam ve cüzamlılar hakkındaki Ev Karadır- filminizde, cüzam meselesinden çok daha öte şeylerden bahsediyorsunuz.

Ferruhzad- Bu çok doğal bir şey. Eğer ben sadece cüzam hakkında bir film yapmak isteseydim bu film sadece cüzam ve cüzamhane meselesiyle sınırlı kalırdı ve haddinden fazla ciddi bir film olurdu, ancak bu yer benim için bir şeyin sıkıştırılmış, küçültülmüş, içinde var olan bütün hastalıkları, rahatsızlıklar ve alışkanlıklarıyla bu geniş dünyanın bir sembolü, bir örneği idi. Bu filmi yapmak istediğim zaman bu ortama böyle bir bakışla bakmaya çalıştım.

Bertolucci - Acaba İran böyle değişik konularla karşı karşıya mı?

Ferruhzad- Doğaldır. Eğer ki bu dönemi yoğun bir dönem olarak adlandırırıyorsa o zaman deyim yerindeyse memleketin bir parça ilerlemesi için bu gibi yapıların yükselmesini beklemek zorunda olduğumuz söylenmeli. Biz bu yükselişlerin ve bu yapılanların sonuçlarını beklemek zorundayız.

“KALICI OLAN YALNIZCA SESTİR...”

Söyleşi: Fercullah Saba

*hayatımın rüzgar olduğunu batırla
ve artık iyiliği görmeyecek gözlerim
kim bana bakıyorsa artık bakmayacak bana
ve gözlerin bana bakacak ve ben olmayacağım
Eski Ahit, Eyüb'ün Kitabı, Sekizinci Bölüm*

Onu çok az gördüm, herkesten çok daha az. Herkesten daha geç ve daha uzak. Görme fırsatı çok azdı, konuşma ve dinleme fırsatı daha da az. Kimi zaman ‘Film Ocağı’nda onu uzaktan görürdüm. Kimi zaman bir mahfilde, bir dernekte, film olan her yerde veya bir sergide veya şiir ve sohbette. Evet onu az görüyordum, aramaya da gerek yoktu çünkü Furuğ her zaman küçük evimizde misafirdi. Aslında ev sahibiydi. Mutlu olduğumuzda onun şiirlerini hatırlardık. Mutsuz olduğumuzda Furuğ da yanımızdaydı. Son zamanlardaki kitabı ya evimizdeki Hafız’ın divanı ya da kardeşlerimin ders kitabı olmuştur. El ele dolaşır, onunla öyle bir laflardık ki sanki kendisi en yakınlarımızdan birisi gibiydi. Akraba değil dostumuzdu... Evet, onu seviyorduk. Canı gönülden, işte böyle. Ve onun ölüm haberini kız kardeşime verdiğim gün, ağladı ve onunla son kez vedalaşmak için kabristana gittiğim gün sürekli “Ben de geliyorum” dedi ve geldi.

Onu az gördüğümü söylemiştim ve her görüşmede sadece selamlaşır kısa konuşur sonra da vedalaşırdık. Lakin o sene Ev Karadır filmi Oberhausen Film Festivali’nde ödül alınca bunu bahane edip hemen onu görmeye gittim. İki saat filminden sohbet ettik ve o sohbetten şimdi bir kayıt anı olarak kaldı. “Sadece Ses Kalıcıdır...” Evet, işte budur. Ve ben bu sestem, bu kısa konuşmadan kısaca bahsetmek istiyorum. O konuşmanın bir bölümü bir dergide yayınlanmıştı, Furuğ’un telefon ettiğini ve niçin bütün konuşmaları yayınlamadım diye yakındığını hatırlıyorum. Haklıydı ve ben de hak verdim. Ama o dergi “konuşmaların ta-

mamı” için uygun değildi. Belki o şikayeti ben onun ölümünden sonra biraz telafi edebilirim. Faydasız, kandırmacadır, biliyorum. Ancak boğazım düğümleniyor ve ben sessiz ölümlerden bızırım. Konuşmak gerekir ve ben de kendi konuşmamı yapıyorum.

Kısa yolculuğundan sonra Tebriz hakkında ve bu şehirdeki cüzamhanede gördüğü şeylerden söz ettiğimizi hatırlıyorum. Cüzamlıların monoton, hareketsiz, usandırıcı hayatı, Furuğ’u çok sarsmıştı: “Cüzamlıları gördüğüm ilk gün çok kötü oldum. Korkunçtu. Cüzamhanede bir insanın bütün duygularına ve özelliklerine sahip ama insani çehreden mahrum bir grup insan yaşıyordu. Ben yüzünde sadece bir delik olan ve bu delikten konuşan bir kadın gördüm. Evet korkunçtu ama ben güvenlerini kazanmaya mecburdum. Bunlara iyi davranmamışlardı. Kim bunların peşine düşmüşse aslında ayıplarını görmüşlerdi. Ama ben Allah’tan onlarla sofralarına oturuyor, yaralarına dokunuyor, parmaksız kalmış ellerine ve ayaklarına dokunuyordum. Böylelikle bana güvendiler.

O günden bu yana bir sene geçmesine rağmen bir grup insan bana hala mektup yazar. Beni kendilerinin hamisi biliyorlar. Onlara hizmet etmem veya benden sağlık bakanlığına dilekçelerini vermemi ve cüzamlıların pirincinden çaldıklarını, yemeklerinin ve hamamlarının olmadığını söylememi istiyorlar ...”, demişti.

Furuğ’un hayatla gizli ve daimi bir ilişkisi vardı. Ümitsiz şiirlerinde var olan tüm karamsarlığına ve kötümserliğine rağmen insana güveniyor ve saygı gösteriyordu. Cüzamhanede de cüzamlıya bir insan gibi bakıyordu. “Orada neredeyse bütün vücudu felçli bir adam gördüm, dudakları da cüzamlıydı, konuşabilmek için dudaklarını eliyle kaldırıyor. Gözleri de kördü üstelik ve bütün bunlara rağmen beni gördüğünde “Eşimi yanıma göndermeleri için daha kaç defa dilekçe yazmam gerekiyor. Ben cüzamlıyım ama eşim sağlıklı ve benimle yaşamak istiyor...” diyordu. Cüzamlı kadınlar çok acayıplardı. Bütün güzelliklerini kaybetmişler ama her gün rimel çekiyorlardı, cüzamın yediği parmakları yüzüklerle doluydu, kolye ve bileziklerini de takıyorlardı. Odaları ayna ve nazar boncuklarıyla doluydu. Evet, ne de olsa, insanlar...”

“Evet, ne de olsa insanlar...” Bu kısa cümle Furuğ’un, en büyük muhakemesiydi. İşte bu cümleyle, bu düşünceyle insanların günahlarını,

kötülüklerini ve dar görüşlülüklerini bağışlıyor ve bir o kadar da seviyordu ve onların karanlıkta değil aydınlıkta yaşamalarını istiyordu.

ah...

aydınlık ne kadar güzel,

aydınlık ne kadar güzel.

o kadar istiyorum

ki Yahya'nın

bir el arabası ile

bir de lüks lambasının olmasını

ve Yahya'nın arabasındaki karpuz kavunların arasında oturup

"Mahmudiye" meydanında dönmeyi

o kadar istiyorum ki...

İnsanları sevmek... hayatın ve insanların olması gerektiği gibi olmadığını görünce şaşırıp kalıyordu. Tepesi atıyordu ama bütün bunlara rağmen asla insanlara küfretmiyordu.

Ona "Siz cüzamhane gibi kötü bir şeyden böyle bir güzelliği nasıl yaratabildiniz" diye sorduğumu; anlaşılır, kati ve kısık bir sesle "kötü, göreceli bir kavram. Hayır, ne cüzamhane ne de cüzamlılar kötüdür. Eğer bir insan olarak kötülüğe böyle bakarsan, güzelliği görürsün. Cüzamlı bir anneyi çocuğunu emzirirken ya da ona ninni söylerken gördüğünde, nasıl "bu kötü bir şey" diyebilirsin. Sadece ilk anda göze kötü görünür insan sonra alışıyor. Bunların da sadece bir avuç insan olduğunu anlıyor...", diye cevap verdiğini hatırlıyorum.

Ve cüzamlıların düğününden ne kadar duygulu, istekle ve heyecanla bahsediyordu. "Ben orada on iki gün içinde dört düğün gördüm... Onlar da insanlar ve başlarından aşk geçiyor... Eskiden birbirleriyle evlenemiyorlardı hatta cüzamlı bir adamın cüzamlı bir kadına aşık olduğunu ve onu öldürdüğünü duydum. Bu adamı Tebriz'de idam ettiler. Evet, eskiden aşk yasaktı çok da genel bir şey olmasına rağmen... Ama bugün birbirleriyle evlenmelerine izin veriliyor... ve cüzamhanede ne kadar da çocuk var, çocuk, çocuk, çocuk kaynaşıyorlar. Çok mutlu ve sağlıklılar... küçük çocuklar, çok güzel çocuklar..."

Furuğ'a "Orada insani arzuları hangi şekliyle gördünüz. Cüzamlılar ne istiyor?" diye sorduğumu, onun da çok sade bir şekilde "Bilinen şeyler, bizim istediğimiz her şeyi... daha iyi bir hayat, eğlence, yemek, aşk. Ve olmayınca kendilerini bir şekilde oyalıyorlar, bazıları resim yapıyor. Bir meşguliyettir ne de olsa... sabahtan akşama kadar çene çalışıyorlar. Hatta yaşlı adamlar dama oynuyorlar... bütün gün... sabahtan akşama kadar... ya da büyük bir keyifle bahçe belliyorlar, tohumları olmadığı halde bahçeyi belliyorlar... kadınlar ve kızlar da su taşıyorlar ve rimel çekiyorlar..." dediğini hatırlıyorum.

-Ümitsizliği ne şekilde gördünüz Ferruhzad Hanım?

-Ümitsizlik mi? Ümitsizliğin anlamı yok orada, cüzamlılar oraya girdi mi ümitsizliği aşmışlardır. Ben orada hayata bağlı insanlar gördüm. Yüzü bohçaya benzeyen bir adam gördüm, inançlıydı ve felçliydi, sürekli güneşin altında oturur gökyüzünü izlerdi. Doktor ona iğne vurmak istediği zaman bağırır "Sen beni öldürmek mi istiyorsun, ben yaşamak istiyorum, yaşamak!" derdi.

- Onlar bütün bunlara rağmen yokluk içindeydiler. Bu yoksulluğu nasıl hissediyorlardı? Nasıl gösteriyorlardı?

-Sınırlı bir dünya olan cüzamhane dünyasında cüzamlıların arzuları, istekleri, ilgileri bu dünyayla uyumluydu. Kendileri de hayatlarının bu kadar olduğunu biliyordu. İnsanların her halükarda onlara garip gözle bakacaklarını biliyorlardı. Hayatın orada basit olduğunu düşünüyorum. Elbette üzülüyorum ama bizzat kendileri bu hayatı ortak alınyazısı olarak kabul etmişler. Bu da hayattan onlara düşen paydır.

-Sizin deyişinizle yüzünde bir parça et olan kadını düşünüünüz, niçin yaşıyor? Onu hayata bağlayan şey nedir? Hangi duygu onu yaşamaya zorluyor?

-Beni yaşamaya zorlayan hangi duygu ise. Yaşamak insanın elinde ol-

mayan bir şeydir diye düşünüyorum. Var olduğumu ve yaşamaya devam ettiğimi düşünüyorsam işte bu yaşamaktır. Cüzamlı da böyle hissediyor. Elbette insanlar onların hayata bağlı olduklarını, yaşamak istediklerini, hayatın çok güzel olduğunu çok az akıl edebiliyorlar.

-Siz cüzamhanede kendini öldürmek gibi şeyleri duydunuz mu?

-Valla ben duymadım. Birbirlerini öldürüyorlar diye duymuştum ama kendilerini öldüreni ne gördüm ne duydum.

-Düşünebiliyor musunuz, onarılamayan vücut noksanlığına rağmen cüzamlı bir adam yaşıyor ama sağlam insanlar kendilerini öldürüyor! Niçin bir cüzamlı istekle, inatla yaşamak istiyor da hayatın bütün imkanlarına sahip sağlam insanlar hayata veda etmek istiyor?

-Bence bir cüzamlı hayatta yalnız bir kişidir. O hiçbir zaman hayat nedir diye düşünmez. Belki bu cüzamlı kadının arzusu sabah olunca odasının kapısını açıp duvar dibinde halısını örmeye oturmasıdır. Hayat cebri bir şeydir. Cüzamlı bir insanı yöneten hayattır. O hayatı yönetemez... O hayatta bir damla gibidir... ben şahsen onların kendilerini öldürdüğüne inanıyorum, cüzamlı değiller ama bir başka tür cüzamları var veya bedbinler ve hayata karşı ilgisizler. Elbette kendilerini öldürenler bunlar. Bir parça bilgili olanlar hayata karşı daha fazla ilgililer. Ancak cüzamlılar, cüzamhanede yaşıyorlar ve hayatı problemsiz ele alıyorlar.

-Bu filmde duygu konusunda atıllığa ve yararsızlığa çok fazla değinilmiş gibi geldi bana, bu film genel olarak kapalı ve kuşatılmış bir toplumun görüntüsü değil mi?

-Niçin? Aslında film bu fikre dayanılarak yapıldı... Bu hayat -cüzamlıların hayatı- başka bir yerde de olabilir, başka bir hayat da olabilir. İnsan, gecesini gündüzünü kahvede geçirse de hayatının her köşesine baktığında bir cüzamlıyı kolayca görebilir, kısaca sürekli yürüyen bir cüzamlı var... gidiyor ve geri geliyor.

-Atıl olmak, hareketsiz olmak her neyse hayatımızda da var...

-Evet, filmin ana fikri de işte buydu... Cüzamlıların hayatı bizim hayatımıza bir örnek olabilir. Sıradan bir adamın hayatından örnek olabilir, bir geçitten geçiliyor ancak sıkıntılarını ne görüyoruz ne de anlıyoruz. Böyle bir düşünceyi filme yerleştirmek istedik. Biliyorsunuz ki filmin başında bir kadın ve bir ayna ile başladık. Bu kadın, hayatım ayna karşısında geçiren bir insanın çıkış noktasıdır...

Ve Furuğ'a "Bu on iki gün içinde sizin için en ilginç an hangisiydi?" diye sorduğumu, onun da "Bütün anlar... kendimi deneyebildim. Bir tür mutlulukla geri döndüm. Hiç sevgi görmemiş insanlarla çalıştım. Beni sevdiler, bana güvendiler, onlardan ayrıldığımda bana dua ediyorlardı... Kendimi hayatın bir aşamasında, hiçbir şeyleri olmayan bu adamların yanında sınadım. Çok ilginç bir deneydi, orada, cüzamhanede her şey ve her an ilginçti..." diye karşılık verdiğini hatırlıyorum.

-Cüzamhanede neler işittiniz?

-Sadece şikayet... bir yığın kaygılı insan gördüm... "Hamamımız yok, bahçeye ekmek için tohum vermiyorlar, bize iş vermiyorlar..." diyorlardı. Cüzamhanede en mutlu adam çırçır yapan biriydi. Biraz da deliydi, sürekli "Bana takma bacak verdiler" diyordu. Bütün hayatı ezan okumak için öğlen saatini beklemek olan kör bir adam da sürekli "Güneş nerede?" diye soruyordu. Onun hayatı sadece bu ezandı. Aslında ezan okumak için yaşıyordu... Başka bir adam da sürekli dilekçe yazıyor, saygın bir hazretten takma bir bacak istiyordu...

-On iki gün sonra cüzamlıları görmeye gittiniz, şimdi ne düşünüyorsunuz?

-Tecrübeydi... Allah'a şükür diyebildim.

-Şükür mü, niçin?

-Hiç bir şey için, yalnızca kendimi kandırdığım için. Bir halet-i teslimdi. İnsan, ben iyi ki böyleyim, cüzamlı değilim diye mutlu olamıyor, belki ben de cüzamlıyım...

-Sinemaya devam etmek istiyor musunuz?

-Bu benim için bir ifade tarzıdır. Ben bir ömür şiir yazdım ama şiir tek başına anlatmaya vesile olamıyor. Ben sinemayı seviyorum. Diğer bütün alanlarda da çalışabilirim eğer şiir yoksa tiyatro da oynarım, eğer tiyatro yoksa film yaparım. Bunları devam ettirmek de anlatacaklarımın devam etmesine bağlıdır... Belki daha sonra Gülistan Film'in filmlerinde Furuğ Ferruhzad'ın yönetmen olarak bir filmi de olur...

(Sevinç dolu bir şekilde kahkahayla güldü. Sessiz, yavaş ve çocuksu konuşuyordu lakin gülüşü çınliyordu.)

"Şiirlerinizin bu filme etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?" diye sorduğumu hatırlıyorum. Hayretle "Yoksa filmi şiirsel mi buldunuz?" diye sordu. "Evet, hem de çok şiirsel", dedim. "Belki de öyledir, her neyse herkes kendi gözünden hayatın gerçekliklerini görür. Ben de dediğin gibi günahkar şair Furuğ Ferruhzad'ım, (kahkahayla gülüyor) içimden geleni söylüyorum, yani şiirsel, ama bu filmin şiirsel olduğuna inanmıyorum. Ayrıca şiir ciddi bir mesele olarak hayattan ayrılırsa ki ayrılmaz hayatı dertlendiren, basitleştiren ve de çirkinleştiren bir şiiri ortaya çıkarır. Belki o şiirleri dışarıda bırakan bu hayattır diyebilirim."

-Belki bu soru komik gelebilir ama öğrenmek istiyorum; telgraflı alıp da filminizin ödül kazandığını anladığınızda ne hissettiniz?

Yine kahkahayla gülerek cevap verdi: "O kadar mutlu oldum ki asla anlatamam..." Açıkladı ki Furuğ benim ele aldığım meselelere, yine her zamanki gibi kendine has mizahıyla ve kimi zamanda çok acı ve ümitsizce bakıyordu, şöyle izah etti:

-Aslında benim için değişen bir durum yok. Ben almak istediğim tadı zaten çalışmamdan alıyorum. Ödül olarak bir oyunca bebek de verebilirler, şimdi ne anlamı var bu oyuncak bebeğin diye sorabilirsin. Ödül de bir tür oyuncak bebek gibidir. Önemli olan benim kendi işime inanmam ve mutlu olduğumu hissetmemdir. Şimdi dünyadaki bütün insanlar toplansa ve bana yumurta yağdırsa bile hiç önemli değil. Eğer bu güven ve mutluluk yoksa dünyadaki bütün festival ödülleri tepsisi içinde bana sunsalar da bir değeri olmaz.

-Yani başkalarının eleştirisi ve övgülerinin bir önemi yok mu?

-Bir insan neden benim çalışmamı över, önümde oturup bana afetin diyen kişiye bakıp nasıl bir insan, diye anlamaya çalışırım. Diyelim bir dereceye kadar değerli birisi olsun, elbette bunun övgüsü hoşuma gider... ancak maalesef bu memlekette bunların hepsi aferin diyor ya da kötülüyor, genellikle çok öznel ve bireysel değerlendirmeleri vardır...

Başka sözler de söyledim... ve bugün onun sesini dinliyorum, Furuğ'un ne kadar sevecen olduğunu düşünüyorum. Evet sevecendi, insanla, çiçekle ve canlı cansız her şeyle o kadar sevecendi ki şöyle diyordu:

*"Ben olgunlaşmamış buğday başaklarını
göğsüme alıyorum
ve emziriyorum"*

Ses, ses, ses... kalıcı olan yalnızca sestir!... Bu gün bu ses, Furuğ'un sesi sustu. Kim bilir belki de ölümüyle onun adını hiç işitmemiş, şiirlerini hiç okumamış insanlar onun sesini daha fazla duyuyordur ve eğer öyleyse Furuğ'un ölümü beyhude olmadı denilebilir.

*"Yel değirmenlerinin çürümesi
doğaldır..."*

İnsanın ölümü doğaldır ve o “çiçeklerin kanlı soyundandı”, ömrü oldukça kısa fakat çok verimli oldu.

*“ah geçidin ne kadar azameti ve huzuru vardı
hayatım garip bir ırmak gibi...
ah geçidin ne kadar azameti ve huzuru vardı...”*

Rüzgar onu kendisiyle birlikte götürdü... Rüzgar hepimizi kendisiyle birlikte götürecektir... Bahar gelecek ve kuşlar yeniden kendisini aramaya gidecek... Hayatımız devam edecek lakin Furuğ'suz, Furuğ olmadan... Şimdi “Toprak, kabul eden toprak... ki bir işaretir huzura.” Furuğ'u kendi zerrelere arasına kabul etmiş ve çok geçmeden Furuğ'un cismi ve vücudu toprak olacak, yeryüzünün kendisi olacak... Lakin ölü olan Furuğ “Tahran'ın 5. bölgesinde 678” numara kimlikli bir kadındı ve bizim bildiğimiz Furuğ “şair olmak, insan olmaktır” diyen canlıdır, aramızdadır ve bizimle gülmektedir... ve bizimle gülmektedir... bizimle konuşmaktadır...

*“ben pişman değilim
kalbim sanki zamana doğru akmakta
hayat kalbimi tekrarlayacak
rüzgar göletlerinin üzerinde hindiba sürüyor
o beni tekrarlayacak.”*

FURUĞ VE OBERHAUSEN FESTİVALİ

Bu sene 31 Mart- 6 Nisan tarihleri arasında yapılan on dördüncü Batı Almanya Film Festivali'nin belgesel filmler dalında büyük ödül "Furuğ Ferruhzad Anısına" olarak verilmişti.

Oberhausen şehrinde yapılan bu festival uluslararası ilerici sinema festivali olarak bilinmektedir, film yapımcılarının ve filmseverlerin ilgisi o kadar fazlaydı ki, bu sene için yedi yüzden fazla film katılmak istemiş ancak aralarından yüz kadar eser heyet tarafından seçilmişti ve her gece ortalama bin kadar meraklı, dünyanın en büyük festival salonu olarak bilinen bu salona bilet bulamamış ve girememiştir.

En iyi belgesel film ödülünün 'Furuğ' adıyla anılması İranlı büyük sanatçıya, sanatta ve insanlıktaki başarısına bir saygı işaretiydi. Festival heyeti büyük ödülün özlü sözünü Furuğ'un unutulmaz filminin yani "Ev Karadır" m başlangıcındaki konuşma cümlelerinden seçmişti.

*"dünya az çirkin değil
eğer insanlık bunlara gözlerini kapasaydı dünyada çirkinlikler
çoğalırdı
ama insanlık çaresiz değildir."*

Ev Karadır filminin 1964 yılında Oberhausen Festivali'nde en iyi belgesel film ödülünü aldığını biliyorum.

Ev Karadır'ın başlangıç bölümünden bu cümlelerin seçimiyle çirkinliği, eziyeti ve acıyı gidermek için insan çabasının değeri -ki Furuğ'un filminin asıl mesajıdır- festivalde bu senenin en iyi filmi olarak takdir gördü, ayrıca yarışmaya katılan filmlerde mesajın insaniliği ve gücü dikkat çekiciydi, ne şekil ve formla karışık arzu hilelerine ne de turistik ve yüzeysel mevzuata yer verilmişti.

Festival heyeti kendi yayınlarında ayrıntılı bir bölümü Furuğ'un eserlerine, çalışmasına ve hayatına ayırmış, onun şiir dünyasındaki saygın yerini ve sinema çalışmasındaki cesurane dehasını da böylece vurgulamıştı. Uluslararası jüri heyetinin başkanlığını Vilar Devan Dayek -New

York Modern Sanatlar Müzesi'nde sinema bölümü başkanı-yürütüyordu. Furuğ Ferruhzad Ödülü yılın en iyi belgesel filmi için iki filme verildi; biri Çekoslovakya filmi diğeri ise bir Yugoslavya filmiydi.

Gösterilen bu saygının ardından Alman televizyonu 28 Nisan gecesi "Furuğ'dan Hatıralar" adıyla program yaptı. Programın yapımcısı olan Eva Hoffman televizyonda "Tarihin Büyük Filmleri" dizisini yayınlıyordu. Bu ilk programda Eva Hoffman, Doktor Emir Ferruhzad (Furuğ'un Almanya'da yaşayan cerrah abisi) ve iki Alman sinema eleştirmeniyle birlikte sohbet ederek Furuğ'un çalışması ve hayatına dair fotoğraflar ve filmlerin yardımıyla Ev Karadır filminin, gerçekte kapalı ve hasta bir toplumun ifadesi; bilimsel olarak hastalığın kesilip atılması, fakirliğin kaldırılması gibi çare yollarını göstermekle de insani bir karşı duruş olduğu sonucuna ulaştı. Sonra filmin orijinali büyük filmler dizisinde gösterildi. Alman televizyonu ilk defa Almanya ile ilgisi olmayan bir filmi dublajsız, kendi orijinal sesiyle yayınladı, böylece filmin ana bölümlerinde teşhis edilen Furuğ'un sesi duyulmuş oldu. İzleyicilerin konuşmaları anlamaları için alt yazı kullanılmıştı.

EV KARADIR FİLMİNİN SENARYOSU

1) Kara tahtanın üzerinde “Ev Karadır” yazılıdır. Görüntü kararır ve karanlığın içinden konuşmacının sesi (erkek) gelir: *Dünyanın çirkinliği az değil. İnsan eğer bunlara göz yumarsa bu çirkinlikler artar. Ama insan her zaman bir çözüm bulur. Bu perdeye birazdan öyle bir çirkinliğin, öyle bir derdin görüntüsü gelecek ki, böyle bir şeye göz yummak insanlık dışı olur. Bu filmin amacı ve yapımcılarının beklentisi bu çirkinliğe çare bulmak, bu derde derman olmak ve bu hastalığa yakalananlara yardım etmektir.”*

2) Rafın üzerinde, yanında demlik bulunan, kenarı çiçek desenli bir aynanın karşısında durmuş kendisine bakan cüzamlı kadına orta plan. Başörtüsüyle kusurlu ağzını, burnunu kapatmış, sadece gözleri açıktadır. Derisi yanıktan sonra iyileşiyor gibidir; bir gözü yarı aralık ve küçüktür, diğer gözü açılıp kapanmaktadır, tek hayat işareti yüzündedir. Kamera onun aynadaki gözlerinin görüntüsüne zum yapar ve yakın plan görüntüsünü kadraja alır.

3) Sınıfta ders kitabını okuyan genç bir cüzamlının yüzüne yakın plan. Sesi, bir önceki görüntünün bittiği yerden başlar. Görüntü çocuğun olduğundan daha yaşlı gösteren yüzü ile devam eder.

Genç cüzamlı: *“Yarabbi, beni yarattığın için sana şükürler olsun, şefkatli annemi, iyi kalpli babamı yarattığın için sana şükürler olsun.”*

4) Sınıfta ders kitabını okuyan bir başka genç cüzamlının yüzüne yakın plan. Arka fondaki görüntüde birkaç cüzamlı öğrenci daha görünür.

Genç cüzamlı: *“Yarattığın nehirler ve nefis meyveler için sana şükürler olsun.”*

5) Kusurlu elleriyle karşısında tuttuğu kitabı okuyan bir başka cüzamlı gence orta plan. Arka planda, sınıftaki cüzamlıların büyük bir kısmı görülür.

Genç cüzamlı: “*Çalışayım diye bana el verdiğin için sana şükürler olsun.*”

6) Bir başka cüzamlı gence yakın plan, yaşlanmış cildiyle kitap okumaktadır.

Genç cüzamlı: “*Sana şükürler olsun... Şükürler olsun ki bu dünyanın güzelliklerini görmem için bana göz verdin.*”

7) Yaşlanmış cildiyle kitap okumakta olan diğer bir cüzamlı gence yakın plan.

Genç cüzamlı: “*Güzel nağmelerden keyif alayım diye bana kulak verdiğin için sana şükürler olsun.*”

8) Kitap okuyan cüzamlı bir adama yakın plan. Genç çehresi, yaşlı cildiyle görüntünün odağındadır.

Cüzamlı adam: “*İstedğim her yere gitmemi sağlayan ayakları verdiğin için sana şükürler olsun.*”

9) Sınıfta cüzamlı öğrencilerin sırasına orta plan. Kamera ilk sıradan başlar, yüzlerinde gezinerek sınıfın sonuna kadar ilerler.

Konuşmacı: “*Yarabbi, aynada sana hamdolsun diyen kim? Aynadaki kim?*”

10) Taş döşemeli bir yerde kendi kendine mırıldandığı ahenkli bir ritimle sanki dans eden çıplak ayaklı bir cüzamlıya yakın plan. Kamera yukarıya doğru hareket ederek onun donuk ve kirli yüzünü kadrāja alır. Bir eli yamuk ve kusurludur, diğer eliyle karnına vurmaktadır. Kör olduğu anlaşılmaktadır.

11) Taşlığın yanında yerde oyun oynayan, altı çıplak, bir yaşlarında bir çocuğa orta çekim.

12) Yüzünün bütün azaları doğal şeklini yitirmiş, kör olduğu da anlaşılan genç bir cüzamlı adamın ürpertici yüzüne yakın plan.

13) Biçimsizleşmiş çehresiyle, çarşafli, orta yaşlı cüzamlı bir kadına yakın plan.

14) Düşmüş olan burun ucunun oluşturduğu çukurla biçimsizleşen çehresiyle, başı şallı, kısa ve sakat parmaklarıyla ağzındaki sigarayı çeken orta yaşlı cüzamlı bir adama yakın plan.

15) Cüzamhane binasının kenarına ve bahçenin bir bölümüne genel plan. Üzerinde ceket ve pantolon olan cüzamlı bir adam, duvarın yanından kameraya doğru gelir, her adımda eliyle duvara vurmaktadır. Kadrajın önüne varınca aynı yoldan aynı hareketlerle geri döner. Görüntüde bir kadının yorgun sesi yavaş yavaş (ki konuşmacının sesi gibidir/ filmin yönetmeni olabilir) duyulur.

Ses: "*Pazar, pazartesi, salı, çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi, pazar, pazartesi, salı, çarşamba...*"

Haftanın günlerini saydığı sırada, bir başka kadın sesi ayları saymaya başlar.

Ses: *Eylül, Ekim, Kasım, Aralık, Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz...*

Cüzamlı adam binanın sonuna kadar gider ve yeniden geri döner, sesler devam eder...

16) Pencerelerden birinin önündeki iki sardunya saksısına yakın plan. Sesler devam eder.

17) Duvar kenarında yürümeye devam eden cüzamlı adama uzak plan. Sesler devam eder.

18) Cüzamlı kadına orta plan, başında çarşafı, sardunya saksılarının bulunduğu pencerelerin birinde, yürüyen adama bakmaktadır sanki. Sesler devam eder.

19) Yürümeye devam eden adama genel plan. Sesler devam eder.

20) Bir pencere önündeki birkaç metal kaba orta plan. Sesler devam eder.

21) Yürümeye devam eden adama genel plan. Sesler devam eder.

22) Elinde tuttuğu mendille yüzünü gizleyen ve sanki göz ucuyla duvar kenarında yürümekte olan adamın hareketini izleyen penceredeki cüzamlı yaşlı adama orta plan. Sesler devam eder.

23) Yürüyen adama genel plan. Sesler devam eder.

24) Kapı girişindeki bir çift çizmeye orta plan. Sesler devam eder.

25) Duvar kenarında yürüyen adama genel plan, kameraya yaklaşmaktadır. Sesler devam eder.

26) Bir yaşlarındaki kız çocuğuna orta plan, ellerini pencerenin sinekliğine dayamış kameraya bakmaktadır. Sesler devam eder.

27) Duvar kenarında yürümekte olan adam şimdi kameraya yaklaşıyor. Günlerin ve ayların sayılması kesilir.

Konuşmacı: "*Senin adını yücelteceğim...*"

28) Cüzamhane bahçesinde komik bir şekilde kameraya asker selamı veren cüzamlı gence orta plan.

Konuşmacı: (Devam eder) "*Senin adını on telli ud ile yücelteceğim...*"

29) İlk adama orta plan, kamera açısını değiştirince yeniden aynı yoldan geri döner ve binanın sonuna doğru ilerler.

Konuşmacı: (Devam eder) "*Çünkü acayip ve korkunç bir şekilde yaratıldım.*"

30) Duvarın kenarına çömelmiş birkaç cüzamlı adama orta plan. Kamera yüzlerine hareket eder. Birincisi -başı külahlı genç bir cüzamlı-

dır- kısa parmaklı kusurlu elleriyle gözlerini ovuşturur sonra da elini çenesinin altına koyar. İkincisinin elinde bir baston vardır.

31) Kamera diğer iki cüzamlının arasında başında Türk kasketi olan doğru hareket eder. İlk cüzamlı sigara yakmıştır.

32) Kamera, deforme olmuş yüzünü sanki eliyle kapamaya çalışan genç cüzamlının yüzünde ve elinde, bastonuyla bir kenarda duran adamın ellerindedir.

33) Kamera diğer iki cüzamlı adamın yüzündedir, ikincisi sürekli çakmağıyla ağızlığındaki sigarayı yakmaya çalışmaktadır, ama bir türlü yakamaz.

34) Başörtülü bir kıza yakın çekim. Yere çökmüş ve sırtını duvara yaslamıştır. Yüzünde cüzamlı olduğuna dair hiçbir iz görülmemektedir. Bir erkek eli görüntünün kenarında tespih çeker.

35) Üç cüzamlıya yakın çekim, yanlarında da kargaların gak gak sesi.

36) Cüzamhane binasına ve bahçesine genel plan. Başında şal, gözünde siyah gözlük olan bir cüzamlı, görüntüdeki binanın yanında, kenarları tuğla olan sıra üzerine oturmuştur. Biraz arkasında da iki cüzamlı daha bu sıralar üzerine oturmuştur. Kargaların gak gak sesleri...

37) Üzerinde kargacık burgacık yazıların bulunduğu sınıftaki kara tahtaya yakın plan. Kamera yazıları göstermek için yukarıdan aşağıya doğru hareket eder. Ben kalmam bu bahar/ Yazı da kalsın yadigar/Bir gün felek çarkını çevirdi/ Ben bu tımarhaneye düştüm/Kalbim gittikçe gamlanıyor/Müslüman bu akşam kederliyim. Ve diğer okunmayan yazılar...

38) Sonunda bir kapının bulunduğu yarı karanlık bir koridora açık

plan. Bir kadın ilerler, giderek yaklaşır, hastabakıcı olduğunu ve bir cüzamlının oturduğu tekerlekli sandalyeyi ittiğini görürüz.

39-77) Bir kapı açılır, beyaz giysili hasta bakıcı elinde büyük bir kaseyle içeri girer ve kapıyı başının arkasıyla kapatır. Sol tarafa gider ve kordorda ilerler. Duvarda "3 no'lu klinik" tabelası görülür. İki hasta bakıcı (kameraya dönük) bir adamın kollarına girerek kapıya kadar gitmesine yardım ederler. Bir doktor hastayı yatakta muayene etmektedir. Doktor hastaya ağzını açması için işaret eder. Hasta ağzını açar ve doktor (konuşmacı 39. planın başından cüzam hastalığıyla ilgili olarak bilimsel açıklamalara başlar) parmağıyla hastanın ağzından bir yeri işaret eder. Doktor yatakta uyuyan hasta bir kadının gözlerini muayene eder. Doktorun eli bir hastanın yaralı ellerine dokunur. Doktor, bir hastanın eksik parmaklarını muayene eder.

Hastalardan biri klinikteki yatağın yanında bir kaseden yemek yemektedir, kamera sağa döner, hasta bakıcı battaniyeyi bir hastanın çenesine kadar çeker; kamera sağa döner, bir doktor yatakta uyumakta olan bir hastayı muayene etmektedir, bir el pensle bir cüzamlının ayağındaki derin yaraları pamukla temizlemektedir. cüzamlı izlemektedir. Artık ayak yaraları pansuman edilmiştir. Bir el cüzamlı kadının gözlerine damla damlatır. Bir el hasta bir adamın gözlerine damla damlatır. Önce cüzamlı bir adamın yüzünden; sonra onun koluna iğne yapan bir elden ve daha sonra yine cüzamlı adamın yüzünden karışık bir görüntü çekilir. Yaralı ayak pansuman edilir, bir el pensle ayaktaki cüzam yaralarının kabukları koparır. Doktor ve hasta yaraya bakar. Bir el ayağı bandajlar. Bir hasta yer minderine uzanmış, ayaklarıyla sabit bir bisikletin pedallarını çevirmektedir. Bir kadın hastalıklı ellerini cam bir masanın üzerine koymuş ve kamera masanın altında onun yüzünü ve ellerini kadraja almaktadır.

Pedal çeviren hasta. Hasta kadının ellerine iki küçük yastık konur, doktorun elleri bir hastanın parmaklarını açıp kapamaktadır, bir el yastığın üzerine ağırlık koyar.

Ayak pedal çevirmeye devam eder. Genç hasta ellerini açıp kapar. Genç bir doktor bir elin parmaklarını açıp kapar. Bir el yastığın üzeri-

ne ikinci bir ağırlık koyar ve hasta kadın bu hareketlere bakar. Bir hasta eli egzersiz için elbise askısını kaldırmaktadır. İnsan kafası şeklinde kesilmiş beyaz bir karton parçası mandallanır. Kadın... yastıklar... ağırlıklar... Ayaklar pedal çevirmeye devam eder, iki çift ayak -biri çıplak diğeri ayakkabılı- yürümekte ve sanki biri diğer yürüyene yardım etmektedir. Son üç görüntü, bir kere daha tekrar eder. 39. plandan başlayan erkek konuşmacı sesi bu görüntünün üstüne gelir.

Konuşmacı: *"Cüzam bulaşıcı ve kronik bir hastalıktır. Cüzam her yerde vardır ve her yerde olabilir. Cüzam yoksulluktan kaynaklanır. Bir insanın vücuduna giren cüzam sıvısı sinir dokusunu yer. Vücut sinirlerini kurutur, vücut kıvrımlarını sertleştirir ve büyütür. Burun içindeki kıkırdak dokuyu yok eder. Parmaklarda dokunma duyusu ve sıcaklık algısı kaybolur. Boğazı sarar. Tırnakları kurutur ve döker. Gözleri kör eder. Ciğere, beyne ve kemiklere giden yolları keser ve böylece diğer hastalıkların oluşmasına sebep olur... Cüzam çaresiz bir hastalık değildir. Cüzamlıların karantinaya alınması hastalığın yayılmasını engeller. Cüzama yakalanmış olanlardan dikkatli ve yeterli bir şekilde korunulan her yerde cüzam yok olmaya yüz tutmuştur. Her zaman hastalığın başlangıcında cüzamlının yardımına koşulmuş, hastalık tamamen iyileştirilmiştir. Cüzam çaresiz bir hastalık değildir..."*

78-94) Tekerlekli masanın üzerindeki küçük kağıt paketlerin içinde bir miktar ilaç bulunmaktadır. Bir grup hasta bunun yanındadır. Bir el paketleri teker teker kaldırır ve hastaların adlarını okur ve kutuları onlara verir. Hastalardan muhtelif görüntüler...

95-117) Hastalardan biri günbatımı sırasında ezan okumaktadır. Ellerini kulağına koymuştur, hareketli kamera başının arkasından ön tarafa, yüzüne kadar gelir. Cüzamlı erkekler cüzamhane mescidinde namaz kılmaktadır. Başlı külahlı bir adam, kusurlu ellerini gökyüzüne kaldırmış fakat başı aşağıda dua etmektedir. Onun sesi rükuda, secdede ve diğer namaz aşamalarındaki hastaların görüntülerinin üzerine gelir. Elinde küçük yastığı ve ağırlığı olan kadından, doktor tarafından genç

bir hastanın çehresinden ve yaraların oyduğu parmaksız bir elin pensle muayenesinden diğer görüntüler. Görüntülerin arasında cüzamlıların dua, namaz ve kutsamaları gelir. Kamera onların başının üzerinde bulunan demirden yapılmış iki alemin üzerinden aşağıya iner ve alemin dibinde minberi öpüp alnını dayayan cüzamlı bir adamı gösterir.

118-152) Bir adam düdük çalmaktadır, üzerinde birkaç kaseenin bulunduğu bir siniyi başlarında taşıyan kadınlar binanın pencerelerine doğru giderler ve sinileri binanın pencerelerinden içeriye uzatırlar ve içerdekiler, sinileri ve dolu tabakları alırlar. Birkaç adam da onların arasındadır. Kadınların bir kısmı çocuklarını çarşafıla sırtına bağlamıştır. Hep birlikte yemek yemekte olan birkaç cüzamlı erkeğe yakın çekim.

Ses: *“Keşke güvercinler gibi uçabilmek için kanatlarım olsaydı, huzuru bulurdum. Fırtınadan ve tufandan sığınağa koşardım çünkü yeryüzünde meşakkat ve kötülük gördüm.”*

153-189) Görüntü, elinde oyuncak bebeğiyle bir el arabasına oturmuş kız çocuğunu götüren adamın ayağındadır. Birkaç kuş ve horozun yanında bir kadın yere oturmuş tabakları yıkamaktadır. Kör bir cüzamlı yere oturmuş, yanında bir ibrik vardır. İki kadın duvar dibine oturmuş, biri bir şey dokumakta diğeri de iğle iplik eğirmektedir. Yaşlı bir kadın bebeğinin ayaklarını yıkar. Bir kadın cüzamın yediği elleriyle kız çocuğunun saçlarını düzeltir. Değişik hastaların yüzleri ve azalarından kısa ve peş peşe görüntüler. Yapraklarla dolu pis bir havuza hareketli yakın çekim. Görüntü, hareket halindeki el arabasında elinde oyuncak bebeğiyle oturmuş olan kız çocuğundadır, diğer görüntü aralarında tekrar etmektedir. El arabası kameraya doğru gelir.

Konuşmacı: *“Ruhun kendi acısından söz ediyorum. Ruhun kendi acısından söz ediyorum. Gün boyunca çığlık atıyordum suskunlaştığımda da ruhum çürüyordu. Hayatımın rüzgar olduğunu hatırla.”*

190-200) İki kuru yaprak havuza düşer. Kamera bir kapının üzerinde-

ki küçük pencereden aşağıya iner ve yerdeki bir kuşu gösterir. Duvar kenarında iki kuş... Yerde iki köpek yavrusu... Annesinin memesinden süt emen bir çocuk başını diğer tarafa çevirir. Çocuğun annesi... Bir köpek, yavrularını dişlerinin arasına alır. Çocuk süt emmekte. Köpek, yavrularını dişlerine alıp götürür. Suyun üzerinde iki kuru yaprak... Yüzünde sinek gezinen genç bir cüzamlının yüzü...

Konuşmacı: *“Su gibi döküldüm, kadim zamanda ölenler gibi. Ve kirpiklerimdeki ölümün gölgesidir. Ölümün gölgesidir kirpiklerimdeki. Bırak beni, beni bırak. Çünkü günlerim ihtirashıdır. Beni bırak oraya gitmeden önce ki; gittikten sonra dönüşü yoktur karanlıklar ülkesine...”*

201-210) Bir kız çocuğu güler, eliyle bir küreği bacakları arasına almış, çekerek oyun oynamaktadır. Bir erkek çocuk da gülümseyerek onu izler, sonra çömeldiği yerden kalkar ve bir adamın tutmuş olduğu koltuk değneğini alır ve koşar, artık oyun oynamaktadır. Bir grup beyaz güvercin gökyüzünde uçar. Çocuk oyun oynar. Güvercinler uçmaya devam eder.

Konuşmacı: *“Ey tanrım, kayıp canımı vahşi canavarlara bırakma.”*

211-215) Cüzamlı bir adam yere oturmuş önündeki çakıl taşlarıyla oynar. Yere çizdikleri çizgilere taş koymuş elleri kusurlu iki cüzamlı adama yakın çekim. İki adam dama oynamakta. Bir adam ayaklarıyla ritmik bir şekilde sallanmaktadır.

Konuşmacı: *“Hayatımın rüzgar olduğunu ve boşa geçen günleri yazgım yaptığını hatırla.”*

216-246) İki cüzamlı adam şakadan boğuşuyor ve bir başka grup da onları izleyerek eğleniyor. Filmin başındaki cüzamlı adam, duvar kenarında aynı şekilde yürümektedir. Dama oynayan eller... Bir el iği çevirir. Ayakta oynayan adam bir ezgi mırıldanır, bir hallaç yayı sesi başlar. Bir kadın çarkla ip eğirir. Bir kadın çocuğunu beşikte sallar. Hallaç pamuk döver. Bir el traş makinesiyle bir adamın sakalını kısaltır. Bir adam

odada cüzamın yediği bacaklarla -ki biri diğerinden kısadır- küçük kızının yanına gider, hallacın yay sesi kesilir. Yaşlı bir adam iki su dolu kovayla su deposunun basamaklarından yukarı tırmanır. Başörtülü bir kız bir başka kızın siyah ve uzun saçlarını tarar. (Kamera etraflarında yarım döner.)

Konuşmacı: *“Gelin, ıssız bucaksız çölde şarkı söyleyen kişiye kulak verin. İnleyerek ellerini uzatmakta, vay başıma gelen, cerahatlerim beni kendimden geçiriyor,”* demektedir.

247-299) Cüzamlı adam bir ezgi mırıldanmaktadır. Kız diğer kızın saçını tarar. Cüzamlı kadın ifadesiz gözlerine rastık çeker. Diğer bir kadın uzun saçlarını tarar. Cüzamlı bir kadın diğer kadınlar arasında elinde mendille dans etmektedir. Tef çalan kadın ve dans eden kadınlar da kadın güruhunun arasındadır. Cüzamhane bahçesinde bir adam tar çalmaktadır. Bir adam klarnet çalar. Bir adam ney çalar. Kadınlar el çırpırlar. Erkekler odada el çırpılmaktadır. Bir el gelin duvağını açar. Gelin abartılı bir şekilde süslenmiş ve dudakları boyalıdır. Görüntüde, sanki geline şaka yapıyormuş gibi komik davranışlarıyla cüzamlı bir adam, dans eden kadın, şarkıcılar ve misafirler... Nikah toplantısına girilir.

300-353) Cüzamlı bir çocuk top oynar, diğer cüzamlı çocuklar da seyreder. Çocuk topu alır ve diğer çocuklara atar, herkes topa oynar.

354) Güneş batmaktadır, tek bacaklı cüzamlı bir adam koltuk değneğiyle cüzamhane bahçesinden görüntüdeki kapıya doğru ilerler. Kapının eşiğinden geçer ve kameraya doğru gelir. Bedenin karartısı görüntüyü doldurur. Elindeki sopanın tak tak sesi karartı üzerinden duyulur.

Konuşmacı: *“Vay başıma gelen, gün bitmeye yüz tuttu, ikinci gölgeleri uzuyor, varlığımız esaret iniltilerinin taşıdığı kuşlarla dolu bir kafes gibi. Merhamet bekleyen kumrular gibiyiz ancak merhamet yok. Işığa hasretiz ancak ışık yok.”*

355-367) Öğretmen sınıfta. Öğrencilerden görüntüler... Çocuklardan biri kitaptan ders okumaktadır ve sesi bu görüntülerin üzerine gelir.

Öğrenci: “*Venüs yıldızı. Bazı geceler çok parlak bir yıldız görürüz. İşte bu Venüs yıldızıdır. Venüs yıldızı çok parlaktır. Venüs yıldızı bize çok yakındır. Venüs yıldızı bize göz kırpar.*”

368-371) Cüzamlı öğrencilerden ve öğretmenden değişik görüntüler.

Öğretmen: “*Niçin anne ve babamız olduğu için Allah’a şükretmeliyiz?*”

372) Öğretmen çocuklardan birine parmağıyla işaret eder.

Öğretmen: “*Sen söyle.*”

373) Öğrencilerden biri.

374) Öğretmenin yüzü.

375) Öğrenciye yakın çekim.

Öğrenci: “*Ben bilmiyorum, benim hiç kimsem yok.*”

376-373) Öğretmen ve öğrencilerden birkaç görüntü. Öğretmen bir başka öğrenciye işaret eder.

Öğretmen: “*Sen birkaç tane güzel şeyin adını söyle.*”

Öğrenci: “*Ay, güneş, çiçek, oyun...*”

374-394) Öğretmenin çehresinden ve öğrencilerden birkaç görüntü. Öğretmen bir başka öğrenciye işaret eder.

Öğretmen: “*Sen söyle birkaç güzel şey adı.*”

Öğrenci: “*El, ayak...*”

Öğrenciler güler. Kulağının şekli kaybolmuş çocuklardan biri yaramazca yanındaki çocuğun kulağını çeker.

395) Öğretmen bir öğrenciyle birlikte tahtanın yanındadır.

Öğretmen: “İçinde ‘ev’ kelimesi geçen bir cümle yaz.”

396) Saçları dökülmüş ve yüzü yaşlı bir adamın yüzüne benzeyen cüzamlı bir gence orta plan. Düşünmektedir...

397) Birkaç tane çocuk onu izler.

398) Tahtanın yanında düşünmekte olan yaşlı görünen gence yakın çekim.

399) Cüzamlılardan oluşmuş bir kalabalık (sanki onun zihninden) kameraya doğru ilerler ve kamera onlardan uzaklaşır. Kamera cüzamhane kapısının eşiğinde durur ve cüzamlılarla kamera arasında bulunan kapı kapanır. Kapının bir kanadının üzerinde ‘cüzam’, diğer kanadında ‘hane’ yazılıdır. Kapı kapanınca ‘cüzamhane’ yazısı oluşur.

400) Yaşlı görünen genç, kısa bir süre bekledikten sonra tahtanın üzerine ‘Ev Karadır’ yazar. Filmin künyesi de tahtaya resmedilir.

Bu film Cüzamlılarla Yardımlaşma Kurumu’nun siparişiyle 1963 sonbaharında “Gülistan Filmcilik”de hazırlanmıştır.

**Kamera: Süleyman Minasyan, Ses: Mahmut Hengeval, Samet Pur Kemal.*

**Asistanlar: Hrant Minasyan, Emir Kerrari*

**Yapımcı: İbrahim Gülistan*

**Derleyen ve Yöneten: Furuğ Ferruhzad*

برای من آمدی - برای من

چراغ یار و یک دریا

به از دحام کوی خوشخت بس گرم

روح - فرخ زاده

SONSÖZ NİYETİNE:

KAMYAR ŞAPUR İLE YAPILAN SÖYLEŞİ

*"Her şeyden önce ve her şeyden
öte sanatıma ve sonra da oğluma
ilgi gösteririm, oğlum büyüdüğünde
bir şair ya da bir yazar olmasını
arzu ederim."
Furuğ*

Kamyar Şapur -Furuğ'un tek oğlu- suskun geçen yıllardan sonra, bir söyleşide Mihrinuş Mezari hanımın sorularım -ki soruların ekseni Furuğ'un çağdaş şiiri hakkındaydı- yanıtlamış ama bazı konularda da soruları yanıtsız bırakmıştır! Bu söyleşi ve Kamyar Şapur'un cevapları; çağdaş şiir meraklılarının Furuğ'un biricik oğluna duyduğu hep o karşılıksız sevgi karşısında Kamyar'ın da nasıl bir duygu içinde olduğunu öğrenebilmeleri açısından değerlidir. O arzulardan bir bölümü yerine getirilmiştir ama büyük kısmı konuşulmadan kalmıştır. Bu suskunluk engelinin kırılmasıyla, başka söyleşilerde, geri kalan ve konuşulmayan konuların da konuşulmasını ümit ederim.

Bu söyleşinin aslı "Araştırma Kitabı"nın mektup bölümünde basıldı ve tamamı bu bölümde (Mecit Ruşenger ve Kamyar Şapur beyler ile Mezari Hanım'a minnettarız) anlatılıyor.

-Eğer dilerseniz bize kendinizden bahsediniz. Ne iş yaparsınız?

-Tahran'da doğdum (1952 yılında) ilkokul ve ortaokula burada gittim. Çok genel olarak size anlatayım; diplomamı aldıktan sonra İngiltere'ye gittim, orada mühendislik bölümüne girdim fakat çok sevmedim. Bir yıl sonra da sosyolojiye girdim ancak çekemeyeceğimi gördüm. O dönem resme başladım ve resmin peşinden gittim. İngiltere'de güzel sanatlar

akademisine girdim ve 78’de mezun oldum. Aynı yıl İran’a ve asıl işime, ressamlığa geri döndüm. Şimdiye kadar iki tane resim sergisi açtım ve çalışmalarımı sürdürüyorum.

-Aslen çalışma tarzınız nedir?

-Çalışma tarzım, benim için çok karmaşık bir meseledir. Yani daha açık söylersem; bu mesele şu an benim için karmaşıklaştı. Evet, mesela yaklaşık on yedi senedir ben tasarım ya da resim yapıyorum. Doğal olarak bu on senenin içinde de insan takılıp kalmıyor, değişiyor, bu yüzden çalışmalarım da değişti. Bu son günlerde çalışmalarım öyle değişikliğe uğradı ki, şimdilerde, işte ben bunu yapıyorum demek için çok erken. Ortaya çıkan bu değişikliklerin sonucuna hazır olmalıyım, bu çalışmaların biçimini, bu yeniliklerin özelliklerini, nasıl olduklarını görmem için. Eski çalışmalar kendi özellikleriyle olgunlaştı. Şimdi eğer fırsat olursa sizlere göstereceğim örnekler var. Ancak çok genel, çalışmalarım abstre değil, çok figüratiftir. Figüratif resme ilgi duyuyorum.

-Sizde gördüğüm portrelerde bir dizi Furuğ portresi vardı. Kaç tane olduğunu söyleyebilir misiniz? Ne tür ve hangi şartlar içinde onları resmettiniz?

- Çalışma Furuğ hakkında, doğal olarak Furuğ’un kendisinden değil. Ben onun fotoğraflarına ulaşabiliyorum ve yaptığım çalışmalar daha çok onun fotoğrafları üzerinden oldu, ancak dört beş tane resmettim. Bazılarım beğenmedim, onları yok ettim. Bende Furuğ’un resimlerinden üç tanesi var ve bir tanesi oldukça eski. Yanımda da değil, Feridun’a hediye ettim. İki portrem daha var ki onlardan birini çok da beğenmiyorum. Bu resimler renkli kalemle yapıldı, doktor olan dayımın yanında, dayım onları benden aldı. Hepsinden daha fazla beğendiğim portremi ki siz de gördünüz, o bence Furuğ’u çizdiğim en iyi çalışma. Furuğ ile ilgili en iyi işim dediğim çalışmadır. Şimdi inşallah gelecek için daha fazla portreler yaparım.

- *Yaklaşık kaç yıldır Furuğ portrelerini çiziyorsunuz? Çocukluktan beri mi?*

-Ben aslında ressamlığa yirmi bir, yirmi iki yaşlarında başladım. Ondan öncesi zamana ihtiyaç duyan çok sınırlı denemelerdi. Her gençlik ya da çocukluk döneminde yapılan resimler gibi. Onları ben de ciddiye almıyorum. Ancak, valla çok eskiden, ben İngiltere'deyken, onun fotoğrafları vardı, onun yüzünün portrelerini çiziyordum, bu beni geçmişe götürüyordu. Sonuçta uzun zaman geçse de onun görüntüsüne dönebiliyordum. Ancak en ciddi çalışmalarım, ilki beş altı yıl öncesine ait ve bu sonuncusu da son bir iki seneye ait.

- *Bu geçen beş altı yıl içerisinde Furuğ'un portresine geri dönmenizin özel sebepleri olsa gerek. Acaba daha önce hissetmediğiniz özel duygular mıydı bunlar?*

-Hayır Mezari Hanım. Dedğim gibi, bunlar aslında gördüğünüz birçok sanatçının çalışmalarındır. Aslında şairlerin ve yazarların portreleri üzerine çalışan İranlı birçok ressam ve tasarımcı var, örneğin Elhas Bey'i düşünüyorum. Onun, Nima Yuşiç'in çizilmiş resimlerinden oluşan bir sergisini gördüm. Şimdi bu sadece bir örnek, ancak bunun gibi çok örnek var. Bu örneklerden de bahsedebilirim. Valla çalışmalarımın asıl teması, bizim tanınmış edebiyatçı ve sanatçıların yüzlerini çizmek değildir. Ancak zaman zaman onlara yöneldiğim oldu. Örneğin önceki sergide, sergi broşürünün üzerine de basılan Sadık Hidayet'in bir portresi vardı. Furuğ, portre ressamlığına başladığımdan beri zaman zaman benimle olup portrelerini çizdiğim bir sujedir. Bu son zamanlarda da eskisi gibi onun havasını yakalıyor, onu resmetmeye doğru gidiyordum. Yalnızca son çalışmaların en olgun olanlarını sergiledim. Yoksa daha eski çalışmalarım da var ama teknik açıdan çok da ilginç değiller.

-*Duygulu muydu?..*

-Çok fazla duyguluydu. Resim bölümüne girdiğim ilk yıl hâlâ aklım-

dadır, İngiltere’de bir üniversite yatakhanesindeydim. Furuğ’un bir resmini çizdim, hâlâ da oradadır. Ancak gözümde canlanan haliyle onu sunmuyorum. Her halükarda Furuğ’un arada bir izine düştüğüm bir suje olmasına gönlüm el vermiyor.

- Portrelerini daha çok fotoğrafları üzerinden çizdiğinizizi söylediniz. Acaba zihninizde Furuğ’un bir resmi mi var, varsa o resim nedir? Acaba ayrılıktan sonra onunla görüştünüz mü? Görüşme ne kadar görüşme oldu ve ne şekilde oldu?

-Valla, çok az görüştüm, o da ben çok küçükken. Daha sonra, evet, ortaokul döneminde onu yine çok az gördüm. Yani bizim bir temasımız olmadı. Eğer bu olay meydana gelmeseydi ve bu olanlar... Ben küçükken annemin ailesiyle pek görüşmezdim ancak sonraları ilişki kurmaya başladım. Hepsini görüyorum. Sadece ayrılmamıza sebep olan mesele belki bir parça babamın hassasiyeti diyebilirim, çünkü onu bir daha görmememe sebep oldu. Ondan sonra da ben ortaokuldayken öldü.

-Eğer o yaşasaydı belki bu bağı yaratırdı.

Kesinlikle yaratırdı, belki de çok hareketli bir bağ olabilirdi, onda var olan deha ve kişiliğiyle bana da çok yardımı olurdu. Ancak maalesef takdir böyleymiş.

-Bu sorum biraz özel, acaba Furuğ’un yaşadığı yıllarda size olan ilgisini esirgediği için üzüntü duydunuz mu?

-Valla aslında hayır! Ben yıllardır babamla yaşıyorum. Doğal olarak annemi görmedim. Evet, hayat izin vermedi. Şimdi babam var ve babamın verimliliğinden yararlanıyorum. Onun hayatta olmasını çok isterdim, bir bağımız olsaydı çok ilginç olurdu. Çünkü o, maşallah yalnız şiire vakıf değildi, o çok yetenekli bir insandı. Tiyatro yapıyor, resim yapıyor, çeviri yapıyor, film yönetiyor. Sonuçta bizimkisi çok güzel bir ilişki olurdu. Ancak bunun için çok geç, değiştirilemez çünkü ben eğer üzül-

meye başlarsam, birçok şey için üzülebilirim.

-Ortaokuldayken de onu bazı zamanlar gördüğünüzü söylediniz. Ondan özel hatıralar aklınıza geliyor mu?

-Evet anılar var. Tek sorun hayat koşullarının bizim kaynaşmamıza izin vermemesiydi. Biliyorsunuz, ben Furuğ'un şiiriyle kendisinden çok daha fazla aşınayım. Aklımda çok eskilerden bir anı kalmış, Ahvaz'da elimi anı sokmuştu o gelip elime pamukla tentürdiyot sürmüştü.

-Onunla kaç yıl yaşadınız?

-İki üç yıl. Ben Furuğ konusunda boşluk duyuyorum. Benim için bir bilinmeyendir. Böyle bir durum var biliyorsunuz. Tıpkı yemyeşil bir ülkede ve hiçbir zaman da oradan çıkmamış birisinden -Bunu misal olarak söylüyorum. Hemen analiz yapmaya ve bir sonuç çıkarmaya çalışmıyorum- ya da tam aksine, köyde ya da çölde yaşayan ve hiçbir zaman o çevreden çıkmamış birisinden, size deniz hakkında bir şeyler söylemesini veya kuzey ormanlarının yeşilliğinden örnekler vermesini istiyorsunuz. Doğal bir şey, o konuda bir boşluk oluşması. Bunlar sadece aklımdan geçen şeyler.

-Siz küçük bir çocuktunuz ve kesinlikle benden daha iyi bilirsiniz Furuğ, Esir ve İsyan'da sayısız şiiri size söylemişti. İsyan'da okuduğum son şiirinde ki kendisi de görünüşe göre bu yazdığım son şiir diyor, belki de bilerek bu duygu bağını sessiz bırakmak veya bu konuda susmak istiyor. Siz bu şiirler konusunda ne düşünüyorsunuz?

-Valla ben Furuğ'un şiirlerini son zamanlarda gözden geçirmedim. Belki de sarf ettiğim bu sözler beni bağlar. Ben, Furuğ'un şiirlerinde tanıdığınız gibi değilim, Yeniden Doğuş veya Soğuk Mevsim şiirinde benim Kamyar Şapur halimle somut olarak onun şiirinde ele alınmam mümkün değil, ancak bunların başka sembolik işaretleri var ki bu da bu maceranın onun zihninde devam ettiğini açıklıyor.

-Örneğin hangi şiir, söyleyebilir misiniz?

-Mesela, Soğuk Mevsimin Başlangıcına İnanalım şiirinde. Orada diyor ki: "Güvenim adaletin zayıf ipine asıldığında" veya "şehrin tamamında kalbimi parça parça ettiler" ya da "aşkımın çocuksu gözlerini karanun karanlık mendiliyle bağladıklarında" size başka örnekler de verebilirim.

-Yeniden Doğuş'tan şimdiye kadar iki üç çeviri yapılmış.

-Bunları lütfedip bana gönderdiler.

-Ben tesadüfen İran'a gelirken Orta doğuda şair ve yazar kadınlar hakkında bir kitap gördüm; bir bölümü de Furuğ hakkındaydı. Her nasılsa Furuğ tüm dünyada tanınmaya başlandı ki bu da çok iyi bir şey.

Şimdiye kadar bulunduğum her ülkede bir etkinlik oluyor. Türkiye'den başlayayım. Celal Hüsrevşahi Bey bir Türk şairle(Onat Kutlar, ç.n.), ki şimdi adı aklımda değil Furuğ'un şiirlerini Türkçe'ye çevirip Sonsuz Günbatımında adıyla bir derleme çıkarmışlardır. Bir süre önce Paris'te okuyan ve Furuğ'un şiirlerini Fransızca'ya çevirmekle meşgul olan bir kız telefon edip bizden izin istedi. Amerika'dan Michael Hillmann, Almanya'dan Hüseyin Mansuri Bey ki belki siz de bilirsiniz benim kardeşliğim olur, birçok etkinlik yaptı, son olarak bir Furuğ gecesi tertip etti, şimdi de şiirlerini Almanca'ya çeviriyor.

-Onunla temasta mısınız?

-Doğrudan değil. Biz bir süre Londra'da birlikte yaşadık, bir yıl kadar. Dışarıdan öğrenime gelip de ilk diploma alan oydu. O vakitler ben de oradaydım. Bir yıl birlikteydik ki Almanya'ya gitti. Londra'dan sanki çok fazla hoşnut değildi. Almanya'ya gitti. Annemin ailesinden çok sayıda abla ve kardeş de Almanya'daydı.

-Onun annenin ailesiyle ilişkileri var mıydı?

-Evet. Her neyse, her yerde bir tür faaliyeti olduğunu biliyorum. Bir süre önce BBC radyosu Kerim İmami Bey'le bir röportaj yaptı. Onlar, Furuğ'un tercüme açısından İran şairlerinin üstünde olduğunu söylüyorlardı; yani onun şiirleri diğer İranlı şairlerden daha fazla tercüme edilmiş.

-Furuğ'un basılan kitapları konusunda sizin yasal hakkınız var mı?

-Bizim yasal haklarımız var. İran'da eskiden yoktu, Furuğ hayattayken Morvarid Yayınları onun kitaplarını yayımlıyordu. Ben, büyükbabama, büyükbabam, Furuğ'un annesiyle babası, Furuğ'un kitapları üzerinde yasal hakkımız var. İran'da daha çok Morvarid Yayınları Furuğ'un çalışmalarını yayımlıyor.

-Furuğ'un resimlerinin durumu nedir? Acaba onlar için bir sergi açacak mısınız?

-Bildiğim kadarıyla onun çok önemli resimleri var. Klasik portreleri çok güzel çizmiş. Bazı tabloları, portreleri ve eskizleri var. Burada, evimde bir dizi muhtelif çalışmalar var. Birazını da büyük babamın evinde topladık. Diğer ressamların bir dizi tabloları var ki deyim yerindeyse Furuğ'un koleksiyonu olmuş. Diğerlerinin hatıraları var. Şiirlerini yazdığı cep defterleri var. Biz genellikle buraya kadar olan şeyleri koruduk. Eğer onun bir sergisi olursa zannedersem çok fazla izleyicisi olur. Kanımca dayılarım, teyzelerim ve Gülistan Bey de uygun görürler.

-İbrahim Gülistan ile bir irtibatınız var mı?

-Hayır. Onu çok eskiden yalnızca bir kez gördüm. Geri döndüğümde de o artık burada değildi; İngiltere'deydi. Ancak önemli olan şu ki bir gün bir müzenin olması. O bu düşünceye ilgi gösterdi, bu müze işinde var olacaklarını söyledi. Bu sebeple biz ümitliyiz inşallah gerçekleşir.

-Şayet müze yapılacak olursa içinde yaşadığı bir ev olsun.

-O son yıllarını Darrus'ta geçiriyordu. Babamla evli olduğu sıralar daha çok Ahvaz'daydık.

Ameriye'de de Furuğ ile babamın komşu oldukları bir ev vardı, yani evlerimiz sırt sırtaydı. Elbette babamla Furuğ akrabaydı.

-Duvar kitabını Perviz'e, ortak hatıraların anısına adanmış olduğunu düşünüyorum. Var olan sorunlara rağmen kitabı babanıza adanmış. Sizce ruhsal bir bağlantı devam ediyor olabilir mi?

-Evet, böyleydi. Çünkü her ne kadar birbirlerinden ayrılmış olsalar da ilişkileri vardı.

-Yani ilişkileri dostça mıydı?

-Valla ben meseleyi şu an bilmiyorum ve bu soruyu daha çok babama sormalısınız.

-Annenizin ailesiyle ilişkiniz nasıldı? Teyzelerle, dayılarla? Büyük annenizle ilişkilerinizin iyi olduğu söyleniyor. Yani Furuğ'un ölümünden sonra bu ilişki sürdü mü?

-Evet. Evet. Sürdü her zaman olduğu gibi de devam etti.

-Onun hazırladığı filmler, örneğin *Ev Karadır* filmi ve diğer filmler şimdi neredeler?

-Ev Karadır'a ulaşabiliyoruz ancak on iki senedir bu film gösterilmedi. Ben bile bu filmi görmedim. Elbette iki saatlik sinema filmi olmadığını biliyorum. Bazı zamanlar sinema öğrencileri onu bana soruyorlar.

-Kimde olduğunu biliyor musunuz?

-Ona ulaşabileceğimizi biliyorum. Şimdi dışarıda da var olduğunu biliyorum. Almanya'da düzenlenen Furuğ Gecesi'nde de gösterildi. Ancak benim İran'da sinema ile çok fazla ilgim yok. Bilmiyorum bu yıllar içinde bu film niçin, İran sinema tarihiyle ilgili kitapların dışında ele alınmadı veya bir yerde gösterilmedi. Yani devrimden sonra.

-Furuğ'un portreleri konusunda ilk konumuza tekrar geri dönmek isterim. Sizin de hepsinden daha çok beğendiğiniz ve sözünü ettiğiniz resme eğer bir ad koymak isterseniz, ne koyarsınız?

-Valla ben ona ad koymuyorum. Benim Furuğ ile tanışmam daha çok işi dolayısıyladır ve doğal olarak onun yaptığı iş olağanüstüdür. Onun kadın olma meselesi dışında, o olağanüstü bir sanatçıdır ve ben yaptığı çalışmalarla hiçbir çalışma arasında bir fark gözetmediğinden eminim. Bence tarihe mal olmuş bir insan. Yani modern İran edebiyat tarihinin sağlam basamaklarından biri o. Ne de olsa dahi bir sanatçıydı, çünkü sözlerini söyleyeceği sadece otuz iki yılı oldu. Niçin hayatta değil ve söyleyeceklerini söyleyemiyor diye üzülüyorum. Yani bizleri mahrum bıraktı. Beni şahsen mahrum bıraktı diye düşünüyorum. Ancak o elçiliğini bu otuz iki yıl içinde yaptı. Furuğ anne olmanın dışında benim için büyük bir şairdi. Ben doğal olarak biraz şairane duyguları miras yoluyla aldım. Yani kısacası bir duygusallığım var. Resimlerimden biri, Rüyai Bey'in denizle ilgili bir kitabının ya da diğer kitaplarından birisinin girişinde dediği "Şair yağmurdan konuşmaz, yağar" şeklindeki bir şiirdendir. Bence Furuğ böyle bir şairdi. Yani yağmur olup yağıyordu. Ben bunun için tabloya ad koymadım. Benim için bu resim Furuğ'u bir peygamber gibi -günaha girmeyelim- çağırıştırıyor. Yani dediğim gibi bu resimde, bir grup insanı heyecanlandıran bir dizi sözleri söyleyen peygamber gibi bir şair var. Benim için Furuğ bu resmin içinde işte böyle bir halde. Yani o yaratıcılık kılıfının içinde ilginç bir şiir, yani şiirsel saf bir dünya var.

-Geçenlerde bir yerde sizin bir şiirinizi okudum.

-Valla ben şiire on üç on dört yaşında, oldukça gençken başladım ve

sürüp gitti. Eski dönemin bazı dergilerinde yayımlandı. Şiirlerimden oluşan bir kitabım bile basıldı.

-Hangi adla?

-Kümelerdeki Oda adıyla. 1977 yılında (Morvarid Yayınları).

-Kaç yaşınızdaydınız?

-56 yılında, ben yirmi altı yaşındaydım ve burada değildim. Şiirleri yolladım, burada kitap olarak basıldı. Ancak bir yıldan beri resme gidiyordum bir süre şiire susuzluğum azaldı. Ressamlık daha fazla hoşnut ediyordu; hatta daha sonra yıllarca şiirim durgunluk içine düştü. Çok az yazıyordum aslında şiirde, genel olarak, ne bir üstünlük iddiam var, ne de büyük bir şair olduğum iddiası. Ara sıra bir şiir yazıyordum ancak bir şiir iddiam yoktu. Bende resimle şiir arasında bir ilişki sorunu var. Bazı zaman oluyor ki resim beni şiire çekiyor. Büyük bir olasılıkla çizdiğim bir resim yeni bir şiirimi ortaya çıkarıyor. Böyle bir şeyi denediğimi yani 'resmin şiirini' yaptığımı kastediyorum.

- Furuğ'un, Yeniden Doğuş ve Soğuk Mevsimin Başlangıcına İnanalım şiirlerinden başka, sevmiş olduğunuz bir şiir var mı?

-Valla... Bir şiiri çok seviyorsam başka şiirleri sevmediğim anlamına gelmez, ancak sürekli zihnimde olan şiir Bağın Fethi'dir. Ancak Furuğ meselesinden başka, aslında birazını az önce açıkladığım gibi, şiirle olan ilişkim bir parça bozuldu. Zayıfladı. Yani fazla şiir yazamıyorum. Belki bunun en büyük sebebi de çağdaş şiirimizin, var olan şairlerimizin neslinin şiir krizine tutulması yani bizim bir sürü büyük şairlerimiz var ama gelin görün ki yeni yüzler yok. Bir şiir krizi içindeyiz ve şimdi edebiyat dergilerinde basılıp kabul gören şiirlerin, Furuğ'un, Sepehri'nin ve Ahavan'ın şiirlerine göre ayrı bir hikâyesi var. Bu şairlerin içinde giriftlik ve yaratıcılık yok. Yani, Doktor Berahani Bey'in dediği gibi: şiir krizi. Onların ele almış olduğu belki de devrimden sonra gerekli olabilecek

olan bir dil. Roman dili, yani en iyi şairlere bile yer yok. İşt en bundan dolayı benim şiirle olan ilişkim de biraz azaldı.

-Furuğ'la olan küçük bir anınızı anlattınız, Furuğ'la başka anılarınız da oldu mu?

- Anılarım var ancak bu anılar yaygara koparttığı için yani bu hatıralar problemleri hatırlattığı için şimdi bu konuda konuşmak istemiyorum. Beni bir sürü içsel soruna, bir sürü duyguya çekiyor... Benim Furuğ'la öyle anılarım oldu ki deyim yerindeyse onun hakkındaki duygular rahatsız ediyor beni. Bir sürü anılar... belki ilerde inşallah... Ancak...

-Furuğ'un zirvede olduğu yıllar, kırklı, kırk beşli yıllar veya ondan sonra Furuğ'un oğlu olarak duygularınız neydi?

-Çok az. Okulun dokuzuncu sınıfındaydım. Babam beni Furuğ'un da öldüğü yer olan Elbruz okulundaki bitirme törenine götürmüştü. Sanırım uzun zamandır Furuğ'u görmemiştim. Ben on dört yaşında olmalıyım. Sepid u Siyah dergisi Furuğ hakkında bir makaleyi benim ve Hüseyin'in resimleriyle birlikte basmıştı. Sadece okulda çok fazla haşır neşir olmadığım çocuklardan birisi resmimi Sepid u Siyah dergisinde gördüğünü söyledi, ancak çocukların hepsi ya da öğrencilerin çoğu bu yazılanlardan habersizdi.

-Hoşlanmadığınızı söyleyebilir misiniz?

-Ben o zamanlar çok küçük bir çocuktum, tabiri caizse gösteriş yaptım. Ancak Furuğ'un çocuğu olmak hoşuma gidiyor.

-Bu, çok önemli. Bu duygu çok değerli.

-Evet. Bu duygudan hem mutluluk hem de samimi olarak söylemem gerekirse üstünlük duygusu hissediyorum. Belki o bana çok güven duygusu veriyor. Sahip olduğum deneyimle de bu görüntüyü bana bıraktı.

İÇİNDEKİLER

FURUĞ: ŞİİR VE HAYAT ÜLKESİNDE / Behruz Celali	7
ÖLÜMÜ ARDINDAN YAZILMIŞ ŞİİRLER	
Mersiye / Ahmet Şamlu	50
Dost / Sohrap Sipehri	52
Çiy ve Ah... / Siyavuş Kesrai	54
MEKTUPLAR	
“Ben Hayatı Sanatım İçin İstiyorum...”	59
“Eğer aşk varsa zaman ahmakça bir sözdür...”	62
“Kalbim kırılıyor” (Babasına)	66
Her şeye rağmen ailemizde ilk ölecek kişi benim...” (Kardeşi Feri’ye)	75
“Beni kız kardeşin say...” (Ahmet Rıza Ahmedî’ye)	89
“Bunca utancın yükünü omuzlamaya mecbur...”	91
“O daha çocuk ve çocuklar da yaramaz olmalı...” (Cüzam hastası Nur Muhammet’e...)	93
YABANCI BİR ÜLKEDE	99
HATIRAT: “Keşke bir güvercin olsaydım...”	135
YAZILAR, SÖYLEŞİLER	
Günümüz şiirine bir bakış	140
‘Son Şahname’ üzerine inceleme	149
“Niçin şiir yazıyorsunuz?”	155
“Her dönemin kendine has bir ruh hali vardır” / Söyleşi: İreç Girgin	156
“Bu dünyanın izleyicisi ve yargıcı” / Söyleşi: Muhammed Taki Salih Pur	162
“Şiir aslında hayatın bir parçasıdır...” / Söyleşi: Hasan Hünermendi	165

“Korksaydım ölürdüm, ama korkmadım...”	
Söyleşi: M. Azad	169
“Her güzel şey, gelişebilen her şey hayatın neticesidir.”	
Söyleşi: Siruz Tahbaz –Doktor Saidi	181
“Önemli olan... tenimin altında şiirimi hissetmemdir.”	198
 EV KARADIR	
“Orada ümitsizliğin artık bir anlamı yok...”	205
Bertolucci’nin Furuğ’la röportajı	214
“Kalıcı olan yalnızca sestir...” / Söyleşi: Fercullah Saba	216
Furuğ ve Oberhausen Festivali	225
Ev Karadır filminin senaryosu	227
 SONSÖZ NİYETİNE: Kamyar Şapur ile yapılan söyleşi	241

“... kavramların ve mukayeselerin sarsıldığı bir zaman içinde yaşıyoruz. Dış dünya inanmak istemediğim kadar viranedir. Ben niçin şiir yazdığımı açıklayamıyorum. Sanatla ilgilenen herkesin sebebinin -ya da en azından sebeplerden birisinin- bu yok oluş karşısında bir tür açığa vurulmamış direnme ve yüzleşme isteği olduğunu düşünüyorum. Bunlar hayatı çok seven ve aynı zamanda ölümü de anlayan insanlardır. Sanat çalışması bir tür ölümsüz kalma veya ‘kendini’ geride bırakma, ölümün anlamını yok etme uğraşısıdır. Kimi zaman düşünüyorum, ölüm de bir doğa kanunudur, doğrudur, ama insan bu kanun karşısında sadece aşağılanma ve küçülme hissediyor...”

Furuğ, 1935-1967 yılları arasına sıkışan otuz iki yıllık ömründe, bir kadın şair olarak bu aşağılanma duygusuna meydan okudu. Mektupları, hatıraları ve söyleşileri, ‘sonsuz gün batımında’ bu meydan okumanın izleriyle; kuvvetli bir yaşama arzusu ve ölümün varlığını sanatla aşma çabasıyla dolu. Üstelik doğduğu yaşadığı toprakları hor görmeden: “Ne olursa olsun Tahran’ımızı seviyorum... O gevşetici güneşi, o ağır gün batımını, o toprak yolları ve o yoksul mutsuz insanları severim...”

ISBN-13: 978-6038664343

